НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ “АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ: ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ”

09 жовтня 2025 року

Київ – 2025

Актуальні проблеми розвитку військової освіти і науки: шляхи їх вирішення – 2025

УДК 355(477) (066)
ББК 68.4(4 УКР) я 43
В 42

Тези доповідей науково-практичної конференції “Актуальні проблеми розвитку військової освіти і науки: шляхи їх вирішення”, К.: НУОУ, – 2025. – 355 с.

Тези доповідей призначені для керівного складу, науково-педагогічних (наукових) працівників, докторантів та ад’юнктів (аспірантів) вищих навчальних закладів і наукових установ системи військової освіти.

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет вченою радою Національного університету оборони України, м. Київ.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Рахманов В.О. доктор педагогічних наук, професор (голова організаційного комітету).

Карпенко В.С. доктор філософії (модератор).

Вавілова Н.В. кандидат історичних наук, (секретар оргкомітету конференції).

Усі права застережені.

У разі передруку матеріалів посилання на тези доповідей обов’язкове. Адреса оргкомітету конференції: Україна, 03049, м. Київ-49, пр-т Повітряних Сил, 28, Національний університет оборони України, тел.: (044) 271-09-76, e-mail: nuou_str@ukr.net

© Національний університет оборони України, м. Київ, 2025

Національний університет оборони України
Центр воєнно-стратегічних досліджень

Тези доповідей
науково-практичної конференції

“АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ: ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ”

09 жовтня 2025 року

Видання університету – 2025

Вступне слово

заступника Начальника Національного університету оборони України з наукової роботи доктора військових наук, доцента, Заслуженого працівника освіти України, полковника Вадима АРТАМОЩЕНКА

Шановні колеги, учасники та гості конференції!

Вітаю вас на науково-практичній конференції, присвяченій темі – *“Актуальні проблеми розвитку військової науки: шляхи їх вирішення”*.

Щодня Україна стоїть на передовій боротьби за свою свободу, незалежність та майбутнє. І саме в таких умовах військова освіта та наука набуває особливого значення — адже від ефективності її розвитку та впровадження результатів у практику залежить обороноздатність та безпека держави. Крім того, ми повинні знаходити нові, ефективні підходи до організації оборонних процесів, розвитку технологій, підготовки військових кадрів і впровадження наукових розробок у практику.

Військова освіта і наука сьогодні — це не лише сфера досліджень, а й інструмент, який впливає на обороноздатність держави. Наше завдання — об’єднати зусилля науковців, практиків та державних структур, щоб виробити спільне бачення та дієві шляхи вирішення існуючих проблем.

Переконаний, що обмін досвідом, ідеями та науковими здобутками сприятиме не лише вирішенню конкретних завдань, але й формуванню довгострокових пріоритетів розвитку військової науки.

Бажаю всім учасникам натхнення, нових наукових відкриттів та відчуття, що наша спільна праця робить внесок у перемогу та мирне майбутнє нашої країни!

Слава Україні!

ЗМІСТ

Секція “Актуальні проблеми розвитку військової освіти”

Аулін О. Роль хрестоматій у формуванні навчально-методичної бази військової освіти України. 10

Георгієв В. Актуальні проблеми розвитку науково-педагогічних працівників військової освіти. 14

Гера В., Баган А. Інтелектуальний веб-застосунок як інструмент цифрової трансформації військової освіти. 16

Головко Б., Баранік О., Березанський В. Підвищення адаптивності освітнього процесу за рахунок впровадження цифрового профілю здобувача освіти. 18

Горліченко М., Дроздов М., Верламов О. Досвід проведення лабораторних занять за дистанційною формою навчання. 20

Гошко Г., Мигун М. Особливості стресових станів у науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів в умовах особливого періоду. 24

Гупало А. Актуальні проблеми розвитку військової освіти і науки, шляхи вирішення. 27

Єфименко Г. Трансформація системи військової освіти України в умовах воєнного стану. 30

Зельницький А., Заболотний О., Шабатіна Н. Теоретичні засади демократизація вищої військової освіти в Україні. 33

Іванов О., Школяренко В. Посилення професійно-практичної складової для забезпечення якості військової освіти на прикладі фізичної підготовки. 39

Камалов Є. Аналіз стану підготовки громадян України до національного спротиву в системі військової освіти. 42

Кириленко В., Вербовенко О. Окремі аспекти щодо удосконалення державного регулювання підготовки фахівців тактичного та оперативного рівнів військової освіти. 43

Коваль О., Хижняк І., Хроленко О. Програмний комплекс “signatlm” для формування цифрового репозитарію навчально-методичних матеріалів та їх електронного підпису у Харківському національному університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. 46

Кожедуб О., Соколіна О. Методи формування дивергентного мислення курсантів вищих військових начальних закладів. 49

Кожухарь О., Юшков С., Ландарь Р. Актуальні питання та шляхи розвитку військової освіти в умовах гібридної війни. 51

Колесник О., Яковенко В. Особливості відбору до ВВНЗ, як проблема ще на етапі вибору кандидатів для вступу. 54

Корнієнко І., Войтко В., Пилипчук В. Напрями вдосконалення військової освіти в умовах триваючої агресії рф. 58

Кузіна Ю. Застосування метода case-sdudy в курсі вищої математики ВВНЗ. 60
Кучерявий А. Модель системи розвитку методичної майстерності викладача ВВНЗ. 61
Кушнір І. Сучасні проблеми та особливості впровадження активних та інтерактивних методів навчання у процесі підготовки здобувачів вищих військових навчальних закладів. 65
Ландарь Р., Юшков С. Військова освіта в контексті євроатлантичної інтеграції: виклики та шляхи подолання. 68
Левко М. Проблемні аспекти реалізації вимог STANAG 6001 щодо досягнення другого та третього рівнів володіння англійською мовою у Збройних Силах України. 72
Lemberskyi O., Lysenko Y., Mardar O. Current issues in military education in the context of today's political situation. 74
Леонтьєва Л. Інтегрування засад гендерної рівності в освітній процес сектору безпеки і оборони. 78
Магілін О. Виховання громадянсько-патріотичних цінностей у старшокласників військових ліцеїв: труднощі та перспективи розвитку. 81
Мазуренко Л. Кадрові проблеми системи військової освіти України та шляхи їх подолання. 84
Марущенко В., Каменєв О., Клочко І. Законодавче та інше нормативно-правове регулювання формальної складової військової освіти: основні проблеми та шляхи їх вирішення. 86
Михайлова Н. Удосконалення військової освіти як основний чинник забезпечення національної безпеки. 90
Мітягін О. Нові підходи щодо розроблення освітніх програм курсів професійної військової освіти на основі методики SAT. 92
Мостовий А., Гурняк Х., Гурняк І. Міжвузівська співпраця ВВНЗ в рамках удосконалення військової освіти під час воєнного стану. 95
Мостовий А., Гурняк Х., Гула В. Впровадження європейських педагогічних технологій та штучного інтелекту у військову освіту. 97
Нанівська Л., Жукова А., Галченкова М. Практичні підходи до інтеграції культурної спадщини в іншомовну освіту у військових закладах вищої освіти. 98
Нанівський Р., Жукова А., Галченкова М. Вплив культурної спадщини на формування міжкультурної компетентності майбутніх офіцерів. 101
Олійник І., Калкаманов С., Козак В. Вдосконалення методики викладання динаміки польоту на основі інтеграції STEM та 4К -підходів. 103
Павелко І., Луханін В. Педагогічне спілкування як чинник розвитку військової освіти. 107
Павелко І. Розвиток креативного мислення як чинник підвищення якості професійної освіти курсантів Військово-Морських Сил. 110
Передерій О., Грищук Д. Аспекти модернізації військової освітньої системи у відповідності до стандартів НАТО. 114

Передерій О., Лобас Є. Адаптація військової освіти до стандартів НАТО. 116
Приполова Л. Окремі аспекти здійснення рейтингування закладів вищої освіти. 119
Рибчинський Д. Досвід військової освіти в США та перспективи його впровадження в Україні. 123
Рижиков В. Актуальні проблеми та шляхи запровадження інтерактивних методів навчання в освітній процес вищих військових навчальних закладів в умовах воєнного стану. 127
Романчук Я. Формування критичного мислення у курсантів ВВНЗ. 129
Силкін Є. Формування професійної ідентичності майбутніх офіцерів-лідерів в умовах гібридної війни. 133
Сіянко О., Шевченко О., Гришко А. Методика проведення навчально-тренувальних занять з рукопашної підготовки за бойовою армійською системою з курсантами вищих військових навчальних закладів. 136
Sovhar O., Sovhar H. Improving cadet motivation to learn english: effective strategies. 138
Судніков Є. Авторська методика формування інформаційно-комунікаційної компетентності ліцеїстів у закладах спеціалізованої освіти військового профілю. 140
Сухецька Ю. Стан, проблеми та перспективи трансформації військової освіти в контексті реалізації стандартів НАТО. 142
Ткачова К. Впровадження системи SAT для підвищення якості підготовки військових фахівців: проблеми та шляхи удосконалення. 144
Тодорова К. Employment of english language as a means of personality formation. 147
Храбан Т., Храбан М. Цифрова трансформація мовної освіти у Збройних Силах України: виклики та перспективи. 149
Чаплінський Р., Халковський О. Інноваційні освітні можливості медіапорталу "WAR&SANCTIONS". 153
Чернєвська О. Інтеграція цифрових технологій у систему військової освіти України: сучасні проблеми та перспективи розвитку. 157
Чкалов А. Освітні стратегії розвитку професійної мобільності майбутніх офіцерів-розвідників. 159
Шарафанов А., Бобляк Д. Розвиток військової освіти: проблемні питання та шляхи їх вирішення. 162
Яковенко В., Колесник О., Чумак С. Еволюція чи революція військової освіти? Від пасивного досвіду до активної майстерності. 165

Секція "Актуальні проблеми підготовки військових фахівців"

Абражевич М. Лінгвістична взаємосумісність як чинник ефективної підготовки військових фахівців у багатонаціональному середовищі. 168
Алієв М., Гавриленко І. Дисонанс між класичною програмою та 169

вимогами сучасного бою, шляхи вирішення.
Андрущенко Л. Шляхи удосконалення підготовки військових фахівців. 173
Беньковська Н. Використання штучного інтелекту як засобу розвитку комунікативних навичок у майбутніх офіцерів. 174
Бердичівський П. Аналіз факторів, що впливають на спроможності щодо ведення розвідки та попередження про повітряного противника. 177
Бондар Р., Ликова І. Вібраційна діагностика ствола міномета з використанням машинного навчання. 178
Бондаренко А. Формування військово-спеціальних компетентностей офіцерів запасу в системі інтенсивної перепідготовки: актуальні виклики та шляхи вдосконалення. 180
Бутенко А. Підготовка майбутніх військових фахівців до професійної діяльності в умовах трансформації військової освіти України (на прикладі фізичної підготовки). 184
Вавілов С. Система військової підготовки у США: структура та особливості. 186
Вавілова Н., Хомік М. Комплектування збройних сил та військова підготовка громадян країн – членів НАТО. 189
Вінник В., Москалик С., Маковський В. Актуальні проблеми та шляхи удосконалення вивчення противника в підготовці військових фахівців. 192
Хамула С., Ільяшов О., Войтко В. Перспективи використання людського капіталу у збройній боротьбі. 193
Герега Д., Коцюруба В. Розвиток спроможностей угруповання сил і засобів підтримки Збройних Сил України щодо улаштування інженерних загороджень. 195
Горбачов О., Неділько А., Янков М. Актуальні проблеми та шляхи удосконалення в підготовці особового складу з виживання у прикордонних підрозділах. 197
Верещак В., Школяренко В. Актуальні аспекти трансформації вищої військової освіти до потреб органів військового управління сил оборони україни в умовах протидії російській агресії 2014-2025 рр. 200
Гошко Г. Адаптивний системний підхід до моделей взаємодії команди в реальних умовах підготовки до ведення бойових дій: зміст завдань, комунікація та ефективність взаємодії. 204
Грубі Т. Формування мотиваційної готовності до професійної діяльності майбутніх військовослужбовців. 206
Дерев'янчук А., Луцик Р. Військове лідерство у підготовці студентів військових кафедр: методи, виклики та результати експерименту. 209
Довгопола О., Мазурок В. Language training in the armed forces of Ukraine as a capability enabler for operational interoperability with NATO armed forces. 212
Долженко М., Пугач В. Психологічна підготовка військовослужбовців: сучасні підходи з урахуванням стандартів НАТО. 214
Зінчук А. Потреба у визначенні поняття "військовий фахівець". 217
Карпенко В. Чинники впливу на якість підготовки військових фахівців. 220

Колдашов А. Адміністративна відповідальність військовослужбовця за самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану. 223
Кондратюк В., Демченко Я. Фізична підготовка військовослужбовців: сучасні стандарти та проблеми. 226
Коновалюк М., Коновалюк А., Голубок Д. Актуальні проблеми та шляхи удосконалення програми базової загальновійськової підготовки. 230
Король Д. Шляхи інтеграції цифрових технологій у практично-польову підготовку майбутніх офіцерів-розвідників. 233
Кушнір О. Щодо питання забезпечення оперативності формування прикордонних підрозділів в умовах воєнного стану в державі. 235
Лагутін Г. Основні проблеми підготовки військових фахівців електроенергетичного профілю в умовах збройної агресії та шляхи їх подолання. 237
Ледовий Є. Аналіз факторів, що впливають а інформаційно-аналітичне забезпечення складових сил оборони. 240
Лойшин А. Features of training of officer cadres of higher educational institutions and higher military units in the system of the ministry of defense of Ukraine in wartime conditions. 242
Луцишин А., Василенко Є., Кондратюк В. Особливості адаптації до інноваційних технологій та ведення безпілотної війни в ході занять з тактичної підготовки у ВВНЗ України. 244
Маренич С., Збежховська У., Грідасов І. Варіант структури опитувальника для моніторингу базової загальновійськової підготовки. 247
Морозов О. Формування загальних компететностей офіцерів Збройних Сил України в процесі професійної підготовки. 249
Мошаренкова Т., Мошаренков В. Формування гендерної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів-метрологів. 253
Нагорний Є. Сучасні ХБРЯ загрози в безпековому середовищі України під час відбиття збройної агресії російської федерації. 257
Nedilko A., Rulikovska K., Halushchak V. Training of military personnel for survival in combat conditions. 262
Невмержицький І., Колеснік О. Досвід створення та застосування електронних інтерактивних навчальних додатків для покращення інформаційно-ресурсного забезпечення підготовки фахівців для радіотехнічних військ повітряних сил Збройних Сил України. 264
Олійник І., Невзоров Р., Сушко А. Трансформація фахової підготовки майбутніх військових пілотів шляхом впровадження системи “AIRMANSHIP” в освітній процес. 267
Очкуров О., Куртов А. Вивчення іноземних мов як складова підготовки офіцерів до міжнародних місій. 270
Пікус Д. Критерії формування готовності інструкторів навчальних центрів Збройних Сил України до професійної взаємодії. 272

Пількевич І., Мірошніченко С., Омельчук І. Методика вдосконалення підготовки навчального заняття за допомогою використання моделі штучного інтелекту. 275
Рогозін І., Родюков А., Бондар П. Удосконалення підготовки військових водіїв транспортних засобів категорії С. 278
Риндін Ю. Військове лідерство як стратегічний орієнтир розвитку системи підготовки офіцерських кадрів. 281
Рахманов В. Системний підхід до підготовки військових фахівців у ВВНЗ в умовах освітньо-інформаційного середовища. 283
Силкін Є. Впровадження театральних практик у професійну підготовку офіцерів соціального супроводу. 285
Сірий Ю., Годебський В., Мартиненко С. Застосування сучасних тренажерних систем для підготовки фахівців ракетних військ: сучасний стан і перспективи розвитку. 288
Ступак Д. Сучасні методичні підходи до підготовки особового складу в умовах розосередженого розташування. 290
Суслов В. Впровадження штучного інтелекту в оцінювання говоріння у мовній підготовці військовослужбовців: гібридний підхід. 293
Тепляшин В. Вплив доктринальної бази на розвиток форм (способів) застосування інших складових сил оборони в операції сил оборони України. 298
Ткаченко Н. Current issues in military leader preparation. 299
Хмуровська М., Мостовий А. Моделювання ситуацій прикордонного контролю як засіб формування професійної компетентності майбутніх офіцерів. 301
Хоптій О.В. Вимоги які висуваються до сучасних засобів для подолання інженерних загороджень з урахуванням досвіду російсько-української війни. 304
Hryzo A., Kostyria O., Trofymov I. Experience in implementing an innovative project in the practical training of radio engineering troops specialists. 305
Янков М., Горбачов О., Неділько А. Актуальні проблеми та шляхи удосконалення тактико-спеціальної підготовки у прикордонних підрозділах. 309
Ярмолович О., Лебедєва О., Боросяну К. Організація науково дослідницької діяльності як складова професійної підготовки у вищих військових навчальних закладах. 312
Ярощук В., Оборонов М., Корсунов С. Актуальні проблеми та шляхи удосконалення в підготовці військових фахівців. 5

Секція "Актуальні проблеми розвитку військової науки"

Абражевич М. Мовні стандарти та їхня роль у науково-технічній діяльності міністерства оборони України 320
Атрохов А., Гупало А. Деякі питання досвіду європейського підходу до організації та здійснення наукової і науково-технічної діяльності. 322

Білоус І., Ковальов В., Хатунцев Ю. Фрагментація та масштабування оборонних технологій в умовах війни: виклики та шляхи вирішення. 324
Гежа К., Гула В. Світовий досвід та перспективи впровадження інноваційних технологій прикордонного контролю в Україні. 325
Горбачевський С. Науково-методичне забезпечення стійкості прикордонного контролю України: виклики та перспективи. 328
Горобець В. Пріоритети й механізми замовлення наукових досліджень у міністерстві оборони України. 332
Громенко В., Карпенко В. Особливості проведення експериментів в межах дисертаційного дослідження ад'юнктами в умовах воєнного стану. 334
Lemberskyi O., Lysenko Y., Mardar O. Current issues in the development of scientific and scientific-technical activities within the system of the ministry of defense of Ukraine. 337
Наливайко А., Наливайко Л. Підходи щодо розроблення моделі механізму замовлення наукової продукції в системі Міністерства оборони УКРАЇНИ. 339
Олійник Л., Шемчук В. Методика проведення експериментального дослідження формування професійної компетентності майбутніх офіцерів запасу сухопутних військ. 344
Роговенко С. Стратегічні пріоритети розвитку системи наукової і науково-технічної діяльності Міністерства оборони України в умовах війни технологій. 345
Сохікян А. Законодавчі шляхи унормування наукової та науково-технічної діяльності. 350
Тристан А. Актуальні проблеми розвитку наукової і науково-технічної діяльності у системі міністерства оборони України 352
Порядок оформлення та подання тез доповідей 355

Секція "Актуальні проблеми розвитку військової освіти"

Аулін Олександр,
кандидат філософських наук,
Воєнний інститут телекомунікацій
та інформатизації ім. Героїв Крут

РОЛЬ ХРЕСТОМАТІЙ У ФОРМУВАННІ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ БАЗИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем сучасної військової освіти в Україні є дефіцит якісних україномовних джерел з воєнної історії, а також теорії й практики воєнного мистецтва. Навчально-методична база, що є основою підготовки військових фахівців, значною мірою залежить від перекладних матеріалів та наукових праць. Проте на сьогодні український інформаційний простір має вкрай обмежену кількість перекладених праць класиків світової воєнної думки. Як наслідок, курсанти та викладачі змушені користуватися застарілими, або іноземними джерелами, що ускладнює процес засвоєння знань. Це суттєво обмежує можливості для поглибленого вивчення світового досвіду, аналізу сучасних стратегій, тактик і прикладів оперативного мистецтв і може створювати певні виклики для всебічної підготовки майбутніх офіцерів.

Виклад основного матеріалу. У зазначеному контексті особливої актуальності набуває питання підготовки та використання хрестоматій, які можуть стати важливим інструментом для подолання згаданого вище дефіциту. Хрестоматії традиційно посідають особливе місце в системі навчальної літератури, адже вони не лише репрезентують добірку класичних та сучасних текстів, а й формують у студентів цілісне бачення розвитку наукової думки у тій чи іншій сфері. У випадку військової освіти, хрестоматія забезпечує можливість поєднання теоретичних положень із практичними прикладами, що сприяє глибшому засвоєнню знань та розвитку аналітичних навичок.

Для української військової освіти хрестоматії мають подвійне значення. По-перше, вони дозволяють систематизувати й адаптувати ключові ідеї світової воєнної думки до національного контексту. По-друге, створюють основу для формування єдиного навчально-методичного простору, що особливо важливо в умовах обмеженого доступу до якісної україномовної літератури. Завдяки цьому хрестоматії здатні виконувати роль своєрідного «містка» між класичними зразками воєнно-історичної науки та сучасними потребами підготовки офіцерського корпусу.

З огляду на це, надзвичайно важливо визначити сутність хрестоматії як навчально-методичного видання. Хрестоматія є не просто збіркою текстів, а ретельно структурованим дидактичним посібником, що об'єднує фрагменти першоджерел, наукових статей та інших важливих документів. Її призначення — надати курсантам і викладачам систематизований матеріал для глибокого вивчення певних аспектів воєнної науки, забезпечуючи при цьому цілісне

уявлення про предмет. У військовій освіті хрестоматія слугує основою для інтеграції теоретичних положень і практичних прикладів, що сприяє глибшому розумінню матеріалу [2].

Її систематизуюча функція полягає у зібранні ключових текстів, які ілюструють еволюцію воєнної думки від класичних до сучасних концепцій. Завдяки цьому студенти мають змогу прослідкувати розвиток військової науки в історичному та теоретичному аспектах. Контекстуальна функція хрестоматії забезпечує необхідний історичний та теоретичний контекст, що дозволяє краще розуміти події і явища, а аналітична функція сприяє розвитку критичного мислення через порівняльний аналіз різних підходів і стратегій. Таке застосування матеріалів є ключовим для формування компетентностей майбутніх військових спеціалістів [7].

У порівнянні з окремими монографіями або підручниками, хрестоматії надають більш комплексний і широкомасштабний матеріал, що робить їх більш ефективними у військовій освіті. Вони створюють єдиний навчально-методичний простір, що особливо важливо в умовах обмеженого доступу до якісної україномовної літератури, сприяючи адаптації світового досвіду до національних потреб. Отже, хрестоматії можуть стати незамінним інструментом у підготовці офіцерів в Україні, здатним поєднати фундаментальні теоретичні знання з практичними прикладами, а також розвивати аналітичні навички і критичне мислення, що особливо актуально у сучасних умовах військової модернізації.

Наведений підхід до використання хрестоматій не є унікальним для України, а відповідає усталеній практиці провідних військових навчальних закладів країн-членів НАТО. Аналіз досвіду Збройних Сил США, Великої Британії та інших союзників показує, що хрестоматії є невіддільним елементом системи військової освіти.

Зокрема, у Військовому коледжі армії США (U.S. Army War College) та Військово-морському коледжі (Naval War College) широко застосовуються спеціально підготовлені збірки текстів, так звані "readers" або "compendia". Ці видання є обов'язковою складовою програми "Об'єднаної професійної військової освіти" (Joint Professional Military Education, JPME), метою якої є надання офіцерам спільного інтелектуального фундаменту. Крім того, в Корпусі морської піхоти США щорічно публікують «Список для професійного читання Корпусу морської піхоти» (The Marine Corps Commandant’s Professional Reading List), в якому містяться книги, найбільш доречні для професійного розвитку та критичного мислення на кожному рівні. Ці списки інтегровані у навчання, є основою необхідних кожному морському піхотинцю знань та частиною щорічних вимог до ефективності [3]. Хрестоматії містять фрагменти класичних праць та сучасних досліджень з гібридної війни, кібербезпеки та геополітики. Це дозволяє курсантам швидко отримати доступ до першоджерел, сформувати критичне мислення і провести порівняльний аналіз різних концепцій. Наприклад, видання The Strategic Studies Institute при Військовому коледжі армії США публікує тематичні хрестоматії, які стають стандартом для вивчення [6]. У Великій Британії військові коледжі, зокрема Королівський

коледж оборони, використовують хрестоматії як частину модульних навчальних програм, що сприяють розвитку аналітичного мислення та порівняльного аналізу тактичних дій у різних історичних періодах. Загалом в країнах НАТО в професійній програмі читання морських офіцерів (Marine Corps Professional Reading List) досить активно використовуються матеріали "Maneuver Warfare: An Anthology" [4].

Такий підхід забезпечує не лише економію часу, а й гарантує, що всі студенти вивчають одні й ті самі ключові тексти, що є важливим для уніфікації підходів до військового планування та прийняття рішень. Таким чином, цей досвід підтверджує, що впровадження хрестоматій в українську систему військової освіти – це не просто тимчасове рішення, а стратегічний крок на шляху інтеграції в освітній простір НАТО та підвищення рівня підготовки офіцерського корпусу до світових стандартів.

Крім того, країни НАТО інтегрують у навчання хрестоматії із прикладами використання новітніх технологій, включно з симуляторами бойових дій і віртуальною реальністю, що дозволяє моделювати реальні бойові ситуації. Це значно підвищує якість навчання та готовність військових діяти ефективно у складних умовах [1]. Це також посилює стандартизацію навчального контенту та сприяє кращій інтеграції зусиль різних країн у військовій освіті. Тобто, світовий досвід свідчить, що хрестоматії є важливим навчально-методичним інструментом у військових закладах НАТО, який забезпечує поєднання історичного досвіду, теоретичних знань і практичних навичок, підвищуючи якість підготовки офіцерів і сприяючи їхній оперативній компетентності.

На основі аналізу світового досвіду та визначення функцій хрестоматій можна сформувати практичні рекомендації для їх створення та впровадження в українську систему військової освіти. Цей процес має бути системним і охоплювати кілька ключових етапів.

Першочерговим завданням є відбір матеріалу. Критеріями мають слугувати наукова цінність, актуальність для сучасних умов ведення бойових дій та відповідність національним доктринам. Важливим кроком є якісний переклад та адаптація вибраних текстів з іноземних мов, який повинен враховувати специфічну військову термінологію та усувати можливі смислові неточності. Також вкрай важливим є структурування хрестоматії: її слід поділити на тематичні розділи, кожен з яких супроводжується методичними коментарями, питаннями для самоконтролю та списком рекомендованої літератури [5].

Реалізація цього проєкту потребує підтримки на державному рівні. Необхідне державне фінансування з боку Міністерства оборони України та інших профільних відомств. Організаційно, процес повинен базуватися на співпраці з науковими установами, зокрема залученні провідних цивільних істориків, перекладачів та філологів, щоб забезпечити високий рівень видань. Для успішного впровадження, хрестоматії мають бути інтегровані в робочі програми навчальних дисциплін з воєнної історії та теорії воєнного мистецтва.

Необхідно розглянути використання електронних та друкованих версій. Електронні хрестоматії є більш доступними, оскільки дозволяють швидко

оновлювати зміст та мати доступ до матеріалів у будь-якій точці. Друковані видання є надійним джерелом інформації за умов відсутності доступу до Інтернету, а також забезпечують більш традиційний формат для навчання та роботи з текстами. Оптимальним рішенням стане створення обох форматів, які доповнюватимуть один одного.

Висновки. Отже, дефіцит україномовних джерел є значною проблемою для військової освіти України. У цьому контексті хрестоматії є ефективним інструментом, що виконує систематизуючи, контекстуальну та аналітичну функції. Вони надають комплексний і цілісний матеріал, необхідний для глибокого вивчення воєнної справи та розвитку критичного мислення майбутніх офіцерів. Досвід провідних країн НАТО підтверджує, що такий підхід є важливим стратегічним кроком до модернізації та інтеграції в міжнародні освітні стандарти. Отже, впровадження хрестоматій є важливим шляхом для підвищення якості підготовки українських військових фахівців.

Перспективи подальших досліджень порушеної проблеми вбачаємо у з'ясуванні конкретних методик та критеріїв відбору матеріалів для хрестоматій з урахуванням специфіки української воєнної доктрини та сучасного бойового досвіду.

Список використаних джерел

1. Жиздюк Г. Адаптація військової освіти в Україні до стандартів НАТО: виклики та перспективи. *Академічні візії*. 2024. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.10870377 (дата звернення: 01.09.2025).
2. Поперечна Л. Хрестоматія. *Українська бібліотечна енциклопедія*. 2018. https://ube.nlu.org.ua/article/Хрестоматія (дата звернення: 01.09.2025).
3. Шумовецька С. Практика професійного читання у системі військової освіти за кордоном. *Збірник наукових праць "Військова освіта". Національний університет оборони України*. DOI: https://doi.org/10.33099/2617-1783/2024-50/196-206 (дата звернення: 01.09.2025).
4. Exploring Military History Anthologies: A Comprehensive Overview. *Militarysphere*. 2024. URL: https://militarysphere.com/military-history-anthologies/ (дата звернення: 03.09.2025).
5. Thomas Mahnken, Joseph Maiolo. Strategic Studies: A Reader. Edited By Thomas Mahnken, Joseph Maiolo. London, Routledge, 2014. 472 p.
6. Maj Skip Crawley Maneuver Warfare: An Anthology. *The Marine Corps Association*. 2017. URL: https://www.mca-marines.org/gazette/maneuver-warfare-an-anthology/ (дата звернення: 03.09.2025).
7. Emmet Mcelhatton, Brad Jackson. Leaders are Readers? Reading Lists in Professional Military Education. *ResearchGate*. 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/331629854_Leaders_are_Readers_Reading_Lists_in_Professional_Military_Education (дата звернення: 04.09.2025).

Георгієв Василь
к. пед. н., доцент
Військова академія (м. Одеса)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У результаті комплексного аналізу наявних проблем розвитку науково-педагогічних працівників у сфері військової освіти, проведеного в українських навчальних закладах військового профілю відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [1] та Закону України «Про освіту» [2], було виявлено критичну потребу в якісно новому підході до підготовки викладацького складу.

Дане рішення ґрунтується на результатах досліджень провідних українських науковців у галузі військової педагогіки [3] та відповідає рекомендаціям НАТО щодо професіоналізації військової освіти [4].

Створена спеціалізація «Педагогіка вищої професійної військової освіти» представляє собою комплексну освітню програму, розроблену відповідно до Національної рамки кваліфікацій та Стандарту вищої освіти України. Програма має на меті системне формування як особистісних, так і професійних якостей майбутніх викладачів вищих військових навчальних закладів.

Ключові компетентності майбутніх викладачів:

Технологічної компетентності:

- Професійного використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі відповідно до Концепції розвитку цифрової компетентності;
- Впровадження інноваційних методів та сучасних педагогічних технологій навчання згідно з рекомендаціями UNESCO щодо застосування ІКТ в освіті;
- Адаптації цифрових рішень до специфіки військової освіти.

Самоосвітньої компетентності:

- Постійного професійного розвитку відповідно до вимог Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників;
- Систематичного оновлення наукових знань відповідно до сучасних тенденцій розвитку військової науки;
- Професійної мобільності та гнучкості у мінливих умовах освітнього середовища.

Адаптивної компетентності:

- Швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері суспільства згідно з Національною доктриною розвитку освіти;
- Ефективного реагування на нові виклики та завдання у військовій освіті;
- Інтеграції традиційних та інноваційних підходів до навчання.

Міжнародної та міждисциплінарної компетентності:

- Інтеграції в освітній простір передового досвіду вітчизняних наукових шкіл;

- Використання кращих практик закордонних освітніх установ відповідно до стандартів NATO Education and Training Network (NETN);
- Творчого поєднання теоретичних знань з особистим військовим досвідом.

Психолого-педагогічної компетентності:

- Ефективного вирішення складних психологічних ситуацій в освітньому процесі згідно з принципами військової психології;
- Роботи з різними категоріями курсантів та слухачів;
- Створення сприятливого психологічного клімату в навчальних групах.

Правової компетентності:

- Чіткого орієнтування в правовому полі освітнього простору відповідно до Кодексу законів про освіту;
- Дотримання вимог Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»;
- Розуміння специфіки правового регулювання військово-навчального процесу згідно з Статутами Збройних Сил України.

Для забезпечення більш високої якості освітнього процесу та підвищення ефективності функціонування системи військової освіти, згідно з вимогами статті 26 Закону України «Про вищу освіту» [1] та Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності [5], рекомендується призначати на посади науково-педагогічних працівників виключно тих кандидатів, які:

Мають наукову ступінь:

- Доктора філософії (PhD) або доктора наук;
- Публікації у фахових виданнях, включених до переліку ДАК України.

Мають вчені звання:

- Доцента або професора;
- Досвід викладацької діяльності відповідної посаді;
- Наукові праці за останні 5 років у кількості, визначеній ліцензійними умовами.

Додаткові вимоги для військової освіти:

- Військовий досвід або досвід роботи в оборонній сфері;
- Знання специфіки військово-професійної підготовки.

Такий підхід, підтверджений дослідженнями провідних науковців у галузі військової освіти [6], дозволить:

- Гарантувати високий рівень професійної підготовки випускників військових навчальних закладів;
- Забезпечити відповідність освітніх програм міжнародним стандартам NATO;
- Підвищити рейтинг українських військових ВНЗ у світових освітніх рейтингах;
- Створити умови для інноваційного розвитку військово-педагогічної науки.

Впровадження спеціалізації «Педагогіка вищої професійної військової освіти» та встановлення суворих вимог до науково-педагогічних працівників є важливим кроком у напрямку модернізації системи військової освіти України.

Це сприятиме підготовці висококваліфікованих військових фахівців, здатних ефективно виконувати службові обов'язки в умовах сучасних викликів національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII.
3. Алещенко В.І., Вітченко М.В., Діденко О.В. Сучасні проблеми військової педагогіки. К.: НУОУ, 2019.
4. NATO Education and Training Directive (Bi-SC 75-2).
5. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності, затверджені постановою КМУ від 30.12.2015 № 1187.
6. Дослідження ефективності військової освіти: колективна монографія / За ред. В.І. Алещенка. К.: НУОУ, 2020.

Гера Володимир
PhD, провідний науковий співробітник
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного
Баган Андрій
PhD, начальник науково-дослідної лабораторії
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана П. Сагайдачного

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ВЕБ-ЗАСТОСУНОК ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Сучасна військова освіта потребує впровадження цифрових технологій, які дозволяють не лише організувати навчальний процес на якісно новому рівні, але й забезпечити адаптивність до змінних умов підготовки та постійне оновлення методичної бази [1]. Викладач у військовому закладі стикається з низкою завдань, що потребують значних витрат часу, серед яких підготовка текстів опитувальних форм, створення методичних матеріалів, побудова таблиць та діаграм, формування навчальних планів і здійснення оцінювання курсантів відповідно до чинних керівних документів [2]. Використання інтелектуальних веб-застосунків із інтеграцією технологій великих мовних моделей (LLM) дозволяє значною мірою автоматизувати ці процеси, підвищуючи ефективність роботи викладача та якість освітнього процесу.

У дослідженні запропоновано веб-застосунок, створений на основі технологій .NET для серверної частини та Angular для клієнтської. Архітектура забезпечує масштабованість, стабільність і високий рівень захищеності, що є критично важливим у військовій сфері [3]. Ключовим компонентом системи є інтеграція з платформою **app.pinecone.io**, яка дозволяє застосовувати LLM як інтелектуальних асистентів. Принцип їх роботи ґрунтується на здатності моделей обробляти великі обсяги текстових даних, виявляти семантичні зв’язки та генерувати нові тексти, що відповідають поставленому завданню. В основі LLM лежить трансформерна архітектура, яка завдяки механізму self-attention

дозволяє моделі враховувати контекст на різних рівнях і генерувати логічно зв’язані навчальні та методичні матеріали [4].

Розроблений застосунок дозволяє створювати окремих віртуальних асистентів для різних дисциплін. Кожен асистент отримує набір методичних матеріалів у вигляді текстів, документів або навчальних планів, які індексуються та зберігаються у векторному сховищі Pinecone. За допомогою векторизації та семантичного пошуку LLM отримує доступ до релевантного контенту, що дозволяє формувати відповіді у вигляді готових текстів опитувальних форм, методичних рекомендацій та пояснювальних матеріалів. Таким чином забезпечується поєднання генеративних можливостей моделі та надійної бази знань, що зберігає відповідність чинним керівним документам.

Особливе значення має можливість LLM будувати структуровані дані, зокрема таблиці та діаграми, які можуть застосовуватися для візуалізації навчального матеріалу. Крім того, система здатна аналізувати результати тестувань, співставляти їх з критеріями оцінювання та формувати підсумкові звіти. Завдяки цьому мінімізується вплив суб’єктивного фактору та підвищується об’єктивність контролю знань [5]. Інтелектуальний асистент здатний не лише оцінити індивідуальні результати, але й створити узагальнений аналітичний огляд успішності навчальної групи.

Створений прототип довів здатність зменшувати часові витрати викладачів на підготовку до занять, підвищувати ефективність організації навчального процесу та забезпечувати централізоване зберігання методичних матеріалів. Подальший розвиток передбачає вдосконалення алгоритмів векторного пошуку, розширення навчальної бази для асистентів і впровадження адаптивних моделей, які враховуватимуть індивідуальний стиль викладання та особливості різних дисциплін.

Таким чином, інтеграція великих мовних моделей у військово-освітнє середовище відкриває нові можливості для цифрової трансформації навчального процесу. Веб-застосунок, що поєднує сучасні веб-технології та LLM, може стати універсальним інструментом підтримки викладача, автоматизації рутинних завдань і забезпечення якісної підготовки курсантів у XXI столітті.

Список використаних джерел

1. Johnson R. Digital Transformation in Military Education // *Defense Education Journal*. – 2022.

2. Smith A., Kovalenko V. Methods of E-Learning in Armed Forces // *Military Pedagogy Review*. – 2021.

3. Microsoft. Official. NET and Angular Documentation [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: https://learn.microsoft.com.

4. Vaswani A., Shazeer N., Parmar N., Uszkoreit J., Jones L., Gomez A. N., Kaiser Ł., Polosukhin I. Attention is All You Need // *Advances in Neural Information Processing Systems*. – 2017. – Vol. 30. – Режим доступу: https://arxiv.org/abs/1706.03762.

5. Pinecone Systems Inc. Pinecone: Scalable Vector Database for AI Applications. Technical Overview [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: https://www.pinecone.io.

Головко Борис,
к.т.н., доцент;
Баранік Олексій,
к.т.н., доцент;
Березанський Володимир,
к.т.н., доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба

ПІДВИЩЕННЯ АДАПТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗА РАХУНОК ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВОГО ПРОФІЛЮ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Воєнно-економічні й технологічні зміни в оборонній сфері Україні в умовах непередбачуваних обмежень передбачають активний пошук шляхів підвищення ефективності процесу формування професійних компетенцій військових фахівців, що разом зі зростанням темпів освоєння нових зразків озброєння та застосування цифрових технологій робить питання постійного підвищення якості освітнього процесу все більш актуальним.

Крім того, значно актуалізувалися такі виклики, як: повна або часткова руйнація матеріально-технічної бази, загроза життю і здоров'ю, переміщення закладів з небезпечних (окупованих) територій, дискретність інформаційно-комунікаційного процесу в рамках дистанційного і змішаного формату навчання, погіршення останнім часом якості контингенту здобувачів, потреба оптимізації діяльності закладів освіти, тощо [1, с. 121, 193]. Водночас врахування негативного впливу викликів війни визначає вектор впровадження і адаптації стандартів НАТО щодо експлуатації широкої номенклатури іноземних зразків озброєння та військової техніки.

Незважаючи на те, що сучасний освітній процес завдяки інноваціям в технічні засоби навчання, розширенню сфери застосування цифрових рішень і сервісів штучного інтелекту, інтенсивного розвитку імітаційних моделей, має значні переваги у порівнянні з минулими роками, але все ж таки, в сучасних умовах ресурсних обмежень, не може компенсувати «попередні пробіли» в базових знаннях, вміннях та навичках тих, хто навчається [1, с. 249, 2 с.58, 3 с. 195].

З метою удосконалення процесу формування професійних компетенцій військових фахівців пропонується підвищення адаптивності системи освітнього процесу за рахунок впровадження цифрового профілю здобувача (того хто навчається), який більш детально відображає результати попереднього навчання та поточний прогрес у знаннях, навичках та вміннях на основі структурно-логічної схеми підготовки військового фахівця, як за визначеною освітньо-професійною (освітньо-науковою) програмою (програмами), так і на

основі вхідних комплексних тестових завдань на початку навчання.

Попередній аналіз цифрового профілю здобувача дозволяє більш якісно виявляти множину тем (занять), де існує недостатній рівень знань, вмінь та навичок, і найвірогідніше є перешкодою для опанування майбутньої професійної компетенції. Такий аналіз дозволяє спрямувати обмежені наявні ресурси саме на усунення критичних для подальшого навчання недоліків.

Водночас впровадження цифрового профілю здобувача вимагає від науково-педагогічних працівників та організаторів освітнього процесу адаптації до нового режиму навчальної та методичної робіт на основі аналізу попередніх та поточних персональних досягнень здобувача.

Реалізація такого підходу, в свою чергу додатково потребує: переробку робочої програми навчальної дисципліни в напрямку розробки адаптивних індивідуальних завдань здобувачу щодо досягнення достатнього рівня підготовки, інтеграцію інноваційних технологій в освітню роботу та подальший розвиток професійних навичок науково-педагогічних працівників для ефективного використання допоміжних цифрових інструментів типу Moodle.

Таким чином, впровадження та поточний аналіз цифрового профілю здобувача є одним з напрямків стимулювання раціональних інновацій в освіті, та має науково-методичне підґрунтя для напрацювання індивідуальної траєкторії навчання здобувача освіти з урахуванням сучасних чинників і умов.

В якості перспектив подальших досліджень передбачається формалізація освітнього процесу в напрямку створення та інтеграції моделі цифрового профілю здобувача в систему формування професійних компетенцій фахівця з авіаційного озброєння.

Список використаних джерел:

1. Освіта для цифрової трансформації суспільства/Edukacja dla cyfrowej transformacji społeczeństwa/Education for digital transformation of society : монографія. У 2 т. Т. 1 ; за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. — Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. — 526 с.

2. Цифрова трансформація освіти і науки: теорія і практика: збірник наукових праць / за ред. В.Ю. Бикова, А.В. Яцишин. – К: ФОП Ямчинський О.В., 2019. – 123 с.

3. Bychko, G., Vakulenko. T., Lisova, T., Mazorchuk, M., Tereshenko, V., Rakov, S., Goroh, V. (2023). National Report Based on the Results of the PISA - 2022 International Research on the Quality of Education. [Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 / кол. авт.: Г. Бичко (осн. автор), Т. Вакуленко, Т. Лісова, М. Мазорчук, В. Терещенко, С. Раков, В. Горох та ін.; за ред. В. Терещенка та І. Клименко; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2023. 395 с.

4. Використання сучасних інформаційних технологій у освітньому процесі: міжнародні тенденції. Збірник інформаційних матеріалів: [Овчарук О.В., Малицька І.Д., Іванюк І.В., Гриценчук О.О., Кравчина О.Є., Сороко Н.В.]. К.: ІІТЗН НАПН України, 2019. – (40) с.

5. Kalashnikova, S. & Orzhel, O. (2022). Optimization of the network of

higher education institutions: theoretical features and practical recommendations. International Scientific Journal of Universities and Leadership (13),89-129. DOI: https://lib.iitta.gov.ua/731669.

6. Kremen, V. G., Lugovyi, V. I., & Sauh, P. Y. (2023). Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: За матеріалами загальних зборів Національної академії педагогічних наук України, Вісник Національної академії педагогічних наук України, 5(2), 1-5. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5228.

Горліченко Марина
к.пед.н., доцент
Дроздов Михайло
к.ф.-м.н., доцент
Верламов Олександр
Військова академія (м. Одеса)

ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ ЗА ДИСТАНЦІЙНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

Лабораторні заняття за фундаментальними природничими навчальними дисциплінами є важливою ділянкою освітнього процесу вищого військового навчального закладу, тому що їх мотивоване виконання, при належному матеріально-технічному і методичному забезпеченні, дуже сприяє формуванню військово-професійної компетентності курсантів щодо правильного і безпечного налагодження будь-яких вимірювальних приладів та проведення самих вимірювань. В умовах воєнного стану вимоги безпеки освітнього процесу суттєво вплинули на всі види його забезпечення і призвели до переходу на дистанційну форму навчання [1]. Забезпечення традиційних наочних матеріальних об’єктів навчання. зокрема комплектів лабораторних робіт, стало суттєво обмеженим за рядом принципових труднощів - фінансових, матеріально-технічних, логістичних, безпекових тощо. Водночас, самі лабораторні заняття проводяться в умовах розосередження особового складу з використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій.

Для дистанційного проведення лабораторних робіт, зокрема з фізики чи хімії, зазвичай використовують віртуальні лабораторії, симулятори, онлайн-платформи для мобільного проведення віртуального експерименту, який повинен бути максимально наближеним до зовнішнього вигляду, послідовності дій та ефектів реального експерименту [2].

Для проведення дистанційних лабораторних робіт потрібні:

- попередня самостійна підготовка курсантів, яка включає в себе вивчення та поглиблення знань теоретичної основи експерименту, будови та принципу дії лабораторної установки, методики проведення дослідів та основ математичної обробки результатів вимірювань, поцілених на відпрацювання остаточних обґрунтованих висновків;

- віртуальні лабораторії і симулятори (зазвичай, це цифрові програми та

посилання на онлайн-сервіси, які імітують реальне лабораторне обладнання і дозволяють проводити інтерактивні фізичні експерименти в цифровому мультимедійному форматі з можливістю спостереження за явищами чи процесами та реєстрації необхідних для обчислення даних;

- відповідні інтернет-посилання для самостійного проведення курсантами навчального експерименту в порядку попереднього або закріплювального тренажу.

Онлайн-платформи дистанційного навчання, наприклад Moodle або Google Classroom, використовуються для керування освітнім процесом, постійної взаємодії *off line* між викладачем та тими, хто навчається, розміщення інструкцій, довідникових матеріалів, відеоматеріалів, і збору особистих звітів курсантів за лабораторною роботою в електронному вигляді.

Безпосереднє проведення лабораторних занять у вигляді відеоконференцій з використанням програмного забезпечення інтерактивних віртуальних мультимедійних лабораторних установок достатньо зручно відбувається на платформах ZOOM та Google Meet.

Проведення інтерактивних віртуальних лабораторних робіт дає можливість пояснити курсантам, як саме розвивалася експериментальна фізика і яку роль вона грає відносно фізики теоретичної, дозволяючи тим, хто навчається самостійно переконатися в об'єктивності фундаментальних законів природи, навчитися правильному і безпечному користуванню вимірювальною технікою, інтегрувати свої теоретичні знання та практичні уміння і навички в стійкі навчальні та військово-професійні компетентності.

Дистанційні лабораторні заняття відбуваються в режимі *on line* під керівництвом викладача. В процесі виконання завдань лабораторної роботи курсанти спостерігають за діями експериментатора-викладача, документують результати вимірювань, з дотриманням загальних вимог до оформлення звіту з лабораторної роботи. Такий звіт повинен містити тему та назву лабораторної роботи, опис навчальних цілей, коротку теоретичну основу лабораторної роботи, схему лабораторної установки, методику проведення експерименту, список вихідних даних, табулювання результатів вимірювань та робочих розрахунків, а також генерацію обґрунтованих висновків.

Нажаль, в Інтернет-просторі дуже зрідка можна знайти готові для виконання і відповідні робочим навчальним програмам віртуальні лабораторні роботи, при тому, що їх придбання вимагає помітних коштів. До того, переважна їх більшість суттєво відрізняється за відео-виглядом від картин реального експерименту, а вимірювані результати подаються не на шкалах, з необхідністю самостійного визначення діапазону вимірювання, ціни поділки та обчислення поточного результату, а в готовому вигляді як показ цифрового приладу. Самостійне створення подібних програмних віртуалізацій вимагає занадто великих витрат часу та напруженої, і не завжди успішної, роботи.

Зі скрутного стану можна вийти завдяки інноваціям НПП, які дозволяють принципово підвищити наочність, ефективність, якість та дидактичне забезпечення дистанційного навчального процесу ВВНЗ. Однією з таких інновацій стало створення авторами комплексу електронних презентацій

лабораторних робіт на основі застосунку Microsoft PowerPoint за навчальними дисциплінами «Фізика», «Хімія» та «Фізичні основи озброєння та військової техніки».

В основу таких презентацій було покладено їх покадрове малювання з включенням до нього фотознімків або їх фрагментів реальних фізичних вимірювальних та інших приладів та пристроїв. Ефект анімації досягається послідовним перемкненням кадрів. При цьому ті, хто навчається можуть бачити зображення реальної фізичної лабораторії, в центральному плані якої знаходиться лабораторна установка з вимірювальними приладами, їх шкалами, ручками керування, відповідними з'єднаннями і докладним динамічним показом, як процесу зборки та налагодження лабораторної установки, так і процесу проведення експериментів з її використанням.

Таким чином, НПП можуть самостійно і достатньо легко створити необхідні навчальні презентації і показати будь-який процес, або явище в його динамічному причино-наслідковому розвитку, з можливістю багатократного самостійного перегляду курсантами.

Складання сценарію дистанційного лабораторного заняття і малювання презентації лабораторної роботи середнього рівня складності займає від 4 до 8 годин робочого часу. По мірі накопичення практичного досвіду НПП і необхідної бази даних такий час може суттєво скорочуватися.

Що стосується методики проведення лабораторних робіт, то викладач може в системі дистанційного навчання, за допомогою спеціально розробленої навчальної презентації, пояснити курсантам теоретичну основу лабораторної роботи, показати вигляд та склад віртуальної лабораторної установки повністю відповідній лабораторній установці реальній, призначення її окремих частин і деталей, пояснити її принцип дії, а також послідовність дій експериментатора, провести необхідні вимірювання, звернути увагу курсантів на фундаментальні залежності, що спостерігаються в процесі експерименту.

При цьому, обов'язком курсантів є ретельна реєстрація дослідних даних, їх математична і графічна обробка та фізична інтерпретація для вироблення обґрунтованих висновків за результатами лабораторної роботи.

Оформлені за встановленими вимогами індивідуальні звіти за лабораторною роботою курсанти подають викладачеві на його електронну пошту або в Google Classroom у вигляді фотокарток рукописних звітів в електронному вигляді і стають основою для оцінювання поточної навчальної підготовки курсанта.

Далі керування екраном і варіантом презентації з іншими варіантами вихідних умов передається курсантам з вимогою самостійного виконання лабораторної роботи, що вони і виконують під наглядом викладача. Таким чином, вимірювання проводиться багаторазово і забезпечується можливість їх традиційного оформлення з визначенням абсолютних та відносних похибок, а також довірчого інтервалу у визначенні фізичної величини.

Тож запропонований авторами метод малювання презентацій лабораторних робіт значно наближує віртуалізацію до умов проведення

реального експерименту, а також полегшує і спрощує процес дистанційного їх проведення, відкриваючи простір для власних інновацій НПП.

Суттєвим недоліком дистанційного проведення будь-яких віртуальних лабораторних робіт залишається те, що курсант не доторкається до об’єктів вимірювання та вимірювального обладнання, тобто відсутні тактильні відчуття та моторика тих, хто навчається. Тому авторами доповіді, в процесі їх раціоналізаторської діяльності, були створені реальні мобільні лабораторні установки, які можливо заздалегідь передавати на місце проведення і використовувати на віддалених локаціях курсантів, Маса кожної такої не перебільшує 3 кг при відносно невеликих габаритах (не перебільшує об’єм 3 л.). Крім мобільності вони мають також і повну автономність. В результаті, курсанти на віддалених локаціях одержали можливість самостійно відпрацювати дії, попередньо треновані на віртуальних лабораторних установках, на цілком реальних мобільних лабораторних установках.

Основні переваги впровадження віртуальних лабораторних робіт на основі застосунку Microsoft Power Point а також застосування реальних мобільних лабораторних установок в дистанційному навчанні:

- безпека в процесі проведення лабораторних занять;

-універсальність і багатофункціональність, можливість швидкої та легкої модернізації, гнучкість і простота адаптації до різних об'єктів дослідження;

- можливість самостійного багаторазового повторення дій експериментатора-дослідника будь-яким курсантом з використанням віртуальної або реальної мобільної лабораторної установки;

-з'являється можливість здійснити експеримент, який у звичайних умовах є неможливим, небезпечним або його проведення сполучене з великими часовими і матеріальними витратами;

-простота та оперативність контролю в ході виконання лабораторної роботи з боку викладача за діями того, кого він навчає, проведенням необхідних обчислень та побудовою досліджуваної графічної залежності, відпрацюванням обґрунтованих висновків за лабораторною роботою та остаточним оформленням і індивідуальним захистом звіту про її проведення;

-індивідуальність у навчанні та мотивуванні курсанта на досягнення високих результатів в пізнавальній теоретичній та практичній діяльності;

-графічні можливості дозволяють побачити лабораторну установку чи інший матеріальний об’єкт в режимі 3D, що неможливо відобразити на реальних об’єктах без їх розрізу чи руйнування.

Таким чином, інноваційне застосування віртуальних інтерактивних мультимедійних лабораторій в дистанційному навчанні є цілком можливим і ефективним при вивченні та закріпленні теоретичного та практичного матеріалу, що стимулює курсанта до досягнення високих результатів у навчанні, формує в курсанта навички усвідомленої дослідницької діяльності і грамотного та безпечного застосування вимірювальних приладів, ефективного виконання навчальних завдань із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Головань, В.Г., Горліченко М.Г. Дроздов М.О. Пріоритети розвитку дистанційної військової освіти. Міжнародний науковий журнал «Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти» № 1(3), 2023. С. 146-154. DOI 10.18372/2786-5495.1.17774 URL: https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/DEU/article/view/17774

2. Подласов С.О., Матвійчук О.В. Особливості проведення лабораторних робіт з фізики в технічному університеті під час дистанційного навчання. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/368902118_OSOBLIVOSTI PROVEDENNA_LABORATORNIH_ROBIT_Z_FIZIKI_V_TEHNICNOMU_UNI VERSITETI_PID_CAS_DISTANCIJNOGO_NAVCANNA (дата звернення 28.08.2025).

Гошко Галина
Інститут психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Мигун Максим
Інститут психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОВИХ СТАНІВ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

З початком повномасштабного вторгнення рф на територію України, науково-педагогічним працівникам вищих військових навчальних закладів (далі НПП ВВНЗ) щоденно доводиться зіштовхуватись з труднощами, працюючи в умовах постійного стресу та адаптуючись до нового формату освітнього процесу. Суттєве когнітивне, емоційне та фізичне виснаження призводять до розвитку синдрому емоційного вигорання, що, в свою чергу, є одним із чинників формування синдрому “хронічної втоми” та психосоматичних захворювань.

Таким чином, до факторів, що сприяють стресовим станам у НПП ВВНЗ під час російсько-української війни, можна віднести:

- Не достатньо часу для виконання емоційних обов’язків (взаємодія з курсантами, слухачами) в умовах роботи в місцях критичних інфраструктур, особливо під час оголошення тривоги в місцях дислокації ВВНЗ.
- Перевантаження на роботі (необхідність швидкого освоєння нових технологій навчання) та перевищення робочого часу та власне умов, де проводяться заняття.
- Нестабільність в організації діяльності: неясне планування, брак необхідного обладнання в місцях проведення занять з курсантами та слухачами.
- Негативний психологічний мікроклімат у колективі, конфлікти в системах “керівник-підлеглий” та “колега-колега”.

- Нестача неформального спілкування з колегами у вільний час (участь у спільних тренінгах, екскурсіях, активному відпочинку тощо).
- Відсутність балансу між роботою та особистим життям.

Простежується тенденція швидко розповсюджується емоційного вигорання серед НПП ВВНЗ, що веде до зниження ефективності роботи та підвищення плинності кадрів.

Симптоми емоційного вигорання можна умовно розділити на три категорії:

Психофізичні:

- Загальна втома та відчуття виснаження, навіть вранці.
- Постійна загальмованість, апатія, відсутність реакції на оголошення сигналу тривоги або страх перед небезпекою.
- Часті головні болі та проблеми з травленням.
- Різка втрата або надмірна прибавка у вазі.
- Порушення сну (безсоння чи надмірна сонливість).
- Погіршення пам’яті та зниження концентрації.
- Зменшення сенсорної чутливості: погіршення зору, слуху, нюху та дотику.

Соціально-психологічні:

- Відчуття нудьги, пасивності та депресії.
- Підвищена дратівливість та нервові спалахи.
- Постійне переживання негативних емоцій, почуття провини чи образи.
- Невизначена тривожність.
- Гіпервідповідальність та невпевненість у власних силах.
- Песимістичний настрій щодо емоційного майбутнього.

Поведінкові:

- Відчуття, що робота стає важчою, а задоволення від неї зменшується.
- Зміни у робочому графіку (постійні переміщення курсантів та слухачів на нові локації для проведення занять через ризик влучення ворожих ракет чи БпЛА, подовження робочого часу).
- Ускладнення у прийнятті обґрунтованих рішень.
- Безтурботність щодо результатів роботи та відсутність віри у можливість покращення ситуації.
- Невиконання важливих завдань та надмірна увага до незначних деталей.
- Більшість часу витрачається на рутинні та елементарні дії.
- Віддалення від колег та уникнення неформального спілкування.

Серйозність симптомів емоційного вигорання у НПП ВВНЗ залежить від їхніх індивідуальних характеристик, початкового стану здоров’я, тривалості стресових ситуацій на роботі та здатності ефективно з ними впоратися. Багато людей не усвідомлюють серйозність своїх проблем, поки психосоматичні симптоми не змушують їх звертатися за допомогою, переосмислювати свої цілі та пріоритети, а також шукати нові шляхи вирішення проблем.

В наслідок російського вторгнення кількість людей, які мали досвід

перебування в зоні бойових дій значно зросла. Рейтинг стресорів, які викликають найбільше напруження, складається з: травматичного досвіду, соціальних стресорів (конфлікти, недостатня підтримка, дискримінація), погіршення життєвих умов, проблем зі здоров'ям, а також загрози для життя, пов'язаної з війною.

Основними ресурсами для боротьби зі стресом є спілкування, дозвілля та робота. Однак взаємодія з близькими задовольняє більшість населення на належному рівні, тоді як потреби в дозвіллі та роботі реалізуються гірше.

Серед індивідуальних психологічних ресурсів найбільш ефективними є загальна активність (як у трудовій, так і соціальній сферах) та оптимізм. Проте ситуація з емоційною стійкістю та відчуттям контролю над обставинами виглядає гірше. На сьогоднішній день рівень психологічного дистресу в Україні порівнюється з другою половиною 2020 року, коли населення очікувало на нову хвилю коронавірусу.

Різні індивідуальні стресові стани можна упорядкувати за поширеністю, від менш поширених до найбільш поширених: ворожість, депресія, соматизація, міжособистісна чутливість, тривожність, виснаження, параноїдальні ідеї. Основні наслідки психологічних стресових станів під час російсько-української війни включають ціннісну депривацію в сферах дозвілля, фізичного здоров'я та матеріального добробуту. Психологічний дистрес визначається як емоційно дискомфортний стан, що виникає у відповідь на специфічні стресори або сильну потребу, і може призводити до тимчасових або постійних негативних наслідків. У НПП ВВНЗ, які постійно зіштовхуються з труднощами на роботі, незадоволенням від керівництва, конфліктами з колегами та проблемами зі здоров'ям, може розвиватися психосоматика - група захворювань, в яких психологічні фактори, такі як стрес, емоційне виснаження та психологічні проблеми, відіграють важливу роль. НПП ВВНЗ, особливо схильні до психосоматичних проблем через надвідповідальність їх роботи та підготовку майбутніх офіцерів ЗС України, що свідчить про значне психологічне напруження, яке необхідне для покращення якості освітнього процесу.

Збереження психологічного і фізичного станів НПП ВВНЗ є необхідною умовою для покращення якості навчання та підтримки здоров'я майбутніх офіцерів ЗС України. Погіршення фізичного стану НПП може призвести до негативних емоцій, підвищення втоми та дратівливості, що, у свою чергу, негативно позначається на ефективності підготовки та взаємодії з курсантами та слухачами. Емоційне вигорання серед НПП ВВНЗ є серйозною проблемою, що потребує уваги та дослідження.

Щоб запобігти і впоратися з емоційним вигоранням, НПП ВВНЗ важливо використовувати різні стратегії самозахисту та самовдосконалення. Серед таких стратегій можуть бути регулярні перерви для відпочинку, дотримання здорового способу життя, розвиток емоційного інтелекту, отримання психологічної підтримки та навички управління стресом. Крім того, необхідно створити підтримуючу робочу атмосферу, де НПП відчувають підтримку, цінність та матимуть можливості для емоційного і особистісного розвитку.

Впровадження програм з ментального здоров'я та консультування допоможе виявити та вирішити проблеми, пов'язані з емоційним вигоранням. Створення здорового психологічного клімату в освітньому середовищі має стати пріоритетом для забезпечення якісної освіти та добробуту як НПП ВВНЗ, так і майбутніх офіцерів ЗС України.

Список використаних джерел:

1. Водянка Л.Д., Суховецька Д.А., Занюк А.А. Поняття емоційного вигорання та його профілактика. Економічна наука. 2022. С. 49-53 – Режим доступу до ресурсу URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2022/9.pdf
2. Емоційне вигорання педагогів. Методичні рекомендації / Укладачі: творча група практичних психологів: Коняхіна А.В., Гаврик І.Л, Гриценко Н.В., Гутенко Д.М., Коропченко Н.М., Обравит О.М., Поля кова В.С., Сухомлин Л.Г., Усик Ю.С., Чорний О.І. – Суми: методичний кабінет відділу освіти Сумської районної державної адміністрації, 2016.– 60 с. – Режим доступу до ресурсу URL: http://surl.li/urvtd
3. Зачепа А. М., Микитюк О. М., Сельменська З. М. Проблематика емоційного вигорання в освітньому середовищі / А. М. Зачепа, О. М. Микитюк, З. М. Сельменська // Економічні науки. Наукові записки 1 (62). 2021. С. 183-190. – Режим доступу до ресурсу URL: http://surl.li/urvvc
4. Козубцов І. М. Професійне вигорання як проблема неякісного забезпечення психологічної підтримки учасників освітнього процесу в умовах військових дій. Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти : зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 25 жовт. 2022 р. Київ, 2022. С. 217–220. – Режим доступу до ресурсу URL: http://surl.li/urvtj
5. Кулина А.П. Емоційне вигорання в умовах сучасної професійної діяльності [Електронний ресурс] / А. П. Кулина // Матераіли двадцять другої всеукраїнської науково-методичної конференції. 2020. С. 217-220. – Режим доступу до ресурсу URL: http://surl.li/urvuv
6. Матохнюк Л.О. Психологія інформаційної компетентності особистості (ґенеза онтологічного роз витку) : дис. … д-ра психол. наук : 19.00.01. Одеса, 2019. 527 с. – Режим доступу до ресурсу URL: http://surl.li/urvti
7. Maksymenko, Yu. B. & Matokhnyuk, L. O. (2017). Principles of research in psychology of development of information competence of personality. Science and education, 11, 76-85. – Режим доступу до ресурсу URL: http://surl.li/urvt

Гупало Андрій,
к.т.н., старший науковий співробітник
Національний університет оборони України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ, ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Реалії сьогоднішнього дня вимагають від нас приділяти багато уваги

удосконаленню сфер професійної діяльності. Всі розуміють, що без технологічного оновлення сфер освітньої і наукової діяльності оборонної сфери не буде перемоги, а Україна буде нести тільки втрати.

Тому враховуючи зміни засад державної політик у цих сферах, Міноборони здійснює заходи трансформації системи військової освіти та приведення засад наукової і науково-технічної діяльності в Міноборони до вимог та потреб сил оборони.

До основних результатів сьогодні слід віднести такі:

1. На виконання Стратегії менеджменту системи військової освіти та Дорожньої карти з її реалізації практично завершена трансформація системи військової освіти та підготовки особового складу на основі принципів і стандартів НАТО, забезпечено підготовку за євроатлантичними стандартами офіцерського, сержантського та старшинського складу.

Зокрема проведено роботу щодо удосконалення процесів розроблення та ухвалення стандартних операційних процедур (SOP) для планування та формування кваліфікаційних вимог і професійних стандартів підготовки військових фахівців; удосконалення організаційно-штатної структури військових навчальних закладів Збройних Сил України. Створення структурних підрозділів забезпечення якості освіти у військових навчальних закладах; удосконалення процесів планування та розподілу сфер відповідальності за виконання завдань та функцій на шляху реалізації Концепції трансформації системи військової освіти приведені у відповідність зі структурою системи менеджменту.

2. Система військової освіти приведена у відповідність з етапами побудови службової кар'єри, реалізовано принцип "освіта упродовж військової кар'єри", створені умови для формування нового стилю військового лідерства

3. Впроваджено базову загальновійськову підготовку громадян України, які здобувають вищу освіту.

4. Розроблено та впроваджено новий порядок планування ННТД, який ґрунтується на підходах стратегічного планування, враховує сучасні практики і досвід держав-членів НАТО.

5. Оновлено роботу Воєнно-наукової ради Міноборони та її секцій, які стали реальним майданчиком для обговорення замовниками та виконавцями напрямів наукових досліджень та результатів їх впровадження, які відповідають вимогам до розвитку діяльності органів військового управління.

В той же час виконання наведених завдань і заходів супроводжується наявністю негативних чинників, що загрожують стагнації та деградації систем військової освіти та ННТД в Міноборони. Це в першу чергу:

- відсутність взаємодії та порозуміння між органами управління складових сектору безпеки і сектору оборони України в окремих питаннях з формування вимог та організації заходів зазначених видів діяльності;

- обмежені ресурси та фінансування заходів теоретичної та практичної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації військових фахівців, науково-педагогічних кадрів та державних службовців, навчання ліцеїстів у військових ліцеях. В частині ННТД слід зазначити про повну відсутність

державного фінансування розвитку дослідницької інфраструктури в Міноборони за виключенням випробувальної діяльності;

- великий обсяг оперативних та/або постановка не властивих завдань, що знижує якість освітньої діяльності та наукових досліджень, зміна пріоритетів діяльності тощо.

Зміна обстановки, отриманий досвід ставлять перед нами нові виклики, вимоги та потреби до функціонування військової освіти та ННТД в Міноборони. Стратегічним пріоритетом 2025/2026 у НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО, ЗФПВО Міністерства оборони України залишається:

- проведення інституційного аудиту системи професійної військової освіти з залученням представників країн НАТО;

- удосконалення структури та змісту курсів професійної військової освіти та підвищення кваліфікації з урахуванням змін управління ЗС України;

- розвиток спроможностей ВВНЗ, ВНП ЗВО, ЗФПВО щодо підготовки військових фахівців за стандартами НАТО у тому числі в рамках програми удосконалення військової освіти (DEEP);

- приведення напрямів наукових досліджень та завдань наукових установ, ВВНЗ та ВНП ЗВО сфери управління Міністерства оборони України у відповідність до потреб оборони;

- створення в системі Міноборони оновленої моделі науково-інформаційної діяльності разом з цифровізацією процесів обробки та поширення науково-технічної інформації;

- відновлення навчально-матеріальної бази окремих ВВНЗ, ВНП ЗВО, ЗФПВО Міністерства оборони України, яка зруйнована або пошкоджена під час збройної агресії, нарощування фонду захисних споруд.

- виконання державного замовлення Міністерства оборони України, на підготовку військових фахівців, наукових науково-педагогічних кадрів, перепідготовку та підвищення кваліфікації персоналу сил оборони, підготовку офіцерів запасу та мовну підготовку персоналу Міністерства оборони України, Державної спеціальної служби транспорту та інших складових сил оборони;

Швидкість змін обстановки в Україні та навколо неї, актуальність завдань, які виконують органи військового управління, заставляє нас думати на два крики наперед. Досвід формування пріоритетів ННТД показав, що вирішення поточних нагальних проблем органами військового управління є реалізацією нашої діяльності, а тому ми маємо працювати на упередження, вивчати бойовий досвід, нові технології та практики управління, формуючи прогнози розвитку, створювати набуток нових знань та в режимі реального часу впроваджувати їх в освітню діяльність та підготовку в інтересах Міноборони, ЗС України та інших складових сил оборони.

З огляду на розвиток систем військової освіти та наукової і науково-технічної діяльності сфери управління Міноборони до основних напрямів слід віднести такі:

впровадження нових технологій під час діяльності, зокрема штучного інтелекту, машинного навчання, інших цифрових інструментів;

розвиток кадрового потенціалу та їх компетентностей, навичок

застосування сучасних технологій досліджень та навчання;

розгортання сучасної дослідницької та навчальної інфраструктури (у тому числі дистанційного навчання);

інтеграція в міжнародний дослідницький та освітній простір, обмін знаннями.

Ми маємо створювати нові спроможності для розвитку майбутнього. Доповідь закінчив. Дякую за увагу! Слава Україні!

Єфименко Ганна
Національний університет оборони України

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила безпрецедентні виклики для всіх сфер суспільного життя, зокрема для системи військової освіти. Порушення у загальній системі освіти створюють критичний фон, демонструючи, що військова освіта стикається зі схожими, якщо не більш гострими, викликами через її безпопосередній зв'язок з конфліктом. Пряме націлювання на військові освітні об'єкти підкреслює підвищені ризики безпеки та нагальну потребу у впровадженні надійних захисних заходів. Така ситуація вказує на системну кризу в освітньому секторі, а не лише на поодинокі інциденти. Масштаби руйнувань і прямі атаки на військові об'єкти ілюструють, що військова освіта перебуває на передовій, стикаючись з екзистенційними загрозами. Загальна дестабілізація, спричинена війною, є першопричиною руйнування інфраструктури, що, у свою чергу, безпосередньо впливає на можливість проведення очного навчання та вимагає адаптації, зокрема, до дистанційних форм. Явне згадування атак на військові навчальні об'єкти підкреслює, що військова освіта стикається з підвищеними проблемами безпеки порівняно із загальною освітою, що зумовлює необхідність розробки конкретних концепцій безпеки. Такі порушення та пошкодження мають довгострокові наслідки для розвитку людського капіталу, потенційно створюючи освітні прогалини, які можуть вплинути на післявоєнне відновлення.

Військова освіта відіграє вирішальну роль у здобутті відповідних навичок та знань у військовій справі, безпосередньо сприяючи національній безпеці [4]. Розвиток військової освіти є одним із основних пріоритетів сучасного українського суспільства, з акцентом на якісну підготовку військовослужбовців та науково-педагогічних працівників. Визнання важливості військової освіти зумовлює її пріоритетність, яка в свою чергу, впливає на розподіл ресурсів та зусилля з реформування. Підвищена значущість означає, що невдачі або успіхи в цих секторах мають негайний, відчутний вплив на поле бою та загальні військові зусилля.

З вересня 2025 року в Україні запроваджується обов'язкова базова загальновійськова підготовка (БЗВП) для здобувачів освіти. Вона включатиме

теоретичну частину (90 академічних годин), що викладатиметься безпосередньо у закладах освіти, та практичну частину (210 академічних годин), що реалізовуватиметься у спеціальних навчальних центрах ЗСУ [1]. Усі чоловіки, придатні за станом здоров'я, повинні будуть пройти практичну частину. Окрім того, з 2026 року відновлено обов'язкову військову підготовку для медичних та фармацевтичних спеціальностей за програмою підготовки офіцерів запасу медичної служби. Це рішення зумовлене дефіцитом офіцерів запасу медичної служби, які є ключовим фактором у зменшенні втрат особового складу та підвищенні боєздатності поранених військовослужбовців. Підготовка здійснюватиметься без відриву від основного освітнього процесу.

Навчальні програми військової освіти швидко модернізуються, враховуючи уроки, отримані під час поточної війни, та узгоджуючись зі стандартами НАТО. Навчальні програми адаптуються, щоб включати навички, необхідні для дій на територіях, де відбувалися військові дії (для прикладу поводження з мінними полями, нерозірваними вибуховими пристроями), реабілітації довкілля, а також заходи та засоби захисту від хімічної, бактеріологічної та ядерної зброї. Військові кафедри активно впроваджують курси з кібербезпеки, дронів та гібридних війн, приділяючи більше уваги полігонним заняттям та практичному використанню техніки. Курс “Вишкіл капітанів” було оновлено до дванадцяти тижнів, додано дисципліни зі всебічного забезпечення бою та вдосконалено навчальні кейси для планування бою з урахуванням новітнього досвіду російсько-української війни. Офіцери вивчають процедури планування бою (TLP – Troop Leading Procedures) та військовий процес ухвалення рішень (MDMP – Military Decision Making Process), які застосовуються у збройних силах країн-членів НАТО [3]. Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка (ВІКНУ) інтегрував базовий та фаховий курси тактичного рівня, запровадив систему менеджменту якості освіти та застосовує сучасні методики активного навчання. Освітній процес частково діджиталізовано, вдосконалено мовленнєві компетентності персоналу, а також розпочато педагогічний експеримент з викладання англійською мовою з використанням джерел за стандартами НАТО. Існує визнана потреба у використанні інноваційних технологій, комп'ютерних моделей та симуляції у військовій підготовці. Ця гнучка адаптація, однак, стикається з викликами, пов'язаними з необхідністю безперервного оновлення, інтеграції нових технологій та подолання потенційних прогалин у педагогічних підходах. Інтеграція стандартів НАТО є послідовною темою. Безпосередній досвід війни зумовлює потребу в оновлених навичках та інтеграції бойового досвіду. Мета взаємосумісності з НАТО вимагає прийняття інструментів планування НАТО та мовних компетенцій. Бажання ефективнішої підготовки призводить до попиту на інноваційні технології, такі як симулятори та віртуальна реальність. Ця швидка еволюція навчальних програм передбачає постійну потребу в перепідготовці викладачів, також свідчить про відхід від традиційної та теоретичної військової освіти до більш динамічного і адаптивного навчального середовища.

Матеріально-технічна база військових навчальних закладів значно

постраждала від руйнувань внаслідок війни та наявних раніше недоліків, що створює критичний розрив між поточними можливостями та нагальною потребою у сучасній, технологічно розвиненій підготовці. Військові кафедри відчувають зростаючу потребу в сучасному обладнанні та тренажерах. Дистанційне навчання у вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) освіти ускладнюється відсутністю безперебійного доступу до мережі Інтернет та надійної техніки. Існують конкретні недоліки в матеріально-технічній базі військових університетів, такі як низька справність авіаційної техніки у Харківському національному університеті Повітряних Сил.

Міністерство оборони України має плани та передбачає видатки на модернізацію матеріально-технічної бази у ВВНЗ, включаючи придбання тренажерів, мультимедійних комплексів, технічних симуляторів, інтерактивних тирів, засобів імітації бойового середовища, наочного приладдя та технічних засобів навчання. Активно просувається оснащення навчальних приміщень сучасними тренажерами та симуляторами для відпрацювання тактичних і командирських навичок, а також розширення доступу до онлайн-платформ з навчальними матеріалами. Недостатня матеріально-технічна база безпосередньо впливає на якість підготовки, потенційно призводячи до менш підготовленого персоналу. Це також створює залежність від міжнародних партнерів для отримання передового обладнання та навчання. Заплановані видатки свідчать про визнання цієї критичної потреби та зобов'язання її вирішити.

Серед нагальних проблем розвитку військової освіти: критичного виклику через тиск воєнного часу (мобілізації, міграції, психологічного впливу) та системних проблем є утримання та розвиток кваліфікованих кадрів у військовій освіті. Війна призвела до вимушеного “відтоку мізків” через примусову міграцію та зниження академічного досвіду, через від'їзд та втрату викладачів. Потреба в бойовому досвіді зумовлює залучення ветеранів як інструкторів. Для вирішення цього проблемного питання впроваджуються програми підтримки науково-педагогічних працівників, які воюють або повернулися з війни. Для прикладу, у Національному університеті оборони України пропонується проходження курсів підвищення кваліфікації для науково-педагогічних працівників, а також військовослужбовців, що охоплюють різні рівні військової освіти. Пріоритетом є залучення досвідчених військових фахівців та ветеранів з бойовим досвідом як інструкторів [2].

Таким чином, розвиток військової освіти в Україні в період воєнного стану стикається з безліччю складних викликів, які, однак, активно долаються шляхом системних реформ та міжнародної співпраці. Війна не лише виявила існуючі недоліки, а й прискорила необхідність кардинальних змін. Необхідно продовжувати вдосконалення законодавства, забезпечуючи баланс між потребами мобілізації та збереженням освітнього потенціалу, а також усувати будь-які законодавчі неясності щодо статусу здобувачів освіти та викладачів. Систематично оновлювати навчальні програми, інтегруючи найновіший бойовий досвід та технологічні інновації, а також поглиблювати взаємосумісність зі стандартами НАТО. Розробити та впровадити

довгострокову стратегію утримання та розвитку науково-педагогічних кадрів, включаючи конкурентні умови праці, програми підтримки та реінтеграції ветеранів, а також можливості для безперервного професійного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Започаткування теоретичної частини БЗВП для студентів. https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/2025/03/05/bazova-zahalnoviyskova-pidhotovka-zdobuvachiv-vyshchoyi-osvity-05-03-2025.pdf (дата звернення 20.08.2025).

2. Національний університет оборони України. URL: https://nuou.org.ua/ (дата звернення 20.08.2025).

3. Сили територіальної оборони ЗСУ. https://tro.mil.gov.ua/vyshkil-kapitaniv-vypustyv-komandyriv-pidgotovlenyh-za-onovlenoyu-programoyu/ (дата звернення 20.08.2025).

4. Стратегічний бюлетень України. (дата звернення 20.08.2025).

Зельницький Андрій,
кандидат педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
Заболотний Олег,
кандидат військових наук, доцент
Національний університет оборони України
Шабатіна Надія,
Національний університет оборони України

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Відповідно до Конституції України наша країна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, де демократія ґрунтується на визнанні українського народу єдиним джерелом влади та його права брати участь у розв’язанні державних справ в поєднанні з широким колом громадянських прав і свобод. Процес утвердження принципів демократії в країні стосується всіх верств населення і всіх сфер суспільного життя, де особливе місце посідає освіта. Сьогодні перед державним управлінням освітою постає питання, яка саме система освіти для цього потрібна, і в який спосіб освіта братиме участь у побудові суспільства, заснованого на фундаментальних цінностях прав людини і громадянина, демократії та верховенства права, рівності і взаємній відповідальності, толерантності та свободи.

У цьому контексті однією з пріоритетних і малодосліджених проблем освітньої галузі є демократизація вищої військової освіти (далі – ВВО) в Україні, актуальність якої обумовлена низкою чинників, зокрема:

потребою оперативного реагування системи військової освіти на

докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому освітніх середовищах та осучаснення поточного стану відповідної нормативно-правової бази щодо демократизації військової освіти;

необхідністю приведення військової освіти в Україні у відповідність до європейських та євроатлантичних освітніх стандартів з використанням закладених у них принципів демократизації;

потребою удосконалення підходів підготовки здобувачів вищої військової освіти на принципах людиноцентризму та суб'єкт-суб'єктної взаємодії в ході освітнього процесу;

потребою залучення більш підготовлених та активних здобувачів військової освіти з досвідом військової служби (бойовим досвідом) для участі у розробленні навчального контенту військових вишів;

необхідністю органічного поєднання в ході освітнього процесу принципів демократизації та субординації;

потребою розроблення підходів до впровадження в педагогічну практику ВВНЗ основ вимірювання та оцінювання індексу демократизації освітнього процесу як підґрунтя для його оптимізації тощо.

Вирішення цієї проблеми сприятиме цілеспрямованому покращенню якості освітнього процесу у системі ВВО та підвищенню ефективності освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) на засадах удосконалення та впровадження демократичних принципів та підходів щодо підготовки військових фахівців.

Виклад основного матеріалу. Вперше до проблеми демократизації освіти звернувся відомий український педагог С. Гончаренко у книзі "Український педагогічний словник" і дав таке її визначення: "Демократизація освіти – принцип реформування освіти в Україні на демократичних засадах, який передбачає децентралізацію, регіоналізацію в управлінні освітою, автономізацію навчально-виховних закладів у вирішенні основних питань діяльності, поширення альтернативних (приватних) навчально-виховних закладів, перехід до державно-громадської системи управління освітою (участь батьків, громадськості, церкви), співробітництво учитель – учень, викладач – студент у навчально-виховному процесі" [1, с. 85].

Проблемі демократизації освіти приділив особливу увагу й В. Андрущенко. Так, у своїй роботі "Роздуми про освіту", в якості одного з пріоритетів ним було розглянуто такий аспект як обов'язковість і необхідність взаємозв'язку процесів демократизації освіти із відповідним правовим забезпеченням. Демократизація нормативно-правового поля освіти є найпершою передумовою для ефективного впровадження демократії на всіх рівнях: на рівні управління національною системою освіти; на рівні управління окремим навчальним закладом; на рівні провадження навчально-виховного процесу. "У цьому зв'язку мають бути переосмислені норми, які регулюють не тільки вибір типу чи виду навчального закладу, змісту навчальних дисциплін чи курсів, але й характер самого навчально-виховного процесу, особливо його практичної складової" [2, С. 142].

Значну увагу проблемі демократизації освіти було приділено

Л. Маргуліною, особливо стосовно її структури. Як зазначається в її фундаментальній роботі "Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність" до ключових структурних складових демократизації віднесено демократизацію управління освітою і демократизацію освітньої діяльності. На рівні управління освітньою галуззю ключові чинники демократизації виражені в таких твердженнях:

вплив загальносвітових тенденцій глобалізації на національну систему освіти;

вплив демократизації українського суспільства на систему освіти;

визнання прав усіх етнічних спільнот на збереження і розвиток своєї самобутності і культури в сучасній освіті;

деполітизованість сучасної освіти;

університетська автономія (надання університетам більшої незалежності з боку держави у вирішенні питань);

вплив приєднання української системи вищої освіти до Болонського процесу на демократизацію освіти.

На рівні управління окремим навчальним закладом до ключових чинників демократизації віднесено такі:

вплив дисциплін за вибором студентів на процес демократизації освіти;

вплив можливості обирати індивідуальний графік відвідування занять на процес демократизації освіти;

вплив інноваційних методик проведення занять на процес демократизації освіти тощо [3, с. 398-399].

У наведених літературних джерелах розглянуто й основні принципи демократизації освіти, зокрема: людиноцентризму; рівних можливостей; співробітництва; різноманітності; відкритості; самоорганізації; громадсько-державного управління.

Об'єктивно і закономірно, що ефективність втілення в освітню практику принципів демократизації залежить від всебічності аналізу цього поняття, процесів її еволюціонування і перспектив розвитку. Відтак, доцільно звернутися до тлумачення відповідних понять, визначених у Законі України "Про вищу освіту" [4] а саме:

автономія – право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом;

академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови представлені визначення й таких дотичних до даної проблеми понять як:

Демократія – форма, принцип керівництва яким-небудь колективом, за якого забезпечується активність і широка участь цього колективу у здійсненні всіх заходів [5, с. 213].

Демократизація – запровадження демократичних принципів, перебудова держави, організацій і т. ін. на демократичних засадах [5, с. 213].

Отже, демократизація освіти проявляється через проникнення принципів демократії в усі складові системи освіти – структуру навчальних закладів, управління, зміст і процес навчання, кадрову політику, сферу контролю тощо. Вся освітня система має відповідати духу, потребам і цілям демократичного суспільства, бути зорієнтованою на формування активної, автономної, незалежної, уповноваженої, не патерналістської особистості, яка почувається і сприймається суспільством як самостійна цінність, а її інтереси визнаються пріоритетними.

У даному контексті дещо складнішою виглядає проблема демократизації військової освіти, адже збройні сили будь-якої країни світу є організацією з жорстко регламентованою системою управління, як у мирний, так й у воєнний час, або в особливий період. Всі військовослужбовці усіх військових частин, закладів і установ незалежно від будь-яких умов мають чітко та строго визначені у відповідних законодавчих документах (статутах, настановах) посадові обов'язки. У цих документах точно визначено – кому і якою мірою підпорядковується дана посадова особа, і хто й якою мірою підпорядкований йому, якими правами наділений той чи інший начальник по відношенню до підлеглих. Тобто, йдеться про субординацію.

Субординація *(франц. subordinatio, лат. sub – під і ordino – призначаю, керую)* – система службової підлеглості молодшого старшим, що ґрунтується на правилах службової дисципліни [6, с.651]. Стосовно військової справи під субординацією слід розуміти систему управлінських відносин, побудованих за принципом ієрархії, що передбачає підпорядкування керівників та підрозділів нижчого рівня управління керівникам та підрозділам вищого рівня з дотриманням відповідних правил взаємодії.

Зважаючи на наведені у статті визначення таких понять як: "автономія", "академічна свобода", "демократія", "демократизація", "субординація", та спираючись на результати проведеного нами аналізу прав суб'єктів освітньої діяльності, визначених у статутах провідних закладів вищої військової освіти, дамо авторське визначення поняття "демократизація військової освіти". На нашу думку – це "Процес удосконалення військової освіти, що базується на реалізації органічно взаємопов'язаних демократичних і субординаційних принципів її функціонування і передбачає унормування демократичних відносин між суспільством, державою, збройними силами і військовими навчальними закладами, між керівним складом ВВНЗ і викладацьким складом, між викладачами і здобувачами військової освіти в ході освітньої діяльності на засадах "суб'єкт-суб'єктних" відносин, а також відносин між самими здобувачами, де здобувачі виступають як замовники знань з усіма притаманними їм індивідуальними особливостями і як суб'єкти, наділені відповідними правами, що визначені у Статутах закладів військової освіти".

Проведений авторами аналіз статутів п’яти провідних військових вишів свідчить про суттєве розширення прав здобувачів щодо демократизації ВВО. У даний час здобувачі наділені правами:

брати участь в обговоренні та вирішенні питань з удосконалення освітнього процесу (зміст освітніх програм, форми і методи навчання тощо) та науково-технічної діяльності;

обирати навчальні дисципліни у межах, передбачених відповідною освітньою (освітньо-науковою) програмою та робочим навчальним планом;

брати участь у формуванні індивідуального навчального плану;

відвідувати додатково за узгодженням з командуванням будь-яких видів занять, що проводяться у ВВНЗ, ВНП ЗВО і сприяють успішному оволодінню спеціальністю;

брати участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться в Україні, у встановленому законодавством України порядку;

обирати теми атестаційних робіт або пропонувати свої з обґрунтуванням доцільності їх розроблення;

самостійно організовувати свою роботу в час, визначений для цього розпорядком дня і розкладом занять;

брати участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представляти власні (або підготовлені у співавторстві) роботи для публікації у фахових виданнях;

брати участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться за кордоном, у встановленому законодавством України порядку;

одержувати інформаційні, нормативні та інші матеріали, що стосуються діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО, крім інформації, для якої встановлено окремий вид доступу;

брати участь в оцінюванні викладачів за результатами проведення ними навчальних занять із заповненням наданого стандартизованого опитувальника – “Викладач очима слухача (курсанта)”;

брати участь у визначенні щорічного рейтингу викладачів, які проводили навчальні заняття, надавали консультаційну допомогу з навчальної та наукової діяльності;

оскаржувати дії органів управління ВВНЗ, ВНП ЗВО та їх посадових осіб, педагогічних і науково-педагогічних працівників та отримувати аргументовані відповіді;

домагатися об’єктивності (неупередженості) оцінювання власних досягнень та досягнень колег за результатами навчальної та наукової діяльності;

брати участь у роботі військово-наукового товариства, творчих гуртків, спортивних секцій, інших організацій, визначених Статутом ВВНЗ, ВНП ЗВО;

спонукати до дискусії в ході проведення навчальних занять;

обирати і бути обраними до органів управління факультету, інституту, ВВНЗ, ВНП ЗВО;

обирати і бути обраними делегатами загальних зборів особового складу ВВНЗ, ВНП ЗВО;

отримувати моральне та (або) матеріальне заохочення за успіхи в навчанні, науковій та науково-технічній діяльності, громадській роботі, спортивних досягнень тощо.

Ці права у ході освітньої діяльності можуть коригуватися і доповнюватися (скасовуватися) з урахуванням впливу на них змінюваних у часі й просторі чинників зовнішнього і внутрішнього освітніх середовищ.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Представлені матеріали можуть розглядатися як теоретичне підґрунтя стосовно підходів до вирішення проблеми демократизації ВВО для їх подальшого впровадження у педагогічну практику ВВНЗ.

Перспективою подальших досліджень цієї проблеми може бути пошук механізму оцінювання стану демократизації освітньої діяльності ВВНЗ. При цьому у якості інтегрального статистичного показника демократизації доцільно ввести в науковий обіг поняття її індексу, що характеризує поточний стан демократизації і має визначатися із застосуванням відповідної методики його вимірювання. Це дозволить виявляти основні причини відхилення поточного стану демократизації освітньої діяльності від його бажаного стану та приймати певні рішення щодо їх усунення.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

2. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю: 2-ге вид., допов. – К.: Знання України, 2008. – 819 с.

3. Маргуліна Л.В. Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність [Текст] / Л.В. Маргуліна // Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, УАН; голов. ред. В. М. Вашкевич. – К.: 2011. – Вип.43. – С. 397–404.

4. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.

6. Сучасний словник іншомовних слів / Уклад. О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.

Іванов Олександр
к.пед.н.
Школяренко Василь
к.т.н, старший науковий співробітник
Воєнна академія імені Євгенія Березняка

ПОСИЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПРАКТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ НА ПРИКЛАДІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Сьогодні, коли Україна, її народ та сили оборони вже четвертий рік поспіль успішно відбивають повномасштабну агресію ворога, питання ефективності управління веденням бойових дій в умовах обмеженості ресурсів тільки посилюється. Окрім стрімкої технологічної трансформації характеру ведення війни, незамінним фактором досягнення успіху на полі бою є рівень підготовки особового складу, на який значно впливають стан та ефективність системи військової освіти.

Наразі українська військова освіта кожного дня збагачується бойовим досвідом, якого не має жодна провідна країна світу. Разом з тим, стратегічна мета України, пов’язана з євроатлантичним напрямом розвитку та забезпеченням безпеки в єдиному європейському просторі, вимагає впровадження процедур і стандартів країн-членів НАТО у сфері освіти та індивідуальної підготовки [1].

Для вирішення цього завдання в умовах обмеженості людських, матеріальних та часових ресурсів доцільно здійснити декомпозицію цілей навчання та визначити оптимальні терміни такого навчання, ефективні освітні програми для кожної спеціальності, цільову спрямованість та відповідний зміст освітніх компонентів, тобто яких навчальних цілей вони досягають та яких рівнів навчання у когнітивній та психомоторній сфері вони забезпечують. Саме вибору змісту освітніх компонентів відповідно до актуальних завдань сьогодення будуть присвячені ці тези.

Постановка проблеми: на прикладі впровадження в освітній процес освітнього компонента “Військово-прикладна фізична підготовка” запропонувати його зміст, який би найбільше відповідав вимогам до фахової підготовки офіцерів-розвідників.

Виклад основного матеріалу. Порівнюючи освітні програми для оперативного та стратегічного рівнів військової освіти в Україні із західними аналогами, в око впадає значна відмінність термінів навчання (один рік в країнах НАТО проти двох в Україні), кількості освітніх компонентів (10-12 в країнах НАТО проти втричі більшої кількості в Україні) та кінцевих цілей навчання слухача (отримання сертифікату про закінчення курсу професійної військової освіти оперативного чи стратегічного рівнів на Заході проти отримання диплому магістра відповідного рівня в Україні).

Вочевидь, освітні програми різняться і за змістом, а певні освітні компоненти, такі як “Фізична підготовка” у військових коледжах оперативного

та стратегічного рівнів країн-членів НАТО взагалі відсутні. Разом з тим, відповідний рівень фізичної підготовленості військовослужбовців у країнах-членах НАТО є необхідною умовою продовження ними військової служби, заохочується фінансово як показник особистої бойової готовності і контролюється шляхом періодичного (не рідше раз на півроку) складання нормативів з фізичної підготовленості. У випадку невиконання встановлених нормативів, що буває крайнє рідко, офіцеру визначається перелік завдань з фізичної підготовки для удосконалення показників особистої фізичної підготовленості. Зазначені недоліки офіцер усуває у визначений розпорядком дня час самостійно. За потреби він може отримати методичні рекомендації у вигляді інструкцій або ж безпосередню пораду від фахівця-інструктора за певним напрямком фізичної підготовки. Зазвичай виявлені недоліки за період до наступної перевірки усуваються.

Враховуючи зазначене, просте копіювання або декларування дотримання стандартів НАТО у військовій освіті не дозволить виконати поставлені перед українською військовою освітою завдання підготовки високо навчених кадрів в умовах відбиття повномасштабної агресії рф проти України.

З іншого боку, військова освіта інтегрує академічну підготовку з професійно-практичними складовими, що потребує гармонічного поєднання теоретичних знань, практичних умінь та морально-психологічної готовності до виконання завдань у складних умовах [2].

Беручи до уваги часові обмеження, фокус підготовки по більшості освітніх компонентів має зміщуватися на професійно-практичну спрямованість, а саме формувати в офіцерів здатність оперативно ухвалювати рішення, діяти в умовах невизначеності, брати на себе відповідальність і здійснювати ефективне управління підлеглими.

На прикладі формування змісту освітніх компонентів, пов’язаних з фізичною підготовкою, хочемо продемонструвати позитивний досвід впровадження військово-прикладної фізичної підготовки в освітній процес закладу вищої освіти розвідувального органу Міністерства оборони України (далі – ЗВО РО МО України), що особливо важливо для підтримання професійної та морально-психологічної готовності офіцерів-розвідників в умовах сьогодення.

Якщо освітній компонент “Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка” військово-спеціальним результатом навчання передбачає отримання навичок керування процесом фізичного вдосконалення підлеглих військовослужбовців та організації визначених форм фізичної підготовки в підпорядкованих підрозділах органу військового управління, то освітній компонент “Військово-прикладна фізична підготовка” передбачає в результаті навчання отримати здатність використовувати індивідуальні особливості фізичного стану організму, військово-прикладні рухові навички, спеціальні фізичні та морально-вольові якості для виконання типових професійних завдань, особисто виконувати на належному рівні фізичні вправи та нормативи загальної, спеціальної та військово-прикладної фізичної підготовленості.

Зміст освітнього компоненту базується на впровадженні у процес

підготовки елементів бойового кікбоксингу [3].

Військовослужбовець, незалежно від категорії, повинен насамперед бути бійцем з відповідним рівнем рукопашної підготовки, який дозволяє не тільки виконати бойове завдання, але й захистити себе або оточуючих.

Досягнення готовності офіцерів-розвідників до виконання поставленого завдання в умовах сучасного бою неможливе без високого рівня бойового духу і професійних вмінь, які формуються переважно в процесі рукопашної підготовки. Для вирішення цієї проблеми пропонуємо за основу рукопашної підготовки взяти бойовий кікбоксинг (БК) на базі спортивного кікбоксингу як найефективнішого виду ударних єдиноборств у світі. При цьому конкретизуємо визначення поняття «бойовий кікбоксинг» і розглядаємо його як синтез: ударної техніки (ногами, руками, колінами, ліктями, головою); борцівської техніки (підсічки, кидки, больові прийоми, звільнення від захватів, обеззброєння, конвоювання); техніки бою зі зброєю (ножем, саперною лопаткою, автоматом, пістолетом); техніки захисту (ногами, руками, тулубом, пересуванням, комбінований захист); тактики двобою та групового бою – один проти групи противників (атаки і контратаки), який ставить за мету повне або часткове знешкодження ворога залежно від поставленого бойового завдання.

Фактично зброя – це продовження удару рукою (аксіома єдиноборств). Вона рухається по тих самих траєкторіях, що і рука при ударі, а також за однаковими правилами тактики. Але не завжди зброя може опинитися під рукою або спрацювати. Військовослужбовець сам повинен бути досконалою зброєю і діяти завжди максимально ефективно, тому за основу рукопашної підготовки слід брати підготовку без зброї.

Відносна простота техніки та тактики бойового кікбоксингу дозволяє у короткі терміни (2 місяці: 3 заняття на тиждень по 2 години) досягти необхідного рівня початкової підготовки військовослужбовців. Нами розроблена структурна схема «бойового кікбоксингу» і визначено його зв’язок з фізичною підготовкою.

Освітній процес з БК, насамперед навчально-тренувальні бої, комплексно загартовують офіцера, вдосконалюючи розвиток *фізичних якостей*: сили, швидкості, витривалості, гнучкості, спритності; *спеціальних психофізіологічних якостей*: орієнтування на полі бою, відчуття дистанції, часу, положення тіла і зброї, свободи рухів, удару, а також уваги, бойового мислення, швидкості опрацювання інформації; *вольових якостей*: переборювання втоми, цілеспрямованості, наполегливості, сміливості, рішучості, самовладання і витримки, ініціативності, дисциплінованості; *моральних якостей*: чесності, порядності, відповідальності, взаємодопомоги.

Під час реального бою військовослужбовець може опинитися у такій ситуації, яка буде загрожувати його власному здоров’ю або життю. Тільки тренування з БК, де моделюються різні бойові ситуації, дозволять йому навчитися, дивлячись в «обличчя» смерті, виконати бойове завдання, придушуючи інстинкт самозбереження (заплющення очей, відвертання голови та інше).

З економічної точки зору впровадження БК не потребує значних

фінансових витрат, що надзвичайно актуально в умовах сьогодення. Порівняно з вартістю обладнання типової армійської спортивної зали (спортивного майданчика) вартість зали для занять БК буде значно меншою, бо проведення занять з БК за розробленою нами методикою не потребує спеціального обладнання.

Висновки. Розроблена модель навчання офіцерів рукопашному бою засобами бойового кікбоксингу уже впроваджена в освітній процес ЗВО РО МО України. Запропонована авторська модель передбачає два етапи навчання з урахуванням послідовного накопичення знань, формування вмінь та навичок застосування слухачами елементів бойового кікбоксингу під час рукопашного бою, а також містить когнітивно-емоційний, гностично-цільовий та корегуючо-оптимізаційний компоненти. Зворотній зв'язок від слухачів до викладача, відповідно до моделі, здійснюється через механізми контролю та оцінки ефективності педагогічних дій.

Загалом, навчання бойовому кікбоксингу дозволяє не тільки фізично загартувати слухачів-розвідників, але й надати їм впевненості у своїй професії.

Подальші дослідження на цю тематику передбачають удосконалення методики курсу бойового кікбоксингу для отримання максимальної ефективності за обмежені терміни.

Список використаних джерел:

1. Спільна директива стратегічних командувань НАТО "Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) 075-007".

2. Політика Міністерства оборони України із забезпечення якості професійної військової освіти, затверджена рішенням Міністра оборони України від 16.06.2025 № 6521/у/10-2024.

3. Іванов, О. Л. Кікбоксинг: навч. посібник. – 4-е вид., доп. та перероб. / О. Л. Іванов. – К. : Корбуш, 2007. – 320 с.

Камалов Євген,
доктор філософії, доцент
Національний університет оборони України

АНАЛІЗ СТАНУ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ В СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Військова освіта – це спеціалізована освіта, яка спрямована на набуття компетентностей у сфері професійної військової діяльності для здобуття відповідних ступенів освіти та/або рівнів військової освіти. Відповідно, рівень військової освіти – це завершений етап професійної військової освіти, що характеризується сукупністю компетентностей, які визначені професійним стандартом військового фахівця Збройних Сил України за військово-обліковою спеціальністю (спорідненими військово-обліковими спеціальностями). Підготовка здобувачів освіти здійснюється у ВВНЗ, ВНП ЗВО, ЗФПВО (далі – ВВНЗ), але варто зазначити, що в структурі Міністерства оборони України є

державні заклади спеціалізованої освіти II-III ступенів військового профілю - Київський військовий ліцей імені Івана Богуна, Військово-морський ліцей імені віце-адмірала Володимира Безкоровайного, Військовий ліцей Національної академії Сухопутних військ. Вищеперераховані ліцеї здійснюють підготовку ліцеїстів до національного спротиву та підготовку до вступу в ВВНЗ в розрізі навчальної дисципліни "Захист України". Аналіз даної дисципліни визначає, що теоретичні та практичні питання які вивчаються та практично відпрацьовуються в 10 та 11 класі відповідають рівню та завданню початкової підготовки до національного спротиву. Однак дана дисципліна не забезпечує рівень підготовки громадян України до навчання на першому курсі в ВВНЗ. Виконуючи системний аналіз кваліфікаційних характеристик офіцера ВВНЗ за військово-обліковою спеціальністю "Бойове застосування механізованих з'єднань, військових частин і підрозділів" можемо дійти висновку що базова загальновійськова підготовка громадян України реалізовується на другому курсі через недостатній рівень компетентностей випускника військового ліцею до навчання в ВВНЗ. Прикладом є брак таких компетентностей як: КЗП-4 (виконання вправ стрільб з гранатометів, яка непередбачена в військових ліцеях), КВП-2 (практичні дії в складі бойових груп, котрі не відпрацьовуються в військових ліцеях), КСП-8 (відсутність експлуатації бойових машин підрозділу у зв'язку з відсутністю навчально-бойового озброєння в штаті військових ліцеїв). Відповідно ВВНЗ вимушено здійснюють коригування тематичних планів підготовки курсантів з метою підняття знань, умінь та навичок курсанта першого курсу, що в подальшому забезпечить проведення базової загальновійськової підготовки національного спротиву та професійної підготовки. Як висновок необхідно відмітити що рівень підготовки ліцеїстів у військових ліцеях як завершений етап спеціалізованої освіти що відповідає вимогам підготовки до національного спротиву – є частково спроможним. Визначена проблема підвищення рівня спеціалізованої освіти є науковою проблемою та потребує подальшого дослідження та надання рекомендацій керівникам військових ліцеїв.

Кириленко Володимир
д. військ. н., професор
Воєнна академія імені Євгена Березняка,
Вербовенко Олександр
к.н.з держ.упр.
Генеральний штаб ЗС України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ТАКТИЧНОГО ТА ОПЕРАТИВНОГО РІВНІВ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Аналіз поточного стану і перспектив розвитку системи підготовки офіцерських кадрів в країні, огляд воєнно-політичної ситуації навколо України на глобальному, регіональному і державному рівнях в інтересах

національної, а саме її складової - воєнної безпеки, а також тенденцій впровадження нової системи військової освіти, зокрема початку підготовки за стандартами НАТО у системі професійної військової освіти, виявив гостру потребу в удосконаленні адміністративних і управлінських процесів, реформуванні організаційно-штатних структур військових навчальних закладів, модернізації матеріально-технічної бази установ Міністерства оборони України.

Один із ключових елементів, який впливає на якість підготовки за стандартами НАТО вже був реалізований Кабінетом Міністрів України. З 1 березня 2025 року Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову щодо збільшення розміру грошового забезпечення курсантів ВВНЗ, ВНП ЗВО та ЗФПВО. Цю ініціативу від МО України підтримав Президент України. Реалізація зазначеної постанови дозволила збільшити інтерес молоді (не зважаючи на демографічні кризу) до навчання у ВВНЗ та присвятити своє життя служінню Батьківщині. Крім того, курсанти випускного курсу, які за результатами екзаменаційної сесії отримають тільки відмінні оцінки, а також інші курсанти, які проходять стажування у військах - отримають отримують грошове забезпечення на рівні військовослужбовців, що проходять службу за контрактом (20100 грн).

Виклад основного матеріалу. Імплементація зазначеної Постанови, свідчить про конкретність кроків керівництва МО України та Генерального штабу ЗС України в напрямку головної мети – формування ефективної системи військової освіти, яка інтегрована в державну систему освіти та відповідає вимогам стандарту НАТО bi-scd 075-007 «Освіта і підготовка».

З урахуванням останньої зустрічі Президента США та російської федерації в Алясці, логічним є висновок багатьох експертів, щодо правильності вибору стратегічного курсу України – вступу до НАТО. Для досягнення зазначеної мети необхідно якнайшвидше досягти високого рівня взаємосумісності ЗС України та інших сил оборони з відповідними структурами держав-членів НАТО. Особливої актуальності набуває впровадження підходів НАТО до формування структури та змісту системи військової освіти, визначення необхідних для впровадження в освітню діяльність основних процесів та продуктів, які дозволять інтегрувати професійну військову освіту України в освітню систему Альянсу.

Виходячи з вищезазначеного, на нашу думку, доцільно впровадити звернути увагу на модель системи підготовки військових фахівців, яка органічно поєднує в собі кілька ключових функціональних блоків, кожен з яких детально відображає основні елементи, призначені для реалізації відповідних управлінських функцій. При цьому варто наголосити, що кожен блок не лише виконує свої специфічні завдання, але й сприяє загальній координації та оптимізації навчального процесу, що значно підвищує якість підготовки фахівців у військовій сфері (присутня емерджентна властивість системи).

Так, на першому кроці в моделі розглядаються зовнішні та внутрішні джерела, які постачають інформацію для оцінки й прогнозування потреб у військовій освіті для забезпечення відповідності військовим інтересам країни. Серед основних зовнішніх джерел, які визначають кількісні та якісні характеристики системи підготовки військових фахівців, доцільно відзначити вимоги партнерів з НАТО, зокрема щодо курсів підготовки L1 – L5. Внутрішніми

суб'єктами, що надають інформацію для оцінки цієї системи, є вимоги, які формуються на основі аналізу даних, отриманих від підрозділів ВКР СБУ через слідчі дії із військовополоненими і від довірених джерел. Також включаються дані бойового досвіду, зібрані за результатами операцій сил безпеки та оборони, а також прогностична інформація від Національного інституту стратегічних досліджень, ІАЦ СБУ, ГУР МО України, СЗР України та ГШ ЗС України щодо майбутнього розвитку воєнно-політичної обстановки, воєнно-стратегічної обстановки та загалом безпекового середовища України у конкретному горизонті прогнозування.

На другому кроці моделі розкривається основний набір інструментів, які використовуються для досягнення цілей щодо вдосконалення підготовки військовослужбовців. Зокрема, визначаються вимоги до військово-професійних і військово-спеціальних компетентностей, які повинні мати випускники навчальних закладів. За необхідності розробляються (корегуються) професійні стандарти для офіцерів різних рівнів військового управління. Формується та коригується тематика і тривалість курсів L1-L4, проводиться розробка і адаптація освітньо-професійних та освітньо-наукових програм. Впроваджуються нові зразки озброєння в систему підготовки військових спеціалістів та способи їх використання (експлуатації), а також нові тактичні прийоми бойових (тактичних) дій. Ініціюється введення нових навчальних предметів та удосконалення наявних, розгортається підготовка за новими спеціальностями за військовообліковими спеціальностями (ВОС). Проводиться моніторинг якості організації військової освіти у ВВНЗ та ВНП ЗВО. Вся ця робота здійснюється у тісній співпраці із органами військового управління, які є замовниками на навчання фахівців, а також з науково-педагогічними працівниками ВВНЗ та ВНП ЗВО.

У третьому блоці викладено результати нормативного аналізу чинних основних організацій військового управління, які є замовниками на підготовку відповідних військових фахівців у військових навчальних закладах та підрозділах закладів вищої освіти. Пропонована модель відображає зв'язки, що об'єднують певні спеціальності, за якими здійснюється підготовка військових фахівців на різних рівнях військової освіти й органи військового управління, а також відповідних замовників на таку підготовку. Взаємозв'язки наочно демонструють складність існуючої системи військової освіти, її багатошаровість, різноманітність можливостей і специфіки управління підготовкою висококваліфікованих офіцерів-випускників. Вони також підсвічують певні особливості військових навчальних суб'єктів, що підтверджує здатність військових навчальних закладів реалізувати різноманітні завдання з підготовки та перепідготовки фахівців відповідно до необхідних спеціальностей чи їх груп.

Варто підкреслити, що однією з ключових особливостей запропонованої моделі є той факт, що процес контролю якості підготовки офіцера-випускника не завершується лише складанням державної підсумкової атестації. Після завершення першого року служби на відповідних посадах, безпосередній керівник офіцера має нормативне зобов'язання надати до Центрального управління військової освіти та науки лист оцінювання. Цей документ має включати як характеристику молодого офіцера з точки зору його професійної компетентності

на займаній посаді, так і аналітичну оцінку якості підготовки, що здійснювалася у відповідному навчальному військовому закладі. Такий підхід забезпечує додатковий безперервний контроль для вдосконалення якості освітнього процесу, а також сприяє професійному зростанню молодих офіцерів.

Висновки. Таким чином, для реалізації національного інтересу у сфері воєнної безпеки в державі необхідно удосконалити систему її реалізації. У свою чергу підсистемою такої системи є система підготовки професійних кваліфікованих кадрів для сил оборони. Така підсистема має емерджентний ефект на засадах одночасного використання взаємопов'язаних механізмів правового, організаційного та ресурсного забезпечення в сфері військової освіти з урахуванням її трансформації в умовах воєнного стану в державні, що сприяє реалізації саморегулюючих функцій, підвищенню рівня ефективності та результативності підготовки фахівців тактичного та оперативного рівнів військової освіти.

Перспективи подальших досліджень. Розглянуте у доповіді питання не вичерпує всіх аспектів проблемного питання щодо підготовки військових фахівців та потребують подальшої уваги на підготовку фахівців тактичного та оперативного рівнів військової освіти за видами діяльності та видами забезпечення діяльності ЗСУ, теоретичних основ розвитку ЗСУ у відповідності до нових умов безпекового середовища держави.

Коваль Олексій
доктор філософії
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
Хижняк Ірина
доктор техн. наук
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
Хроленко Олексій
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ПРОГРАМНИЙ КОМПЛЕКС "SignaTLM" ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОГО РЕПОЗИТАРІЮ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА ЇХ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПИСУ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ПОВІТРЯНИХ СИЛ ІМЕНІ ІВАНА КОЖЕДУБА

Сучасна діяльність закладів вищої освіти (ЗВО), зокрема вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (ВНП ЗВО) та закладів фахової передвищої військової освіти (ЗФПВО) України, спрямована на підвищення якості освіти, удосконалення освітнього процесу, розвиток наукової й науково-технічної діяльності, а також на забезпечення гідного представлення у національних і міжнародних рейтингах. Для ВВНЗ, ВНП

ЗВО та ЗФПВО це завдання має особливе значення, адже якість освіти безпосередньо визначає боєздатність Збройних Сил (ЗС) України, рівень професіоналізму, оперативність і готовність військових фахівців до виконання бойових завдань в умовах ведення реальних військових операцій.

Відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України [1] стратегічним курсом України визначено набуття членства в Європейському Союзі (ЄС) та Організації Північноатлантичного договору (NATO – North Atlantic Treaty Organisation), що передбачає адаптацію ключових сфер до їхніх стандартів. Особлива увага приділяється військовій освіті як основі підготовки висококваліфікованих кадрів для сектору безпеки і оборони та інтеграції в євроатлантичний простір.

Поряд з цим, приведений в [2] аналіз засвідчує наявність проблем, що стримують розвиток системи військової освіти України та зумовлені новими суспільними й безпековими викликами. Однією з ключових проблем є "повільне впровадження сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних, інтерактивних, особистісно-орієнтованих освітніх технологій і технологій дистанційного навчання, зокрема в рамках виконання Програми NATO "Удосконалення військової освіти" (DEEP) [2]. На вирішення даної проблеми відповідно до переліку завдань і заходів з реалізації Концепції трансформації системи військової освіти поставлено завдання впровадження сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних технологій і технологій дистанційного навчання.

З початком повномасштабної війни зазначена проблема набула особливого значення. Для Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (ХНУПС) серйозним випробуванням стало вимушене залишення пункту постійної дислокації в місті Харків і розосередження підрозділів університету на віддалених локаціях по всій території України.

У таких умовах перед керівництвом ХНУПС постала нагальна потреба в пошуку ефективних інструментів цифровізації освітнього процесу. Одним із рішень стало розроблення програмного забезпечення для електронного підпису навчально-методичних матеріалів із функцією швидкого доступу до цифрового репозитарію. Запровадження цього підходу дало змогу створити єдине цифрове середовище для зберігання, підписання та обміну навчально-методичними матеріалами, що значно підвищило їхню доступність у межах навчального підрозділу. Водночас це сприяє автоматизації документообігу, мінімізації паперової роботи, зменшенню витрат на друк та часу, необхідного для адміністративної обробки документів

За результатами проведених досліджень в ХНУПС розроблено та обґрунтовано методику формування електронної бази навчально-методичних матеріалів для вищих військових навчальних закладів [3], яка уніфікує процес електронного підписання освітніх документів, забезпечує їх цифрову автентифікацію та створює цифровий репозитарій підписаних документів. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності документообігу, мінімізації помилок під час затвердження навчально-методичних матеріалів та підсилює контроль за дотриманням нормативних вимог усіма учасниками освітнього процесу.

У розвиток цієї методики створено програмне забезпечення "SignaTLM", яке

відповідає сучасним вимогам до інформаційної безпеки, зручності експлуатації та адаптації до умов освітньої діяльності. Воно призначене для формування впорядкованої, структурованої електронної бази навчально-методичних матеріалів із можливістю їх електронного підпису, перевірки автентичності та подальшого збереження у локальному HTML-репозитарії. Реалізація такого підходу дозволяє не лише забезпечити швидкий і надійний доступ до актуальних навчально-методичних матеріалів, а й формує основу для централізованого контролю якості та своєчасного оновлення змісту освітніх компонентів.

Запропоновану електронну базу методичних розробок можна інтегрувати в інформаційно-освітній простір ВВНЗ, ВНП ЗВО та ЗФПВО, забезпечивши безпечний і автономний доступ до документів без необхідності підключення до мережі Інтернет. “SignaTLM” підтримує дворівневу модель захисту даних, що поєднує апаратну автентифікацію на основі персоналізованих USB-носіїв та локальну інфраструктуру зберігання, що особливо важливо в умовах підвищених вимог до збереження службової інформації.

На основі проведеного аналізу і практичних тестувань функціоналу програмного забезпечення “SignaTLM” розроблені методичні рекомендації [4] для кінцевих користувачів – представників ВВНЗ, ВНП ЗВО та ЗФПВО ЗС України. Рекомендації спрямовані на забезпечення єдності підходів до цифровізації освітнього середовища, оптимізації роботи з навчально-методичними документами, стандартизації процесів підписання та впровадження інноваційних підходів у військову педагогіку відповідно до чинних нормативно-правових актів у сфері освіти та інформаційної безпеки.

Напрям подальших досліджень передбачає комплексне вдосконалення методики цифровізації військової освіти шляхом інтеграції програмного забезпечення “SignaTLM” в існуючі освітні системи, розроблення механізмів сумісності з міжнародними стандартами NATO та ЄС, підвищення рівня кіберстійкості, а також створення умов для впровадження інноваційних форм навчання. Особлива увага має бути приділена стандартизації цифрових репозитаріїв та забезпеченню захисту службової інформації.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 30.07.2021 : станом на 28 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0054525-21#Text (дата звернення: 07.09.2025).

2. Про трансформацію системи військової освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 15.12.1997 № 1410 : станом на 28 верес. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-п#Text (дата звернення: 07.09.2025).

3. Розробка методики формування електронної бази навчально-методичних матеріалів з можливістю швидкого доступу до репозитарію та їх електронного підпису у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України: звіт про оперативне завдання, шифр “Підпис”. – Інв. № 20249. – Х. : ХНУПС, 2025. – 62 с.

4. Практичне використання програмного навчально-методичного комплексу SignaTLM: метод. рекомен. / В. А. Таршин, С. В. Осієвський,

О.В. Коваль та ін. ; за заг. ред. В. А. Таршина – Х. : ХНУПС, 2025. – 20 с.

Кожедуб Олена
канд. соціол. наук, доцент
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Соколіна Ольга
канд. філос. наук
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ДИВЕРГЕНТНОГО МИСЛЕННЯ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Сучасна російсько-українська війна показала, що бойові дії характеризуються високою динамікою розробки і застосування новітньої зброї й появою методів ведення бойових дій та застосування цієї зброї. Сьогодні ми спостерігаємо (інформація з відкритих джерел) як оригінально вирішуються бойові завдання. Найяскравішим прикладом останнього часу є операція “Павутина”, яка засвідчила особливий тип мислення її організаторів та виконавців. Це *дивергентне мислення*, здатність до генерування унікальних варіантів рішення розв’язання певної проблеми. Такому мисленню притаманна відкритість до нових підходів і шляхів, які можуть бути креативними [4]. В основі дивергентного мислення лежить творчий та нетрадиційний підхід у вирішенні проблеми.

У психологічній науці існує багато підходів до визначення змісту поняття дивергентне мислення. Наведемо декілька прикладів:

- дивергентне мислення – це тип мислення, в основі якого лежить здатність особистості здійснювати пошук і знаходити безліч варіантів вирішення проблеми, при чітко визначених параметрах;
- дивергентне мислення – це особливий тип мислення, який передбачає, що на одне і теж питання може бути безліч однаково правильних і рівноправних відповідей;
- дивергентне мислення – це тип мислення, який представляє собою “рух у різних напрямках”; розбіжність ідей, які дозволяють охопити різні сторони однієї проблеми;
- дивергентне мислення – це тип мислення, який представляє собою значну кількість підходів до вирішення певного завдання;
- дивергентне мислення – це просування до певної цілі, одночасно в декількох напрямках, з метою знаходження та оцінки всіх можливих рішень завдання. При цьому правильність відповідей залежить від їх суб’єктивної оцінки;
- дивергентне мислення – це рух думки в різних напрямках з метою всебічного охоплення різних аспектів проблеми в пошуку її рішення [1].

Спираючись на таке розуміння природи дивергентного мислення вітчизняна військово-педагогічна наука запропонувала такі методи навчання, які б сприяли розвитку дивергентного мислення курсантів вищих військових начальних закладів: *мозковий штурм, асоціативне мислення, візуалізацію, практикування у вирішенні нестандартних завдань*.

Так, *мозковий штурм* – це метод колективної роботи, творчий процес, який допомагає курсантам під час занять генерувати нові ідеї та шляхи вирішення поставлених навчальних завдань. Проведення мозкового штурму передбачає отримання значної кількості унікальних ідей, навіть якщо вони здаються безглуздими. Під час генерування ідей критика недоцільна, всі учасники мозкового штурму висловлюють свої думки. Модератор (організатор) мозкового штурму фіксує їх [2, 5].

Асоціативне мислення – процес встановлення курсантами зв'язків між різними поняттями, процесами, явищами, феноменами. На практиці процес асоціативного мислення виглядає наступним чином: коли курсант зустрічається, наприклад, з новим словом або явищем, то його мозок намагається встановити зв'язок з тим, що йому вже відомо. Це робиться з метою кращого запам'ятовування змісту та сутності того явища або феномену, яке позначає це слово. Це свого роду "ментальна карта", ще нові слова стають частиною великої мережі знань. Пов'язуючи нові знання з вже наявними, людина починає краще розуміти їх явище [6, 7, 8, 10].

Асоціації розрізняють *за суміжністю, за схожістю, за контрастом, причинно-наслідкові асоціації* [3].

Ще одним з популярних методів навчання курсантів вищих військових навчальних закладів є *візуалізація*, або *візуальне мислення*, яке представляє собою використання курсантами зорових образів та просторових уявлень для вирішення завдань, для аналізу певної інформації та для творчого процесу. Візуальне мислення передбачає перетворення курсантами інформації на візуальні форми (наприклад, малюнки, схеми, карти тощо). Здійснюється це з метою полегшення обробки, запам'ятовування та генерування інформації.

Зазначимо, що в основі візуального мислення лежить робота з образами, яка сприяє перетворенню абстрактних понять у конкретні уявлення. Візуальне мислення включає в себе здатність оперувати простором, уявляти об'єкти в різних площинах та змінювати їхнє розташування (необхідна якість для управління БПЛА, для прокладання маршруту рейду тощо). Таке мислення дозволяє перетворити текстову або числову інформацію у візуальні форми, якими є схеми, карти, графіки. Це своєю чергою полегшує її сприйняття та аналіз. Креативне (творче) мислення формується та розвивається за допомогою візуального мислення [9].

Сьогодні, в освітньому процесі курсантів, активно використовуються *ментальні (інтелект) карти*, які представляють собою метод структурування інформації, де в центрі карти знаходиться ідея (проблема, завдання тощо), а від неї відходять "гілки" (наприклад, напрями вирішення проблеми). Під час створення інтелект карти вітається застосування найрізноманітніших засобів: малюнків, фотографій, схем, умовних позначень, різних кольорів та шрифтів.

Такі карти дозволяють впорядковувати та структурувати великі обсяги інформації [10].

Список використаних джерел:

1. Антошків Ф.В., Чернець Б.В. Феномен дивергентного мислення у психології. Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. 2021. Випуск 64. С. 8–24.
2. Глушков А.В. Педагогіка (в тому числі військове навчання та виховання): конспект лекцій. Одеса : Одеський державний екологічний університет, 2022. 76 с.
3. Горбатюк Н. М., Талабко І. М. Суть понять “Асоціативне мислення”. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4581/1/sut_ponyattya_asochiatuvne_muslennya.pdf (дата звернення 12.09.2025).
4. Дивергентне мислення це… URL: https://www.psykholoh.com/post/дивергентне-мислення-це (дата звернення 12.09.2025).
5. Замотаєва Н. В. Військова педагогіка: історія, теорія, практика : навч. посіб. Київ : Альфа Реклама, 2021. 364 с.
6. Кіндрат І. Використання інтелект-карт у плануванні та організації освітнього процесу. *Нова педагогічна думка*. 2012. № 4. С. 153-156.
7. Колесник І. Ментальне картографування та професія історика: між раціональним й уявленим. *Український історичний журнал*. 2012. № 5. С. 135-156.
8. Найдьонова А. В. Інтелект-карти як інструмент ефективної роботи з інформацією. URL: http://calameo.com/read/004373434dec4e2bf2b83 (дата звернення 18.08.2025).
9. Симоненко С.М. Психологія візуального мислення: стратегіально-семантичний підхід Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. 320 с.
10. Терещенко Н. В. Інтелект-карти – сучасні інноваційні соціальні технології навчання в системі освіти. *Функціональна економіка. Вчені записки*. 2012. № 14. С. 139 – 145.

Кожухарь Олександр
Військова академія (м. Одеса)
Юшков Сергій
Військова академія (м. Одеса)
Ландарь Роман
Військова академія (м. Одеса)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

У сучасному світі, де геополітична напруженість зростає, а технології еволюціонують із безпрецедентною швидкістю, військова освіта набуває критичного значення для забезпечення національної безпеки. Вона є не просто механізмом підготовки кадрів, а стратегічним інструментом формування

нового покоління офіцерів, здатних нестандартно мислити, швидко адаптуватися до мінливих умов і ефективно протистояти гібридним та асиметричним загрозам. Актуалізація та реформування системи підготовки військових фахівців стає ключовим пріоритетом для держав, що прагнуть зберегти свій суверенітет і обороноздатність. Сьогоднішні виклики вимагають від військових керівників лідерів не лише глибоких знань у традиційних галузях, а й володіння навичками кібербезпеки, управління безпілотними системами та інформаційними операціями.

Попри очевидну важливість, система військової освіти стикається з низкою актуальних проблем. Однією з найгостріших є недостатня інтеграція теоретичної підготовки з практичним досвідом, що призводить до розриву між академічними знаннями та реальними потребами військ, що знаходяться на лінії зіткнення. Крім того, значний вплив має застаріле матеріально-технічне обладнання навчальних аудиторій та полів, що не дозволяє повноцінно вивчати та відпрацьовувати бойові сценарії максимально наближені до реальних умов. Важливим аспектом також стає потреба в постійному підвищенні кваліфікації науково-педагогічного та інструкторського складу, що зобов'язаний йти в ногу з динамічним розвитком військової справи та навчати тому, що необхідно на війні. Не слід ігнорувати і необхідність ширшого впровадження міжнародних стандартів, що сприятиме взаємосумісності та ефективному співробітництву з арміями країн-партнерів.

Звісно для подолання цих викликів необхідне створення комплексної стратегії розвитку. Вона має включати модернізацію та адаптацію навчальних програм з акцентом на інноваційні технології та гібридні форми ведення війни. Розширення застосування сучасних симуляторів та тренажерів, сприятиме відпрацюванню курсантами та слухачами тактичних завдань в умовах, максимально наближених до реальних.

Міжнародна співпраця та обмін досвідом з провідними військовими навчальними закладами світу - окремий важливий напрямок, що здатний гармонізувати стандарти і об'єднати зусилля у досягненні максимальних результатів. Впровадження інноваційних методик викладання, що розвиваються та сьогодні повсякчас пропонуються на різних національних та іноземних освітніх платформах, постійне оновлення знань інструкторсько-викладацького складу здатне створити гнучку й ефективну систему освіти, що відповідатиме вимогам не тільки сьогодення, а і майбутнього. Саме такий багатогранний підхід дозволить сформувати нове покоління сучасних офіцерів - лідерів, готових до дій в умовах невизначеності [2].

Враховуючи вищезазначені проблеми, ключовим напрямком розвитку військової освіти є впровадження системних змін, орієнтованих на практичну підготовку та технологічну модернізацію. Однією з вимог до сучасних навчальних програм має стати гнучкість і постійне оновлення, з метою відповідності динаміці сучасного бою. Це передбачає не лише вивчення новітньої зброї та інших засобів ураження та впливу, але й розуміння тактики ведення інформаційних та гібридних війн.

Застосування симуляційних комплексів і віртуальної реальності дозволяє

курсантам відпрацьовувати складні тактичні сценарії без ризику травмування, що робить навчання ефективнішим і безпечнішим, дозволяючи при цьому об'єктивно оцінити результат. Одночасно, необхідно зміцнювати міжнародну співпрацю шляхом проведення спільних тактичних навчань, стажувань та обміну досвідом, що сприятиме взаємосумісності зі збройними силами країн-партнерів. Залучення до викладання досвідчених офіцерів, враховуючи те, що потреба тут не лише в бойовому досвіді, а і в підвищенні кваліфікації, про яку згадувалось раніше, в даному випадку це набуття педагогічних навичок, що забезпечить передачу актуальних знань і практичних навичок майбутнім командирам [2].

Таким чином, трансформація військової освіти є не просто покращенням існуючої системи, а якоюсь мірою її глибокою перебудовою. Інвестиції у сучасні технології, безперервне навчання викладачів і впровадження передових методик являється запорукою успіху. Це дозволить створити ефективну та гнучку систему, здатну готувати військовослужбовців, що зможуть успішно протистояти будь-яким викликам майбутнього. Замість того, щоб просто реагувати на загрози, оновлена система військової освіти повинна активно формувати лідерські якості, інноваційне мислення та високий професіоналізм, забезпечуючи не лише обороноздатність, а й технологічне лідерство країни у сфері національної безпеки [1].

Висновок. Модернізація військової освіти є стратегічним імперативом в умовах сучасних загроз. Подолання таких проблем, як застаріла матеріально-технічна база та відрив від реальної бойової практики, потребує осмисленого підходу. Впровадження інноваційних технологій, зокрема симуляційних тренажерів та віртуальної реальності, дозволить підвищити ефективність підготовки, максимально наближуючи її до бойових умов. Активна міжнародна співпраця та обмін досвідом з арміями країн-партнерів сприятимуть впровадженню найкращих світових практик. Ці заходи не лише вирішують поточні проблеми, а й закладуть фундамент для формування потужної системи.

В кінцевому підсумку, успішна трансформація військової освіти залежить від стратегії, яка включає не тільки технологічні оновлення, а й зміни в підходах до навчання та викладання. Підготовка нового покоління офіцерів з критичним мисленням та лідерськими якостями є запорукою успішного протистояння в сучасній війні. Оновлена система має активно формувати вмотивованих та кваліфікованих фахівців, які будуть готові брати на себе відповідальність за національну безпеку. Саме такий багатогранний розвиток військової освіти є ключовим чинником, що дозволить країні не лише захистити свій суверенітет, але й посісти гідне місце серед провідних держав світу.

Перспективи подальших досліджень. Враховуючи, що трансформація військової освіти є багатогранним процесом, подальші дослідження можуть зосередитися на детальному аналізі визначених напрямків. Одним із ключових напрямків є вивчення ефективності впровадження інноваційних технологій у навчальний процес. Крім того, перспективним залишається дослідження впровадження бойового досвіду в матеріали навчальних програм.

Список використаних джерел:

1. Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право. URL: https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/198126 (дата звернення 17.09.2025).
2. Україна до NATO (Механізми координації та співпраці між військовими та освітніми інституціями для досягнення спільних цілей). URL: https://ukrainetonato.com.ua/osvita-ta-boyova-pidhotovka-za-standartamy-nato/mekhanizmy-koordynatsii-ta-spivpratsi-mizh-viyskovymy-ta-osvitnimy-instytutsiiamy-dlia-dosiahnennia-spilnykh-tsiley/ (дата звернення 17.09.2025).

Колесник Олександр
Військова академія (м. Одеса)
Яковенко Вадим
д.т.н., с.н.с.
Військова академія (м. Одеса)

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ ДО ВВНЗ, ЯК ПРОБЛЕМА ЩЕ НА ЕТАПІ ВИБОРУ КАНДИДАТІВ ДЛЯ ВСТУПУ.

Постановка проблеми. Зростанням вимог до підготовки офіцерських кадрів у контексті забезпечення обороноздатності держави в період Війни за Незалежність України зумовили ряд труднощів у відборі кандидатів до вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ). Сучасна система відбору зіткнулась з низкою суттєвих проблем, що ускладнюють формування якісного контингенту майбутніх офіцерів - лідерів. Так однією із них стала пандемія COVID-19, яка зумовила перехід до дистанційного навчання - як наслідок, зниження рівня фізичної підготовленості більшості вступників. Додатковим ускладненням виявилась наявність випадків створення територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) особових справ із завідомо недостовірними даними, що спотворює реальні можливості абітурієнтів створюючи ризики для ефективності подальшої підготовки.

Не менш важливими стали організаційно-просторові та безпекові чинники, що пов’язані з розосередженням ВВНЗ по території України, поряд з постійними загрозами застосування балістичних ракет і безпілотних літальних апаратів типу «Shahed». Це створило додаткові перешкоди для стабільної освітньої діяльності та відбору кадрів. Вищезазначені питання в комплексі ускладнили ситуацію і призводять до втрати мотивації серед абітурієнтів, що додатково підкріплюється недостатнім розумінням особливостей навчання саме у ВВНЗ. Сукупність зазначених проблем актуалізує необхідність удосконалення критеріїв та механізмів відбору, підвищує необхідність інформованості кандидатів щодо вимог та специфіки військової освіти.

Основний матеріал. Пандемія COVID-19 стала суттєвим викликом не лише для системи освіти загалом, але й для підготовки перспективних абітурієнтів вищих військових навчальних закладів. Вимушений перехід на дистанційні форми навчання, що відбувся у 2020–2021 рр. призвів до

зменшення рухової активності серед молоді, а поряд з цим - безпосередньо позначилося на рівні їх фізичної підготовленості. За даними досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України та Міністерства освіти і науки України, близько 68 % учнів старших класів та студентів перших курсів повідомили про зниження рівня фізичної активності під час карантинних обмежень, тоді як регулярними фізичними вправами займалися не більше ніж 12–15 % респондентів. Подібні тенденції підтверджуються і в міжнародних звітах ВООЗ, де вказується, що понад 80 % підлітків віком 11–17 років у світі не досягали рекомендованого рівня щоденної рухової активності в умовах пандемії. [1]

В контексті абітурієнтів ВВНЗ - це отримало особливе значення, адже фізична підготовленість являється одним із базових критеріїв при відборі кандидатів на вступ. Втрата тренувальної дисципліни, скорочення можливостей відвідувати спортивні зали та секції, обмежений доступ до відкритих спортивних майданчиків через поширення вірусу призвели до зниження середніх показників витривалості, сили та координації. Таким чином, пандемія загострила і без того складну проблему формування якісного контингенту.

Поширення випадків формування ТЦК і СП особових справ з недостовірною або застарілою інформацією в період Війни за Незалежність України призвело до спотворення портрету про реальні можливості абітурієнтів, підриваючи об’єктивність оцінювання та створюючи ризики для ефективності подальшої підготовки офіцерських кадрів.

Причин такої ситуації достатньо та вони різні. Однією з них стало гальмування оновлення даних у ТЦК та СП (за даними Міністерства оборони, для 178 центрів комплектування доводиться обслуговувати приблизно 7,9 млн військовозобов’язаних чоловіків, що навіть за сприятливих умов та ідеальної організації показує, що темпи оновлення даних залишаються повільними [2] Окремим питанням є технічна і адміністративна неузгодженість (додаток «Резерв+», що призводить до некоректного відображення статусу, вводячи в оману - навіть після оновлення даних, через що представники ТЦК можуть їх не побачити, вимагаючи особистого звернення громадян, а гарячі лінії не завжди не виконують свою функцію. В той же час цифрова взаємодія з іншими державними реєстрами такими як МСЕК, ДМС, органи реєстрації актів цивільного стану - не повною мірою налагоджена, створюючи прогалини у достовірності персональних даних.

Нажаль від такого недбалого ведення облікових даних буквально потерпають абітурієнти ВВНЗ. Існують реальні випадки, коли дані про освіту, оцінку придатності та навіть медичні відомості були підроблені або неправильно внесені до справ, що одразу ставило під сумнів право кандидата на об’єктивну оцінку й вступ до вишу. У подібних умовах ефективність відбору до ВВНЗ по суті порушується, адже прийом абітурієнтів на основі недостовірних даних потенційно приводить до зниження рівня підготовки та внутрішньої безпеки закладу вищої військової освіти.

Розосередженість вищих військових навчальних закладів по різних регіонах держави в умовах воєнного стану з одного боку дозволяє знизити

ризики втрат у разі цілеспрямованих атак, однак з іншого - створює значні труднощі для абітурієнтів та персоналу, що забезпечує відбір. Особливо це стосується ситуацій, коли під час вступної кампанії необхідно здійснювати багаторазові поїздки між місцем проживання кандидата та навчальним закладом, що потребує додаткових матеріальних витрат, часу та психологічної витривалості. Уже у 2024 році близько 6284 вступників, яким було запропоновано бюджетне місце, від нього відмовилися - 77 % з них вступили на контракт, проте 1442 абітурієнти не продовжили навчання в Україні взагалі, ймовірно через брак безпеки або через виїзд за кордон. [4]

Безпековий фактор посилює організаційні ускладнення. Постійні загрози застосування балістичних ракет та ударних безпілотних літальних апаратів типу «Shahed» призводять до зривів навчального процесу й унеможливлюють стабільне проведення вступних випробувань. Є численні випадки, коли абітурієнти, які вже склали частину іспитів, були змушені забирати документи через активізацію обстрілів у регіоні, що не лише демотивує їх, а й призводить до зменшення кількості потенційних курсантів у конкретному ВВНЗ. Подібна ситуація створює відчуття нестабільності й підриває довіру до системи військової освіти загалом.

Окремо проблемою являється небажання майбутніх курсантів змінювати регіон проживання. Наприклад, абітурієнт, який планував вступ до ВВНЗ в Одесі, може не мати мотивації переміщатися для навчання у Закарпатті, попри наявність там більш безпечних умов. Це пов’язано з соціальними та економічними чинниками - віддаленість від родини, додатковими витратами на проживання, адаптаційними труднощами в новому середовищі. Це призводить до зменшення мобільності абітурієнтів та ускладнює рівномірний розподіл майбутніх кадрів між різними регіонами, що в перспективі створює дисбаланс у забезпеченні військових частин випускниками.

А отже, шляхами подолання вищезазначених основних проблем може стати: для питань зниження фізичної підготовленості - систематичне проведення програм з дистанційної фізичної підготовки з використанням онлайн-платформ, сприяючи збереженню мінімального рівня навантажень навіть в умовах карантину або обмеженого доступу до спортивних споруд.

Інший варіант – це посилення співпраці між ВВНЗ та загальноосвітніми закладами, зокрема у сфері попередньої підготовки кандидатів шляхом організації факультативних курсів та військово-спортивних гуртків. Введення обов’язкових тестувань фізичної підготовленості загальноосвітніми закладами на етапі подачі документів для більш об’єктивного оцінювання кандидатів.

Щодо питання розосередження –рішенням може стати розвиток системи попереднього дистанційного відбору та тестування, що здатна скоротити кількість фізичних відвідувань ВВНЗ до мінімуму. Як варіант - створення мережі регіональних відбіркових центрів, які функціонуватимуть у вигляді «філії» основних військових закладів.

Вирішення проблеми з недостовірністю даних, що надходять з ТЦК та СП може стати цифровізація обміну даними між реєстрами, моніторинг і аудит внесення даних шляхом створення системи загального журналу змін, у якому

кожна редакція особової справи фіксувалась би з відповідальністю конкретного представника ТЦК та СП. Додатковим шляхом подолання таких труднощів можуть стати юридичні та процедурні гарантії для абітурієнтів, коли у випадку виявлення невідповідностей слід встановити швидкі коригувальні процедури зі зверненням через Дію або ЦНАП, з можливістю податкового чи адміністративного апеляційного розгляду.

Висновки. Проведений аналіз вказує на те, що сучасна система відбору абітурієнтів до вищих військових навчальних закладів України стикається з багатофакторними викликами, серед яких особливо виокремлюються наслідки пандемії COVID-19, недосконаліть роботи територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, а також організаційно-просторові й безпекові чинники. В сукупності це призводить до зниження фізичної та психологічної готовності кандидатів, спотворення об'єктивної оцінки їхніх можливостей та зменшення мотивації до вступу.

Вирішення окреслених проблем потребує підходу, що включає інтеграцію цифрових технологій у процеси відбору, створення регіональних відбіркових центрів або пунктів, підвищення прозорості формування особових справ, а також впровадження державних програм підтримки абітурієнтів. У перспективі ці заходи дозволять зберегти якісний кадровий резерв для Збройних сил України навіть за умов воєнного стану та постійних загроз.

Перспективами подальших досліджень може стати комплексна оцінка ефективності впроваджених рішень, зокрема у сфері цифровізації військового обліку, адаптації дистанційних форм підготовки абітурієнтів та вивчення соціально-психологічних аспектів їхньої мобільності. Важливим напрямом також є розробка моделей прогнозування потреб у кадрах ВВНЗ у контексті воєнних ризиків та післявоєнної відбудови держави.

Список використаних джерел:

1. Людвіг-Вальц, Х., Сіменс, В., Хайніш, С. та ін. Як пандемія COVID-19 та пов'язане з нею закриття шкіл знижують фізичну активність серед дітей та підлітків у Європейському регіоні ВООЗ: систематичний огляд та метааналіз. Int J Behav Nutr Phys Act 20, 149 (2023). https://doi.org/10.1186/s12966-023-01542-x.

2. ТЦК, ймовірно, не встигнуть оновити дані всіх військовозобов'язаних за 60 днів. URL: https://sobor.com.ua/news/tck-8?utm_source (дата звернення: 06.09.2025).

3. Мамченко Н. В Україні автоматизують та прискорять збір актуальних даних щодо призовників, військовозобов'язаних та резервістів. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/258417-v-ukraine-avtomatiziruyut-i-uskoryat-sbor-aktualnykh-dannykh-o-prizyvnikakh-voennoobyazannykh-i-rezervistakh?utm_source (дата звернення: 06.09.2025).

4. Самченко В. Вступ-2024: чому не всі студенти обрали навчання за держзамовленням URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3910572-vstup2024-comu-ne-vsi-studenti-obrali-navcanna-za-derzzamovlennam.html (дата звернення: 06.09.2025).

Корнієнко Ігор,
Войтко Віталій,
к.т.н., старший дослідник
Пилипчук Валентин,
к.т.н., доцент
Воєнна академія імені Євгенія Березняка

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ТРИВАЮЧОЇ АГРЕСІЇ РФ

Постановка проблеми. Реалізація стратегічного курсу України на набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору потребує досягнення у максимально стислі строки достатньої взаємосумісності складових сектору безпеки і оборони України для суттєвої активізації реформ, які необхідно впровадити для досягнення відповідності критеріям членства в НАТО. Всеохоплююча оборона України передбачає координацію спроможностей усіх складових сектору безпеки і оборони України.

З метою забезпечення готовності сил оборони України до надання відсічі збройній агресії проти України, досягнення високого рівня операційної сумісності, міжвідомчої взаємодії та координації дій під час планування і проведення спільних операцій за стандартами та процедурами НАТО, комплектування їх вмотивованим, професійним особовим складом вважається доцільним застосування нових підходів до формування структури і змісту системи військової освіти.

Виклад основного матеріалу. На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 15.12.1997 № 1410 (зі змінами) “Про трансформацію системи військової освіти”, затверджено Концепцію трансформації системи військової освіти, в якій окреслено існуючі проблеми, основні завдання та структуру системи військової освіти, передбачено реалізацію вичерпного переліку завдань і заходів на період до 2032 та контроль за їх виконанням [1].

Прийняття цієї постанови є продовженням системної роботи щодо імплементації стандартів НАТО в національне законодавство та нормативно-правові акти для забезпечення якісної трансформації військової освіти системи, досягнення відповідності критеріям повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору.

На рівні держави та, зокрема, в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України системно проводяться заходи щодо оновлення керівних документів з питань організації освітньої діяльності із врахуванням триваючої агресії рф.

В економічно й соціально розвинених країнах, і тих, що динамічно розвиваються, йде процес стандартизації професійної освіти й діяльності різних категорій працівників, зокрема й військовослужбовців. Насамперед, це пов’язано з підвищенням вимог до якості освіти та уніфікації підготовки висококваліфікованих фахівців.

Останні дослідження свідчать, що успіхи в розвитку країн найбільше залежать від якості підготовки та ефективності кадрової політики.

У доповіді окреслено напрями вдосконалення військової освіти в умовах триваючої агресії рф, зокрема питань щодо:

особливостей розробки професійних стандартів *[2, 3]*;

формування пропозицій в ході розробки стандартів вищої після оновлення переліку галузей знань і спеціальностей;

постійного оновлення змісту (розробки нових) освітніх програм з урахуванням нових форм та способів ведення збройної боротьби, а також потреб у підготовці військових фахівців;

підтримання дієвої системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти;

забезпечення інтеграції освітнього процесу з підготовкою і завданнями військ (сил);

впровадження сучасних інформаційних, інформаційно-комунікаційних технологій і технологій дистанційного навчання;

імплементації в освітню діяльність матеріалів вивчення та інноваційних методик навчання;

шляхів покриття некомплекту військовослужбовців молодшого офіцерського складу тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Постійне вдосконалення освітнього процесу вимагає координації зусиль органів військового управління, які мають у безпосередньому підпорядкуванні військові навчальні заклади, замовників на підготовку, керівного складу закладу освіти, науково-педагогічних, наукових працівників та безпосередньо здобувачів освіти.

Подальші дослідження будуть сфокусовані на цифрову трансформацію освітнього середовища у закладі вищої освіти розвідувального органу Міністерства оборони України, оптимізації шляхів безперервного освітнього та професійного розвитку військових фахівців на протязі їх кар’єри.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.1997 № 1410 (зі змінами) “Про трансформацію системи військової освіти” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF#Text (дата звернення 15.09.2025).

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 № 373 “Про затвердження Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів” (зі змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2017-%D0%BF#Text (дата звернення 15.09.2025).

3. Наказ Мінекономіки від 10.07.2025 № 2845 «Про затвердження Зміни № 15 до національного класифікатора ДК 003:2010» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=52bacc66-d589-41d5-90c1-d834ca4f6fe9&title=NakazMinekonomikiVid10-07-2025-2845-

proZatverdzhenniaZmini15-DoNatsionalnogoKlasifikatoraDk003-2010 (дата звернення 15.09.2025).

Кузіна Юлія
к. ф.-м.н., доцент
Військова академія (м. Одеса)

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДА CASE-SDUDY В КУРСІ ВИЩОЇ МАТЕМАТИКИ ВВНЗ

Головним завданням сучасної вищої освіти є формування у випускника ряду загальнокультурних і професійних компетенцій. В даний час результативність освітнього процесу при підготовці майбутніх фахівців у ВВНЗ забезпечується за допомогою застосування компетентнісно-орієнтованих технологій. Даний підхід припускає застосування нових технологій не тільки у навчанні, а й у системі оцінювання результатів освоєння дисципліни, що вивчається.

Розглядається методика оцінки компетенцій з використанням методу кейс-стаді (case-study) в процесі вивчення дисципліни «Вища математика». При вивчення дисципліни пропонується включати інтерактивні кейсові завдання професійно-спрямованого характеру, вирішення яких дозволяє оптимізувати процес навчання, сприяє здобуттю знання у рамах освітнього процесу. Такий підхід до вивчення дисципліни передбачає знання основних спеціальних термінів та вміння застосовувати математичний апарат для вирішення завдань професійної спрямованості.

Запропонована методика призводить до більш високого результату в освоєнні дисципліни, що вивчається. З іншого боку, з допомогою case-study методу стає можливим визначення рівня сформованості як математичних, так і професійних компетенцій майбутніх військових фахівців. Метод формує професійну компетентність, а також єдиний комплекс знань, умінь, навичок та професійних позицій.

Компетентнісно-орієнтовані технології та зміст професійної підготовки забезпечують підвищення результативності освітнього процесу підготовки курсантів ВВНЗ, а також забезпечення якості та затребуваності фахівців. У системі професійної освіти компетентнісний підхід виражається в зміні освіти таким чином, щоб вона відповідала реаліям сучасності та враховувала перспективи подальшого розвитку.

Однією з пріоритетних цілей математичної підготовки фахівців ВВНЗ має стати освоєння професійної освіти з використанням математичних навичок. Не меншим значенням має навчання ефективному застосуванню математики у вирішенні завдань військово-прикладного характеру. Особливість таких завдань в тому, що навчаємий приступає до їх вирішення тільки після того, як йому буде роз’яснено сам процес, який потребує застосування математичного апарату. Такий підхід пробуджує у навчаємих інтерес до вивчення вищої математики, як інструменту для розв’язання військово-

прикладних задач. Так як необхідно не просто передавати математичні знання, а й навчити майбутніх військових фахівців застосовувати їх на практиці. При цьому слід зауважити, що найважливішою структурною складовою математичної підготовки виступає безперервний контроль і діагностика з використанням тестових завдань, які мають бути розроблені у відповідності до кожної теми. Такий підхід передбачає знання основних спеціальних термінів та вміння застосовувати математичний апарат при вирішенні професійно-спрямованих задач.

Завдяки даній технології виявляються сформованими навички роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями та отримані знання засад науково-дослідної та проектно-організаційної діяльності, що надає можливість подальшому розвитку методів інтерактивного навчання.

Список використаних джерел:

1. Алєксєєнко Т. (2022). Розвивальний потенціал case-study (кейс-технології) у компетентностей здобувачів освіти: до методичного інструментарію сучасного підручника. Проблеми сучасного підручника, № 29. С. 5–13.

2. Бурковська О., Пампура С. (2022). Використання методу кейсів у професійно орієнтованому навчанні іноземних мов. Viae Educationis, №1. С. 117–124.

3. Вітвіцька, С. С. (ред.). (2019). Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів. Монографія. Житомир: Вид. О.О. Євенок. 304 с.

4. Вітченко, А. О. (2018). Розвиток лідерських якостей майбутніх військових магістрів з використанням кейс-технології. Наука і оборона, № 4. С. 43–48.

Кучерявий Андрій
д.пед.н., професор
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

МОДЕЛЬ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ МЕТОДИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВВНЗ

Постановка проблеми. Здатність викладача проводити навчальні заняття, результат яких вирізняється досягненням навчальних цілей та формуванням особистості сучасного офіцера, зумовлюється, серед іншого, його методичними знаннями, уміннями та спроможністю проявляти методичну творчість. Не випадково методична майстерність викладача ВВНЗ є одним із провідних понять наказу Міністерства оборони України від 15 лютого 2024 року № 120 (розділ VIII “Методична діяльність”) [1], проте ані в цьому, ані в інших нормативних документах не надане визначення та характеристики цього поняття. Як наслідок, у вітчизняній нормативній базі, зокрема відомчих документах Міністерства оборони

України, відсутні вказівки або рекомендації щодо побудови системи розвитку методичної майстерності викладача, відповідно вона відсутня на рівні окремих ВВНЗ, що зумовлює певну проблему визначення пріоритетів та змісту удосконалення методичної компетентності викладачів. У межах нашого дослідження вирішення цієї проблеми ми запропонуємо на рівні надання визначення поняття методичної майстерності викладача та опису моделі системи розвитку методичної майстерності викладача ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. З огляду на характеристики методичної діяльності у вищій школі, наведені у Законі України "Про вищу освіту" (статті 1, 28, 33, 53), згаданому наказі Міністерства оборони України, враховуючи опис її елементів у Спільній директиві стратегічних командувань НАТО BI-SCD 075-007 "Освіта і підготовка" [2], а також спираючись на відповідні наукові дослідження [3; 4], **методичну майстерність викладача** можна визначити таким чином:

це компонента його професійного розвитку, яка визначається теоретичною підготовленістю щодо володіння методами, прийомами, технологіями навчання тощо, здатністю самостійно спроектувати навчальне заняття (на рівні навчальної програми та робочої програми навчальної дисципліни, навчального і методичного видання, методичної розробки для проведення навчального заняття тощо) та реалізувати розроблений проект на практиці, а також вмотивованістю й активністю щодо самовдосконалення як суб'єкта процесу навчання, педагога-лідера для здобувачів освіти та інших викладачів.

Враховуючи зазначене та сукупність задач, які виконує вища військова школа [5], можемо надати визначення й **системі розвитку методичної майстерності викладача.** Нею, за нашим баченням, є сукупність мотиваційних, навчальних, організаційних й інших умов щодо формування та неперервного покращення в нього методичних знань і умінь, яка має на меті підвищення ефективності освітнього процесу та взаємосумісності структури професійної військової освіти для підготовки військових фахівців Збройних Сил України з відповідними структурами держав-членів НАТО.

З огляду на мету щодо досягнення взаємосумісності систем освіти України та країн НАТО, концептуальна основа функціонування системи розвитку методичної майстерності викладача має орієнтуватися на забезпечення таких характеристик процесу навчання, як формування особистості офіцера-лідера та на широке використання методів навчання, які зумовлюють активний спосіб навчання здобувачів освіти [2].

Вочевидь, концепція формування особистості курсанта-лідера вимагає створення відповідного освітнього середовища, в якому лідерство буде пропагуватися та демонструватися в усіх компонентах освітнього процесу. З огляду на це, система розвитку методичної майстерності викладача передбачає виконання лідерської ролі кожним з її суб'єктів (факультет-лідер, кафедра-лідер, викладач-лідер). Крім того, найвищий рівень методичної майстерності викладача зумовлює його позиціонування саме як лідера не лише для здобувачів освіти, а й для інших викладачів.

На наше переконання, система розвитку методичної майстерності викладача реалізується у вертикальному та горизонтальному вимірах.

У вертикальному – на інституціональному рівні (вищого військового навчального закладу), на рівнях окремих факультетів і кафедр, а також на рівні самих викладачів, які здійснюють саморозвиток методичної майстерності.

Горизонтальний вимір охоплює такі компоненти, як *мотиваційний* (мотивування суб'єктів нижчих рівнів системи та викладачів), *організаційний* (створення на кожному рівні системи відповідних умов розвитку методичної майстерності викладачів), *змістовий* (визначення змісту методичних знань та умінь, а також засобів щодо їх формування), *діяльнісний* (відповідні заходи) та *контрольно-оцінний* (визначення результатів діяльності системи).

Наведемо приклад реалізації цих компонентів на найвищому – інституціональному рівні системи.

Мотиваційний компонент призначений для забезпечення свідомої активності з боку факультетів і кафедр ВВНЗ як суб'єктів системи розвитку методичної майстерності викладача, а також для спонукання самих викладачів приділяти увагу такому розвитку. Реалізація цього компоненту можлива через створення всебічних умов розвитку методичної майстерності викладача, забезпечення змагальності між факультетами за показниками методичної діяльності та через визнання лідерів з методичної діяльності.

Організаційний компонент на інституціональному рівні реалізується через нормативне та ресурсне забезпечення методичної діяльності, методичні рекомендації з розвитку методичної майстерності викладачів та делегування повноважень щодо управління системою розвитку методичної майстерності викладачів факультетам і кафедрам.

Реалізація *змістового компоненту* відбувається через визначення цілей розвитку методичної майстерності викладачів та критеріїв щодо рівнів її сформованості, визначення пріоритету методичних інструментів при проведенні навчальних занять та при організації самосійної роботи здобувачів освіти, а також шляхом визначення провідного способу розвитку методичної майстерності викладачів – через їх активне занурення у методичну діяльність.

Діяльнісний компонент має, на нашу думку, бути реалізованим завдяки створенню електронної методичної бали на базі електронної бібліотеки або навчальної платформи, проведенню загальноінститутських навчальних заходів для викладачів з питань методичної діяльності та організації курсу дистанційного навчання для викладачів з різним рівнем методичної майстерності.

Реалізація *контрольно-оцінного компоненту,* за нашим переконанням, має відбуватися через контроль навчальних занять, якості навчальних і методичних матеріалів, процедуру допуску науково-педагогічних працівників до проведення навчальних занять та через систематичне коригування системи розвитку методичної майстерності викладачів.

Формами розвитку методичної майстерності викладача, вбачаємо, є:

- *навчання* – теоретична та практична методична підготовка викладача;

- *практична діяльність*, яка передбачає системне використання активних методів, сучасних технологій і практик навчання під час проведення навчальних занять та при організації самостійної роботи здобувачів освіти;

- *методична творчість*, яка дозволяє викладачу досягти самостійності у

розробці навчально-методичного забезпечення навчальних занять та методик їх проведення, реалізувати себе як особистість, фахівця та педагога-лідера.

Оскільки стан розвитку методичної майстерності у викладачів різниться в залежності від педагогічного досвіду та інших чинників, то система має адаптуватися під потреби та актуальний рівень розвитку в кожного з них. Відповідна адаптивність системи може бути забезпечена через диференціювання викладачів за такими трьома рівнями методичної майстерності:

- *початковий рівень* – викладачі, які проходять методичну підготовку та ще не є допущеними до проведення навчальних занять;

- *достатній рівень для проведення навчальних занять* – викладачі, які допущені до цього та здатні застосовувати активні методи, сучасні технології й практики навчання;

- *високий рівень* – викладачі, навчальні заняття яких характеризуються високим рівнем активності здобувачів освіти, а методичні підходи у викладанні вирізняються сучасністю та проявом особистої творчості.

Результат функціонування системи, за нашим переконанням, полягає в безперервному розвитку методичної майстерності викладача, який, набувши його високого рівня за формальними ознаками, не зупиняється в розвитку, а проявляє до інших викладачів лідерські якості через особистий приклад, поширення власного методичного досвіду, демонстрацію методичної творчості тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визначені елементи системи розвитку методичної майстерності викладача ВВНЗ уособлюють її модель. Вона характеризується двовимірністю та може бути представлена через вертикальний (суб'єкти розвитку) та горизонтальний (компоненти системи) виміри, при цьому розвиток може відбуватися в різних формах, а результат функціонування системи (безперервний розвиток) стосуватиметься викладачів із різним актуальним рівнем розвитку методичної майстерності, що свідчить про її адаптивність.

Подальша робота із вирішення визначеної проблеми полягає в проведенні досліджень, спрямованих на деталізацію компонентів системи розвитку методичної майстерності викладача ВВНЗ на рівні факультету і кафедри, а також на визначення рекомендацій викладачам ВВНЗ щодо саморозвитку методичних знань та умінь.

Список використаних джерел:

1. Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти : Наказ Міністерства оборони України від 15 лютого 2024 року № 120. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text (дата звернення: 17.09.2025).

2. Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) 075-007 (10 вересня 2015 року) : Спільна доктрина стратегічних командувань НАТО : довідкові матеріали. Київ : НУОУ ім. Івана Черняховського, 2021. 178 с.

3. Беньковська Н. Удосконалення методичної майстерності викладача

шляхом мотивації здобувачів вищої освіти. *Актуальні проблеми технологічної і професійної освіти* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 14 травня 2020 року. Глухів, 2020. С. 89–91.

4. Лаврентьєва Н. В. Методичне мислення та методична майстерність учителя: сутність і взаємозалежність. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2015. Вип. 41. С. 380–385.

5. Концепція трансформації системи військової освіти : Постанова КМУ від 15 грудня 1997 р. № 1410. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF#Text (дата звернення: 17.09.2025).

Кушнір Ірина
д.ю.н., доцент
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ АКТИВНИХ ТА ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Актуальною потребою та вимогою часу щодо розвитку військової освіти є адаптація навчального процесу у вищих військових навчальних закладах до сучасних вимог, що передбачає активну участь здобувачів освіти й використання для цього різноманітних інтерактивних онлайн-інструментів, групових вправ тощо. У такій атмосфері відбувається формування не лише знань, а й практичних навичок, критичного мислення та здатності до самостійного вирішення проблем. Реалізувати ці завдання викладач може за допомогою використання системного та широкого спектру активних та інтерактивних методів навчання. У такому контексті викладач виступає не лише джерелом знань, а й фасилітоторому у навчальному процесі, а здобувачі освіти залучені до активної розумової та практичної діяльності.

Традиційні методи викладання, що базуються переважно на пасивній передачі інформації, часто виявляються недостатньо ефективними для досягнення очікуваних результатів навчання. Особливо це стосується лекційних занять, де, як правило, доводиться теоретичний матеріал, що часто призводить до пасивності здобувачів освіти. У зв’язку із цим актуалізується впровадження активних та інтерактивних методів навчання, які спрямовані на підвищення ефективності освітнього процесу та створення сприятливого середовища для формування компетентностей за освітньої програмою. Ефективне вирішення цих завдань можливе через впровадження та вдосконалення методик застосування активних та інтерактивних методів навчання, а також інтеграцію сучасних цифрових технологій.

Впровадження активних та інтерактивних методів навчання передбачає

наступні аспекти:

Визначення цілей та завдань. Під час обрання конкретних методів необхідно встановити яких навчальних цілей вони допоможуть досягти.

Аналіз навчальної групи. Врахування рівня підготовки, інтереси, мотивацію та наявність практичного досвіду у здобувачів освіти.

Вибір і обґрунтування методів та форм роботи. Комбінування активних (інтелектуальна розминка, проблемне навчання, мозковий штурм, аналіз ситуацій, рольові ігри, дебати, групова робота з кейсами) та інтерактивних методів (інтелектуальна гра «Роз'ясни термін», робота в групах з «хмарами слів», моделювання реальних ситуацій, ділові ігри, дискусії тощо).

Структурування заняття. Чітке планування усіх частина та елементів які відпрацьовуються на занятті, включаючи рефлексію, виконання завдань, обговорення та підведення підсумків тощо.

Підготовка дидактичного забезпечення. Опрацювання матеріалів на освітніх платформах (Wordwall для «хмар слів», Microsoft Clipchamp для відеороликів), формування тестів та рефлексивних запитань, підготовка роздаткових матеріалів та карток з термінами тощо.

Планування часу та матеріального забезпечення. Забезпечення необхідних умов, зокрема мультимедійної техніки, доступ до Інтернету та спеціальних платформ тощо.

Основним вектором є залучення здобувачів до обговорення, аналізу, творчого вирішення проблем (кейсів), що сприяє глибшому засвоєнню знань та формуванню власної позиції. Активні та інтерактивні методи навчання відображають сучасну форму взаємодії здобувачів освіти й викладача, що спрямована на обмін інформацією, спільне вирішення проблем, моделювання ситуацій та оцінку дій учасників. Впровадженню активних та інтерактивних методів навчання сприяє використання цифрові та інтернет-ресурсів. Вони дозволяють створювати інтерактивні вправи: інструменти рандомізації, роботи в групах (Pickerwheel, Padlet, Wordwall); відео редактор (Microsoft Clipchamp); мультимедійні засоби для створення презентації (PowerPoint, Canva, Gamma), ресурси для структурування та візуалізації інформації (Napkin, NotebookLM, Chatgpt), ресурси для генерації кросвордів для опитування, у тому числі під час лекцій (Childdevelop, Aspose) тощо.

Інтерактивні платформи дають можливості забезпечити ефективне 100% залучення та опитування здобувачів. Наприклад такі платформи як, Moodle, Quizizz, Mentimeter, Kahoot! дозволяють провести опитування, вікторини в режимі реального часу, на будь-якому занятті. Їх використання дозволяє не тільки мотивувати здобувачів освіти до засвоєння навчального матеріалу, а й оперативно виявляти незрозумілі питання та надавати одразу зворотний зв'язок. Такі інструменти можна використовується для анонімних опитувань та моніторингу розуміння матеріалу, а також для контролю знань, самоконтролю. При вивченні нового навчального матеріалу сучасні технології використовуються для структурування та доведення нової складної інформації й організації обговорень. На етапі закріплення знань та формування вмінь ці технології підтримують групову роботу, інтерактивні вправи тощо.

Ключовими факторами у застосування активних та інтерактивних методів є:

1). Врахування принципів андрагогіки під час використання активних та інтерактивних методів навчання. Належна актуалізація вивчення матеріалу та обрання відповідних методів для засвоєння інформації у кореляції з практичною особистою необхідністю та користю посилює активність у навчанні здобувачів освіти. Під час заняття важливо акцентувати увагу на цінності наявного вже досвіду у здобувачів, будувати заняття на його використанні та обговоренні.

2). Системний зворотній зв'язок. Впровадження різних методів рефлексії (наприклад, початкові та кінцеві опитування) дозволяє здобувачам освіти оцінювати свої заняття, навчальний матеріал та методику викладання. Анонімне опитування забезпечує об'єктивність зворотного зв'язку, що є важливим для постійного вдосконалення викладацької майстерності та навчального матеріалу.

Використання активних та інтерактивних методів у вищих військових навчальних закладах сприяє:

100 % залученню здобувачів освіти до опитувань та інтерактивних вправ;

формуванню ключових компетентностей відповідно до таксономії Б. Блума;

розвитку критичного мислення, комунікативності і практичних навичок;

організації зворотного зв'язку та формувального оцінювання.

Крім того, активне та інтерактивне навчання, орієнтоване на результат відповідає сучасній концепції військової освіти та принципам андрагогіки.

Разом з тим, існують проблеми впровадження активних та інтерактивних методів навчання у вищих військових навчальних закладах:

недостатній досвід та відсутність методичних навиків у застосуванні таких методів викладачами, тому актуальною є потреба у постійному підвищенні кваліфікації та удосконаленні використання цифрових інструментів;

недостатнє забезпечення аудиторій мультимедійними засобами, інтерактивними дошками, нестабільний Інтернет, зокрема проведення занять в умовах розосередження;

збільшення часу викладачів на підготовку до занять з використанням активних та інтерактивних методів, та на опанування різними (новими) онлайн платформами;

необхідність формування нових підходів до оцінювання групової роботи, творчих завдань тощо.

Отже, активні та інтерактивні методи навчання є ключовими чинниками підвищення ефективності освітнього процесу у військовій освіті; використання цифрових платформ дозволяє урізноманітнити заняття, забезпечити зворотній зв'язок і мотивацію до навчання здобувачів освіти; реалізація інтерактивних підходів сприяє розвитку професійних компетентностей, критичного мислення та навичок командної роботи, що є особливо важливим для військових підрозділів; подальше впровадження цих методів та різних платформ потребує

постійного підвищення кваліфікації викладачів, опанування нових ресурсів та вдосконалення навчально-матеріальної бази.

Ландарь Роман
Військова академія (м. Одеса)
Юшков Сергій
Військова академія (м. Одеса)

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

В умовах сучасних безпекових загроз, зокрема на тлі російської агресії, військова освіта відіграє ключову роль у підготовці командирів всіх рівнів. Кількість і якість професійно підготовлених офіцерів та сержантів безпосередньо визначають обороноздатність держави. Поточні реформи зосереджені на інтеграції бойового досвіду у навчальні програми та поетапному впровадженні системного підходу, сумісного зі стандартами НАТО, що підвищує практичну релевантність змісту навчання та його результативність.

Військова освіта не лише навчає, а й виховує лідерів: формує цінності, дисципліну та професійну етику. Це допомагає відмовитися від застарілих радянських підходів до управління. Тема є важлива, так як сучасні методи навчання дають практичний результат — підвищують боєготовність підрозділів і готують нове покоління фахівців, здатних ефективно діяти в умовах нинішньої війни.

Незважаючи на поступальні реформи, система військової освіти України все ще зберігає низку системних проблем, які перешкоджають її повноцінному розвитку.

Одним із ключових чинників, що впливає на якість військової освіти, є застаріла нормативно-правова база, яка не повною мірою відповідає сучасним потребам. Перевантаження науково-педагогічних працівників аудиторним і звітним навантаженням, зумовлює формалізацію виконання функціональних обов’язків, скорочує час на методичну та науково-дослідну роботу і, відповідно, негативно позначається на результативності освітнього процесу.

Історична спадщина старої військової школи все ще впливає на систему, проявляючись у вигляді застарілих підходів частини викладацького та керівного складу. Це гальмує розвиток, оскільки деякі представники старшого покоління неохоче сприймають сучасні стандарти і можуть несвідомо транслювати застарілі погляди. Значна частина вищого офіцерського складу, що здобула освіту за радянських часів, несвідомо переносить застарілі моделі мислення і поведінки в сьогодення. Це призводить до того, що молодші офіцери та сержанти переймають застарілі моделі командування, що негативно впливає на розвиток і ефективність армії.

На жаль, якість військового навчання часто не відповідає сучасним вимогам. Опитування військовослужбовців показують, що в навчальних центрах недостатньо практичних занять, а курсанти часто залучаються до

непритаманих робіт. Крім того, рівень деяких викладачів (інструкторів) є низьким, оскільки вони не мають бойового досвіду або належних знань.

Розвиток військових технологій — від БПЛА і високоточної зброї до кібербезпеки та інтерактивних систем — висуває нові вимоги до знань та вмінь випускників військових навчальних закладів. Проблема полягає в неможливості своєчасно адаптувати освітній контент до цих змін. Одним із головних недоліків є недостатнє засвоєння бойового досвіду та його інтеграція в навчальні матеріали. Можна зазначити що деякі спеціальності досі не враховують уроки російсько-української війни, що створює розрив між теоретичною підготовкою та реальним досвідом бойових дій [3].

Істотним недоліком є проблеми з відбором та мотивацією курсантів. Через виконання державного замовлення на офіцерів вищих військових навчальних закладів, знижені вимоги до абітурієнтів, що призводить до зарахування осіб зі слабким рівнем знань. Це може призвести до демотивації, оскільки абітурієнти можуть навчатися на спеціальності, які не відповідають їхнім здібностям.

Неякісна профорієнтаційна робота, недостатні соціальні гарантії для курсантів знижують їх мотивацію. Як результат, певний відсоток курсантів втрачає інтерес до навчання і військової служби, що призводить до їх відтоку. Таким чином, проблеми в системі освіти безпосередньо впливають на нестачу кадрів в частинах та підрозділах Сил Оборони України.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що українська військова освіта наразі стикається з комплексом викликів, які потребують негайного вирішення. Ці проблеми охоплюють інституційні аспекти (застарілі норми, недостатнє фінансування), методологічні (зміст та форми навчання), а також кадрові (підготовка викладачів, відбір курсантів). Якість військової підготовки безпосередньо впливає на боєздатність армії та успіх оборонних реформ, тому ігнорувати ці виклики не можна [5].

Першим кроком трансформації має стати оновлення нормативно-правової бази, яка безпосередньо впливає на навчальний процес. Оптимальним виглядає **поетапне впровадження спільної директиви стратегічних командувань НАТО 075-007** із виділенням “fast-track” для критично важливих напрямів підготовки [2].

Важливо, що вже зараз у Збройних Силах України впроваджується багаторівнева система безперервної освіти – *L-курси* тактичного, оперативного та стратегічного рівнів. Надалі необхідно зробити їх проходження обов’язковою умовою для призначення на вищі посади. Такий підхід стимулюватиме офіцерів навчатися протягом всієї кар’єри та створить передумови для запозичення найкращих практик НАТО в українську систему освіти.

Освітні програми повинні формувати навички, безпосередньо необхідні для служби – від лідерства і штабного планування до володіння сучасними видами озброєння. Для цього варто запровадити системний підхід до навчання (SAT), який застосовується в НАТО: визначення чітких цілей підготовки, розробка курсів під ці цілі та постійна оцінка їх ефективності. Такий підхід,

комбінований із урахуванням українського бойового досвіду, допоможе наблизити навчання до реальних потреб війська. Важливо переналагодити збір і впровадження уроків війни: створити механізми, щоб бойовий досвід з фронту швидко аналізувався і включався до навчальних програм. Проблему розриву між теорією і практикою можна вирішити шляхом регулярного оновлення курсів та запуску спеціальних тренінгів для передачі досвіду від ветеранів до курсантів і молодших офіцерів. Крім того, всі без винятку військові фахівці мають отримати достатній обсяг загальновійськової підготовки. В тому числі курсанти технічних чи тилових спеціальностей повинні опанувати базові бойові навички – тактичну медицину, вогневу підготовку, тактику малих підрозділів – щоб у разі необхідності ефективно діяти в бойових умовах [4].

Для сучасного покоління військових фахівців звичними є цифрові інструменти, тому освітній процес має активно їх використовувати. Варто розгорнути єдину електронну платформу для дистанційного навчання, бібліотеки цифрових ресурсів та онлайн-курсів, щоб забезпечити доступ до знань навіть під час ротацій чи в польових умовах. Імітаційне навчання, VR і AR-технології здатні кардинально підвищити якість підготовки, моделюючи бойові ситуації у безпечному середовищі. Вже зараз у ЗС України впроваджуються віртуальні симулятори – від тренажерів для стрільби по дронах до повноцінних віртуальних полігонів. Таким чином, пріоритетом є технічне переоснащення навчальних центрів: створення мультимедійних класів, комп'ютерних лабораторій, інтерактивних тирів, оснащення полігонів системами лазерної імітації бою тощо. Цифрова трансформація не лише підвищить доступність і зручність навчання, але й підготує військовослужбовців до оперування високотехнологічними системами, які дедалі більше застосовуються на полі бою.

Кардинальні зміни неможливі без перепідготовки тих, хто навчає. Історична спадщина все ще впливає на частину старшого офіцерського складу та викладачів, які звикли до авторитарних методів та шаблонів радянської доби. Подолання цього виклику потребує системної роботи з кадрами. Необхідно проводити ротацію і атестацію інструкторів – залучати до викладання більше офіцерів з реальним бойовим досвідом та сучасним мисленням, а тих, хто не відповідає вимогам, перенавчати або замінювати. Критично важливо відійти від дисциплінарно-авторитарної моделі навчання.

Сучасна військова педагогіка орієнтується на студентоцентровані методи, що розвивають ініціативу і критичне мислення майбутніх офіцерів. У навчальний процес слід ширше впроваджувати проблемно-орієнтоване навчання, аналіз кейсів бойових ситуацій, рольові ігри, вправи у малих групах та інші. Ці методики, вже випробувані в НАТО, формують у слухачів навички самостійного ухвалення рішень та командної роботи.

Реалізації цих змін сприяє тісна співпраця з західними партнерами. За програмою NATO DEEP Ukraine вже сотні українських викладачів пройшли стажування і курси під керівництвом іноземних фахівців. Подальше розширення таких програм забезпечить сталість реформи - сформується критична маса військових педагогів-новаторів, здатних переорієнтувати всю

систему навчання на нові рейки [1].

Сучасний офіцер – це не лише фахівець, а й лідер, здатний вести за собою в екстремальних умовах. Тому паралельно з інтелектуальною підготовкою треба посилювати морально-психологічний вишкіл. Програми мають містити систематичні заняття з військової етики, основ лідерства, історії воєнного мистецтва, а також тренінги з розвитку емоційного інтелекту і стресостійкості. Необхідно плекати у майбутніх командирів розуміння цінностей Збройних Сил – честі, відповідальності, товариства. Для цього можуть бути запроваджені спеціальні курси або модулі, де курсанти вивчають приклади видатних полководців, аналізують моральні дилеми війни, вчаться приймати рішення, зберігаючи гуманність і дотримуючись законів війни.

Висновок. Військова освіта в Україні переживає масштабну трансформацію, викликану внутрішніми потребами армії та прагненням відповідати стандартам НАТО. Проведений аналіз вказує на низку недоліків, таких як застаріле законодавство, низька якість підготовки та технологічне відставання. Для подолання цих проблем необхідно запровадити компетентнісно-орієнтоване навчання, активно використовувати цифрові технології в освітньому процесі, зробити навчання безперервним та тісно пов’язаним із бойовою практикою. Також важливо розвивати інструкторський та викладацький склад, впроваджувати нові педагогічні методики та звертати особливу увагу на морально-психологічне виховання майбутніх військових.

Подальший розвиток військової освіти має відбуватися під гаслом безперервного вдосконалення, щоб підготувати покоління воїнів, готових до викликів завтрашнього дня. Мотивовані, компетентні та освічені захисники є запорукою не лише успішного виконання бойових завдань, а й сталого розвитку всієї країни. Це визначає нашу спільну відповідальність перед нинішнім і майбутніми поколіннями захисників України.

Список використаних джерел:

1. Військова освіта в Україні за стандартами НАТО: результати програми DEEP у 2024 році. URL: https://armyinform.com.ua/2025/04/15/vijskova-osvita-v-ukrayini-za-standartamy-nato-rezultaty-programy-deep-u-2024-roczi/ (дата звернення: 08.09.2025).

2. Гранатова К. (2024). Офіцерські курси для осіб з вищою освітою. URL: https://chas.news/current/ofitserski-kursi-dlya-osib-z-vischoyu-osvitoyu-povnii-spisok (дата звернення: 08.09.2025).

3. Кузьменко В. Проблеми військової освіти. *Збірник наукових праць Херсонська академія неперервної освіти.* 2024. Вип.1-2. 283-290.

4. Стандарти НАТО у сфері військової освіти як рівень високої якості підготовки військових фахівців. URL: https://ukrainetonato.com.ua/osvita-ta-boyova-pidhotovka-za-standartamy-nato/standarty-nato-u-sferi-viyskovoi-osvity-iak-riven-vysokoi-iakosti-pidhotovky-viyskovykh-fakhivtsiv/ (дата звернення: 08.09.2025).

5. Defense Education Enhancement Programme (DEEP). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_139182.htm (дата звернення: 08.09.2025).

Левко Мар'яна
к.пед.н., доцент
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ STANAG 6001 ЩОДО ДОСЯГНЕННЯ ДРУГОГО ТА ТРЕТЬОГО РІВНІВ ВОЛОДІННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Після повномасштабного російського вторгнення в Україну у 2022 році міжнародна військова співпраця посилилася. Ця співпраця підкреслює необхідність мовної взаємосумісності між українськими військовослужбовцями та їхніми колегами з НАТО. Англійська мова, як офіційна робоча мова НАТО, оцінюється за стандартом STANAG 6001 [3], який оцінює слухання, говоріння, читання та письмо за шістьма рівнями (0–5). Проте більшість українського особового складу не досягає рівня СМР-2 (функціональний) або рівня СМР-3 (професійний), що обмежує їхню участь у штабних операціях, багатонаціональних навчаннях та технічному обміні.

Серед ключових чинників, що ускладнюють оволодіння англійською мовою у військовому середовищі, варто виокремити історичну спадщину. Збройні Сили України успадкували радянську модель військової освіти [4], в якій пріоритет надавався викладанню російською мовою, тоді як англійська залишалася поза увагою. Навіть після проголошення незалежності реформування освітніх програм відбувалося повільно та істотно відставало від стандартів НАТО Це зумовило недостатній рівень базових мовних компетентностей у значної частини офіцерського складу, що ускладнює досягнення вищих рівнів володіння англійською мовою.

Наступним бар'єром виступають інституційні обмеження ресурсного характеру. Ефективність опанування іноземної мови значною мірою зумовлена наявністю збалансованого поєднання організаційних зобов'язань, фінансування та кадрового забезпечення. У військових освітніх закладах України спостерігається хронічний дефіцит кваліфікованих викладачів англійської мови, сучасних навчально-методичних матеріалів і достатнього обсягу навчальних годин, відведених на мовну підготовку [1]. У бойових підрозділах пріоритетність оперативних завдань часто зумовлює відсунення вивчення мови на другий план.

Нерівномірність у визначенні пріоритетів та рівнях мотивації є ще одним істотним бар'єром. Попри те що стратегічні документи наголошують на значущості англійської мови, цей пріоритет реалізується неоднаково в різних підрозділах. Зокрема, підрозділи спеціальних операцій та структури, відповідальні за міжнародну взаємодію, мають виразніші стимули до підвищення мовної компетентності, тоді як у звичайних підрозділах бракує як часу, так і інституційних механізмів мотивації. Слід зазначити, що курсанти та військовослужбовці часто розглядають вивчення іноземної мови як другорядне

завдання порівняно з тактичною чи бойовою підготовкою.

Проблема утримання лінгвістично підготовленого персоналу також становить суттєвий виклик. Значна частина офіцерів, які досягають рівнів 2 або 3 за STANAG 6001, згодом залишає військову службу, обираючи участь у міжнародних програмах або перехід до цивільного сектору, що пропонує вищу оплату праці. Така тенденція зумовлює постійний дефіцит мовних компетентностей у Збройних Силах України та знижує ефективність інституційних інвестицій у мовну підготовку.

Обмежене володіння англійською мовою на рівнях СМР-2 і 3, передбачених STANAG 6001, істотно ускладнює повноцінну інтеграцію України в діяльність НАТО. Це стосується участі у багатонаціональних операціях планування, координації на штабному рівні, а також доступу до освітніх і тренувальних програм під егідою НАТО. Водночас недостатній рівень мовних компетентностей обмежує ефективність використання іноземного озброєння та техніки, оскільки більшість супровідної документації подається англійською мовою.

Реформування мовної підготовки у Збройних Силах України потребує системних інституційних та освітніх змін. Доцільним є інтегрування обов’язкового вивчення англійської мови у всі освітні програми для офіцерського та сержантського складу, а також використання результатів тестування за STANAG 6001 як одного з критеріїв для випуску та просування по службі. Водночас навчальні програми слід оновлювати відповідно до сучасних підходів інтегрованого навчання змісту та мови (CLIL), з особливим акцентом на військову термінологію. Такий підхід сприятиме формуванню функціональних мовних компетентностей, необхідних для виконання професійних завдань [2].

Важливим напрямом є розвиток спеціалізованої мовної інфраструктури, зокрема створення регіональних центрів військової англійської мови, що функціонуватимуть на основі програм, сумісних зі стандартами НАТО. Паралельно необхідно розширювати використання гібридних освітніх платформ, включаючи мобільні додатки, симуляційні технології та асинхронні ресурси, що дозволить забезпечити гнучкий доступ до навчання для особового складу на дійсній службі. Не менш значущим є зміцнення міжнародних партнерств: співпраця з державами-членами НАТО має охоплювати програми мовного занурення, тандемне навчання та спільні навчання англійською мовою, а також короткострокові відрядження офіцерів і перекладачів до багатонаціональних підрозділів.

Ключовим чинником успішної реалізації реформ є створення дієвих механізмів заохочення та підзвітності. Запровадження бонусів, прискореного кар’єрного зростання та можливостей міжнародних відряджень може слугувати потужним стимулом для досягнення рівня 2 за STANAG і вище. Додатково варто інституціоналізувати системи сертифікації мовних компетентностей, визнані в усіх видах та родах військ. Для забезпечення ефективності доцільним є впровадження єдиної загальновійськової бази даних мовної підготовки, що сприятиме оптимізації кадрових рішень і стратегічному плануванню місій.

У контексті розширення багатонаціональної співпраці України з країнами-членами і партнерами НАТО мовна готовність Збройних Сил набуває дедалі більшого значення. Відсутність широкого володіння англійською мовою на рівнях 2 та 3 за STANAG 6001 створює ризик фактичного відсторонення України від участі у ключових процесах ухвалення рішень та міжнародних оборонних ініціативах. Подолання цих викликів вимагає комплексного поєднання інституційних реформ, посилення міжнародного партнерства та впровадження ефективних мотиваційних механізмів. Інвестиції у розвиток мовних компетентностей необхідно розглядати не лише як освітній крок, а як стратегічний інструмент забезпечення обороноздатності та інтеграції у колективні системи безпеки.

Список використаних джерел:

1. Дорошенко І.М. Значення іноземної мови в стратегії мовної підготовки педагогічних кадрів. Політологічний вісник. Вип. 89, 2022. С. 54-67.

2. Рябовол, Л. Т. (2024). Система іншомовної підготовки у Збройних Силах України. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (216),С. 70-76.

3. Угода про стандартизацію STANAG 6001. Рівні мовленнєвої компетенції.5-е видання. 2014. Офіс НАТО з питань стандартизації. 38 с.

4. Lynyachek V.E. The Post-Soviet Syndromof Ukrainian Education: Administrative Issues. *Public Policy And Administration.* 2017, T. 16, Nr. 1/ 2017, Vol. 16, No 1, p. 81-90.

Lemberskyi Oleksandr
Naval Institute of National university “Odesa maritime academy”
Lysenko Yelizaveta
Naval Institute of National university “Odesa maritime academy”
Mardar Olgha
Naval Institute of National university “Odesa maritime academy”

CURRENT ISSUES IN MILITARY EDUCATION IN THE CONTEXT OF TODAY'S POLITICAL SITUATION

Abstract. The relevance of these issues is linked to new approaches and requirements for training military specialists in the field of information security based on the best practices of NATO member states and the best practices of military education systems in leading countries around the world. It has been determined that a distinctive feature of training in the field of information protection is not only proficiency in modern information technologies, but also mandatory foreign language competence [5, p.200]. The components of the formation of national-patriotic consciousness of cadets include increasing the motivation of future officers to perform patriotic deeds and actions for the benefit of the people and the state; loyalty to the military oath, civic self-awareness, and respect for Ukrainian culture and heritage. Requirements for scientific and pedagogical personnel involved in the

training of military specialists in the field of information protection have been formulated. It has been found that the problem of political competence of teachers at higher military educational institutions is becoming increasingly relevant for modern military education. Also, among the necessary competencies of modern scientific and pedagogical workers, high information culture, mastery of psychological and pedagogical technologies for organizing the educational process, pedagogical skills, developed intellectual and creative readiness for rapid adaptation, physical training, and motivation for continuous professional development are highlighted.

Problem statement. The state's policy in the field of military education reflects new social challenges to the military profession, which must become a new promising face and perform the tasks of defense capability and national security of the country in the conditions of combat operations and the implementation of NATO standards. The accelerated development of scientific and technological progress in the field of informatization raises a number of issues regarding the improvement of the system for training future officers in higher military educational institutions. in particular officers of special communications and information protection, who must not only ensure communication and information protection of elements of the state's security and defense sector, but also participate in international cooperation in the fight against cybercrime in the modern global information space [1, p. 310].

Presentation of the main material. The current political situation in the country requires the introduction of a fundamentally new program for training specialists for the military sphere, which will take into account the advanced experience of the member countries of the North Atlantic Alliance and the best practices of the military education systems of the world's leading countries. The Ministry of Defense of Ukraine has developed a plan for the "Development of the Military Education and Training System for Military Specialists" for the period up to 2021, which consists of the main provisions of the NATO DEEP (Defense Education Enhancement Program). The main goal of NATO DEEP is to assist partner countries in developing and reforming their military education systems, primarily by updating and modernizing credit module programs and teaching methods in certain higher military educational institutions. The implementation of DEEP Ukraine in the educational process of military higher education institutions for training future officers based on NATO standards began in 2017 and is constantly being deepened and changed in accordance with new political challenges and security conditions of the state [1, p. 320] . Today, the training of Ukrainian military specialists includes more than 150 specializations and 70 specialties, among which, in the context of the total informatization of modern society, the training of personnel in the field of information protection deserves special attention. Specialists in the field of information protection are now at the forefront of the fight against so-called "non-lethal weapons" and information threats to national security [3]. Their training, based on the use of modern methods and the latest information technologies, is one of the priority tasks of the domestic military education system. Based on an analysis of the domestic military education system, three issues can be identified as structural priorities in the training of officers for the information security and information protection system: the problem of implementing a competency-based approach

(knowledge, skills, abilities) based on modern teaching technologies and NATO standards; the problem of forming national-patriotic consciousness and self-awareness; the problem of staffing the educational process with modern highly professional scientific and pedagogical personnel.

The Regulations on Military Training Units of Higher Education Institutions clearly define the functional duties (instructions) of scientific, pedagogical, and teaching staff, which comply with the Laws of Ukraine: "On Education," "On Higher Education," "On Scientific and Scientific-Technical Activity" – and regulate the rights and obligations of teachers [2, p. 35]. However, the reform of military education requires the involvement of highly qualified teachers in the training of modern specialists in the field of information protection who, in the context of socio-political changes, will not only provide a certain amount of professional knowledge, but also, together with them, will form in future officers a value-based attitude towards professional activity and motivation for professional and cognitive interest according to the formula "lifelong learning." Modern teachers must change traditional approaches to teaching methods and teaching aids at various levels of professional training for cadets. Today, the global information space encourages modern teachers to engage in self-education and improve their professional, pedagogical, foreign language, and information and communication skills. The information society places special demands on scientific and pedagogical workers who train specialists in the field of information security [3].

The process of informatization of education is developing rapidly, has a powerful impact on all aspects of social life. For specialists in the field of information protection, teachers should become examples of information culture through the introduction into the educational process of modern innovative educational technologies that are related to the features of future professional activity in the field of information protection.[6, c. 40] The creation by the teacher of special psychological conditions for working with information carriers, the synthesis of professional and general knowledge within the framework of the educational subject, the direction of training on the formation of creative imagination in the context of the information space, professional interaction with special equipment, developed intellectual and creative reaction are effective elements of the process of forming information culture of scientific and pedagogical workers, which are related to the training of specialists in the field of information protection [4, p. 70] .

Among the modern requirements for a teacher of a military higher educational institution, it is also necessary to note motivation and psychological readiness for a professional career, constant improvement of the level of pedagogical skills and physical training, which directly affect the success of organizing military-professional training of cadets. The professional, scientific, pedagogical authority of scientific and pedagogical personnel of a military higher educational institution becomes a decisive factor in the further professional activity of cadets and the prestige of military education [4 p.74].

Conclusions. Systematization of current problems of modern military education in the conditions of the political present revealed directions for effective solution of tasks of society regarding training of modern specialist in the field of

information protection. Analysis of scientific sources and regulatory and legal documents showed that the socio-political state of development of the domestic society, high social significance of military-professional activity in protecting state interests and security of the country provide special requirements for organization of training of personnel in the field of information protection. This allows to conclude that to solve problems of military education the complex of (regulatory and legal, managerial, organizational, economic, pedagogical, material and technical) tasks for improvement of quality of training of specialist in the field of information protection is being developed and developed. Among the current problems that can be solved thanks to the available resources of military higher education institutions are the problem of implementing a competency-based approach based on modern training technologies according to NATO standards, the problem of forming national-patriotic consciousness and self-awareness, as well as the problem of staffing the educational process with modern highly professional scientific and pedagogical personnel. The influence of the domestic and foreign political situation in the country actualizes the state's long-term tasks regarding military education in the issues of further integration of military science and education, bringing the structure and number of military higher education institutions in line with the needs of the security and defense sector of the state, and high-tech informatization of the training of future officers.

References:

1. Poltorak S.T. Promising directions of development of public administration by the system of higher military education of Ukraine. Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine. Series "Public Administration". 2017. Issue 2. Pp. 310–320. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2017_2_40 (access date: 09.09.2025) (in Ukrainian).

2. Efimova O.M. Formation of foreign language communicative competence of cadets of higher military educational institutions: author's abstract. dissertation ... candidate of pedagogical sciences: 13.00.04. Kyiv: National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov, 2014. 35 p(in Ukrainian) .

3. Regulations on military educational units of higher education institutions. Legislation of Ukraine: information search system. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1229-18 (access date: 09.09.2025) (in Ukrainian).

4. Baranovsky V.F. National-patriotic education of military intelligentsia in higher education institutions of Ukraine. Military education. 2013. No. 1. P. 70–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2013_1_6 (access date: 11.09.2025) (in Ukrainian).

5. Pantyukhov B.O. Actualization of the experience of patriotic education of cadets of military institutions of higher education in modern conditions. Collection of scientific works of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University. Uman: FOP Zhovtyy O.O., 2018. Issue 2. Pp. 195–200 (in Ukrainian).

Леонтьєва Ліна
к.юр.н.,доцент
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ІНТЕГРУВАННЯ ЗАСАД ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Відповідно до Конституції України, держава гарантує рівність прав і свобод усіх громадян, незалежно від статі. У свою чергу, ст. 24 Конституції України у першій частині закріплює: «Громадяни користуються рівними конституційними правами і свободами і всі є рівними перед законом» [1]. Ця стаття підкреслює принцип недискримінації, який деталізується у другій частині.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866-IV встановлює правові засади забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, зокрема в секторі безпеки та оборони. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 6 вересня 2012 року № 5207-VI спрямований на усунення дискримінації за ознакою статі та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян.

Сектор безпеки та оборони України характеризується наявністю значного потенціалу для подальшої імплементації принципів ґендерної рівності, про що свідчать позитивні тенденції, які вже простежуються в його розвитку. Одним із ключових чинників цього процесу є інтеграція ґендерних підходів в освітній простір, що виступає необхідною умовою формування сучасного, ефективного та інклюзивного сектору безпеки й оборони.

У межах діяльності Міністерства оборони України було реалізовано низку суттєвих інституційних змін, спрямованих на забезпечення рівних можливостей у сфері військової освіти. Зокрема, дівчатам надано право здобувати освіту у військових та військово-морських ліцеях, що істотно розширює доступ жінок до військової кар'єри. Водночас скасування обмежень на вступ жінок до закладів вищої військової освіти стало важливим етапом у подоланні бар'єрів, які існували в цій сфері раніше [2],[3].

Інтеграція засад ґендерної рівності в систему освіти є не лише важливою умовою для реалізації прав жінок, а й дозволяє підвищувати ефективність сектору безпеки. Вона повинна відображатися в наступних кроках, а саме:

- формуванні інклюзивного середовища, яке сприяє розвитку рівних можливостей для жінок і чоловіків у всіх сферах військової діяльності;
- розширенні доступу до освіти для обох статей, що покращує підготовку кадрів;
- зміні та викоріненні стереотипів щодо ролі жінок у секторі безпеки та оборони;
- приведенні діяльності у відповідність до міжнародних стандартів у

сфері ґендерної рівності, що є важливим елементом євроінтеграції України [4. с.80].

Розвиток державної ґендерної політики в усіх сферах вимагає комплексного підходу, що включає підвищення експертного та освітнього потенціалу з акцентом на ґендерну компетентність.

Інтеграція ґендерної рівності в освітній процес сектору безпеки й оборони здійснюється через такі етапи:

- посилення освітнього та експертного потенціалу впровадження ґендерної політики;
- доступ до якісних знань про ґендерну проблематику, розвиток навичок ефективного подання інформації, зокрема в умовах упереджень і стереотипів, а також здатність до подолання бар'єрів несприйняття у різних вищих навчальних закладах системи сектору безпеки й оборони;
- сприйняття освітньої сфери як фундаментального інструменту ґендерної політики у закладах вищої освіти сектору безпеки й оборони, а також як ключового механізму для сприяння рівності між жінками та чоловіками в умовах глобалізації.

Завдяки активній позиції керівництва закладів вищої освіти питання ґендерної рівності почали системно розглядатися та реалізовуватися через створення спеціалізованих курсів, розширення навчальних програм і проведення тренінгів для управлінського персоналу. Значною мірою подолано негативне ставлення до ґендерних тем, включно з дисциплінами, які традиційно вважалися «нейтральними» щодо гендеру, такими як точні науки та військові предмети.

Інтеграція ґендерних аспектів у навчальні програми та розробка курсів, що охоплюють базові принципи ґендерної рівності, повинна здійснюватися з урахуванням специфіки військової освіти. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню інклюзивності освітнього процесу та розвитку сектору безпеки на засадах рівності.

Особливу відповідальність за впровадження принципів ґендерної рівності несуть керівники закладів вищої освіти. Успішна інтеграція ґендерних принципів у навчальний процес сектору безпеки та оборони вимагає насамперед політичної волі керівництва. Впровадження таких принципів забезпечує більш системне та ефективне вирішення ґендерних питань у професійній підготовці кадрів.

У Стратегії впровадження ґендерної рівності у сфері освіти до 2030 року слушно зазначено про «забезпечення паритетності відображення внеску жінок у перемогу як у військовій, так і в цивільній сфері в навчальних програмах та освітньому середовищі» [5].

Крім того, у процесі навчання та обміну досвідом учасники отримують можливість критично переосмислювати традиційні уявлення про ролі та можливості жінок і чоловіків у секторі безпеки та оборони. Це сприяє формуванню навичок, необхідних для виконання функціональних і службових обов'язків із урахуванням ґендерного підходу, та підвищує ефективність роботи установ сектору безпеки в умовах сучасних викликів.

Отже, для системного підходу до впровадження ґендерної рівності в освітній процес важливо враховувати наскрізний характер ґендерного компоненту. Це означає, що необхідно:

- оцінювати вплив будь-яких планованих дій, включаючи зміни у законодавстві чи політиці, на жінок і чоловіків;
- забезпечувати рівний доступ жінок і чоловіків до переваг, що виникають у результаті цих змін, на всіх рівнях освітньої системи [4,с.82].

Такий підхід сприяє створенню інклюзивного освітнього середовища, яке відповідає потребам сучасного суспільства та зміцнює сектор безпеки й оборони. Підготовка фахівців у секторі безпеки й оборони країни потребує ґендерно чутливих програм навчання, формування ґендерної культури курсантів і студентів, упровадження ними ґендерного підходу в подальшій професійній кар'єрі.

Одним із основних заходів під час підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони є за необхідне проведення гендерної експертизи навчально-методичних матеріалів. Дана експертиза повинна містити в собі комплекс заходів, спрямованих на перевірку їх відповідності стандартам і нормам ґендерної рівності. Вона має охоплювати аналіз змісту навчальних програм, підручників, посібників та інших навчально-методичних джерел з метою забезпечення орієнтації системи професійної підготовки майбутніх офіцерів сектору безпеки й оборони на принципи рівноправності, паритетної взаємодії та співпраці курсантів і студентів обох статей.

Ґендерна експертиза навчально-методичних матеріалів у секторі безпеки та оборони спрямована на забезпечення відповідності принципам ґендерної рівності та усунення стереотипів, андроцентризму й дискримінації за статтю. Метою експертизи є впровадження ґендерно чутливих освітніх технологій, формування компетентності майбутніх працівників сектору безпеки, оцінка рівня ґендерної чутливості та толерантності, а також висвітлення проявів системної дискримінації. Ключовими завданнями є ознайомлення курсантів і студентів із сучасними аспектами ґендерного аналізу, розвиток умінь застосовувати ґендерний підхід у професійній діяльності, формування ґендерної свідомості, толерантного спілкування та гуманістичних цінностей, що сприяє подоланню стереотипів і забезпеченню рівності статей.

Гендерне інтегрування в секторі безпеки й оборони України має розглядатися як пріоритетний напрям розвитку, оскільки воно сприяє підвищенню рівня ґендерної компетентності управлінського персоналу, усуненню проблеми відсутності політичної волі та фінансової підтримки, а також зміні статусу ґендерної політики в цілому.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: http://zakon1.rada.gov.ua (дата звернення: 06.08.2025).

2. Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та

Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями: Наказ Міністерства оборони України від 11.10.2021 року №313. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1566-21#Text (дата звернення: 06.08.2025).

3. Про затвердження методології та критеріїв проведення гендерного аудиту закладів освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 05.11.2021 року № 1182. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennyametodologiyi-ta-kriteriyiv-provedennya-gendernogo-auditu-zakladiv-osvit (дата звернення: 06.08.2025).

4. Мельник С., Леонтьєва Л. Правові засади забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки і оборони: Навчальний посібник./ С.Мельник, Л. Леонтьєва – Харків: Видавництво Іванченко І., 2025. – 215с.

5. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти 2030 року. URL:https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2023/03/16/Strateh.vprovadzh.hendern.rivn.u.sferi.osvity.do.2030.roku.16.03.2023.pdf (дата звернення: 06.08.2025).

Магілін Олексій
Державний ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою «Слобожанський»

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ВІЙСЬКОВИХ ЛІЦЕЇВ: ТРУДНОЩІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Сучасні безпекові виклики, зумовлені збройною агресією проти України, посилюють актуальність виховання громадянсько-патріотичних цінностей у молоді. Важливу роль у цьому процесі відіграють військові ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою, які не лише забезпечують здобуття загальної середньої освіти, а й формують готовність учнів до майбутньої служби у Збройних Силах України. У контексті сучасних умов, коли перед державою стоїть завдання підготовки свідомих, психологічно стійких і соціально відповідальних громадян, постає необхідність створення цілісного освітнього середовища, яке інтегрує навчальні, виховні, фізично-військові та соціально-психологічні складники.

Виклад основного матеріалу. Формування громадянсько-патріотичних цінностей у старшокласників військових ліцеїв є складним процесом, що поєднує освітній, виховний, фізично-військовий і соціально-психологічний виміри. Сучасні реалії вимагають від системи військової освіти створення умов, у яких патріотизм не зводиться до формальних заходів, а стає внутрішнім переконанням та життєвою позицією учнів.

Сучасна система виховання у військових ліцеях стикається з низкою суперечностей. Передусім, частина роботи іноді має формалізований характер. Наприклад, патріотичні заходи часто реалізуються у вигляді святкових подій, конкурсів чи ритуалів, які мають символічну, але не завжди змістову глибину.

Як наголошує П. Пенцак, формування громадянсько-патріотичної позиції не може обмежуватися окремими акціями, а повинно стати наскрізним чинником усього освітнього процесу, охоплюючи як навчальні предмети, так і позакласну діяльність [4].

Ще однією проблемою ми визначаємо недостатність уваги до психологічного супроводу старшокласників. Молодь, особливо ті, хто проживає на деокупованих територіях або в прифронтових районах, потребує цілеспрямованої підтримки для подолання стресу та соціальної дезадаптації. Як підкреслює А. Боярська-Хоменко, у таких умовах важливо створювати педагогічні стратегії, що поєднують навчання й психологічну допомогу, спрямовані на розвиток стійкості та почуття безпеки [1]. Військові ліцеї наразі не завжди мають змогу забезпечити достатній рівень психологічної роботи, що знижує ефективність виховного впливу.

Окремо варто відзначити серед труднощів переважання дисциплінарного підходу над особистісно-орієнтованим. За дослідженнями А. Крокун-Баранової та О. Магіліна, у закладах із посиленою військово-фізичною підготовкою часто ставиться акцент на зовнішній дисципліні та підпорядкуванні, тоді як формування внутрішніх переконань і самостійності інколи може лишитись поза увагою [2]. Це призводить до ситуації, коли патріотизм сприймається як вимога, а не як власний світоглядний вибір учня.

Окремої уваги потребує оновлення змісту виховання. Як зазначає О. Магілін, у кадетських корпусах значний виховний потенціал мають традиції та ритуали, але вони повинні органічно інтегруватися з сучасними методами роботи, інакше існує ризик їх відчуження від сучасної молоді [3]. Це означає, що навіть сильні історико-культурні практики можуть втратити ефективність, якщо не оновлюються відповідно до динаміки суспільства.

Вирішення зазначених труднощів вимагає системного педагогічного впливу, переосмислення і удосконалення системи виховної роботи у закладах освіти з посиленою військово-фізичною підготовкою. Подолання формалізації можливе через інтеграцію патріотичного виховання в усі складники освітнього процесу – від навчальних дисциплін до позакласної діяльності, що відповідає позиції наскрізності виховання [4].

Разом з тим, для підвищення психологічної стійкості учнів необхідно посилити роль соціально-психологічного супроводу, адже саме індивідуальна підтримка й створення безпечного середовища є запорукою формування зрілої громадянської позиції [1]. Перспективним є також впровадження у військових ліцеях програм психологічної адаптації та тренінгів зі стресостійкості.

На наше переконання, потрібно забезпечити баланс між дисципліною та особистісним розвитком, адже лише поєднання вимогливості з індивідуалізацією дозволяє виховати учня, здатного не лише підкорятися правилам, а й усвідомлено обирати шлях служіння державі [2]. Дисципліна у військовому ліцеї виступає основою організованості та відповідальності, проте вона не повинна перетворюватися на домінуючий чинник, що пригнічує ініціативу та креативність. Індивідуалізація ж, навпаки, забезпечує розвиток внутрішньої мотивації, стимулює прагнення до самореалізації та дозволяє

кожному учневі знайти власне місце в системі суспільно значущої діяльності. В умовах сучасної війни саме усвідомлений патріотизм, що поєднує дисципліну й свободу вибору, стає запорукою стійкості особистості. Це означає необхідність розроблення гнучких освітніх траєкторій, що враховують здібності, нахили та професійні орієнтації ліцеїстів. До таких траєкторій можуть входити вибіркові навчальні модулі, участь у спеціалізованих тренінгах чи проєктах, що відповідають різним сферам військово-громадянської діяльності. Поєднання дисциплінарного й особистісно орієнтованого підходів створює умови для виховання не пасивних виконавців, а свідомих громадян і майбутніх захисників держави.

Перспективним напрямом є оновлення традицій виховання через інноваційні практики. Традиції та символіка військових ліцеїв формують ціннісне підґрунтя для виховання патріотизму, проте сучасна молодь потребує методів, що дозволяють осмислити ці традиції у власному досвіді. Поєднання історико-культурних надбань з інтерактивними технологіями робить виховання більш живим і переконливим. Використання рольових ігор дає змогу учням проживати різні моделі поведінки в умовах соціальних чи бойових ситуацій, симуляції забезпечують тренування навичок у максимально наближених до реальності умовах, а проєктні завдання дозволяють інтегрувати патріотичну тематику у спільну діяльність, що підсилює відчуття відповідальності за результат [3]. Такий підхід не заперечує значення традицій, а навпаки – розкриває їхню актуальність у нових формах, роблячи їх зрозумілими й близькими для молодого покоління. У цьому полягає головна умова поєднання традиційності з модернізацією: не відмова від усталених практик, а їх творче переосмислення й інтеграція в сучасний виховний процес.

Перспективи розвитку виховання громадянсько-патріотичних цінностей у військових ліцеях визначаються необхідністю подолати формалізацію виховної роботи, посилити психологічну підтримку, забезпечити індивідуалізацію навчання й виховання, оновити традиції через сучасні освітні технології.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виховання громадянсько-патріотичних цінностей у старшокласників військових ліцеїв є багатовимірним процесом, що поєднує навчання, виховання, фізичну та психологічну підготовку. Проблеми, що існують у цій сфері, не знижують значення ліцеїв як ключових інституцій формування патріотичної молоді. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розроблення нових моделей освітньої взаємодії, які б забезпечували баланс між традиційними формами патріотичного виховання та інноваційними технологіями, а також на вивчення впливу військово-патріотичного середовища на особистісний розвиток учнів у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Боярська-Хоменко А. В. Педагогічні умови організації підтримки дітей, що проживають на деокупованих територіях. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2025. № 58. С. 41-54 DOI: https://doi.org/10.34142/23128046.2025.58.04.

2. Крокун-Баранова А. П., Магілін О. В. Система виховання старших підлітків у закладах освіти з посиленою військово-фізичною підготовкою. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика*. Харків, 2023. С. 807-809.

3. Магілін О.В. Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді у державній гімназії-інтернаті з посиленою військово-фізичною підготовкою «кадетський корпус». *Дидаскал*. Полтава, 2021. № 22. С. 203-205.

4. Пенцак П.В. Педагогічні умови виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів. *Інноваційна педагогіка*, 2021. Вип. 39. С. 257-260. https://doi.org/10.32843/2663- 6085/2021/39.52.

Мазуренко Людмила
к. пол. н.
Інститут Військово-Морських Сил
Національного університету «Одеська морська академія»

КАДРОВІ ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Постановка проблеми. Українська система військової освіти займається підготовкою офіцерських кадрів, які були б здатні ефективно здійснювати свої службові обов'язки в умовах новітніх викликів, таких, як гібридні дії, кібератаки, інформаційно-психологічні спецоперації, застосування новітніх технологічних досягнень у військовій справі тощо. Нестача висококваліфікованих викладачів, слабкі служби психологічної підтримки, недостатні ресурси, заклади вищої освіти не є повністю автономними, брак мотивації тощо – це ті проблеми кадрового забезпечення, яких наразі зазнає ця система.

Виклад основного матеріалу. До кадрових проблем української військової освіти, на нашу думку, належать: нестача кваліфікованих і професійних викладачів та наукових співробітників, які в змозі виховати фахівців з компетентностями у сфері інформаційної безпеки, інформаційної культури, психології та педагогіки, навичками креативно мислити та постійно навчатися [1, с. 3]; текучість кадрів робить неможливим безперервний педагогічний процес, через що ВВНЗ мають менше можливостей осучаснювати навчальні плани [2, с. 4]; ВВНЗ недостатньо автономні в академічній, організаційній і фінансовій сферах, що точно не сприяє росту привабливості професії педагога, а також залученню й утриманню співробітників [3, с. 1]; відсутні методики внутрішнього та зовнішнього контролю і забезпечення якості освіти за стандартами Євросоюзу (варто запровадити компетентнісний підхід, модульний дизайн навчальних програм, адекватне рейтингове фінансування тощо) [4, с. 5].

До виникнення кадрових проблем у системі військової освіти призвели: значний обсяг службових обов'язків при низьких матеріальних стимулах знизили привабливість роботи викладача у закладах вищої військової освіти; заклади освіти не є фінансово і організаційно незалежними, що заважає залучати нових співробітників та розвивати кадровий потенціал; немає цілісних моделей

підготовки викладачів і офіцерів-педагогів для їхнього професійного зростання; педагоги та ВНЗ не завжди мають доступ до передових досягнень військово-педагогічних технологій, що затримує модернізацію змісту освіти.

Шляхами розв'язання проблем кадрового забезпечення військової освіти України, на наш погляд, є: запровадження системи стимулювання (зростання заробітної плати, різноманітні премії та гранти для педагогів із практичним чи бойовим досвідом). Надання гнучкості кар'єрним траєкторіям педагогів і наукових співробітників: можливості поєднання служби та викладацької діяльності, надбавки за наукову роботу тощо; ВВНЗ повинні стати академічно, організаційно і фінансово автономними, що дасть змогу самостійно формувати й запроваджувати навчальні програми, мотивувати і утримувати педагогів [5, с. 7]; адаптувати до військової освіти й імплементувати механізми внутрішнього й зовнішнього контролю та гарантування якості освіти, стандарти оцінювання процесів акредитації та складання рейтингів; модернізувати напрямок післядипломної освіти і перепідготовки викладачів з метою покращення їхньої педагогічної майстерності, освоєння ними сучасних підходів, адекватних новітнім викликам; долучення фронтових офіцерів до викладацької роботи, проведення ними майстер-класів та процедур оцінювання результатів навчання слухачів. Забезпечення навчального процесу найновішими цифровими технологіями, можливостями для проведення дистанційного навчання і онлайн-курсів, симуляторами з віртуальною та/або доповненою реальністю; розширення освітніх програм модулями щодо підготовки військових лідерів. Поліпшення національно-патріотичної свідомості слухачів, мотивації та готовності служити Україні.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Підсумовуючи, можемо сказати, що кадрові проблеми нашої військової освіти є комплексними: від нестачі сучасних кваліфікованих педагогів до обмеженої автономії закладів військової освіти й потреби в модернізації системи забезпечення якості освіти. З метою їх подолання ми пропонуємо проводити комплекс заходів, спрямованих на: підвищення мотивації педагогів; розширення автономії закладів військової освіти; поліпшення системи забезпечення якості освіти; покращення рівня кваліфікації викладачів й імплементацію реального досвіду включно з бойовим; застосування новітніх цифрових технологій, додатків, платформ та симуляторів; розвиток української національної свідомості і психологічної витривалості курсантів.

Перспективами подальших досліджень, на нашу думку, є напрацювання комплексної Стратегії розвитку військової освіти, здатної забезпечити високий рівень боєготовності та боєздатності ЗСУ та їх ефективну адаптацію до новітніх викликів національній безпеці України.

Список використаних джерел:

1. Шандар А., Сідлецький С. Вища освіта в Україні в умовах воєнного стану: виклики та пріоритети. *Економіка та суспільство*. 2025. С. 57 – 72.

2. Осьодло В.І., Вітченко А.О. Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін. *Наука і оборона*. 2020. С. 81 – 99.

3. Рахманов В. Забезпечення якості вищої військової освіти та проблеми розвитку професійної військової освіти в Україні. *Військова освіта*. 2024. С. 61 – 78.

4. Уваркіна О.В., Ананьїн В.О., Пучков О.О. Актуальні проблеми військової освіти в умовах політичного сьогодення. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*, 2020. С. 23 – 35.

5. Приходько Ю. Актуальні проблеми трансформації стану та якості системи вищої військової освіти. *Військова освіта*. 2023. С. 44 – 61.

Марущенко Володимир
к.б.н., доцент
Каменєв Олександр
к.т.н., доцент,
Клочко Іван
Військовий інститут танкових військ
Національного технічного університету
"Харківський політехнічний інститут"

ЗАКОНОДАВЧЕ ТА ІНШЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Постановка проблеми. В умовах сучасних загроз територіальній цілісності і незалежності України з боку північного сусіда і його союзників ефективна підготовка військових фахівців – компетентних і кваліфікованих осіб офіцерського та сержантського складу – є запорукою забезпечення достатнього рівня національної безпеки і обороноздатності країни. Лише інтелектуальна перевага над ворогом при його домінуванні в живій силі і техніці здатна забезпечити належну боєздатність Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань і їх спроможність дати гідну відсічібудь-яким посяганням на суверенну державність Батьківщини.

Формування належного кадрового потенціалу (ресурсу) Сил безпеки і оборони покладається на систему військової освіти і підготовки України, ключовим викликом для якої є досягнення відповідності одночасно двом основним критеріям:

1) *формальному*, що визначає відповідність форми і змісту військової освіти вимогам чинних нормативно-правових актів та інших керівних і організаційно-методичних документів;

2) *змістовному*, що визначає фактичне наповнення навчального матеріалу, методи навчання і викладання, ресурсне забезпечення освітньої діяльності з питань підготовки військових фахівців та їх якість.

Чинна нормативно-правова база України в предметній області обумовлюється суперечливістю функціональних і нормативних вимог до змісту і форм проваження військової освіти, що вимагає узгодження (приведення до

“спільного знаменника”) суперечливих вимог відповідних керівних документів і реальних потреб замовників щодо змісту підготовки військових фахівців.

Виклад основного матеріалу. На теперішній час провадження освітньої діяльності у напрямку підготовки військових фахівців в Україні регламентується такими основними законодавчими та іншими нормативно-правовими актами:

законами України, які регулюють загальні вимоги до провадження освітньої діяльності з урахуванням (в окремих статтях) специфічних вимог до неї в окремих категоріях закладів освіти – військових та зі специфічними умовами навчання [1 – 3];

Ліцензійними умовами провадження освітньої діяльності та критеріями оцінювання якості освітніх програм [4, 5];

підзаконними актами центрального органу виконавчої влади (далі – ЦОВВ) у сфері оборони, які визначають особливості функціонування закладів військової освіти і організації освітнього процесу в них [6 – 8].

Основними керівними документи, які визначають напрямки і перспективи розвитку військової освіти в Україні, є:

концептуальні та доктринальні документи Кабінету Міністрів України [9, 10];

керівні, організаційно-методичні та планувальні документи профільного ЦОВВ і уповноважених органів військового управління (далі – ОВУ) [11];

основоположні документи НАТО з питань освіти і підготовки [12, 13].

При цьому військова освіта – як і будь-який її вид – відповідно до чинної нормативної диференціації [1 – 3] поділяється на такі складові:

формальна освіта, здобуття якої регулюється вимогами держави;

неформальна освіта, провадження якої і підтвердження здобуття якої регулюється суб’єктами освітньої діяльності самостійно;

інформальна освіта (самоосвіта), яка не є регламентованою і реалізується шляхом самостійного набуття відповідних результатів навчання.

При цьому формальна освіта може бути інтегрованою з іншими видами освіти, доповненою ними (що фактично відбувається в системі вищої військової освіти, яка інтегрована з професійною військовою освітою) або передбачати зарахування результатів навчання, отриманих в інших видах освіти [1 – 3, 5].

Водночас, неформальна військова освіта (яка охоплює професійну військову освіту і, частково, освіту дорослих), будучи регульованою відомчими керівними і організаційно-методичними документами профільного ЦОВВ і відповідних ОВУ, не вступає в конфлікт (протиріччя) із загальнодержавними вимогами до освітньої діяльності в Україні, оскільки не передбачає державного регулювання, зокрема – фіксації процесів і результатів освітньої діяльності в Єдиній державній електронній базі з питань освіти (ЄДЕБО). Але формальна військова освіта, яка включає вищу, фахову передвищу і військову професійну освіту (останнє слід відрізняти від професійної військової освіти, яка регулює певні рівні підготовки військових фахівців офіцерського складу, у той час як військова професійна освіта передбачає присвоєння кваліфікації за робочими

професіями, які узгоджені з відповідними їм військово-обліковими спеціальностями на рівні загальнодержавної професійної освіти, що характерно для підготовки осіб рядового і сержантського/старшинського складу у відповідних навчальних центрах), передбачає відповідність загальнодержавним вимогам, які визначаються спільними для цивільної освіти законодавчими [1 – 3], підзаконними актами [4, 5], керівними та організаційно-методичними документами суб'єктів акредитаційної експертизи освітніх програм [14].

Фактичний стан справ у сфері *формальної військової освіти*, особливо – вищої, для якої характерним є законодавчо визначений високий ступінь автономії суб'єктів провадження освітньої діяльності, індивідуалізації освітньої траєкторії та академічної свободи [2, 5], визначається доволі високим рівнем суперечливості *формальних* вимог, які висувають до системи підготовки військових фахівців з одного боку відповідні законодавчі та підзаконні акти [1 – 3, 5], а з іншого – об'єктивні потреби, що обумовлюються *функціональними* вимогами до набутих військовими фахівцями компетентностей, їх кваліфікації і процесів їх підготовки, які, при цьому, є мінливими і змінюються залежно від поточної кон'юнктури (внутрішньої і зовнішньої) у сфері відсічі і стримування зовнішньої військової агресії, інших аспектів, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і належної обороноздатності держави, що особливо актуально в умовах воєнного і надзвичайного стану. Зазначена суперечливість обумовлюється, перш за все, такими факторами і особливостями профільної освітньої діяльності:

реальним та об'єктивним обмеженням автономії закладів військової освіти, який обумовлює жорсткий (а не гнучкий) характер вимог замовників на підготовку військових фахівців та імперативний (а не рекомендаційний) характер їх потреб;

мінімізацією індивідуальної освітньої траєкторії, зважаючи на широкий спектр вимог, які висуваються до результатів навчання військових фахівців, а також об'єктивно обумовлене скорочення строків їх підготовки, що може ускладнювати або навіть унеможливити відповідні девіації в її процесі, зокрема – досягнення належного обсягу варіативної (вибіркової) складової освітніх програм (у кредитах ЄКТС у співвідношенні до загального обсягу програми);

мінімізацією академічної свободи учасників освітнього процесу (викладачів і здобувачів військової освіти);

об'єктивно обумовленою перевагою професійної та прикладної емпіричної кваліфікації викладацького складу (педагогічних, науково-педагогічних працівників, інструкторів) над академічною, що ускладнює відповідність певним складових Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності при збереженні належної якості підготовки військових фахівців (що включає врахування актуального бойового досвіду, досвіду військового управління, експлуатації, бойового застосування, технічного обслуговування і ремонту озброєння та військової техніки тощо);

значним обсягом використання інформації з обмеженим доступом в освітній діяльності, що суттєво обмежує вимоги до її прозорості і публічності.

Зазначені фактори, що безпосередньо пов'язані із ефективним забезпеченням

належного рівня національної безпеки і обороноздатності, вимагають суттєвого коригування зовнішньої законодавчої та іншої нормативно-правової бази щодо діяльності закладів військової освіти, яка повинна зводитися до:

розширення повноважень ЦОВВ у сфері оборони та зміна вектору автономності від закладів військової освіти до ОВУ, у складі (підпорядкуванні) яких вони перебувають, в частині визначення компетентностей випускників, результатів навчання, методів навчання, викладання і оцінювання тощо;

дерегуляції погоджень функціональних керівних документів з питань організації і провадження військової освіти між ЦОВВ у сфері оборони та ЦОВВ у сфері освіти і науки, особливо – на час дії воєнного стану;

можливості оперативного коригування резолютивної складової освітніх програм (програмних компетентностей, результатів навчання) закладів військової освіти, за якими здійснюється підготовка військових фахівців;

можливості оперативного коригування обсягу реалізації освітніх програм (у кредитах ЄКТС), за якими здійснюється підготовка військових фахівців;

разове (епізодичне) включення представників замовників до складу експертних груп і галузевих експертних рад при акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка військових фахівців, поза спеціальностями "силового блоку" (галузі знань К "Безпека та оборона").

Висновки і перспективи подальших досліджень. Досягнення зазначених вище цілей щодо узгодженого із чинною правовою кон'юнктурою врегулювання формальної військової освіти може бути досягнуто шляхом:

1) *у середньостроковій і довгостроковій перспективі* – прийняттям окремого Закону України "Про військову освіту" та його імплементацією (який, як спеціальний закон, у разі будь-яких правових колізій матиме перевагу над загальними законами у предметній області – "Про освіту", "Про вищу освіту" [1, 2] тощо;

2) *у короткостроковій перспективі* – внесенням змін до частини 4 статті 13 Закону України "Про вищу освіту", а саме: а) доповнення повноважень ОВУ, до сфери управління яких належать заклади військової освіти, зазначеними вище функціями; б) вилучення (або тимчасове скасування на період дії воєнного стану шляхом внесення відповідних правок у Закон України "Про правовий режим воєнного стану") останнього абзацу цієї статті, якою вимагається погодження відповідних нормативно-правових актів із ЦОВВ у сфері освіти і науки.

У сфері військової професійної освіти фахівцями Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України вже внесені відповідні правки у профільний законопроєкт, який був прийнятий за основу [15].

Подальші дослідження у відповідному напрямку полягають у науковому обґрунтуванні відповідних законодавчих змін та їх імплементації.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про освіту" [електронний ресурс]: режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.

2. Закон України "Про вищу освіту" [електронний ресурс]: режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text.

3. Закону України “Про фахову передвищу освіту” [електронний ресурс]: режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text.
4. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності [електронний ресурс]: режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text.
5. Критерії оцінювання якості освітніх програм [електронний ресурс]: режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1013-24#Text.
6. Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти [електронний ресурс]: режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text.
7. Положення про вищі військові навчальні заклади [електронний ресурс]: режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/467-2021-%D0%BF#Text.
8. Положення про військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти [електронний ресурс]: режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1229-18#Text.
9. Концепція трансформації системи військової освіти [електронний ресурс]: режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF.
10. Концепція військової кадрової політики до 2028 року [електронний ресурс]: режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0637322-23#Text.
11. Військова освіта – офіційна інформація Міністерства оборони України [електронний ресурс]: режим доступу https://mod.gov.ua/vijskova-osvita.
12. Спільна директива стратегічних командувань. НАТО “Освіта та підготовка (E&T) 075-002” від 12.06.2023 р.
13. Спільна директива стратегічних командувань НАТО “Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) 075-007” від 24.03.2025 р.
14. Роз’яснення щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми. Методичний посібник / Затверджено Рішенням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (22 жовтня 2024 р., протокол №18 (68)). – 129 с.
15. Проєкт закону про професійну освіту № 4574-IX від 21.08.2025 [електронний ресурс]: режим доступу https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=13107-%D0%B4&conv=9.

Михайлова Ніна
Інститут Військово-Морських Сил
Національного університету «Одеська морська академія»

УДОСКОНАЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах сучасних глобальних викликів військова освіта постає як один із ключових чинників забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави. Збройна агресія проти України, стрімкий розвиток новітніх технологій, поява нових форм і методів ведення війни зумовлюють необхідність докорінних змін у системі підготовки майбутніх офіцерів. Саме тому пошук шляхів удосконалення військової освіти набуває особливої

актуальності.

Існує низка об’єктивних і суб’єктивних проблем, які стримують ефективний розвиток системи військової освіти, а саме:

- Невідповідність навчальних програм вимогам сучасного бою. Традиційні методики орієнтовані переважно на класичні форми бойових дій, у той час як сьогодні особливого значення набувають асиметричні, інформаційні та кібероперації.

- Недостатня інтеграція з міжнародним досвідом. Потребує посилення обмін курсантами, стажування викладачів у провідних військових навчальних закладах країн-партнерів, адаптація програм до стандартів НАТО.

- Обмеженість матеріально-технічної бази. Сучасні тренажери, симулятори та цифрові навчальні комплекси використовуються не повною мірою.

- Кадрові проблеми. Відтік кваліфікованих науково-педагогічних кадрів, зокрема молодих офіцерів, які могли б поєднувати практичний бойовий досвід з викладанням.

- Недостатній розвиток міждисциплінарних компетентностей. Поряд із суто військовими знаннями сучасний офіцер повинен володіти аналітичним мисленням, лідерськими якостями, навичками комунікації в міжнародному середовищі.

Подолання означених проблем потребує системного підходу. Серед першочергових напрямів розвитку варто виділити:

- Модернізацію освітнього процесу. Активне впровадження електронного навчання, систем віртуальної та доповненої реальності, сучасних тренажерів для відпрацювання практичних навичок.

- Оновлення змісту навчальних програм. Акцент на досвід сучасних воєн, тактичну медицину, кібербезпеку, інформаційно-психологічні операції, управління високотехнологічним озброєнням і безпілотними системами.

- Посилення міжнародної співпраці. Розширення програм академічної мобільності, участь у спільних навчаннях, створення спільних дослідницьких проєктів із закордонними партнерами.

- Розвиток наукових досліджень. Підтримка військових наукових шкіл, стимулювання інновацій у сфері військової педагогіки, штучного інтелекту, робототехніки та кібероборони.

- Підвищення престижності військової педагогічної діяльності. Забезпечення гідних умов служби й оплати праці викладачів, створення умов для їхнього професійного та наукового зростання.

Впровадження окреслених заходів дозволить:

- сформувати нову генерацію офіцерів, здатних діяти в умовах високотехнологічної війни;

- забезпечити якісну інтеграцію військової освіти України у європейський і світовий освітній простір;

- підвищити оперативну готовність Збройних Сил до виконання завдань у сучасних умовах;

- створити потужний науково-освітній фундамент для розвитку оборонної

сфери та військової науки.

Таким чином, військова освіта в сучасних умовах виступає не лише засобом підготовки професійних офіцерів, але й одним із стратегічних ресурсів держави. Її модернізація є необхідною умовою збереження національної безпеки, зміцнення обороноздатності та успішної інтеграції України до євроатлантичного безпекового простору.

Список використаних джерел:

1. Герасименко О. А. Проблеми модернізації системи військової освіти України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2020. № 3. С. 45–52.

2. Яковенко І. В. Сучасні виклики та тенденції у військовій педагогіці. *Військова освіта*. 2022. № 2. С. 12–18.

Мітягін Олег
кандидат історичних наук,
Національний університет оборони України

НОВІ ПІДХОДИ ЩОДО РОЗРОБЛЕННЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ КУРСІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ НА ОСНОВІ МЕТОДИКИ SAT

Послідовне впровадження системного підходу НАТО до підготовки SAT (Systematic Approach to training) [6] у вітчизняний освітній процес набуває систематичного підходу до навчання – як структурований і методичний спосіб впровадження ефективних та достатніх рішень щодо навчання/підготовки, яке дозволить досягти бажаних навчальних цілей та набуття загальних та спеціальних компетентностей [1], які забезпечують виконання службових (бойових) функцій військовослужбовцями на різних посадах.

Освітними компонентами адаптованого системного підходу до підготовки військових фахівців ЗСУ на основі SAT, на наш погляд, визначаються:

1. Оцінка потреб – визначення, яке навчання необхідно і кого потрібно навчати. Здійснюється у процесі аналізу поточного стану (навички, знання та продуктивність) та визначає бажаний стан (необхідний рівень кваліфікації, якого потрібно досягнути);
2. Навчальні цілі – встановлення чітких, вимірних цілій для програми навчання;
3. Розробка навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін;
4. Реалізація – проведення занять, тренінгів, семінарів зі слухачами (цільової аудиторією) та забезпечення комунікації, зворотного зв’язку;
5. Оцінювання ефективності освітньої програми курсів професійної військової освітим (далі - КПО) щодо набутих знань та їх застосування в реальних ситуаціях;
6. Постійне вдосконалення освітніх програм КПО. Використання

результатів оцінювання для внесення коректив у навчання, а за потреби впровадження нових технологій або підходів до навчання [4].

Впровадження елементів методики SAT в освітній процес ПФО дозволить більш ефективно навчати військовослужбовців на курсах професійної військової освіти та змушує постійно вдосконалюватися із застосуванням кращої міжнародної практики які використовуються в системі освіти та індивідуальної підготовки в країнах НАТО [6] .

Під час освітнього процесу результатом діяльності слухачів є оцінка їх повноти отримання інформації та глибини засвоєння навчального матеріалу, успішне виконання освітньої програми курсу професійної військової освіти з метою вдосконалення професійного рівня військового фахівця та набуття загальних та спеціальних компетентностей, які забезпечують виконання службових (бойових) функцій. Тому процес системного підходу SAT перш за все направлено на визначення ефективності оцінки наданих знань і навиків військовим фахівцям для практичного їх застосування в ході виконання своїх обов'язків на різних військових посадах.

Набуття досвіду застосування методики SAT, приходимо до висновку, що у ході освітнього процесу формуються підходи поетапного впровадження методики SAT у її поєднанні з вітчизняними освітніми процесами. Першим кроком у використанні цього підходу є визначення осіб, які здатні правильно оцінити результати навчання, прагнуть до глибокого аналізу всього процесу підготовки військових фахівців і визначення ефективності програм навчання.

Другим кроком у методиці SAT є оцінка навчання, а саме регулювання, уточнення мети та завдань освітніх програм КПО у ході освітнього процесу, що є одним з важливих кроків у даній системі. Основною ідеєю цього є визначення – чи відповідає мета освітньої програми КПО досягненим результатам та якості навчання.

Третім кроком є вимірювання результатів, що вважати основним і що дійсно впливає на процес підготовки військових фахівців.

Наступним, четвертим кроком у методиці SAT є оцінка впливу на освітній процес. За результатами вивчення діяльності військових фахівців у процесі повсякденної діяльності та процесів, що відбулися в змінах до підходів сучасної війни, як правило відбуваються зміни у освітніх програмах КПО, що необхідно для вдосконалення тактики дій загальновійськових підрозділів чи реформування Сил оборони України.

Кінцевою метою оцінювання (діагностика невдач освітнього процесу) є визначення недоліків та прогалин, коли освітня програма не досягає своїх цілей або не дає бажаного результату в підготовці військових фахівців. Враховуючи всі ці методи оцінювання та ефективності підходів до підготовки військових фахівців в рамках професійної освіти необхідно враховувати, що освітній процес постійно вдосконалюється та потребує певних змін.

У рамках неформальної освіти освітній процес у ВВНЗ, ВНП ЗВО, ЗФПВО здійснюється за освітніми програмами курсів професійної військової освіти (далі – освітні програми КПО) та передбачає видачу особам, які успішно завершили навчання, відповідного свідоцтва [2].

Освітня програма курсу професійної військової освіти може бути складовою освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми.

Пропонується така послідовність етапів розроблення освітніх програм КПО та зміст етапів: формування проектної групи на чолі з головою робочої групи (далі гарантом освітньої програми КПО), обговорення робочою групою змісту освітньої програми [5,с.69], визначення потреби та потенціалу освітньої програми КПО, вивчення профілю та ключових компетентностей, визначення програмних результатів навчання, визначення переліку навчальних дисциплін, кількість кредитів ЄКТС [3], розробка проекту освітньої програми, визначення форм атестації, складання навчального плану, робочих програм навчальних дисциплін, проведення опитування здобувачів вищої освіти щодо змісту освітньої програми, отримання відгуків-рецензій від стейкхолдерів щодо змісту й структури освітньої програми через сайт ВВНЗ, врахування пропозицій та зауважень, погодження освітньої програми КПВ з директором Департаменту військової освіти і науки МОУ, начальником Центрального управління військової освіти Генерального Штабу ЗСУ, замовником та затверджується начальником ВВНЗ. Склад робочих груп з розроблення відповідних освітніх програм курсів професійної військової освіти затверджується наказом замовника [2].

Висновок: Системний підхід SAT щодо освіти та підготовки НАТО стосується професійної військової освіти країн – НАТО та визнаний у всьому світі де паралельно, у кожній країни, існує своя національна система військової освіти, свої традиції та школи. Існуюча в Україні професійна військова освіта в Україні, в рамках неформальної військової освіти, забезпечує безперервний професійний розвиток військових фахівців упродовж військової кар‘єри, набуття ними нових компетентностей та надає можливість здійснювати спільні дії разом з відповідними структурами держав членів – НАТО. Досвід застосування системи SAT необхідно запроваджувати в спільній діяльності органів державного та військового управління в інтересах кадрового та мобілізаційного забезпечення сил безпеки і оборони України використовуючи потенціал національних та міжнародних програм навчання та досвіду повномасштабної війни росії проти України. Також у тезах пропонуються розроблені освітні компоненти адаптованого системного підходу до підготовки військових фахівців ЗСУ на основі SAT також послідовність етапів розроблення освітніх програм КПО та зміст етапів.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 27. 03.2025 №512 “ Про затвердження методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти”.

2 Наказ Міністерства оборони України від 15.02.2024 №120 “Про організацію підготовки офіцерського, сержантського та старшинського складу у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладах вищої освіти, закладах перед вищої військової освіти“.

3. Наказ Міністерства оборони України від 20.06.2024 №405 “Про

організацію підготовки офіцерського, сержантського і старшинського складу у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладах вищої освіти та закладах передвищої військової освіти“.

4. Цевельов О. Є., Мітягін О.О. Визначення підходів щодо використання методики SAT у вітчизняної моделі управління якістю підготовки військових фахівців. // Збірник наукових праць Військова освіта НУОУ. – 2024. – № 1(49). – С.211– 223.

5. Майстренко О.В. Особливості розроблення освітніх програм у вищих військових навчальних закладах України. // “Новий імпульс для просування педагогічних та психологічних наук в Україні та країнах ЕС “ RIGA. Latvia: “Baltiya Publshing“, 2021. 864 p..

6. Освіта та індивідуальна підготовка (E&ITD) 075-007 (10 вересня 2015 року: Спільна директива стратегічних командувань НАТО: довідкові матеріали./[колектив авторів]. – К. : НУОУ ім.Івана Черняховського, 2021. – 178 с.

Мостовий Андрій
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Гурняк Христина
Відділ прикордонної служби Одеса (тип Б)
26 прикордонного загону
Гурняк Іван
Військової академії міста Одеса

МІЖВУЗІВСЬКА СПІВПРАЦЯ ВВНЗ В РАМКАХ УДОСКОНАЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану Україна стикається з необхідністю модернізації військової освіти, орієнтованої на практичні потреби фронту та інтеграцію зі стандартами НАТО. Військові вищі навчальні заклади (ВВНЗ) стають платформами для підготовки нової генерації офіцерів, об’єднуючи освітній та науковий потенціал. Ключовим чинником у цьому процесі є міжвузівська співпраця, що забезпечує ефективний обмін знаннями, ресурсами й досвідом. Сучасна війна в Україні вимагає від держави максимальної мобілізації ресурсів, зокрема й у сфері військової освіти. Військові вищі навчальні заклади (ВВНЗ) стали не лише центрами підготовки майбутніх офіцерів, а й платформами для наукових досліджень, розробки нових тактик і технологій, адаптації освітніх програм до стандартів НАТО. В умовах воєнного стану значно зростає роль **міжвузівської співпраці**, яка дозволяє об’єднувати потенціал різних закладів, усувати дублювання функцій і максимально швидко реагувати на виклики фронту. Міжвузівська взаємодія дозволяє ВВНЗ створити єдиний освітній та науковий простір у секторі безпеки й оборони. Це важливо,

оскільки жоден окремий заклад не може самостійно охопити всі напрями військової науки — від кібербезпеки до медицини, від стратегічного командування до інженерних військ. Спільні зусилля дають можливість підготувати універсальних, але водночас вузькоспеціалізованих фахівців. Воєнний стан значно прискорив процес інтеграції між ВВНЗ. Зокрема **зросла практична складова навчання** — курсанти проходять стажування в бойових частинах, а цей досвід узагальнюється й поширюється між усіма закладами. **Посилилася співпраця з іноземними партнерами** — українські ВВНЗ беруть участь у програмах НАТО DEEP (Defence Education Enhancement Programme), переймають досвід військових академій США, Польщі, Литви, Німеччини. **Збільшилася потреба в швидкому оновленні навчальних курсів,** адже новітні виклики (дрони-камікадзе, кіберзагрози, сучасна артилерія) потребують негайної підготовки кадрів.

Інноваційні технології навчання завдяки співпраці дозволяють здійснювати :

- впровадження дистанційних курсів, симуляційних тренажерів, віртуальної реальності;
- формування єдиних електронних бібліотек та наукових баз даних;
- використання сучасних систем управління навчанням (LMS).

Міжвузівська співпраця ВВНЗ у період воєнного стану є ключовим чинником підвищення ефективності військової освіти. Вона дозволяє поєднувати ресурси, впроваджувати інновації, інтегрувати міжнародний досвід та оперативно реагувати на виклики сучасної війни. В перспективі ця модель співпраці сприятиме формуванню нової парадигми військової освіти в Україні, яка відповідатиме стандартам НАТО та забезпечить сталий розвиток оборонного сектору.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.);
2. Закон України «Про національну безпеку України» (2018 р.);
3. Стратегія воєнної безпеки України (2021 р.);
4. Програма НАТО DEEP (Defence Education Enhancement Programme), яка підтримує реформу українських ВВНЗ;
5. Документи НАТО зі стандартизації (STANAG), інтегровані у навчальний процес.

Мостовий Андрій
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Гурняк Христина
Відділ прикордонної служби Одеса (тип Б)
26 прикордонного загону
Гула Віталій
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВІЙСЬКОВУ ОСВІТУ

Сучасна військова освіта перебуває на етапі глибокої трансформації, викликаної як глобальними безпековими викликами, так і стрімким розвитком цифрових технологій. Європейські педагогічні практики та інновації у сфері штучного інтелекту (ШІ) відкривають нові можливості для якісної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ). Їх інтеграція дозволяє забезпечити більш гнучкий, персоналізований та ефективний навчальний процес. Навчання курсантів у сучасних умовах вимагає не лише знань і навичок, а й здатності швидко адаптуватися до змін, критично мислити, працювати з інформаційними технологіями та приймати рішення в умовах невизначеності. Інтеграція європейських педагогічних технологій та штучного інтелекту в процес підготовки курсантів дозволяє суттєво підвищити ефективність військової освіти. Це сприяє формуванню сучасного військового фахівця, здатного діяти в умовах складної та динамічної безпекової ситуації, відповідно до вимог НАТО та стандартів європейської освіти. Обставини, що склались внаслідок російської агресії проти України, вимагають від військових інженерів та винахідників створення нових сучасних видів озброєння, які б дозволили конкурувати з військово-промисловим комплексом країни-окупанта. Очевидно, що використання штучного інтелекту в сучасних видах озброєння, в системах військової розвідки, в засобах інформаційної боротьби, для аналізу даних тощо дозволить суттєво збільшити оборонну здатність країни, підвищити ефективність озброєння, зменшити кількість втрат і поранень військовослужбовців тощо. Розвинуті країни світу вже змінюють воєнні доктрини щодо модернізації у зв’язку з впровадженням штучного інтелекту у військову сферу. Проте усі прояви ґенеративного ШІ можуть бути виключно допоміжними: їх завдання розважати, розблоковувати, змінювати кут сприймання вже звичних феноменів тощо. Ґенерування промпта – це не творення, а радше векторування ШІ у необхідний для оператора бік. Питання оригінальності ґенерованого досі залишається відкритим: за умови «розширення бази даних» через запити користувачів «повторюваність ґенеративів» не є винятком (вони можуть рідше траплятися). Отже, ґенеративний штучний інтелект поставатиме перспективним у використанні/застосуванні тільки з врахуванням чинника «антропного

доопрацювання»; утруднення – це вектори для удосконалення як у алгоритмі роботи (аспекти кодування), так і у пропонованих користувачами промптах. Для України, технології штучного інтелекту набувають особливого значення у сфері військово-промислового комплексу, комунікацій, захисту інформації, інформаційної безпеки загалом. Незважаючи на усі труднощі соціально-економічного характеру, країна володіє певним потенціалом для розвитку відповідних технологій. Однак, стримуючим фактором поступу в цьому напрямі, як і у розвитку інноваційної діяльності, залишаються проблеми інституційного характеру, без подолання яких, нівелювати виклики у сфері розвитку технологій штучного інтелекту, вирішувати безпекові проблеми, буде надзвичайно складно. У сучасних умовах, стає все більш очевидно, що безпекові 142 проблеми неможливо вирішувати без формування правових засад держави, ефективних інститутів держави та ринку, без створення базових передумов прогресу в соціально-економічній сфері, а також поглиблення участі у міжнародних інтеграційних процесах.

Список використаних джерел:

1. Reasoning Will Not Fix It. Frontiers in Psychology. 11:513474. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.513474 2. Chollet, F. (2017).

2. The implausibility of intelligence explosion. Medium. https://medium.com/@francois.chollet/the-impossibility-of-intelligenceexplosion-5be4a9eda6ec.

3. Діденко Л. В. кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії гуманітарних наук філософського факультету Київський національний університет імені Тараса Шевченка м. Київ, Україна.

Нанівська Лідія
PhD, Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
Жукова Анна
PhD, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Галченкова Марія
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ІНТЕГРАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В ІНШОМОВНУ ОСВІТУ У ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Культурна спадщина відіграє ключову роль у формуванні міжкультурної компетентності майбутніх офіцерів, сприяючи їхній здатності ефективно взаємодіяти в багатонаціональних військових середовищах. Інтеграція елементів культурної спадщини в іншомовну освіту у військових ЗВО дозволяє не лише поглибити знання іноземних мов, але й розвинути розуміння

культурних особливостей, необхідних для міжнародної співпраці. У цій статті наведено практичні рекомендації щодо впровадження культурної спадщини в освітній процес для підготовки офіцерів до глобальних викликів.

Насамперед слід зазначити, що інтеграція культурної спадщини у процес іншомовної освіти у військових закладах вищої освіти вимагає системного підходу, який поєднує мовну підготовку з формуванням національної ідентичності, патріотичної свідомості й культурної компетентності майбутніх офіцерів. Для цього слід впроваджувати у навчальні програми автентичні матеріали (тексти, відео, пісні, зображення), які відображають історичні події, традиції, символіку та видатні постаті української культури. Надзвичайно ефективними є методи комунікативного навчання, проєктної діяльності, проблемно-пошукового підходу та інтерактивних форм роботи (дискусії, рольові ігри, мозкові штурми, творчі презентації), що сприяють активній участі курсантів і розвитку навичок міжкультурної комунікації.

Важливо інтегрувати в іншомовні заняття матеріали з історії, культурології, етики тощо, а також формувати цілісне уявлення про історичний контекст подій та його значення для сучасності. Слід також організовувати онлайн-зустрічі або обмін повідомленнями з курсантами чи здобувачами освіти іноземних освітніх закладів та створювати всі умови задля представлення української культури на міжвузівських та міжнародних заходах.

Варто поєднувати навчальні завдання з аналізом історичного контексту та його значення для сучасної України, використовуючи міжпредметні зв’язки (історія, культурологія, етика). Особливу увагу слід приділяти темам, що розвивають критичне мислення та вміння аргументувати позицію, зокрема щодо складних сторінок історії та їх впливу на сучасну ідентичність. Це забезпечить не лише високий рівень іншомовної підготовки, але й формуватиме у майбутніх військових лідерів глибоке усвідомлення власної культурної спадщини та здатність гідно представляти її у світі.

Окрім того, потрібно обирати для опрацювання ті теми й методи, які формують емоційний зв’язок із культурною спадщиною (перегляд художніх та документальних відео, слухання музики, обговорення особистих історій тощо). На додаток, важливо моделювати реальні ситуації, коли офіцер може представляти Україну та її культуру на міжнародній арені, зокрема проводити на заняттях брифінги, офіційні зустрічі та ін.

Отже, підсумуємо, що інтеграція культурної спадщини в іншомовну освіту у військових закладах вищої освіти є важливим інструментом для підвищення рівня володіння іноземною мовою та для формування національної свідомості, патріотизму й міжкультурної компетентності майбутніх офіцерів. Поєднання автентичних матеріалів, інтерактивних методів, міжпредметних зв’язків і практико-орієнтованих завдань створює необхідні умови для глибокого занурення в культурний контекст, розвитку комунікативних умінь та здатності представляти Україну на міжнародній арені. Такий підхід сприяє вихованню військових лідерів, які не тільки досконало володіють іноземною мовою, але й глибоко розуміють та шанують власну культурну спадщину, готові захищати її та популяризувати у світі.

Використання різноманітних методів – комунікативного, проблемно-пошукового, аудіовізуального, культурологічного, інтерактивного та творчого – у поєднанні з різними формами роботи (індивідуальною, парною, груповою та колективною) забезпечує активну участь курсантів у навчальному процесі. Залучення автентичних матеріалів (пісень, відео, зображень, текстів), завдань для обговорення особистого досвіду, аналітичних і творчих вправ сприяє не лише розвитку мовних навичок, але й формує емоційний зв'язок з темою. Таким чином, подібні заняття стають дієвим інструментом збереження та популяризації культурної спадщини України, допомагають оволодіти вмінням презентувати її іноземною мовою та розвивають здатність курсантів критично осмислювати історичні й сучасні культурні явища.

Проаналізовані рекомендації щодо інтеграції культурної спадщини в іншомовну освіту у військових ЗВО спрямовані на гармонійне поєднання високого рівня мовної підготовки з формуванням міжкультурної компетентності, національної ідентичності та патріотичних цінностей майбутніх офіцерів. Їх реалізація передбачає систематичне використання автентичних матеріалів, що відображають історію, традиції, мистецтво та символіку України, для поглиблення розуміння культурного контексту. Застосування інтерактивних, комунікативних і творчих методів навчання сприяє розвитку навичок ефективної взаємодії в багатонаціональних середовищах. Такі підходи дозволяють не лише вдосконалювати мовні компетенції, але й виховувати офіцерів, здатних гідно представляти Україну на міжнародній арені. Впровадження цих рекомендацій у навчальний процес військових ЗВО сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців, готових до глобальних викликів. Завдяки інтеграції культурної спадщини майбутні офіцери зможуть поєднувати професійну майстерність із глибоким розумінням власної національної ідентичності. Таким чином, ці рекомендації створюють основу для формування всебічно розвинених лідерів, які поєднують мовну вправність із культурною та патріотичною свідомістю.

Список використаних джерел:

1. Чорна Н. Культурна спадщина України: проблеми вивчення, збереження та використання. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія:* збірник наукових праць / ред. кол.: О. А. Мельничук (гол. ред.), Ю. Зінько (заступ. гол ред.), А. Войнаровський (відповід. секретар) та ін.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: Твори, 2021. Вип. 36. С. 67–74.

2. Шикун А. В. Культурна компетенція як ключовий аспект викладання іноземних мов. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. №6. https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.05.29.21

3. Byram M. From Foreign Language Education to Education for Intercultural Citizenship: Essays and Reflections. Clevedon: Multilingual Matters. Publications, 2008.

Нанівський Роман
кандидат технічних наук, доцент, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного;
Жукова Анна
PhD Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного;
Галченкова Марія
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВПЛИВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

У сучасному світі виникла потреба у фахівцях, які повинні гідно представляти власну культуру на світовій арені, легко встановлюючи взаємодію з представниками інших культур та успішно проводячи комунікацію [2, с. 53]. У формуванні міжкультурної компетентності майбутніх фахівців, у тому числі й майбутніх офіцерів, вагому роль відіграє культурна спадщина, оскільки вона є носієм історичної пам'яті, національних цінностей, світоглядних орієнтирів і соціальних норм, які визначають особливості комунікації та взаємодії між представниками різних культур.

Культурна спадщина має визначальний вплив на процес вивчення іноземних мов, адже вона формує мовні засоби, дискурсивні моделі та норми соціальної взаємодії. Мова віддзеркалює культурні цінності, історичний досвід і суспільні норми, тому знання культурного контексту є необхідною умовою для ефективного спілкування. Без розуміння середовища, у якому функціонує мова, здобувачі освіти можуть стикатися з труднощами у прагматичних аспектах комунікації, зокрема у використанні правил ввічливості, розпізнаванні невербальних сигналів чи правильному тлумаченні ідіоматичних виразів. Інтеграція культурних елементів у процес мовної підготовки допомагає майбутнім фахівцям не лише коректно інтерпретувати та продукувати висловлювання, але й робити це у спосіб, прийнятний для певного суспільства, що значно зменшує ризик непорозумінь. Опанування культури також поглиблює взаємодію з мовою, розкриваючи літературну спадщину, традиції та світогляд народу-носія. Викладання культури в межах мовної освіти передбачає не просто передавання фактів про звичаї та обряди, а й розвиток культурної обізнаності, критичного мислення та здатності орієнтуватися в міжкультурних відмінностях. Для цього викладачі застосовують різні стратегії: рольові ігри, роботу з автентичними матеріалами, культурні симуляції та участь у міжнародних освітніх програмах. Такі методи сприяють формуванню не лише мовних компетентностей, а й культурної емпатії та адаптивності, що є ключовими чинниками успішної міжкультурної комунікації [1, с. 6].

Для військовослужбовця, діяльність якого часто пов'язана з міжнародним співробітництвом, участю у миротворчих місіях та спілкуванням з іноземними партнерами, здатність розуміти культурний контекст, поважати традиції й

цінності інших народів є не менш важливою, ніж володіння професійними навичками.

Знання власної культурної спадщини формує в майбутнього офіцера почуття патріотизму, національної ідентичності та гордості за свою країну, а знайомство з культурними надбаннями інших держав розвиває толерантність, гнучкість мислення та вміння знаходити спільну мову в різноманітних соціокультурних умовах. У процесі іншомовної підготовки інтеграція елементів культурної спадщини сприяє засвоєнню лексики та граматики, розвитку умінь інтерпретувати поведінкові моделі, символіку, ритуали та комунікативні стратегії, які притаманні певній культурі. Такий підхід допомагає офіцерам уникати міжкультурних непорозумінь, ефективно будувати ділові та міжособистісні відносини, а також гідно представляти свою державу на міжнародному рівні. Таким чином, це сприяє розвитку навичок міжкультурної комунікації, підвищує мотивацію майбутніх офіцерів та допомагає їм краще розуміти й засвоювати мову. Застосування різноманітних стратегій та сучасних технологій може значно покращити процес навчання, забезпечуючи глибше розуміння культури й мови [3, p. 101747].

Отже, культурна спадщина є важливим чинником формування міжкультурної компетентності майбутніх офіцерів, адже поєднує у собі національні цінності, історичний досвід і соціальні норми, які визначають ефективність комунікації у міжнародному середовищі. Її інтеграція в процес іншомовної підготовки збагачує знання здобувачів освіти про власну й чужі культури, формує толерантність, гнучкість мислення, здатність адекватно реагувати на культурні відмінності. Цей підхід дозволяє майбутнім офіцерам ефективно виконувати службові обов’язки у багатокультурному просторі, уникати комунікативних бар’єрів та підтримувати позитивний імідж держави на міжнародній арені. Викладання іноземних мов у поєднанні з культурними компонентами сприяє розвитку не тільки мовних навичок, але й культурної обізнаності, емпатії та адаптивності, що є ключовими для сучасних умов військової служби. У результаті офіцери стають підготовленими до виконання миротворчих та дипломатичних завдань та до конструктивної взаємодії з представниками інших культур, зберігаючи при цьому власну ідентичність і патріотизм. Відтак, культурна спадщина виступає не лише засобом збереження національної ідентичності, а й потужним інструментом розвитку міжкультурної компетентності, без якої неможливе успішне виконання професійних завдань у сучасному глобалізованому світі.

Поняття культурної спадщини в контексті мовної підготовки охоплює різноманітні матеріальні й нематеріальні надбання людства, які не лише віддзеркалюють історичний, соціальний й культурний досвід, але й виступають дієвим засобом формування іншомовної комунікативної компетентності. Її залучення до освітнього процесу дозволяє поєднати опанування мови з глибоким зануренням у культурне середовище, сприяючи розвитку міжкультурної свідомості, толерантності й здатності до конструктивного діалогу між культурами.

Виявлено, що культурна спадщина виступає важливим інструментом у

процесі формування міжкультурної компетентності майбутніх офіцерів, забезпечуючи поєднання національних цінностей, історичного досвіду й соціальних норм, необхідних для ефективної комунікації в міжнародному середовищі. Її інтеграція в іншомовну підготовку сприяє збагаченню знань про власну й інші культури, розвитку толерантності, гнучкості мислення та здатності до конструктивної взаємодії з представниками різних культур. Це допомагає уникати комунікативних бар'єрів, зміцнювати позитивний імідж держави на світовій арені та ефективно виконувати професійні обов'язки у багатокультурному середовищі. Поєднання мовних знань із культурними компонентами розвиває культурну обізнаність, емпатію та адаптивність, що є ключовими компетенціями для сучасних офіцерів. У результаті вони стають більш готовими до участі у миротворчих місіях, дипломатичних заходах та міжнародному співробітництві, зберігаючи при цьому національну ідентичність і демонструючи патріотизм.

Список використаних джерел:

1. Поляк М. Т., Дзевицька Л. С., Орендарчук О. Л. Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов у глобалізованому освітньому середовищі. *Академічні візії*. 2025. №41. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1757 (дата звернення: 11.08.2025).
2. Сніговська О. Принципи лінгвокультурного підходу в іншомовній підготовці майбутніх фахівців. *Українська професійна освіта=Ukrainian Professional Education*. 2023. №14. С. 44–56. https://doi.org/10.33989/2519-8254.2023.14.300216
3. Mu Y., Yu B. Developing intercultural competence in college business Englishstudents: A study of innovative teaching in China.International Journal ofIntercultural Relations. 2023. Vol. 92. P. 101747. https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2022.101747

Олійник Ігор,
Калкаманов Салім
док. тех.н. професор,
Козак Володимир
Харківський національний університет Повітряних Сил

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ДИНАМІКИ ПОЛЬОТУ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЦІЇ STEM ТА 4К-ПІДХОДІВ

Сучасна система освіти в Україні, у тому числі система вищої військової освіти функціонує в безпрецедентно складних умовах, які перманентно ускладняються з 2014 року та досягли критичної межі з повномасштабним вторгненням рф у 2022 році. Поряд з цим, освітня система в цілому також зазнала значних втрат через пандемію COVID-19.

До основних негативних чинників цього періоду слід віднести масове переміщення населення, руйнування закладів освіти та перехід на тривале

дистанційне навчання, нерівний доступ до ресурсів та постійні переривання освітнього процесу через повітряні тривоги або/та відключення електроенергії. Крім цього, слід враховувати серйозний негативний вплив російсько-української війни на ментальне здоров'я, як тих хто здобуває освіту, так і тих хто навчає здобувачів. Наслідком комплексного впливу цих об'єктивних та суб'єктивних чинників стало суттєве зниження загального рівня знань вступників до закладів вищої освіти. Як показують дослідження Центру глобального розвитку та вітчизняні моніторинги, ці фактори спричинили суттєві "навчальні втрати" (learning losses) та поглибили "навчальні розриви" (learning gaps) [1].

Водночас широкомасштабна війна, яка постійно змінює характер, методи та способи збройної боротьби вимагає системної модернізації та глибокої трансформації військової освіти в Україні для забезпечення високого рівня підготовки військових фахівців, здатних ефективно діяти в умовах гібридної війни та динамічно мінливого технологічного середовища.

Існуючі методики викладання, що базуються переважно на пасивному засвоєнні теорії, як правило призводять до поверхового розуміння предмету навчання і тому в даних умовах часто не відповідають сучасним викликам. У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження інноваційних освітніх підходів, таких як: STEM-освіта, що інтегрує природничо-наукову (Science), технологічну (Technology), інженерну (Engineering) та математичну (Mathematics) складові; методологія 4К (Критичне мислення, Креативність, Комунікація, Колаборація) з інженерним кейс-аналізом, які вже успішно використовуються в освітній системі країн-членів НАТО [2, 3].

У цьому році запровадження цих нових підходів розпочалося з освітнього компоненту "Динаміка польоту літальних апаратів", який є фундаментальним для підготовки авіаційних інженерів.

Впровадження STEM передбачало поглиблення теоретичного розуміння курсантами законів динаміки польоту через опанування методів моделювання та візуалізації складних процесів. Для надання абстрактним рівнянням наочності (образу польоту) курсанти працювали з інженерним програмним забезпеченням, що певним чином дозволяло їм "побачити" фізичну сутність явищ, провести аналіз та оцінку впливу експлуатаційних факторів на їх характеристики.

Методика 4К передбачала формування навичок критичного мислення, креативності, комунікації та колаборації, які необхідні для майбутніх інженерів. Сприяла усвідомленню важливості глибоких знань для забезпечення безпеки польотів.

Особливе значення в цьому процесі мало впровадження кейс-методу на основі реальних авіаційних подій. Це стало інтеграційним містком між теорією і практикою, що певним чином сприяло подоланню проблеми абстрактності. Так наприклад, для досліджень, аналізу та оцінки характеристик динамічної стійкості та керованості літаків були обрані такі кейси:

– літак Boeing 737-200 United Airlines Flight 585 (03.03.1991) – приклад невдалого парирування екіпажем раптового крену через потрапляння в зону турбулентності, що призвело до подальшого наростання перехідного процесу (рискання), втрати висоти та катастрофи;

– літаки F-16CJ блок 50 виконання місії SEAD (подавлення ППО в Югославії у 1999 році) з використанням ракет AGM-88 HARM – приклад цифрової стабілізації і контролю дії у поздовжньому русі й маневреності завдяки системі Fly-by-Wire (FBW);

– літак Airbus A300-600 American Airlines Flight 587 (12.11.2001, США) – приклад потрапляння в супутній слід від літака Boeing 747, коли помилкові та різкі дії екіпажу призвели до руйнування руля напрямку, втрати динамічної стійкості, керування та загибелі усіх членів екіпажу та пасажирів;

– літак Су-27УБ (07.07.2002, Скнилів) – приклад взаємного впливу факторів невідповідної ваги літака, недостатньої висоти початку низхідного маневру, швидкості на керованості у поздовжньому та боковому каналах, що призвели до численних людських жертв та матеріальних втрат;

– літак Boeing 737-300, Flash Airlines Flight 604 (03.01.2004 ОАЕ) – приклад, спіральної нестійкості, коли екіпаж не вчасно помітив наростаючий крен в наслідок чого літак перейшов у круте зниження з набором швидкості та зростанням крену. Літак вдарився у воду, усі на борту літака загинули;

– літак GippsAero GA8 Airvan (14.07.2019, Швеція) – поздовжні характеристики літака та зовнішніх факторів, що призвели до некерованого обертання та загибелі усіх членів екіпажу та парашутистів-спортсменів;

– літак Boeing 737-8 MAX Southwest Airlines (24.04.2024, США) – приклад ритмічних коливань (Dutch roll), що супроводжувалися одночасними рухами за каналами крену та рискання через тимчасове відключення системи демпфірування рискання (yaw damper).

Цей кейс-метод дозволив змінити парадигму навчання, перенісши акцент з “що вивчати” на “як застосовувати” і мав забезпечити перехід курсантів із стану пасивного споглядання до активного дослідження. Аналізуючи конкретні інциденти, вони мали опанувати не лише складні інженерні розрахунки, а й вчитися критично мислити, виявляти причинно-наслідкові зв’язки та працювати в команді. Такий підхід має ключове значення для підготовки фахівців, які зможуть швидко та ефективно приймати рішення у кризових ситуаціях.

Водночас практика проведення цього методичного експерименту поряд з позитивними результатами показав, що незважаючи на те, що переважна частина курсантів позитивно віднеслася до цього підходу, нажаль лише від 35 до 42 % з їх загальної чисельності набули відповідних компетентностей та результатів навчання на достатньому рівні. Крім цього, такий перехід супроводжується значними методичними та організаційними труднощами. А саме:

по-перше, це пов’язано з проблемами методичного характеру. Оскільки це вимагало перегляду та перебудови всієї структури методичних матеріалів, що особливо в умовах дефіциту часу стало дуже складним завданням. Тому первинні спроби інтегрувати STEM та 4К були фрагментарними, не системними, що не дозволяло відчути значних результатів, і як наслідок – досягти синергетичного ефекту;

по-друге, це пов’язано із складністю навчального матеріалу. Динаміка польоту, як наука о законах та принципах польоту літальних апаратів базуються на численних математичних рівняннях та абстрактних поняттях, тому як

навчальна дисципліна, є надзвичайно складною для сприйняття. Курсанти, які не мають міцної базової підготовки з таких дисциплін, як математика, фізика, теоретична механіка, конструкція та експлуатація повітряних суден, основи аеродинаміки літальних апаратів, як правило не можуть сформувати цілісний образ фізичних процесів, які відбуваються під час польоту літального апарату, особливо, що стосується перехідних процесів та власних властивостей літака у поздовжньому та боковому русі. Це іноді призводить до плутанини та подальшої зневіри у власних силах та втрати мотивації. І тому індивідуальне вивчення окремих питань динаміки польоту під час самостійної підготовки стає майже неможливим;

по-трете, це пов'язано із недосконалістю та недостатньою забезпеченістю навчально-матеріальної бази в місцях тимчасової дислокації різних факультетів університету, де курсанти проходять теоретичну підготовку. Це найбільш відчутно на якості та ефективності проведення лабораторних та курсових робіт, для проведення яких необхідно спеціальне обладнання та достатня кількість персональних електронних обчислювальних машин із спеціальним програмним забезпеченням;

по-четверте, це також пов'язано із відсутністю навчально-методичних матеріалів, у тому числі посібників, які повною мірою відповідають вимогам сучасних методик. Тому значна частина навчально-методичних матеріалів розроблялася з "нуля", з урахуванням досвіду, викладеного в таких міжнародних документах, як Modernizing Learning ("Модернізація освіти"), розробленого під егідою Програми НАТО з удосконалення військової освіти (DEEP);

по-п'яте, це пов'язано із досвідченістю та здатністю науково-педагогічних працівників опановувати додаткові навички та впроваджувати нові методи (методики) навчання в освітній процес.

Досвід, отриманий у процесі удосконалення викладання авіаційних дисциплін, дозволяє зробити наступні висновки:

– процес модернізації військової освіти є складним і тривалим, але необхідним для підготовки висококваліфікованих фахівців;

– проблема зниження загального рівня знань курсантів вимагає подальшого перегляду традиційних методик викладання. Використання багаточисельних рівнянь без візуалізації та контексту в умовах скорочення загального обсягу спеціалізованих (авіаційних) навчальних дисциплін стає малоефективним;

– інтеграція STEM-підходу та методології 4К, що відповідають стандартам НАТО, хоча й супроводжується труднощами, вже довела свою ефективність у підвищенні мотивації та глибині розуміння складних питань аеродинаміки та динаміки польоту у певної частини курсантів;

– кейс-метод, заснований на аналізі реальних авіаційних подій, є потужним інструментом для перетворення теоретичних знань на практичні навички, що є критично важливим для майбутніх авіаційних інженерів.

Для подальшого удосконалення підготовки військових авіаційних фахівців у пропонується:

– поширити використання STEM, 4К та кейс-метод на освітній компонент "Аеродинаміка літального апарату", що є підґрунтям для подальшого вивчення

динаміки польоту літального апарату;

– розробити методичні рекомендації (посібники), що міститимуть детальні інструкції для впровадження цих підходів у блоці навчальних дисциплін “Аеродинаміка та динаміка польоту”;

– розширювати технічну та програмну базу для моделювання та візуалізації складних процесів польоту літальних апаратів;

– розробити та уніфікувати базу авіаційних кейсів, адаптованих для навчальних цілей, що дозволить викладачам ефективніше впроваджувати цей метод без значних часових витрат.

Список використаних джерел:

1. Бичко, Г., & Терещенко, В. (2023). Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Український центр оцінювання якості освіти. URL: https:// testportal.gov.ua//wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf

2. Мірненко В., Вітер Д., Оліферук В. Трансформація системи військової освіти: основні тенденції та перспективи. Військова освіта. 2023. № 2(48). С. 9-17. URL: https:// znp-vo.nuou.org.ua/article/view/293485 (дата звернення: 05.09.2025).

3. Дж.Д. Уолкут і Сае Шатц. Модернізація освіти. Побудова освітньої екосистеми майбутнього URL: https://www.adlnet.gov/assets/uploads/ Modernizing%20Learning%20-D1%96%D1%82%D0%B8.pdf.

Павелко І.І.
к. психол. н., старший дослідник
Військова академія (м. Одеса)
Луханін В.В.
Військова академія (м. Одеса)

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Сучасна військова освіта в Україні перебуває на етапі інтенсивних трансформацій, що зумовлені реформуванням сектору безпеки та оборони, наближенням до стандартів НАТО та необхідністю якісної підготовки офіцерських кадрів. У цих умовах особливої ваги набуває проблема педагогічного спілкування, яке виступає не лише засобом передачі знань, а й ключовим чинником формування професійних, лідерських і морально-вольових якостей майбутніх військових фахівців. Військовий викладач уже давно перестав бути лише транслятором навчальної інформації: він є наставником, організатором взаємодії та провідником цінностей військової культури. Тому педагогічне спілкування варто розглядати як інтегративний процес, що забезпечує розвиток військової освіти в цілому.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній та психологічній науці спілкування визначається як система взаємодії, що включає обмін інформацією,

організацію взаємин і регуляцію діяльності. Для військової освіти воно набуває особливого значення, оскільки поєднує освітній, виховний і дисциплінарний компоненти.

Теоретичні підходи до стилів педагогічного спілкування можна умовно поділити на дві групи:

особистісний підхід (О.О. Бодальов, Л.В. Долинська, В.М. Мясищев), який пов'язує стиль із індивідуально-психологічними рисами викладача, його мотивацією, установками та ціннісними орієнтаціями;

ситуаційний підхід (М. Аргайл, Ю.С. Крижанська, В.П. Третьяков), який розглядає стиль як функцію умов взаємодії, рівня підготовки курсантів, характеру завдань та специфіки навчальної дисципліни.

Найбільш відомою класифікацією є типологія К. Левіна, що виокремлює авторитарний, демократичний і ліберальний стилі. У контексті військової освіти ці стилі мають специфічні прояви: авторитарний часто асоціюється з дисципліною та наказовим тоном, демократичний – із партнерською взаємодією, а ліберальний – з надмірною свободою та слабкою вимогливістю.

Додатково Л.В. Долинська виокремлює дружній, індиферентний та непослідовний стилі, що демонструють ширший спектр педагогічних моделей. Для військових закладів вищої освіти найбільш ефективними вважаються діловий і партнерський стилі, які поєднують вимогливість з довірою, створюють умови для формування у курсантів дисципліни та відповідальності.

У закладах військової освіти педагогічне спілкування має ряд особливостей. По-перше, воно відбувається у жорстко регламентованому середовищі, де дисципліна й підпорядкування є базовими принципами. По-друге, викладач виконує не лише освітню, а й виховну, адміністративну та управлінську функції. По-третє, комунікативна взаємодія значною мірою спрямована на формування офіцерських компетентностей: уміння приймати рішення, відповідати за колектив і забезпечувати згуртованість підрозділу.

Авторитарний стиль, попри свою традиційну поширеність у військових закладах, нині дедалі більше поступається партнерському підходу. Це пояснюється тим, що сучасна армія потребує ініціативних, креативних офіцерів, здатних діяти в умовах невизначеності. Викладач, який спілкується з курсантами на засадах співробітництва, створює умови для розвитку самостійного мислення, відповідальності та здатності до командної взаємодії.

Прикладом ефективного стилю у військовій освіті можна вважати поєднання завданнєвої орієнтації (чітке формулювання мети, високі стандарти виконання) з міжособистісною підтримкою (доброзичливість, емпатія, відкритість). Такий підхід формує довіру до викладача й підвищує рівень внутрішньої мотивації курсантів.

Педагогічне спілкування є не лише елементом навчального процесу, а й стратегічним ресурсом розвитку військової освіти. Через нього реалізуються положення випереджувальної педагогіки, яка передбачає орієнтацію не тільки на сучасні, а й на майбутні потреби армії та суспільства.

У цьому контексті можна виокремити кілька ключових напрямів:

формування креативності: діалогічна взаємодія та проблемно-орієнтовані

методи навчання стимулюють у курсантів творче мислення й здатність генерувати нестандартні рішення;

розвиток лідерських якостей: партнерський стиль спілкування формує у майбутніх офіцерів уміння впливати на колектив через авторитет і приклад, а не лише через наказ;

психологічна готовність до служби: підтримка та довіра з боку викладача зменшують рівень тривожності й формують у курсантів стресостійкість;

ціннісно-мотиваційна сфера: через педагогічне спілкування передаються традиції військової служби, почуття обов'язку, офіцерська честь і патріотизм.

Таким чином, розвиток військової освіти безпосередньо залежить від того, наскільки ефективно викладачі використовують комунікативний потенціал у своїй діяльності.

З метою дослідження особливостей стилю педагогічного спілкування, нами було проведено тестування викладачів Військової академії (м. Одеса), загальна кількість яких становила 30 осіб. Вік учасників варіювався від 24 до 62 років. У вибірці були представлені викладачі різного педагогічного стажу – від молодих спеціалістів (стаж педагогічної роботи до 3-х років) до досвідчених наставників із стажем понад 40 років.

Проведене нами дослідження стилів педагогічного спілкування (методика «Типи педагогічного спілкування» (В. Кан-Калік) **та мотиваційної передумови формування педагогічного стилю спілкування** (методика «Діагностика спрямованості особистості» (В. Смекалов і М. Кучера, модифікація Б. Басса) свідчить, що домінуючою орієнтацією викладачів є ***орієнтація на завдання*** (M = 48,97), що відповідає військово-педагогічним нормам.

Орієнтація на себе (M = 37,17) проявляється у прагненні зберегти професійний статус і контроль, але не перешкоджає конструктивному діалогу.

Орієнтація на взаємодію (M = 31,83) має нижчі значення, що відображає дефіцит комунікативного партнерства.

Найбільш поширені стилі педагогічного спілкування – ***ділове партнерство*** (M = 14,27) та ***спільна діяльність*** (M = 14,07), що вказує на прагнення до співпраці з курсантами. Авторитарні стилі («примус і тиск») мають низькі показники.

Виявлено три основні комбінації педагогічних орієнтацій: «на завдання – на себе – на взаємодію» (50% респондентів); «на завдання – на взаємодію – на себе» (30%); «на себе – на завдання – на взаємодію» (20%).

Аналіз викладачів за стажем показав: молоді викладачі орієнтовані переважно на завдання та результат, досвідчені – на збереження власного стилю та авторитету.

Кореляційний аналіз засвідчив: позитивний зв'язок між «діловим партнерством» та всіма орієнтаціями ($r = 0,44–0,50$, $p < 0,01$). Авторитарні стилі значущих зв'язків не виявили.

Висновки. Педагогічне спілкування є одним із ключових чинників розвитку військової освіти, оскільки визначає ефективність не лише навчання, а й виховання курсантів.

Найбільш оптимальним для військових закладів є поєднання завданнєвої

орієнтації з партнерською взаємодією, що забезпечує баланс між дисципліною та розвитком ініціативи.

Розвиток військової освіти потребує цілеспрямованої роботи над удосконаленням комунікативної компетентності викладачів, зокрема через тренінги, підвищення кваліфікації та впровадження інноваційних методик навчання.

Перспективним напрямом досліджень є вивчення взаємозв'язку між мотиваційною структурою викладача та рівнем сформованості професійних компетентностей курсантів.

Перспективи подальших досліджень доцільно спрямувати на розробку програм розвитку стилів педагогічного спілкування у викладачів військових вишів; створення інтегрованих моделей комунікативної компетентності для військової освіти; вивчення впливу партнерського стилю на формування креативності та лідерських якостей курсантів, а також аналіз зарубіжного досвіду педагогічної комунікації у військових академіях НАТО та його адаптацією на Україні.

Список використаних джерел:

1. Аносов І.П. Психологічні основи педагогічного спілкування: навч. посіб. для студ. вищ.навч. закл. / І.П. Аносов, С.В. Яремчук, В.В. Молодиченко. К.: Ін-т сучас. Підруч., 2007. 272 с.

2. Бондарчук О. М. Психологічні основи педагогічної діяльності у військових навчальних закладах : навч. посіб. Київ : НУОУ, 2017. 180 с.

3. Долинська Л. В., Уварова Ю.В. Формування стильових особливостей педагогічного спілкування у майбутніх учителів. К.: Аверс, 2005. 48 с.

4. Lewin, K., Lippitt, R., & White, R. (1939). Patterns of aggressive behavior in experimentally created "social climates" Journal of Social Psychology, 10(2), 271–299.

5. Šmejkal, V., & Kuchera, M. (1970). Orientational questionnaire for determining the motivational structure of personality *[Assessment tool]*. *Prague: Publisher*.

Павелко І.І.
к. психол. н., старший дослідник
Інститут військово-морських сил
Національного університету «Одеська морська академія»

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ

Постановка проблеми. Сучасні виклики, пов'язані з війною та трансформацією Збройних Сил України, вимагають якісно нового підходу до військової освіти. Професійна підготовка майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил (ВМС) не може обмежуватися лише передачею знань і відпрацюванням стандартних алгоритмів. В умовах невизначеності, динамічних змін та дефіциту

ресурсів критично важливою стає здатність курсантів мислити креативно, приймати нестандартні рішення й адаптуватися до нових обставин. Саме випереджувальна педагогіка створює умови для формування творчої особистості офіцера, здатного прогнозувати, моделювати й ініціювати нові рішення у складних ситуаціях.

Аналіз керівних документів Міністерства оборони України зокрема, «Політики Міністерства оборони України у сфері військової освіти» від 15.12.2021 року свідчить про наявність низки проблем і стримуючих факторів функціонування військової освіти, що зумовлені новими викликами, які постали перед суспільством, державою і Збройними Силами України.

У зв'язку з цим, місія Політики Міністерства оборони України у сфері військової освіти – це «розвиток системи військової освіти, яка б створювала можливості для формування творчо мислячих військових фахівців, що володіють навичками ведення бойових дій (операцій), практичного та етичного застосування підрозділів, військових частин та угрупувань військ ЗС України, здатних ефективно виконувати службові обов'язки за посадовими призначеннями …» [1, с. 2-3].

У Політиці також йдеться, що професійна військова освіта культивує розвиток військового лідера шляхом надання не тільки шляхом спектру професійних знань, а й розвитку креативного мислення [35, с. 4], а серед основних принципів політики у сфері військової освіти вказується «випереджувальний характер підготовки військових фахівців відносно потреб розвитку Збройних Сил України [1, с. 5]. А одним з пріоритетних напрямків розвитку військової освіти називається «впровадження сучасних інтерактивних, особистісно-орієнтованих педагогічних технологій» [1, с. 6].

Дослідники В.І. Осьодло та О.Г. Рибчук підкреслюють, що знання про евристику та когнітивні упередження важливе для ухвалення рішень військовими, оскільки допомагає уникати помилок мислення та враховувати обмеження людського розуму [3].

Виклад основного матеріалу. Дуже важливим, на наш погляд, є поєднання випереджувальної педагогіки та п сихологічної підготовки у процесі розвитку креативного мислення курсантів ВМС, що передбачає визначення провідних напрямів, методів і педагогічних умов формування творчих компетентностей майбутніх офіцерів. Це особливо важливо при підготовці фахівців ВМС, адже забезпечує не лише набуття професійних знань, а й готовність до ефективного прийняття рішень, командної взаємодії та адаптації до нестандартних ситуацій у військово-морській службі.

Креативність у військовій сфері – це стратегічна навичка адаптації та генерації нових рішень. Для офіцера ВМС вона проявляється у:

гнучкості мислення – здатності швидко перебудовуватися та знаходити альтернативи;

дивергентному мисленні – пошуку кількох шляхів вирішення проблеми;

інтуїтивному аналізі ризиків – швидкому ухваленні рішень на основі досвіду;

системному синтезі інформації – прогнозуванні наслідків власних дій і дій

противника;

командній взаємодії – колективному генеруванні ідей в екіпажі.

У морському середовищі, де рішення часто потрібно приймати миттєво, креативність стає ключем до виживання та успіху.

Основою розвитку креативності як професійно якості є випереджувальна педагогіка. Сутність випереджувальної педагогіки полягає у створенні освітнього середовища, яке розвиває в курсантів навички прогнозування, критичного мислення й творчого пошуку. На відміну від традиційної авторитарної моделі, вона орієнтована на: стимулювання самостійності та ініціативи; розвиток дослідницької й пошукової активності; організацію проблемного навчання; моделювання ситуацій високої невизначеності; роботу з інформацією у цифровому середовищі.

Викладач у такій системі виступає не лише джерелом знань, а й організатором мислення, фасилітатором креативних процесів.

Викладач у сучасній військовій освіті не лише передає знання, а й формує у курсантів внутрішню готовність до служби, відповідальність, почуття обов'язку та офіцерську честь. Особливо важливим аспектом педагогічного спілкування є стимулювання креативності курсантів. Відкритий, підтримуючий та діалоговий стиль викладача сприяє активній участі слухачів у навчальному процесі, розвитку нестандартного мислення, здатності пропонувати нові рішення та критично оцінювати різні варіанти дій у складних військових ситуаціях. Саме через такі форми спілкування курсанти набувають не лише знань, а й творчих компетентностей, які необхідні для ефективного командування та прийняття рішень у майбутній службі.

Викладач стає не просто джерелом знань, а **провідником у майбутнє,** сприяючи розвитку творчого мислення, креативності та лідерських компетенцій курсантів.

Через випереджувальні методи навчання (проектні завдання, сценарії майбутніх ситуацій, моделювання кризових ситуацій) формується **готовність до ефективної командної взаємодії** та самостійного прийняття рішень у нестандартних умовах.

Такий підхід забезпечує, що навчання не лише відповідає поточним стандартам, але й **перевищує їх,** готуючи курсантів до професійних викликів, які ще навіть не з'явилися.

Методами та формами розвитку креативності у курсантів ВМС можуть стати:

проблемне навчання – постановка завдань без готових відповідей;

кейс-метод – аналіз реальних і змодельованих морських операцій;

мозковий штурм – колективне генерування ідей для оптимізації взаємодії;

ігрове моделювання – воєнні ігри, симуляції, сценарні тренування (традиція М. Драгомирова, адаптована у сучасних арміях);

метод евристичних питань і парадоксів – створення навчальних ситуацій з суперечливими умовами;

цифрові технології – платформи для командної роботи, віртуальні симуляції, VR/AR-тренажери, інструменти штучного інтелекту.

ТРВЗ-педагогіка – застосування функціонально-системного підходу, орієнтація на ідеальний кінцевий результат (ІКР), використання алгоритмів вирішення винахідницьких завдань [2].

Ідеї та положення, викладені В.В. Рибалкою, можуть стати підґрунтям для створення методик розвитку творчого мислення майбутніх офіцерів та застосовані для впровадження інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на формування креативності у військовій підготовці [4].

Допоможе у цьому й практика, що застосовується у провідних арміях світу. Нприклад, у США (West Point) активно викладається дисципліна *«Теорія ігор»*, яка тренує прогнозування та мінімізацію ризиків.

В Ізраїлі створено *«червоні команди»*, що допомагають штабам уникати шаблонного мислення.

У провідних військово-морських академіях Європи впроваджуються симулятори та VR-технології для розвитку креативності в умовах моделювання бою.

Особливостями формування креативності у курсантів ВМС, є те, що освіта має бути випереджувальною, орієнтованою на перспективні потреби флоту. А креативність, як важлива професійна навичка формується через синтез професійних знань і психологічних якостей (стійкість, інтуїція, імпровізація).

Атмосфера навчання повинна передбачати свободу обміну думками, підтримку ініціативи та партнерські відносини «курсант – викладач».

Висновки.

1. Креативне мислення – ключова компетентність офіцера ВМС і стратегічна умова успіху.
2. Випереджувальна педагогіка забезпечує розвиток гнучкості, інноваційності та інтуїтивності курсантів.
3. Методи проблемного навчання, кейсів, воєнних ігор, ТРВЗ та цифрових симуляцій є найефективнішими для розвитку креативності.
4. Використання міжнародного досвіду сприяє інтеграції української військової освіти у світовий освітній простір.
5. Систематичний розвиток креативності готує офіцерів нового покоління, здатних ефективно діяти у складних умовах сучасних воєнних викликів.

Перспективи подальших досліджень ми бачимо у розробці та апробація нових інтерактивних методик випереджувальної педагогіки для підготовки курсантів ВМС, орієнтованих на розвиток креативного та критичного мислення; порівняльне вивчення міжнародного досвіду військово-морських академій і адаптація найефективніших практик до української системи підготовки офіцерів; розробці комплексних моделей оцінки рівня креативності та готовності курсантів до професійних викликів у нестандартних бойових умовах.

Список використаних джерел:

1. Мирненко В. Політика Міністерства оборони України у сфері військової освіти. Затверджено ТВО МО України І. Руснак від 15.12.2021. URL: https://www.mil.gov.ua/content/education/politika_mou_osvita.pdf (дата звернення: 28.01.2025).

2. Меєрович М.Й., Шрагіна Л.І. Технологія розвитку системного мислення: практичний посібник. Одеса : Бондаренко М. О., 2024. 320 с.

3. Осьодло В.І., Рибчук О. Г. Вплив евристичних стратегій та когнітивних упереджень на ухвалення рішень офіцерами // Габітус, Випуск 57. 2024. С. 277-281. DOI https://doi.org/10.32782/2663-5208. 2024.57.47 (дата звернення: 30.05.2025)

4. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчої особистості : навч. посібник. Київ: ІЗМІ. 236 с.

Передерій О. С.
к.ю.н., доцент,
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)
Грищук Діана
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО СТАНДАРТІВ НАТО

Постановка проблеми. Розвиток системи військової освіти та науки в Україні в умовах повномасштабної збройної агресії Російської федерації є одним із ключових пріоритетів національної безпеки та складовою частиною масштабної військової реформи. У сучасних реаліях особливої ваги набуває якісна підготовка військовослужбовців, науково-педагогічних працівників, інструкторів та інших фахівців, здатних ефективно діяти в умовах війни, приймати оперативні рішення, планувати бойові дії та навчати особовий склад за передовими стандартами.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови повномаштабної збройної агресії проти України висунули перед системою військової освіти і науки низку складних проблем, таких як: необхідність швидкої адаптації освітніх програм до реалій війни та стандартів НАТО, недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення військових закладів освіти, потреба у впровадженні сучасних методів підготовки, які орієнтовані на практику ведення бойових дій, дефіцит висококваліфікованих науково-педагогічного персоналу та інструкторів, а також потреба у розвитку міжнародного співробітництва у сфері військової науки. Вирішення цих проблем має не лише освітнє, а й стратегічне значення, адже від рівня підготовки військових фахівців безпосередньо залежить обороноздатність держави та її інтеграції до євроатлантичного простору безпеки.

Фундаментальним завданням реформування військової освіти є всебічна модернізація системи підготовки військових кадрів відповідно до стандартів країн-членів НАТО. Йдеться про оновлення освітніх програм, впровадження сучасних методів навчання, новітніх технологій, а також адаптацію принципів управління, лідерства й оперативного планування, що відповідають підходам

армій Альянсу. Особлива увага приділяється розвитку міжнародного співробітництва у сфері військової освіти та забезпеченню оперативної і стратегічної сумісності з силами НАТО. Удосконалення військової освіти виступає важливим елементом внутрішньої трансформації сектору безпеки й оборони та відіграє ключову роль у зміцненні національної обороноздатності в умовах тривалої збройної агресії.

Згідно Наказу Міністерства оборони України №120 від 15.02.2024 «Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти» військова освіта - це спеціалізована освіта, яка спрямована на набуття компетентностей у сфері професійної військової діяльності для здобуття відповідних ступенів освіти та/або рівнів військової освіти, а рівень військової освіти - завершений етап професійної військової освіти, що характеризується сукупністю компетентностей, які визначені професійним стандартом військового фахівця Збройних Сил України за військово-обліковою спеціальністю [1]. Таким чином, у контексті стратегічного курсу України на євроатлантичну інтеграцію, модернізація військової освітньої системи відповідно до норм НАТО набуває особливої актуальності. Зокрема, сучасні виклики вимагають переосмислення змісту та форм організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах. Зокрема, впровадження освітніх підходів, що ґрунтуються на стандартах НАТО, передбачає посилення практичної складової навчання, розвиток критичного мислення, здатності до оперативного ухвалення рішень, комунікації в багатонаціональному середовищі та міждисциплінарної взаємодії. Також важливим є забезпечення методичної уніфікації, оновлення освітніх програм, адаптація системи оцінювання результатів навчання до європейських підходів.

Важливим також видається напрям щодо розширення обсягу підготовчих матеріалів та навчальних програм відповідно до стандартів НАТО, що дозволить забезпечити більш якісну підготовку фахівців, наближену до умов сьогодення та вимог міжнародної взаємодії, бо стандарти НАТО, які були сформовані на основі багаторічного практичного досвіду ведення військових операцій у різних регіонах світу, орієнтовані на впровадження прогресивних освітніх підходів. Такі підходи передбачають не лише сучасну організацію навчального процесу, а й акцентують увагу на практичній складовій підготовки, розвитку критичного мислення, лідерських якостей, ініціативності, а також здатності до ефективної взаємодії у багатонаціональних військових структурах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Модернізація військової освітньої системи України у відповідності до стандартів НАТО передбачає впровадження у навчальні програми вищих військових навчальних закладів України новітні підходи якісної підготовки офіцерського корпусу. Це стане запорукою формуванню професійних військових кадрів, здатних діяти відповідно до сучасних викликів безпеки, забезпечить оперативну сумісність Збройних Сил України з арміями країн-членів НАТО та створить міцне

підґрунтя для поступової інтеграції України в євроатлантичну систему колективної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти» №120 від 15.02.2024 р. URL: Офіційний веб-портл Верховної Ради України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0453-24#Text.

Передерій О.
к.ю.н., доцент, Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого
Лобас Єлізавєта
Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого

АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ДО СТАНДАРТІВ НАТО.

Постановка проблеми. Адаптація військової освіти України до стандартів НАТО є одним із ключових напрямів трансформації національної системи безпеки та оборони. Особливо в умовах збройної агресії проти України це питання набуло неабиякої актуальності, а саме формування сучасних підходів до підготовки військових кадрів, здатних ефективно діяти в умовах гібридних загроз, інформаційних та високотехнологічних війн. Наближення змісту військової освіти України до стандартів НАТО зумовлена необхідністю якісної модернізації Збройних Сил у відповідь на нові форми та методи ведення війни. Система військової освіти повинна забезпечувати підготовку офіцерів, здатних діяти в умовах високотехнологічного бою, швидко приймати рішення та координувати дії з партнерами по Альянсу. Також адаптація має стратегічне значення для майбутнього національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Військова освіта виступає фундаментом, на якому базується боєздатність армії, адже саме вона формує професійні знання, практичні навички та лідерські якості майбутніх офіцерів.

Стандарти НАТО, вироблені на основі багаторічного досвіду ведення військових операцій у різних регіонах світу, вони передбачають новітні методи організації навчального процесу, акцент на практичній підготовці, критичному мисленні, ініціативності та спроможності до міждержавної взаємодії. Їхнє впровадження в освітній процес вищих військових навчальних закладів України сприятиме підвищенню рівня професійності офіцерського корпусу, забезпечить сумісність Збройних Сил України з арміями держав-членів НАТО, а також створить передумови для інтеграції України у євроатлантичний безпековий простір.

У зв’язку з цим постає низка актуальних наукових питань: По-перше, як

саме можна ефективно інтегрувати освітні стандарти НАТО у вітчизняну систему військової освіти? По-друге, які чинники гальмують процес адаптації та як їх можна подолати? По-третє, які елементи міжнародного досвіду доцільно врахувати з урахуванням національного контексту та воєнного стану? По-четверте, яку роль відіграє адаптація освіти у зміцненні спроможності держави протистояти воєнним викликам та забезпечувати безпеку?

Військова освіта є невід'ємною складовою системи національної безпеки та оборони, адже вона забезпечує підготовку висококваліфікованих військових кадрів, здатних ефективно виконувати завдання із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. У сучасному розумінні військова освіта – це комплекс освітніх, наукових та виховних заходів, спрямованих на формування у військовослужбовців професійних компетентностей, моральних якостей, лідерських навичок та готовності діяти в умовах різних видів загроз.

В умовах воєнного стану та гібридної війни сутність військової освіти набуває нового змісту. Вона повинна оперативно реагувати на виклики часу, інтегрувати сучасні технології, зокрема системи штучного інтелекту, безпілотні комплекси, кіберзахист, а також адаптуватися до стандартів НАТО.

Бащові засади підготовки військових у країнах НАТО базуються на принципі «освіта впродовж усієї військової кар'єри» та закріплені у стандарті Bi-SCD 075-007 «Освіта та індивідуальна підготовка», що є директивою стратегічного командування Альянсу. Згідно з цим документом, військова освіта поділяється на кілька рівнів. Тактичний рівень охоплює фахові курси (L-1B), командні курси (L-1C) та командно-штабний курс (L-2). Наступним є оперативний рівень, який передбачає курс підготовки офіцерів для служби в об'єднаних штабах (L-3). Найвищим є стратегічний рівень, що включає курс для вищого керівного складу (L-4), а також програму з питань стратегічного управління та державної політики (L-5). Саме за такою багаторівневою структурою вибудовуються освітні програми підготовки військових фахівців у країнах НАТО, що забезпечує системність, послідовність та неперервність професійного розвитку військовослужбовців. В альянсі НАТО освітня система та навчальні підходи суттєво стандартизовані за допомогою нормативних документів, як MC 0458/3 і директив Bi-SCD 075 , що регулюють освіту, тренінги, вправи й оцінювання досягнень. В Україні процес інтеграції стандартів НАТО у військову освіту ускладнюється через нестачу ресурсів і застарілі підходи до навчання. Вищі військові навчальні заклади стикаються з труднощами у впровадженні сучасних освітніх методик, зокрема через обмежене фінансування, яке не дозволяє закупити новітні технології. Зокрема, йдеться про симуляційні системи та засоби віртуальної реальності, що активно використовуються в арміях країн-членів НАТО. [1, с. 59]

У контексті євроатлантичного курсу України та активної співпраці з Північноатлантичним альянсом особливого значення набуває модернізація системи військової освіти. Адаптація освітніх програм, методик підготовки кадрів та організаційних підходів до стандартів НАТО є не лише вимогою часу, а й важливою умовою забезпечення обороноздатності держави. У цьому процесі важливо враховувати як зовнішні виклики, пов'язані з безпековою

ситуацією, так і внутрішні чинники, зокрема стан освітньої інфраструктури та кадровий потенціал. Саме тому вітчизняні науковці активно досліджують питання трансформації військової освіти відповідно до сучасних міжнародних вимог.

На сьогодні, значна кількість експертів зосереджують увагу на адаптації військової освіти в Україні до стандартів НАТО, акцентуючи на викликах та перспективах, що постають у сучасних умовах. Деякі з них аналізують особливості функціонування та розвитку вищих військових навчальних закладів з урахуванням вимог державної й національної безпеки. Зокрема, І. Плохута досліджує стан, перспективи та тенденції розвитку військової освіти відповідно до стандартів НАТО, підкреслюючи, що досвід Альянсу сприяє забезпеченню сумісності та ефективному вирішенню завдань під час планування і проведення військових операцій . У свою чергу, Н. Шабатіна розглядає принципи, підходи та тенденції впровадження профільних стандартів НАТО у розвиток військових освітніх закладів України. Зростаюча операційна взаємозалежність України з країнами НАТО зумовлена війною та прагненням до євроатлантичної інтеграції, що вимагає пошуку нових, ефективних шляхів удосконалення підготовки військових фахівців відповідно до реалій сучасного збройного протистояння [2].

В умовах відсічі збройної агресії дослідження адаптації військової освіти України до стандартів НАТО можуть зосереджуватися на впровадженні передових методик підготовки військових кадрів, аналізі досвіду країн-членів Альянсу та оцінці ефективності інтеграції сучасних технологій у навчальний процес. Важливим напрямом є вивчення впливу стандартів НАТО на сумісність Збройних Сил України з арміями партнерів і розвиток практичних навичок офіцерів. Також доцільним є дослідження соціально-психологічних аспектів підготовки, зокрема формування лідерських якостей, критичного мислення та міжкультурної комунікації. Результати таких досліджень сприятимуть підвищенню професійного рівня військових і зміцненню обороноздатності України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, питання оновлення системи підготовки військових фахівців в Україні є стратегічно важливим у контексті змін безпекового середовища як всередині країни, так і на міжнародному рівні. З огляду на сучасні загрози, трансформація військової освіти перестає бути лише внутрішньою реформою — вона стає інструментом підвищення стійкості держави в умовах тривалої війни та складної геополітичної ситуації. Поступове впровадження стандартів, вироблених у межах Північноатлантичного альянсу, дозволяє розширити рамки підготовки, зробити її більш системною, багаторівневою та практикоорієнтованою. Ключовим завданням на цьому етапі є не лише адаптація до вимог партнерів, а й усвідомлення необхідності внутрішнього оновлення підходів до професійного становлення військовослужбовців. Мова йде про створення навчального середовища, здатного формувати не лише технічні знання, але й стратегічне мислення, лідерство, здатність до міжінституційної та міжнародної взаємодії. Саме такі якості визначають сучасного офіцера, готового до дій у складних,

непередбачуваних умовах.

Список використаних джерел:

1. Станішовський А. С. Модернізація підготовки офіцерів Збройних Сил України у контексті переходу до стандартів провідних країн НАТО : Дисертація на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії. Львів, 2024. 219 с.

2. Жиздюк. Г. А. (2024). Адаптація військової освіти в Україні до стандартів НАТО: виклики та перспективи. *Академічні візії,* (29). URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/979.

Приполова Людмила
к.ю.н., старший дослідник
Національний університет оборони України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ РЕЙТИНГУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Явище рейтингування закладів вищої освіти (далі – ЗВО) почало свій розвиток наприкінці XX та на початку XXI століття із появою перших глобальних рейтингів (QS World University Rankings, Times Higher Education, World University Rankings. Ці рейтингові системи використовують різні методики для оцінювання університетів за показниками наукових досягнень, якості викладання, міжнародної співпраці та іншими показниками. Іншими словами, рейтинг навчального закладу або наукової установи – це такий собі інструмент оцінювання та порівняння їхньої діяльності за певними критеріями.

Рейтинги можуть бути загальними, охоплюючи широкий спектр закладів, або спеціалізованими, наприклад, за галузями знань чи науковими напрямками.

У інформаційному просторі України можемо віднайти низку систем такого ранжування закладів. Серед найбільш розповсюджених є:

Ukrainian National H-index Ranking – незалежний міжнародний рейтинг, спрямований на оцінювання наукової продуктивності вчених, дослідницьких груп і організацій різних країн на основі інтегрованого показника індексу Гірша. Він враховує сукупний індекс Гірша наукових установ України, базуючись на даних із наукометричних платформ Scopus, Web of Science та Google Scholar. На основі цих відомостей визначається індикатор National H-index Ranking і відповідне місце в рейтингу [1]. Зокрема, названа система містить рейтинги що називаються “Лідери за науковим потенціалом” (серед установ та ЗВО), “ТОП-10 українських вчених у Scopus”, “ТОП-10 українських вчених у Google Scholar”.

Унікальність цієї рейтингової системи у тому, що:

це єдиний у світі рейтинг, що оцінює наукову продуктивність на основі консолідованого показнику індексу Гірша з відкритих джерел та баз даних (Scopus, Web of Science, Google Scholar);

ранжування дослідницьких організацій відбувається за національним

принципом, що забезпечує максимально об’єктивний компаративний аналіз даних, використовує прозорі показники та індикатори, що спонукає до поширення;

ініціативи відкритого доступу, оцінює наукову діяльність не лише університетів, але й наукових організацій, бізнес-ініціатив та усіх установ, діяльність яких спрямована на проведення наукових досліджень;

використовує авторську методологію, в основі якої лежить органічне поєднання передових технологій машинного аналізу та ручна обробка даних

враховує реальні потреби наукових установ шляхом оперативного перерахунку показників за унікальною методологією

оцінює позиції як окремих наукових організацій всередині країни, так і активність дослідників в межах окремої установи, що забезпечує багаторівневий ранжований аналіз [2].

Інформаційним освітнім ресурсом **“Освіта.ua”** складає консолідований рейтинг закладів вищої освіти України. Це українське медіа, що висвітлює питання освіти в Україні та за кордоном. Для складання консолідованого рейтингу закладів вищої освіти України використано дані найбільш авторитетних серед експертів і засобів масової інформації національних рейтингів закладів освіти України: Топ-200 Україна, Scopus та Бал НМТ на контракт, кожен з яких використовує різні критерії оцінювання закладів вищої освіти [3]. До прикладу, у 2025 році згаданим інформаційним ресурсом були оприлюднені наступні рейтинги:

- Консолідований рейтинг вишів України;
- ТОП-10: Найкращі класичні університети України;
- ТОП-10: Найкращі технічні університети;
- ТОП-10: Найкращі аграрні університети;
- ТОП-10: Найкращі педагогічні виші;
- ТОП-10: Найкращі медичні виші;
- ТОП-10: Найкращі мистецькі університети;
- ТОП-10: Найкращі приватні виші України;
- ТОП-10: Найкращі виші регіонів України;
- Найкращі київські заклади вищої освіти;
- Найкращі заклади вищої освіти областей України.

Оцінювання діяльності українських університетів у 2024 році здійснювалося на основі використання 6 міжнародних і 4 національних показників. Серед них найбільші вагові коефіцієнти мають академічна, науково-видавнича діяльність, оцінка науково-дослідницьких досягнень через порівняння сайтів університетів, досягнення в розрізі Цілей сталого розвитку ООН та оцінювання впливу університетів на суспільство в чотирьох широких сферах: дослідження, інформаційно-просвітницька робота, управління та навчання [3].

Крім того, у 2003 році за ініціативою та підтримкою науково дослідного інституту прикладних інформаційних технологій Кібернетичного центра НАН України було створено **Центр міжнародних проектів “Євроосвіта”**. В 2006 році з метою неупередженого оцінювання закладів вищої освіти в Україні

ініціативна група експертів з вищої освіти, аналітиків, міжнародних експертів з ранжування вперше представила методологію з академічного ранжування ЗВО в Україні на засіданні робочої групи International Ranking Expert Group (IREG) у Берліні. Методологію було схвалено і в 2007 році був опублікований перший академічний рейтинг закладів вищої освіти ТОП - 200 Україна. Досвід, набутий в ході роботи з реалізації проєкту, призвів до створення у 2015 році Громадської організації "Центр міжнародних проєктів "Євроосвіта" [4].

Натомість у деяких нормативно-правових актах можемо відслідкувати окремі аспекти градуювання ЗВО, зокрема:

1. Закон України "Про освіту" [5], в ст. 41 передбачає, що система забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти) може включати з поміж інших показників такі як оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання здобувачів освіти, оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників, оприлюднені критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти.

2. Закон України "Про вищу освіту" [6], регулює окремі аспекти здійснення акредитації освітньої програми, у ст. 18 (Повноваження Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти) серед повноважень є формування критеріїв оцінки якості освітньої діяльності, у тому числі наукових здобутків, закладів вищої освіти України, за якими можуть визначатися рейтинги закладів вищої освіти України. В ст. 32 (Принципи діяльності, основні права та обов'язки закладу вищої освіти) встановлює наділення ЗВО правом запроваджувати рейтингове оцінювання, інші методи оцінювання та мотивування освітніх, мистецьких, науково-дослідницьких та інноваційних досягнень учасників освітнього процесу.

3. Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність" в ч. 8 ст. 7 передбачає, що з метою незалежної оцінки наукових результатів діяльності державної наукової установи за рішенням власника або засновника при такій установі може створюватися наглядова рада, у тому числі із залученням іноземних вчених. Типове положення про наглядову раду розробляється у порядку, визначеному цим Законом, та затверджується КМУ. Цим законом також регулюються деякі питання держатестації наукових установ, де в ч. 2 ст. 11 передбачено, що під час проведення державної атестації наукових установ здійснюється їх оцінювання за такими напрямами: 1) забезпеченість науковими і науково-технічними кадрами; 2) стан матеріально-технічної бази; 3) якість наукової і науково-технічної діяльності - на основі експертної оцінки з використанням наукометричних та інших показників, що використовуються в міжнародній системі експертизи; 4) *оцінка ефективності наукової і науково-технічної діяльності має здійснюватися відповідно до завдань наукової установи* [7].

4. Постанова КМУ від 19 липня 2017 р. № 540 "Про затвердження Порядку проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної)

діяльності” [8] в п. 17 передбачає за результатами проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності формування атестаційної оцінки наукової установи (ЗВО). Така оцінка складається з класифікаційної та експертної оцінки наукової установи/закладу вищої освіти. За результатами оцінювання діяльності наукових установ (ЗВО) залежно від атестаційної оцінки наукові установи (ЗВО) можуть бути віднесені до однієї з чотирьох груп (А-Г) (п.18.)

5. Положення про експертні групи та експертну комісію з питань проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності, затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України від 21 жовтня 2024 року № 1485 встановлює те, що експертний висновок щодо результатів експертного оцінювання ефективності діяльності наукової установи (ЗВО) впродовж 3 робочих днів після його підписання розміщується в Національній електронній науково-інформаційній системи “URIS” (ч.16 п.6 Розділу ІІ) [9].

Вивчений досвід інших ЗВО показує, що у кожному закладі може існувати власна система й порядок здійснення рейтингування діяльності структурних підрозділів, науково-педагогічних чи наукових працівників де здійснюється моніторинг внеску кафедр та наукових структур ЗВО у розвиток інноваційної діяльності ЗВО, враховуються: публікації, захищені дисертації, виконання ГОСТ договорів, гранти, відкриття, патенти, тощо. В контексті проблематики, оглядаючи законодавче регулювання порядку та процедур проведення рейтингування таких закладів в Україні загалом та в закладах й установах системи Міністерства оборони України та Збройних Сил України, варто відмітити про відсутність актів загальнодержавного, галузевого, відомчого рівнів, якими комплексно визначено засади та порядок здійснення рейтингування таких закладів, порядок його оприлюднення й використання. Зазначене створює перспективи для подальшого наукового дослідження означеної проблематики з її вирішенням через нормотворчу діяльність.

Список використаних джерел:

1. Ukrainian National H-index Ranking: Оновлення та зміни у позиціях вчених та установ. URL: https://nim.media/articles/ukrainian-national-h-index-ranking-onovlennya-ta-zmini-u-pozitsiyakh-vchenikh-ta-ustanov (дата звернення: 20.08.2025).

2. Ukrainian National H-index Ranking 2025. NHR. URL: https://ua.h-index.com/uk/about (дата звернення: 20.08.2025).

3. Як складається консолідований рейтинг вишів. URL: https://osvita.ua/vnz/rating/25752/ (дата звернення: 25.08.2025).

4. Центр міжнародних проектів Євроосвіта. URL: https://euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=225 (дата звернення: 20.07.2025).

5. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 25.08.2025).
6. Про вищу освіту : Закон України № 1556-VII від 1 липня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 25.08.2025).
7. Про наукову і науково-технічну діяльність. : Закон України № 848-VIII від 26 листопада 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text (дата звернення: 25.08.2025).
8. Про затвердження Порядку проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 540. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.08.2025).
9. Положення про експертні групи та експертну комісію з питань проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 жовтня 2024 року № 1485. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1744-24#Text (дата звернення: 25.08.2025).

Рибчинський Денис
Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ДОСВІД ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В США ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У країнах-членах НАТО головною тенденцією щодо розвитку системи військової освіти є її професіоналізація маючи за мету підвищення ефективності підготовки військових фахівців, що зумовлено динамічними змінами безпекових ситуацій та потребі швидкого реагування на загрози та виклики. Слід зазначити, що законодавство України не має такого високого рівня реагування на потреби військової освіти, які існують на рівні провідних зарубіжних країн, що стримує ефективність реформування військової освіти.

Саме тому вивчення досвіду військової освіти США набуває актуальності, адже він сприятиме формуванню сучасної системи підготовки військовослужбовців, підвищення рівня їх професіоналізму та забезпеченню відповідності чинної сфери національної оборони міжнародним стандартам.

Метою роботи є аналіз досвіду професійної військової освіти в США та визначення можливостей його впровадження на території України.

Після проголошення незалежності Сполучених Штатів Америки в країні не існувало програм щодо військової освіти. Кадри з офіцерського складу

формувались з вищих прошарків суспільства без професійної підготовки належної якості. Тільки від часів, коли до влади прийшов Дж. Вашингтон було розпочато етап формування формальної системи військової освіти, першочергово для молодших офіцерів. Відповідна система була утворена в країні та спровокувала підйом для розвитку військової освіти. Країною було розпочато створення спеціалізованих військових навчальних закладів, які діяли за визначеними принципами та поступово формували потужний фонд військових знань (у гарнізоні Вест Пойнт було утворено перший заклад такого виду). Надалі програми військової освіти неодноразово зазнавали змін, розширення та структурних реорганізацій.

На сьогодні для військової системи країни притаманні такі риси:

- розробка навчальних програм, які викладаються у вигляді теорії, а в подальшому переносяться у практичну сферу (польові умови, які імітують дії в бою);
- поєднання професійної підготовки офіцера з набутим практичним досвідом;
- організація належної кількості тактичних польових тренувань;
- забезпечення достатнього рівня фінансування програм військової освіти.

Сучасна система освіти в Сполучених Штатах Америки зосереджена на ефективності військових операцій. Заклади освіти звертають увагу на ефективну комунікацію, координацію між військовими формуваннями. Відповідні дії повинні бути спрямовані на те, щоб підтримати ініціативи та використання неспроможностей протилежної сторони до маневрування. Для армії країни, що діє на регулярній основі відповідна тактична система дістала назву «загальновійськового маневру». Метою даної системи є розв'язання проблем летальності у війні великих за розміром сухопутних підрозділів.

Слід зазначити, що цінність досвіду країни полягає в тому, що для забезпечення високого рівня військової освіти, її формування відбувається на основі аналізу помилок та переваг військових операцій, що були проведені раніше, випробовуванні зразків зброї, діяльності командирів підрозділів та реалізації ними якостей лідера [1, с. 79-80].

Підгрунтям забезпечення якості професійної військової освіти у США виступає процес професіоналізації військового керівництва. У країні освіта в контексті кар'єри офіцера передбачає професійну військову освіту (PME) та спільну професійну військову освіту (JPME), курси підвищення кваліфікації та можливості навчання у цивільних закладах з надання пільг. Програми є акредитованими, контроль здійснюється Міністерством оборони, а оцінку якості проводить незалежне управління підзвітності уряду (GAO), що виконує аудит, надає рекомендації та публікує звіти [2, с. 93].

У 2020 році урядове управління США GAO оцінювало акредитовані програми професійної військової освіти та запропонувало сім рекомендацій, які були прийняті Міністерством оборони Сполучених Штатів. Для прикладу, «навчальний заклад повинен періодично повідомляти відповідному командуванню виду ЗС інформацію про результати перегляду програм

професійної військової освіти (PME та JPME)». Водночас у Міністерстві оборони країни вказують, що вимірювання результативності є засобом оцінки ефективності, результативності та результатів, і що збалансована система показників оцінки ефективності включає нефінансові та фінансові заходи, орієнтовані на якість, час циклу та витрати [3].

Щодо термінів та загальної процедури проведення аудиту професійної військової освіти у США, то вона значною мірою схожа на практику, яка здійснюється в Україні Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Процес розпочинається з подання навчальним закладом запиту на проведення аудиту. Після цього в Офісі підзвітності уряду (GAO) формується група перевірки. У подальшому організовується проектування аудиту: група перевірки зустрічається з експертами GAO, зацікавленими сторонами та керівництвом навчального закладу, щоб розробити метод аудиту, який базується на фактах і може підтвердити висновки та потенційні рекомендації. Відповідний процес триває близько трьох місяців. Після затвердження програми аудиту та уточнення щодо питань, які не були вирішені – група, яка займається перевірками, здійснює огляд діяльності учбового закладу та готує проект звіту, де закріплює основні рекомендації та висновки. Надалі з відповідним проектом ознайомлюється відповідний навчальний заклад та надсилає у місячний термін відповідь стосовно викладених висновків та пропозицій. Надалі, після отримання офіційної відповіді навчального закладу у чотирнадцятиденний строк GAO на офіційному вебсайті публікує остаточний звіт. [2, с. 95].

З моменту повномасштабного вторгнення рф на територію України керівництвом США було збільшено фінансування військових закладів освіти, було знято певні фінансові та екологічні обмеження для запровадження додаткових функцій та діяльності. За результатами такого реформування армія держави отримала можливість проходити додаткову спеціалізовану підготовку для підвищення кваліфікації (зокрема стосується юристів та працівників у сфері медицини) [1, с. 80].

Необхідно вказати, що у системі військової освіти Америки діє Офіцерська Освітня Програма (Officer Education System (OES)), яка становить собою послідовний та продуктивний процес навчання та підготовки офіцерів, відповідна програма містить чотири етапи підготовки: базовий, середній, проміжний та рівень вищого командного складу. До неї включаються такі освітні можливості:

- базовий курс лідерства офіцерів (Basic Officer Leader Course): початкова програма підготовки молодших офіцерів, вони володіють базовими знаннями та здатні командувати невеликими підрозділами;
- курс капітанів (Captains Career Course): готує офіцерів молодшої ланки до успішного командування на рівні роти, роботи у штабах, батальйоні, бригаді;
- курси підготовки офіцерів (Warrant Officer Advanced Course, Warrant Officer Staff Course, Warrant Officer Senior Staff Course): вони

зосереджені на забезпеченні лідерських, тактичних та технічних навичок, які необхідні для служби на посадах рівня роти та вище;

- проміжна освіта (Intermediate Level Education): замінила курс командно-штабних офіцерів та забезпечує підготовку до роботи у спільних, міжвідомчих та багатонаціональних середовищах;
- школа передових військових досліджень (School of Advanced Military Studies): здійснює підготовку офіцерів рівня магістратури;
- школа підготовки командирів (School for Command Preparation): забезпечує підготовку майбутніх командирів бригад, батальйонів тощо;
- коледж вищих служб (Senior Service College): готує відібраних старших офіцерів та лідерів до виконання завдань стратегічного рівня [4].

Тобто, відповідна система підготовки військових кадрів дозволяє поступово проходити освітній процес починаючи від базового рівня до найвищого, що дозволяє набути компетенції для виконання завдань різних рівнів.

Для України підготовка військових кадрів для сил оборони відбувається в умовах триваючих воєнних дій російською федерацією, що, з одного боку, стало невід'ємною частиною освітнього процесу в державі, а, з іншого, знаходиться на етапі професійного зростання, приведення до змісту та структури до стандартів, підходів та принципів, які впровадженні в країнах членах НАТО. Саме тому, військова освіта має зазнати певних змін, які призведуть до покращення загальної військової підготовки в державі.

З огляду на запропоноване вище для покращення професійної військової освіти в Україні необхідно:

- запровадити поетапну професійну військову освіту;
- створити окрему незалежну структуру, що буде перевіряти забезпечення якісної професійної освіти, а не покладати відповідні повноваження на державну установу;
- залучити міжнародних фахівців та спеціалістів, що мають досвід роботи з відповідними організаціями.

Отже, досвід Сполучених Штатів Америки є цінним прикладом для України на шляху до реформування власної системи підготовки військовослужбовців. Запровадження у державі принципів професіоналізації, поетапної професійної військової освіти, регулярного аудиту, створення структур контролю якості освіти, а також залучення міжнародних експертів сприятиме формуванню результативної, сучасної та гнучкої системи військової освіти. Відповідні дії дозволять не тільки підвищити професійний рівень Збройних Сил України, але й привести систему військової освіти до стандартів Північноатлантичного альянсу.

Список використаних джерел:

1. Тушко К.Ю., Вербовенко О.П. Практика реалізації військової освіти (світовий досвід). *Журнал «Наукові інновації та передові технології» № 7(35) 2024.* С. 76-89

2. Карпенко В. Забезпечення якості професійної військової освіти: досвід США для України. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України, м. Київ. 2023. № 1 (47).* С. 92-99.

3. Professional military education: programs are accredited, but additional information is needed to assess effectiveness. URL: https://www.gao.gov/products/gao-20-323#summary (дата звернення: 09.09.2025).

4. 2009 U.S. Army Posture Statement. The Official Home Page of the United States Army. URL: https://www.army.mil/aps/09/information_papers/officer_education_system.html (дата звернення: 09.09.2025).

Рижиков Вадим,
доктор педагогічних наук, професор,
Військовий інститут Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану використання альтернативних методів навчання є досить доцільним, тому що мінімізує витрати кредитів навчального часу на сам процес опанування навчальним матеріалом та може максимально наближати освітній процес до реальної професійної діяльності. Відбиття повномасштабної агресії росії Збройними силами України та реалізації стратегічного курсу захисту державного суверенітету України потрібні компетентні військові фахівці з глибокими професійними знаннями, сформованими спеціальними навичками та вміннями, спроможні виконувати завдання із захисту держави, діяти спільно в умовах ведення бойових дій. У цьому контексті закладам військової освіти необхідно прийняти оперативні рішення щодо організації освітнього процесу та запровадження до традиційних форм інноваційних методів і технологій навчання для організації взаємодії всіх учасників освітнього процесу. І як наслідок, перед викладачами це ставить низку запровадження нових питань, пов’язаних з організацією оптимізації освітнього процесу та проведенням повноцінної ефективної навчальної діяльності в умовах воєнного стану при підготовці військових фахівців.

Виклад основного матеріалу. Особливістю освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах є: чітка підпорядкованість військовослужбовців: курсантів, офіцерів-слухачів, вимогам єдиного порядку освітнього процесу вищого військового навчального закладу (далі ВВНЗ) та військового навчального підрозділу закладу вищої освіти (далі ВНП(ЗВО); дотримання військової дисципліни та правопорядку; високий ступінь самоуправління; чітка регламентація стосунків і функціональна залежність

членів військового колективу, яку визначає система субординації; інтенсивність спілкування в межах військового підрозділу (групи); єдиноначальність у координованій діяльності військових навчальних підрозділів.

Основними завданнями викладача у ВВНЗ та ВНП(ЗВО) є підготовка висококваліфікованих військових фахівців, формування у курсантів, офіцерів-слухачів професійних навичок та якостей, а також виховання у них патріотизму та відданості державі. Крім того, викладач бере участь у науково-дослідній роботі, підвищує свій професійний рівень та сприяє розвитку навчального закладу [2].

Як зазначають науковці, Застосування інтерактивних технологій навчання в освітньому процесі закладу вищої освіти дає змогу розвивати основи нестандартного мислення здобувачів вищої освіти, відхилитися від стереотипності у мисленні, розвиває уяву, навички комунікативного спілкування, інтелектуальну, емоційну, мотиваційну й інші сфери [1].

Інтерактивні методи навчання − це методи, в основі яких є спілкування. Воно має чітко встановлену тему, мету, дидактичне завдання. Результатом такого спілкування є вирішення проблеми, розв'язання задачі, знаходження способів вирішення критичної ситуації. Головним є те, що спілкування в освітньому процесі не є тільки обміном думками або знаннями, на основі такого обміну активізується інтелектуальна діяльність, виникає нове знання, формується вміння насамперед використовувати теоретичні знання у конкретній ситуації, комбінувати знання з різних галузей, зважати на думку іншої людини, колективно працювати над вирішенням проблеми, переймати чужий досвід, брати на себе відповідальність за прийняте рішення, за результати власної дії, керувати та підкорятися, вгамовувати свої амбіції задля загальної справи [1 С.10].

Інтерактивні методи навчання — це спосіб взаємодії усіх учасників освітнього процесу, під час якого слухачі перестають грати пасивну роль слухача і активно долучаються до роботи. Інтерактивні технології навчання роблять освітній процес більш цікавим та ефективним у закладі вищої військової освіти [3].

До види інтерактивних методів навчання щодо розкриття реальної практичної ситуації в умовах оптимізації освітнього процесу ВВНЗ та ВНП(ЗВО) в умовах воєнного стану. Ми відносимо: ситуаційний аналіз, ситуацію-ілюстрацію, ситуацію-оцінку. Ситуаційний аналіз включає метод аналізу конкретних ситуацій, метод «кейс-стаді», метод «інциденту», розбір ділової кореспонденції («баскет-метод»).

Ситуаційний аналіз полягає в тому, що слухачі (учасники творчої групи), ознайомившись з описом проблеми, самостійно аналізують ситуацію, діагностують проблему й надають свої ідеї й рішення в дискусії з іншими слухачами (учасниками творчої групи).

Ситуація-Ілюстрація містить у собі приклад з практики діяльності (як позитивний, так і негативний) і спосіб рішення ситуації [2].

Ситуація-Оцінка являє собою опис ситуації й можливе вирішення в готовому виді: потрібно тільки оцінити, наскільки воно правомірно й

ефективно [2].

Ситуація-Вправа полягає в тому, що конкретний епізод практичної діяльності підготовлений так, щоб його рішення вимагало яких-небудь стандартних дій [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інтерактивні методи навчання в активізації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах в умовах військового стану є одним з унікальних методів навчання, що допомагає курсантам (офіцерам-слухачам) подолати невизначеність, тому її використання є дуже важливим у процесі вивчення дисциплін. Запровадження інтерактивних методів навчання у ВВНЗ та ВНП(ЗВО) надає багато можливостей і характеристик для повного розкриття всіх можливостей освітнього процесу, оскільки вони є моделлю спілкування, спонукають посилення особистісної причетності учасників освітнього процесу до всього, що відбувається, сприяють розширенню асоціативної бази у процесі опанування навчальним матеріалом, сприяють практичному формуванню навчального співробітництва й партнерства, яке потрібне в професійній діяльності офіцера ЗСУ. До перспектив подальшого дослідження відносимо детальне розкриття практичного застосування видів інтерактивного навчання в освітньому процесі ВВНЗ та ВНП(ЗВО).

Список використаних джерел:

1. Використання інтерактивних методів навчання під час проведення занять з цивільного права та процесу: навч.-метод. посібник / Р. Я. Демків, І. М. Євхутич, Т. В. Курило та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 188 с.
2. Інноваційні педагогічні технології та методики в освітньому процесі військових навчальних закладів провідних країн-членів НАТО і України: колективна моногр. / за заг. ред. д. пед. н. В.С. Рижиков; Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — К.: Науково-дослідний центр Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018.— 320 с.
3. Рижиков В., Горячева К., Шевченко А., Лойшин А., Турченко Ю., Джус О. Інноваційні підходи організаційно-методичного забезпечення професійної діяльності наукового працівника в системі наукової роботи Міністерства оборони України. – Київ: вид-во Компрінт, 2024. 210 с.

Романчук Ярослав
к.ф.-м.н., с.н.с.
Національний університет «Львівська політехніка»

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У КУРСАНТІВ ВВНЗ

Постановка проблеми. Одним із актуальних завдань, які характерні для теперішньої системи військової освіти в Україні, є пошук шляхів забезпечення її відповідності викликам сьогодення. Це і проблеми, що постали перед українським суспільством в умовах повномасштабного вторгнення ворога, і

питання співпраці українських військових навчальних закладів з іноземними партнерами, зокрема за програмою НАТО “Defence Education Enhancement Program” (DEEP) [1], а також потреба серйозної трансформації в її структурі та змістовому наповненні [2].

Після повномасштабного вторгнення рф на територію України та надання країнами-членами НАТО допомоги (як матеріально-технічної, так і військово-ресурсної) нам потрібно якомога швидше забезпечити реалізацію сумісності їхніх і наших збройних сил. Забезпеченню цієї сумісності сприяє повноцінний та ефективний перехід ВВНЗ на організацію освітньо-професійного процесу за стандартами НАТО [3].

Виклад основного матеріалу. За результатами пошуків практичних напрямів модернізації підготовки офіцерів Збройних Сил України (ЗСУ) в науково-педагогічній літературі показано, що для вдосконалення якості військової освіти потрібно впроваджувати в науковий обіг і законодавчу базу нашої країни таких понять, як «якість військової освіти», «гарантування якості військової освіти», «професійна військова підготовка курсантів», «професійна компетентність офіцера», що сприятиме результативності навчання, підвищенню ефективності освітньої та повсякденної діяльності в освітньому середовищі ВВНЗ.

Аналіз теоретико-методологічних засад підготовки офіцерів ЗСУ показує, що адаптація системи військової освіти України до стандартів НАТО, включно з доктринальною, оперативною та технічною стандартизацію є конче необхідною. Ті прогресивні зміни, які відбулися у військовій освіті України, особливо в рамках програм НАТО та нові законодавчі ініціативи, що позитивно впливають на розвиток компетентності майбутніх офіцерів, потребують подальшого розвитку, вивчення особливостей підготовки офіцерів тактичного рівня на основі розробки комплексного переліку компетентностей для ефективної підготовки майбутніх офіцерів [2].

Сьогодні інформаційна зброя стала одним із найнебезпечніших інструментів у гібридних конфліктах (війнах), впливаючи на суспільну думку, безпеку держав і стабільність військових операцій. Дезінформація, пропаганда та кібератаки здатні швидко підірвати довіру до державних інституцій, дезорієнтувати особовий склад і ускладнити прийняття ефективних рішень на всіх рівнях управління. Особливо вразливими в цьому контексті є офіцери, які відповідають за реалізацію тактичних і стратегічних цілей. Їхня здатність оперативно аналізувати потоки інформації та розпізнавати маніпулятивні впливи часто обмежується інформаційним перевантаженням, браком часу або недостатньою підготовкою до прийняття рішень. Без розвиненого критичного мислення офіцери можуть стати вразливими до інформаційних операцій противника, що загрожує хибними рішеннями та провалами у виконанні завдань [4, с. 120].

Критичне мислення є невід’ємною складовою діяльності офіцерів оперативного рівня в умовах сучасних викликів, зокрема тих, що пов’язані з інформаційною зброєю. Воно дозволяє не лише реагувати на потік даних, але й глибоко аналізувати інформацію, ставити під сумнів її достовірність та

приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності й тиску. Поєднуючи усвідомленість, самовдосконалення та аналітичний підхід, критичне мислення стає ключовим інструментом для оцінки загроз, передбачення дій противника та вибору ефективних стратегій. Таким чином, розвиток і застосування критичного мислення в українських офіцерів сприяє підвищенню якості прийняття рішень, адаптивності до змін та успішному протистоянню складним інформаційним і оперативним викликам [4, с. 123].

Критичне мислення в офіцерів НАТО, за твердженням штучного інтелекту (ШІ), – це здатність об'єктивно аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, розрізняти факти від припущень, а також аналізувати та формувати власні, обґрунтовані думки, розглядаючи різні точки зору. Це включає перевірку джерел, запитання, глибинне дослідження та аналіз альтернативних аргументів для прийняття ефективних рішень в умовах невизначеності та складної інформаційної обстановки, що є критично важливим для функціонування організації.

Чому це важливо для НАТО

- **Складне інформаційне середовище:**

В сучасних умовах офіцери постійно стикаються з великими обсягами інформації, яка може бути суперечливою або маніпулятивною.

- **Прийняття рішень:**

Критичне мислення дозволяє приймати більш точні й ефективні рішення для досягнення успіху в операціях і стратегічному плануванні.

- **Адаптація до змін:**

Здатність критично мислити допомагає офіцерам краще розуміти нові виклики, адаптуватися до змін у військово-політичному ландшафті та ефективно реагувати на них.

Як розвивати критичне мислення

- **Ставити запитання:**

Не приймати інформацію на віру, ставити питання про джерела, логіку та підстави для тих чи інших тверджень.

- **Аналізувати аргументи:**

Вміти визначати слабкі та сильні сторони аргументації.

- **Перевіряти джерела:**

Уважно ставитися до перевірки джерел інформації.

- **Практикувати активне слухання:**

Слухати не тільки те, про що говориться, але й те, що стоїть за словами, ставити уточнюючі запитання.

Розглянемо, як приклад, дисципліну «Основи критичного мислення» (90 годин на два семестри, з яких 30 годин – самостійна робота), що вводиться у ВВНЗ переважно з другого року навчання, коли курсанти вже пройшли курс «Вищої математики». Її зміст може складатися з низки базових тем таких курсів, як «Математична логіка», «Дискретна математика», «Теорія ігор», «Дослідження операцій». Однак, робоча програма не повинна бути

переобтяжена матеріалом, її зміст потрібно варіювати в залежності від спеціалізації курсантів, ступеню їх підготовленості, специфіки навчання конкретних груп (наряди по службі, відрядження, готовності аудиторного фонду до проведення занять) тощо.

Основним завданням дисципліни є формування в курсантів базових навичок критичного мислення, що сприятимуть підвищенню розумових здібностей і прийняттю зважених рішень за конфліктних умов, умов ризику та невизначеності, умінню застосовувати ними основні закони логіки для розпізнавання маніпуляцій та логічних помилок.

При викладанні дисципліни можуть бути використані наступні методи навчання:

- розповідь – для оповідної, описової форми розкриття навчального матеріалу; пояснення – для розкриття сутності певного явища, закону, процесу;
- бесіда – для усвідомлення на основі діалогу нових явищ, понять;
- ілюстрація – для розкриття предметів і процесів через їх символічне зображення (малюнки, схеми, графіки);
- практична робота – використання набутих знань при розв’язуванні практичних завдань;
- аналітичний метод – мисленнєве або практичне розкладання цілого на частини з метою вивчення їх істотних ознак;
- індуктивний метод – вивчення явищ від одиничного до загального;
- дедуктивний метод – вивчення навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного;
- проблемний виклад матеріалу – для створення й розв’язання проблемної ситуації.

По завершенню вивчення дисципліни «Основи критичного мислення» курсант повинен бути готовим до засвоєння глибших знань на основі інтелектуальних систем прийняття рішень, роботи зі спеціальним програмним забезпеченням, наприклад, методу аналізу ієрархій [5], розв’язування транспортної задачі тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для визначення шляхів удосконалення освітньої підготовки курсантів ВВНЗ за умов ведення війни необхідно враховувати, що кількість і спрямованість професійних компетенцій майбутніх офіцерів зростає. Особливого значення набувають уміння оперативного та відповідального прийняття рішень за нестандартних ситуацій і умов невизначеності. Тобто, важливими складовими підготовки повинні стати: розвиток критичного (гнучкого) мислення; аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів, які складають загрозу; прогнозування дій противника; варіативність і оцінка відповіді на дії противника при зміні вхідних даних; всебічний контроль за діями та станом підлеглих; навички психологічної підтримки та мотивації.

Нова система військової освіти повинна забезпечувати не тільки професійну підготовку майбутніх офіцерів, а й їх здатність до критичного мислення, швидкої та грамотної оцінки ситуації на полі бою за умов неповноти

чи протиречивості інформації та прийняття відповідальних рішень на основі певних критеріїв і алгоритмів.

Формування навиків критичного мислення в майбутніх офіцерів відіграватиме важливу роль у протидії інформаційним загрозам, у ефективній оцінці ситуації, у здатності оперативно оцінювати та відокремлювати достовірну інформацію від маніпуляцій, приймати обґрунтовані рішення та координувати дії в умовах інформаційного хаосу, невизначеності й тиску.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розроблення та впровадження інноваційних освітніх програм і тренувальних методик, які цілеспрямовано розвиватимуть критичне мислення майбутніх офіцерів, імплементацію новітніх моделей військової освіти на практиці за умов невизначеності; поглиблення професіоналізму військовими фахівцями упродовж життя.

Список використаних джерел:

1. Лойшин А., Серебрянська І., Пунда Ю., Музиченко Д. Підготовка військовослужбовців в умовах війни: взаємодія з програмою НАТО “Defence Education Enhancement Program”, інноваційні освітні процеси та виклики. *Military Science.* The Central Research institute of the Armed Forces of Ukraine. 2024. Vol. 2. No. 4. P. 162–173.

2. Станішовський А.С. Модернізація підготовки офіцерів збройних сил України у контексті переходу до стандартів провідних країн НАТО. *Дис. ... д-ра філософії за спец. 015 Професійна освіта.* ЛДУБЖД. Львів, 2024. 298 с.

3. Черновол Є.О., Сливенко П.В. Щодо підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх офіцерів у реаліях війни (українська відповідь на виклики часу). *Академічні візії.* 2023. Вип. 17. Вилучено із https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/227.

4. Кисленко Д., Михайлов В. Критичне мислення офіцерів оперативного рівня у боротьбі з інформаційною зброєю. *Військова освіта.* 2025. № 1(51). С. 120–127.

5. Романчук Я.П., Сокіл Б.І., Баранов *А.В.* Використання методу аналізу ієрархій для оцінювання технічного рівня військових автокранів. *Озброєння та військова техніка.* 2021. № 2(30). С. 35−43.

Силкін Євгеній
Військовий інститут Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ЛІДЕРІВ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Геополітична ситуація, що характеризується загостренням гібридних загроз та збройної агресії проти України, актуалізує потребу у підготовці високопрофесійних офіцерських кадрів, здатних ефективно функціонувати в умовах складних викликів. Професійна ідентичність офіцера-лідера формується

як комплексний, що інтегрує ціннісні орієнтації, професійні компетентності, соціальні ролі та комунікативні практики.

Гібридний характер сучасних конфліктів, де традиційні бойові дії поєднуються з інформаційно-психологічними операціями, кібератаками та економічним тиском, створює унікальні вимоги до професійної підготовки офіцерського складу. У цих умовах комунікації стають ключовим інструментом формування професійної ідентичності, забезпечуючи трансляцію цінностей, норм і традицій військового середовища.

Професійна ідентичність офіцерів-лідерів розуміється як динамічний, багаторівневий конструктив, що формується в процесі інтеграції особистісних якостей, професійних знань і навичок, ціннісних орієнтацій та соціальних взаємодій. Цей процес відбувається через внутрішній діалог та зовнішню комунікацію, де соціальне оточення виступає каталізатором професійного становлення [3].

Професійна ідентичність офіцера-лідера, в контексті гібридної війни включає такі ключові компоненти як:

- ціннісно-мотиваційний, задля усвідомлення значення службової діяльності для забезпечення національної безпеки, розвитку почуття відповідальності за життя і здоров'я підлеглих, формування патріотичних переконань та відданості конституційному обов'язку [4];

- когнітивний, задля володіння комплексом знань про специфіку гібридних загроз, методів протидії інформаційно-психологічному впливу та принципів кібербезпеки;

- операційно-діяльнісний, задля набору практичних навичок керівництва підрозділами в умовах невизначеності, прийняття рішень у стресових ситуаціях, управління ресурсами;

- соціально-комунікативний, задля здатності до ефективної взаємодії з різними категоріями особового складу, ведення переговорів, мотивації підлеглих, протидії маніпулятивним впливам.

Слід зазначити, що комунікації у військовому середовищі виконують низку ключових функцій у процесі формування професійної ідентичності майбутніх офіцерів-лідерів. Ефективні комунікативні практики сприяють підвищенню мотивації офіцерського складу до професійного розвитку та забезпечують консолідацію військового колектив [1]. Основними соціально-комунікативними механізмами формування професійної ідентичності є:

- вертикальні комунікації (взаємодія у системі "командир-підлеглий"), що забезпечують трансляцію норм і цінностей військового середовища, формують зразки професійної поведінки та сприяють усвідомленню ієрархічної структури військової організації;

- горизонтальні комунікації (взаємодія між рівними за статусом), що створюють умови для обміну досвідом, спільного розв'язання проблем, формування колективної ідентичності та підтримки взаємодії в умовах бойових дій;

- неформальні комунікації, що включають традиції, ритуали, неформальне спілкування, які відіграють важливу роль у засвоєнні неявних знань та норм професійної поведінки;

- Інституційні комунікації, що включають офіційні канали поширення інформації, навчальні програми, нормативні документи, які формують інституційний каркас професійної ідентичності.

Одночасно в умовах гібридної війни особливого значення набуває й психологічна складова професійної ідентичності офіцерів-лідерів. Дослідження українських вчених підкреслюють важливість розвитку емоційного інтелекту, стресостійкості та комунікативних навичок для ефективного керівництва особовим складом [2].

Ключові психологічні компоненти включають:

- емоційний інтелект, який здатний розпізнавати, розуміти та керувати емоціями власними та підлеглих, що особливо важливо в умовах бойових дій та постійного психологічного тиску;

- стресостійкість, яка здатна зберігати функціональність та приймати адекватні рішення в умовах високого стресового навантаження, характерного для гібридних конфліктів;

- комунікативна компетентність, яка здатна володіти навичками ефективного спілкування, ведення переговорів, розв'язання конфліктів, мотивації підлеглих;

- рефлексивність, яка здатна аналізувати власну діяльності, усвідомлювати професійний досвід.

На основі аналізу досвіду військових навчальних закладів України можна виділити кілька ключових напрямів роботи з формування професійної ідентичності майбутніх офіцерів-лідерів:

1. Інтеграція теоретичної підготовки з практичним досвідом - забезпечення можливості застосування отриманих знань у реальних або максимально наближених до реальності умовах через стажування, навчальні тренування, командно-штабні ігри.

2. Розвиток соціально-комунікативних навичок - включення до навчальних програм курсів з комунікації, конфліктології, ведення переговорів, а також створення умов для практичного відпрацювання цих навичок у різноманітних ситуаціях.

3. Формування ціннісно-мотиваційного компоненту - через вивчення історії українського війська, зустрічі з ветеранами, участь у патріотичних заходах, вшанування пам'яті полеглих захисників.

4. Психологічний супровід - реалізація програм психологічної підтримки, тренінги стресостійкості, симуляційні ігри для відпрацювання прийняття рішень у кризових ситуаціях.

5. Система наставництва та менторства - залучення досвідчених офіцерів-практиків до процесу підготовки майбутніх офіцерів- лідерів, що забезпечує передачу практичного досвіду та неявних знань.

Таким чином формування професійної ідентичності майбутніх офіцерів-лідерів в умовах гібридної війни є комплексним, багаторівневим процесом, що

вимагає інтеграції професійної, психологічної та ціннісно-мотиваційної складових. Соціальні комунікації відіграють ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи трансляцію цінностей, норм і традицій військового середовища, формування колективної ідентичності та розвиток комунікативних навичок, необхідних для ефективного керівництва в умовах сучасних загроз.

Ефективна система підготовки майбутніх офіцерів-лідерів має ґрунтуватися на поєднанні теоретичної підготовки, практичного досвіду та психологічного супроводу, з урахуванням специфіки гібридних загроз та вимог сучасного військового мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Головня А. Формування системи мотивації офіцерського складу національної гвардії України до професійного розвитку. Честь і закон. 2023. No 2 (85). С. 97–102.

2. Зарічанський О., Голуб О. Психологічні аспекти формування лідерських якостей у професійній підготовці майбутніх офіцерів-лідерів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2021. No 47(3(47).С. 19–22. https://doi.org/10.17721/1728-2217.2021.47.19-22.

3. Макух Д.Д., Андерсон Г. Формування професійної ідентичності курсантів вищих військових навчальних закладів. Педагогічна академія: наукові записки. 2024. No 7. https://doi.org/10.5281/zenodo.12570936.

4. Ягупов В. Ціннісно-мотиваційний компонент професійної компетентності фахівців: методологічний аспект. Вісник Національного університету оборони України. 2022. No 70(6). С. 207–219. https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-6-207-219.

Сіянко Олександр
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба
Шевченко Олександр
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба
Гришко Артем
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ З РУКОПАШНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗА БОЙОВОЮ АРМІЙСЬКОЮ СИСТЕМОЮ З КУРСАНТАМИ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Враховуючи досвід російсько-української війни, а також інших сучасних збройних конфліктів, можна стверджувати, що відсутність навичок рукопашного бою може коштувати життя як окремому військовослужбовцю, так і підрозділу, а тому у ВВНЗ має приділятися належна увага рукопашній

підготовці.

Сучасний бій практично завжди ведеться на відстані, але в умовах міської забудови, лісистій місцевості та на інших обмежених просторах, вогнепальна зброя відходить на другий план, елементи рукопашного бою стають критично важливими у багатьох ситуаціях, а тому це вимагає від військовослужбовців бути готовим до будь-якого розвитку подій, включаючи ближній бій та рукопашну сутичку.

Сучасний бойовий досвід демонструє нам, що військові різних спеціальностей можуть опинитися в екстремальних ситуаціях: від оточення та полону до аварійних посадок і спеціальних операцій в тилу ворога. Це вимагає від кожного військовослужбовця комплексної підготовки, яка включає в себе не лише володіння зброєю, а й навички виживання та ведення бою в різних умовах.

Навчально-тренувальні заняття спрямовані на формування навичок, необхідних для знешкодження, виведення зі строю та полонення противника, захисту від нападу і виховання впевненості у власних силах.

Завдання занять з рукопашної підготовки – розучування та вдосконалення дій і прийомів рукопашної підготовки згідно з навчальною програмою з фізичної та спеціальної підготовки.

Організація навчально-тренувального заняття включає забезпечення осіб, які проходять підготовку, захисною балістичною (спортивною) екіпіровкою, обладнанням та спортивним інвентарем (макетами зброї), медичним забезпеченням.

Процес навчання рукопашного бою передбачає послідовне засвоєння різних груп прийомів. Спочатку необхідно вивчити активні дії – прийоми нападу, потім перейти до відпрацювання захисних дій у поєднанні з контратаками. Після засвоєння основних принципів нападу і захисту, курсанти переходять до вивчення більш складних технік звільнення із захоплень і обеззброєння супротивника. Ці прийоми мають базуватися на глибокому розумінні анатомії людини і знаннні больових точок.

Для забезпечення ефективності застосування прийомів у реальних умовах всі техніки, включаючи самострахування, больові прийоми, кидки та прийоми обеззброєння, відпрацьовуються курсантами як для правої, так і для лівої сторін. Крім того, навчально-тренувальний процес заняття передбачає комбінування цих прийомів з ударами руками і ногами, що дозволяє довести противника до стану, в якому він не зможе чинити опір. Тобто у фінальній частині заняття керівник вимагає від навчуваних довести супротивника до положення зв’язування лежачи або конвоювання. Це дозволяє йому перевірити ефективність опанування курсантами матеріалу та закріпити їх навички, необхідні для реальної бойової ситуації.

Вивчення прийомів рукопашного бою здійснюється за допомогою вербальних пояснень, демонстрацій та відпрацювання на практиці. Процес засвоєння прийомів рукопашного бою проходить у три етапи: ознайомлення, тренування та вдосконалення для доведення до автоматизму.

Рукопашна підготовка за бойовою армійською системою є корисною для розвитку як фізичних, психологічних так і лідерських якостей майбутніх

офіцерів, оскільки вимагає прийняття швидких та зважених рішень в умовах високого тиску та критичної обстановки.

Отже, рукопашна підготовка – це процес формування у військовослужбовців військових навчальних закладів умінь та навичок захисту від нападу противника, його знищення, травмування або полонення на дистанції ближнього бою з використанням особистої вогнепальної та холодної зброї, підручних засобів і прийомів бою без зброї.

Вона сприяє розвитку таких навичок, як здатність швидко адаптуватися до нових завдань, швидкість реакції на зміни та прийняття швидких правильних рішень, спроможність адаптуватися до нових умов та уміння швидко відновлюватися після стресу.

Sovhar Oksana
PhD, Assoc.Prof
Hetman Petro Sahaidachnyi National Academy
Sovhar Hanna
Hetman Petro Sahaidachnyi National Academy

IMPROVING CADET MOTIVATION TO LEARN ENGLISH: EFFECTIVE STRATEGIES

In the context of the ongoing transformation of the Ukrainian Armed Forces and the state's strategic integration into the Euro-Atlantic community, high-quality language training for military specialists is critically important. The demands of 21st-century military tasks extend beyond professional competence to include the ability to communicate in foreign languages during international collaborations, joint exercises, peacekeeping missions, and NATO or UN-led operations. This makes language training a vital part of overall personnel preparation, enabling effective interaction with foreign partners and integration into a unified communication space.

A key aspect of this is the alignment of language training with international standards like STANAG 6001, which sets proficiency levels for the military [1]. While implementing these standards is essential, the effectiveness of the training process fundamentally depends on motivational factors. Mastering a foreign language is a demanding process requiring significant intellectual and emotional effort; without genuine interest and a positive attitude, achieving high results is nearly impossible [2, p. 24]. This highlights a significant scientific and practical challenge: how to build and maintain stable motivation among cadets in higher military educational institutions. The teacher's role is central to this, as they act not only as a knowledge provider but also as an organizer, mentor, and motivator [3, p.123]. This makes the study of their role in fostering positive educational motivation highly relevant. Motivation in pedagogical science is an internal driving force, crucial for success in any learning activity. For language learning, it is the foundational factor that determines a student’s engagement, perseverance, and readiness for systematic work. Learning a foreign language presents unique challenges, including the need for constant, active practice and the development of communication skills tied to the

student's subjective feelings [4, p.472]. This is compounded by the military environment's specific challenges, such as a lack of sufficient time due to packed schedules, low initial proficiency levels among many cadets, and the potential for boredom from monotonous exercises. The fear of making mistakes and the high overall workload can also negatively impact motivation [5, p.82]. To address these issues, the teacher must be attentive and flexible, selecting methods that support positive motivation and help cadets overcome internal barriers. The teacher's role goes beyond instruction; they shape the learning atmosphere, with a friendly and supportive approach reducing fear and increasing activity. The teacher's personal charisma, enthusiasm, and professional example are also key motivators [6, p.38]. Moreover, the teacher's pedagogical skill – including the ability to use modern technologies and to choose exercises relevant to the cadets' professional needs – is vital [7, p. 73]. Effective pedagogical conditions for building motivation include creating a situation of success where cadets feel their efforts are paying off, developing intrinsic motivation by highlighting the language's professional importance, and promoting interactive learning through role-playing and group projects. Taking individual differences into account and providing positive reinforcement further enhances learning. A crucial element is using professionally oriented materials directly related to military activities, such as reading military documents, analyzing NATO articles, and practicing authentic dialogues. This creates instrumental motivation, which is reinforced by the belief that language skills are essential for future service [8, p.20]. Modern approaches like using online resources, situational modeling, and a communicative approach are also vital. By integrating these methods, teachers make learning modern, practical, and directly relevant to the needs of military service, thereby fostering the positive motivation necessary for cadets to succeed in their language learning journey.

References:

1. STANAG 6001 – Stardardised Agreement 6001. URL: https://www.viti.edu.ua/files/flc/BCT_003.001.2024 (01).pdf (дата звернення: 13.08.2025).
2. Dörnyei Z. Motivational strategies in the language classroom. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 204 p.
3. Keller J. M. Motivational design for learning and performance: The ARCS model. Springer, 2010. 312 p.
4. Crookes G., Schmidt P. B. Motivation: Reopening the research agenda. *The Modern Language Journal.* 1991. Vol. 75, №4. P. 469-477.
5. Калинюк Н., Лемешко О. Розвиток навчальної мотивації курсантів до вивчення іноземної мови. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія педагогічні науки.* 2022. №28 (1). С.74-89.
6. Крапчатова Я. А. Методи кооперативного навчання говоріння англійською мовою курсантів сектору безпеки. *Інноваційна педагогіка*, 2024. Вип. 70. Том. 1. С. 35-38.

7. Романюк В., Квась М. Мотивація у формуванні іншомовної комунікативної компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів. *Науковий вісник Київського інституту національної гвардії України*. 2023. №2. С. 70-78.

8. Самелюк А. Дослідження мотивації до вивчення іноземної мови у курсантів вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки.* 2022. № 2 (50). С. 17-23.

Судніков Євген
Національний університет оборони України

АВТОРСЬКА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛІЦЕЇСТІВ У ЗАКЛАДАХ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ОСВІТИ ВІЙСЬКОВОГО ПРОФІЛЮ

Розбудова системи закладів спеціалізованої середньої освіти військового профілю вимагає методик, що одночасно забезпечують високу якість предметної підготовки, формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) та розвиток лідерських якостей ліцеїстів. У традиційних моделях навчання ключовими обмеженнями виступають статичність змісту й недостатня індивідуалізація, тоді як сучасні цифрові засоби, зокрема кейс-технології та інструменти штучного інтелекту (ШІ), створюють умови для мотиваційної залученості, практико-орієнтованого опанування й перенесення знань у реалістичні ситуації прийняття рішень, релевантні до військово-професійного контексту. Додатковим викликом є потреба у теоретично узгодженій, поетапній методиці формування ІКК ліцеїстів, яка поєднує ціннісно-мотиваційний, формувальний і завершальний етапи.

Методика формування ІКК розглядається як цілісна система, що включає цілі, завдання, зміст, форми організації, методи, види занять і засоби навчання; її ефективність забезпечується опорою на фундаментальні методологічні підходи (системний, компетентністний, інформаційний, суб'єктно-діяльнісний, контекстний).

У структурі методики виокремлено три взаємопов'язані етапи:

ціннісно-мотиваційний (формування ставлень і мотивації до безперервного розвитку ІКК);

формувальний (засвоєння теоретичних і, насамперед, прикладних знань і вмінь у галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) із системним і контекстним використанням у навчанні);

завершальний (розвиток навчальної суб'єктності, рефлексії, об'єктивного самооцінювання та усвідомлення ролі суб'єкта навчальної діяльності).

Практичну реалізацію пропонується забезпечувати цільовим курсом «Інформаційно-комунікаційні технології у навчальній діяльності» з інтеграцією інструментів ШІ, засобів колаборації, кібербезпеки та аналізу даних.

У педагогічному контексті мотивація трактується як багаторівнева система внутрішніх і зовнішніх мотивів; її формування є поетапним і діагностовано-вимірюваним процесом. Цифрові технології підсилюють мотивацію через створення інтерактивного освітнього середовища (гейміфікація, віртуальні платформи, освітньо-інформаційні середовища) та через розвиток пізнавальної активності, самостійності й відповідальності ліцеїстів (робота у власному темпі, онлайн-курси, індивідуальні завдання).

Варто зазначити, що цифрові інструменти формують динамічний навчальний простір, що сприяє стійкій мотивації, водночас критично важливо на початковому етапі цілеспрямовано розвивати ціннісно-мотиваційний компонент як базову педагогічну передумову формування ІКК.

Кейс-технологія забезпечує занурення в реалістичні ситуації, розвиток аналітичного й комунікативного компонентів, перенос знань у практику, індивідуалізацію траєкторії та формування відповідальної поведінки.

Її освітня мета – сформувати готовність до прийняття рішень в умовах невизначеності, командної взаємодії та відповідальної поведінки на засадах права, етики та безпеки, на підставі аналізу реалістичних/змодельованих військово-прикладних ситуацій.

Функції кейс-технології: навчальна (поглиблене вивчення і перенос знань), розвивальна (аналіз, узагальнення, причинно-наслідкові зв’язки, прогнозування), комунікативна (аргументація, дискусія, командна робота), ціннісно-мотиваційна (професійне самовизначення, ініціатива), діагностувальна (оцінка внеску й прогресу), поведінково-діяльнісна (раціональна поведінка, відповідальність).

У військовому контексті додатково акцентуються операційно-аналітична (робота з картографією, алгоритмами «оцінка–рішення–дія»), командно-комунікативна (ролі, брифінг/дебрифінг), ціннісно-моральна (відповідальність, дисципліна, доброчесність), безпеково-етична (МГП, ТБ, кібергігієна).

Типологія кейсів (для дидактичного дизайну): практичні (реальні ситуації, тренування рішень), навчальні (типові професійні ситуації), науково-дослідні (розвиток дослідницьких умінь).

Комплексний підхід (кейс-метод + цифрові інструменти) підвищує рівень ІКК, розширює уявлення про цифрові ресурси, посилює розуміння явищ, сприяє конструюванню цифрових моделей і підвищенню упевненості у використанні інструментів під час розв’язання практико-орієнтованих завдань.

Цифрові сервіси зі ШІ дозволяють персоналізувати траєкторію навчання (складність, темп, формат), забезпечують миттєвий формувальний зворотний зв’язок і підказки та в режимі реального часу співвідносять зміст із навчальною ситуацією під конкретні військово-прикладні завдання (кейси). Це усуває обмеження «статичного підручника» та підсилює мотивацію.

Ефективне впровадження передбачає інтеграцію ШІ на всіх етапах навчального циклу – від постановки проблеми, висунення гіпотез і моделювання до аналізу даних, презентацій і рефлексії – у межах єдиного курсу.

Методика формування ІКК ліцеїстів має цілісну системну будову та

спирається на сучасні методологічні підходи; її поетапна реалізація (ціннісно-мотиваційний, формувальний, завершальний етапи) забезпечує кероване зростання компетентностей, навчальної суб'єктності та рефлексії.

Кейс-технологія у військово-орієнтованому контексті є ключовим інструментом перенесення знань у практику, формування аналітичних, комунікативних, прогностичних, творчих і управлінських умінь, а також готовності до відповідальної поведінки в умовах невизначеності.

Цифрові інструменти (включно з ШІ) посилюють мотивацію та навчальні результати завдяки динамічному середовищу, персоналізації, формувальному зворотному зв'язку й можливості моделювати реалістичні ситуації прийняття рішень.

Емпіричні дані дослідження свідчать про зростання рівня сформованості ІКК ліцеїстів, впевненості у використанні цифрових інструментів і активізації участі ліцеїстів у навчальному процесі за умов системного впровадження кейс-методу та ІКТ.

Сухецька Юлія
Військово – юридичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАНДАРТІВ НАТО

Законом України № 2680-VIII від 7 лютого 2019 року [1] до Конституції було внесено зміни, якими закріплено незворотність стратегічного курсу держави на набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, що визначило цивілізаційний вибір українського суспільства та закріпило європейську ідентичність народу. У Стратегії воєнної безпеки України, затвердженій Указом Президента від 25 березня 2021 року №121/2021 [2], зазначено, що основною метою є створення всеохоплювальної системи оборони, яка гарантує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність, а також інтеграцію держави до євроатлантичного безпекового простору. Саме тому одним із ключових завдань визначено реформування сектору безпеки й оборони з урахуванням досвіду країн-членів НАТО. Особливе місце у цьому процесі належить системі військової освіти, яка має бути модернізована відповідно до сучасних викликів. У рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року [3] підкреслено, що кадрова політика у силах оборони повинна спиратися на принципи, які відповідають стандартам НАТО та вітчизняному досвіду бойових дій.

Система військової освіти є складовою оборонного сектору та забезпечує Збройні Сили України, Державну прикордонну службу та Національну гвардію підготовленими офіцерами й сержантами. Вона інтегрована у загальнодержавну систему освіти та регулюється як базовим законодавством,

так і спеціальними відомчими актами. В умовах війни з Російською Федерацією актуальним стає оновлення освітніх програм, забезпечення сумісності з країнами НАТО, взаємне визнання дипломів та підвищення рівня мовної підготовки за стандартом STANAG 6001. Серед головних напрямів трансформації варто відзначити створення єдиної системи підготовки для сил оборони на основі стандартів НАТО, запровадження підготовки офіцерів стратегічного та оперативного рівнів, розвиток лідерських компетентностей, упровадження принципу «освіта впродовж кар'єри» та використання стандартів НАТО Bi-SCD 075-007 «Освіта і підготовка».Країни НАТО інтегрували військову освіту у загальноєвропейський простір вищої освіти, де ключовим орієнтиром є Болонський процес і Європейська кредитно-трансферна система. Україна як його учасниця повинна враховувати ці вимоги, поєднуючи їх із особливостями національної системи та стандартами Альянсу. Водночас існують ризики некритичного запозичення чужих моделей, ігнорування власних особливостей, механічного копіювання стандартів чи перевантаження навчальних планів. Тому адаптація має ґрунтуватися на поєднанні вітчизняного досвіду та міжнародних практик.Особливої уваги потребує підготовка кадрів для Національної гвардії та Державної прикордонної служби. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» та Закону «Про Національну гвардію України» [4], НГУ виконує як оборонні, так і правоохоронні завдання, а ДПСУ є правоохоронним органом спеціального призначення, що здійснює охорону державного кордону й захист суверенних прав у виключній морській економічній зоні. Це зумовлює необхідність розробки освітніх програм, які враховують особливості служби в цих структурах. У контексті реформування активно обговорюється модель впровадження професійних курсів військової освіти. На тактичному рівні передбачається реалізація програм L1A (індивідуальна підготовка), L1B (підготовка командирів взводу), L1C (командирів роти) та L2 (штаб батальйону чи бригади). Оперативний рівень представлений курсами L3 для офіцерів військового управління [5, с.10].

Попри позитивні зрушення, процес трансформації військової освіти стикається з низкою проблем. По-перше, відчувається недостатнє фінансування, що обмежує можливості матеріально-технічного забезпечення та впровадження сучасних технологій навчання. По-друге, існує нестача кваліфікованих викладачів, які мають практичний досвід служби у багатонаціональних операціях та володіють англійською мовою на належному рівні. По-третє, освітні програми нерідко перевантажені другорядними дисциплінами, що знижує ефективність підготовки офіцерів. По-четверте, бракує узгодженості між різними відомчими навчальними закладами, що ускладнює формування єдиних стандартів підготовки. Нарешті, існує проблема повільної інтеграції міжнародного досвіду та недостатнього використання цифрових технологій у навчальному процесі. Шляхами вирішення зазначених проблем можуть стати підвищення державного фінансування військових вишів та оптимізація використання наявних ресурсів, залучення іноземних інструкторів і викладачів з країн НАТО, розвиток програм підвищення

кваліфікації українських педагогів та їх стажування за кордоном, перегляд навчальних планів із метою зменшення перевантаження та акценту на практичних дисциплінах, створення єдиного освітнього простору для всіх закладів сектору безпеки й оборони на основі стандартів НАТО, а також упровадження сучасних цифрових технологій, симуляторів та дистанційного навчання.

Таким чином, військова освіта в Україні є одним із ключових елементів національної безпеки та оборони, і її трансформація вимагає системного підходу. Вона повинна забезпечити сумісність із країнами Альянсу, відповідати принципу безперервної освіти впродовж кар'єри, формувати лідерські якості офіцерів, підвищувати рівень мовної підготовки та враховувати специфіку різних силових структур. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на вироблення оптимальної моделі інтеграції стандартів НАТО у систему підготовки офіцерів Збройних Сил, Національної гвардії та Державної прикордонної служби України.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору : Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text

2. Стратегія воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України": Указ Президента України № 473/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121

4. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text

5. Мірненко В., Оліфер В. Трансформація системи військової освіти: основні тенденції та перспективи. *Військова освіта*. 2023. Вип. 1. С. 9-17.

Ткачова Кристина
Національний університет оборони України

ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ SAT ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

У процесі трансформації сектору безпеки і оборони України особливого значення набуває модернізація системи військової освіти відповідно до стандартів і принципів НАТО. Збройна агресія рф проти України стала каталізатором для прискорення цих процесів, засвідчивши потребу у цілісній,

науково обґрунтованій системі підготовки військових кадрів, зорієнтованій на реальні потреби Збройних Сил України. Одним із ключових напрямів такої трансформації є впровадження системного підходу до підготовки Systematic Approach to Training (SAT), який є основою військової освіти країн НАТО і спрямований на досягнення конкретних результатів навчання, що відповідають визначеним службовим завданням [6].

Вітчизняні наукові дослідження зосереджені на питаннях удосконалення військової освіти на засадах системного підходу та адаптації до стандартів НАТО. У наукових працях розглядаються можливості впровадження методики SAT у систему управління якістю підготовки військових фахівців, її структура та етапи реалізації від аналізу потреб до оцінювання результатів навчання [5, с. 212]. Дослідники підкреслюють, що SAT розглядається як методологічна основа для побудови структурно-логічних моделей підготовки, що забезпечують підвищення якості освітнього процесу та узгодженість із вимогами стандартів НАТО [3, с. 100; 6].

Окрему увагу у вітчизняних публікаціях приділено трансформації системи військової освіти у контексті створення єдиної уніфікованої системи підготовки персоналу для сил оборони, поєднанню європейських освітніх принципів із нормами Альянсу [2, с. 6; 4, с. 92]. Підкреслюється також потреба у формуванні системного бачення військової освіти як багаторівневої моделі, розвиток якої має спиратися на управління змінами, наукове прогнозування результатів і практичну орієнтацію навчання [1, с. 126; 8; 9].

У сучасних умовах особливої актуальності набуває впровадження системи SAT у практику військової освіти Збройних Сил України. Необхідним стає науково обґрунтований перехід до сучасних методів планування, організації та оцінювання підготовки військових фахівців, що відповідають стандартам і вимогам НАТО [3, с. 99; 5, с. 213]. Реалізація принципів SAT спрямована на удосконалення системи управління якістю підготовки військових фахівців та забезпечення її відповідності сучасним вимогам сектору безпеки і оборони України [5, с. 214].

Система Systematic Approach to Training (SAT), що діє в країнах НАТО, є цілісною методологією організації навчання, яка включає п’ять взаємопов’язаних етапів: аналіз, проєктування, розроблення, впровадження та оцінювання результатів навчання. Її сутність полягає у безперервному зворотному зв’язку між потребами служби, змістом навчальних програм і реальними результатами підготовки, що забезпечує практичну спрямованість освітнього процесу [5, с. 213].

У країнах НАТО SAT розглядається не лише як інструмент побудови навчальних програм, механізм управління якістю підготовки персоналу, який дозволяє коригувати зміст навчання відповідно до змін оперативного середовища [5, с. 214]. Цей підхід охоплює повний цикл від аналізу функціональних обов’язків до оцінювання компетентностей випускників у ході виконання ними службових завдань [5, с. 213].

Дослідження та практика свідчать, що у Збройних Силах України окремі елементи SAT уже апробовано у Національному університеті оборони України,

Військовій академії (м. Одеса), Харківському національному університеті Повітряних Сил та інших закладах у межах співпраці з програмою NATO DEEP Ukraine [2, с. 7]. Водночас процес імплементації системи вимагає подальшої нормативної, організаційної та кадрової підтримки, зокрема створення єдиної методичної бази, узгодженої з директивою NATO Bi-SC 075-007 “Education and Individual Training” [6].

У працях вітчизняних науковців підкреслюється, що застосування SAT у системі військової освіти створює умови для структурно-логічного моделювання підготовки фахівців, коли чітко визначаються зв’язки між посадовими завданнями, результатами навчання та критеріями оцінювання компетентностей [3, с. 100]. Використання принципів SAT дає можливість чітко організувати освітній процес, об’єктивно оцінювати результати навчальних програм і узгоджувати підготовку у військових навчальних закладах з реальними потребами військ [3, с. 103].

Водночас, автори досліджень наголошують, що пряме механічне копіювання стандартів НАТО без урахування національних особливостей може призвести до формалізму у впровадженні. Тому важливо створити власну національну модель SAT, яка поєднає базові принципи Альянсу з урахуванням досвіду Збройних Сил України [4, с. 93].

Серед основних проблем упровадження системи SAT визначаються [5, с. 213–214; 3, с. 104]:

відсутність єдиної нормативно-правової бази, що регламентує застосування SAT у військовій освіті;

недостатній рівень підготовки викладацького складу до реалізації компетентнісного підходу;

обмежене використання результатів аналізу посадових функцій під час формування навчальних програм;

невисокий рівень цифрової підтримки процесів планування та оцінювання навчання;

складність інтеграції SAT у чинні освітньо-професійні програми.

Для подолання зазначених проблем доцільно передбачити наступні кроки:

розроблення нормативного акту Міністерства оборони України, який визначатиме порядок упровадження SAT у військовій освіті;

створення національного центру підготовки фахівців SAT на базі провідного військового вишу;

інтегрування SAT у систему управління якістю освіти, забезпечивши зворотний зв’язок між результатами навчання і потребами військ;

розширення підготовки інструкторів за принципом “train-the-trainer”;

розроблення цифрової платформи моніторингу компетентностей, яка дозволятиме аналізувати ефективність навчальних програм у реальному часі.

Реалізація цих заходів дозволить створить підґрунтя для стандартизації військової освіти України відповідно до вимог НАТО, підвищить результативність освітнього процесу та сприятиме формуванню професійно підготовленого кадрового ядра сил оборони [1, с. 130; 5, с. 214].

Отже, імплементація системи Systematic Approach to Training (SAT) у військову освіту Збройних Сил України є не лише важливим елементом інтеграції у євроатлантичний освітній простір, а й практичним інструментом підвищення ефективності професійної підготовки військових фахівців. Її застосування забезпечує створення єдиного механізму управління якістю підготовки кадрів, орієнтованого на результативність навчання та виконання реальних завдань оборони держави [5, с. 214].

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення методики оцінювання ефективності навчальних програм, удосконалення цифрової підтримки процесу підготовки, а також створення системи професійного розвитку інструкторів і викладачів за принципами SAT [4, с. 93; 1, с. 130].

Список використаних джерел:

1. Артамощенко В. С. Модель системи військової освіти на основі ланцюга Маркова. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2023. № 2(47). С. 125–132. DOI:10.33099/2311-7249/2023-47-2-125-132.

2. Жиздюк Г. А. Адаптація військової освіти в Україні до стандартів НАТО: виклики та перспективи. *Академічні візії*. 2024. Вип. 29. С. 1–12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://doi.org/10.5281/zenodo.10870377.

3. Зельницький А., Заболотний О., Карпенко В., Шабатіна Н. Теоретичні засади структурно-логічного моделювання підготовки військових фахівців у системі вищої військової освіти на основі SAT. *Військова освіта*. 2025. № 1(51). С. 97–119. DOI: 10.33099/2617-1775/2025-01/97-119.

4. Клачко В., Білявець С., Діденко О., Дем'янюк Ю. Стан, проблеми та перспективи трансформації військової освіти в контексті реалізації стандартів НАТО. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України.* Серія: Педагогічні науки. 2022. № 1(28). С. 90–104. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/958

5. Цевельов О., Мітягін О. Досвід запровадження методики SAT у систему управління якістю підготовки військових фахівців. *Військова освіта.* 2025. № 1(51). С. 211–223. DOI: 10.33099/2617-1775/2025-01/211-223.

6. System Approach to Training (SAT) Handbook. NATO DEEP eAcademy. NATO, 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://deep.ndc.nato.int/sat-handbook (дата звернення: 15.10.2025).

Тодорова Ксенія
Харківський національний університет Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба

EMPLOYMENT OF ENGLISH LANGUAGE AS A MEANS OF PERSONALITY FORMATION

Nowadays, the English language is considered to be a unique tool to get access to global scientific, cultural and educational resources by means of international communication in various spheres of life. Military sphere is not an exception as one

of the essential components of negotiations on any level is communication between the representatives of different countries in order to share experience, decide on collaboration terms and reach agreement on ambiguous issues. Due to the wide spectrum of English language application, it might be considered as a tool for personality formation in cadets as well. The purpose of the article is to reveal the essence of English language influence on personality development and outline its role in modern conditions.

Language fulfils the function of thinking and socialization, reflecting reality as well as structuring cognitive processes of the individual. E. Sapir and B. Whorf emphasized this fact in the linguistic relativity hypothesis by arguing that language categories shape perception of the world. [6] Cultural-historical theory language is considered to be a mechanism of higher mental function development. Correspondingly, language is both a communicative and formative factor in emotional and value-based development.

As for exactly English language, it functions as a lingua franca in science, education and international relations [3]. Mastery of English ensures not only communicative, but also intercultural competence, which is a key factor in successful integration into the world community [7]. Compared to other foreign languages, English has distinct advantages due to its being widespread and multifunctional

It is important to emphasize that learning English fosters the development of essential personality traits, such as:

- Cognitive aspect – creativity, critical thinking and analytical skills [2].
- Affective aspect – self-confidence, motivation, tolerance and empathy in intercultural communication [5].
- Social aspect – leadership, adaptability, teamwork and intercultural competence [1].

The personality traits mentioned above contribute to formation of a mature, self-sufficient individual who is prepared to fulfill its responsibilities in the professional sphere, including the military one. These well-developed qualities are inalienable features of an effective leader and commander.

In educational systems, English is regarded not only as a linguistic but also as a personality developing subject. It contributes to professional self-identification and broadens cadets' sociocultural horizons. Practices, such as international exchanges, project-based learning and peer-to-peer communication prove the role of fostering communicative autonomy and responsibility. [4]

English emerges not only as a communicative instrument but also as a powerful factor of personality development. It shapes cognitive, affective and social qualities that ensure individual competitiveness for future officers in globalized society. Further research in this field requires an interdisciplinary approach combining pedagogy, psychology and applied linguistics.

References:

1. Brown H. D. *P*rinciples of Language Learning and Teaching. 5th ed. White Plains : Pearson Education, 2007. 410 p.

2. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon : Multilingual Matters, 1997. 124 p.
3. Crystal D. *English as a Global Language*. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 212 p.
4. Dörnyei Z. Motivational Strategies in the Language Classroom. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 155 p.
5. Gardner R. Motivation and Second Language Acquisition: The Socio-Educational Model. New York : Peter Lang, 2010. 195 p.
6. Sapir E. Selected Writings in Language, Culture and Personality. Berkeley : University of California Press, 1949. 650 p.
7. Seidlhofer B. Understanding English as a Lingua Franca. Oxford : Oxford University Press, 2011. 248 p.

Храбан Тетяна
к.філол.н., доцент
Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти
Храбан Михайло
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ МОВНОЇ ОСВІТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У XXI столітті мовна підготовка військовослужбовців перетворилася на один із ключових компонентів національної безпеки та обороноздатності держави. В умовах гібридних загроз, міжнародних миротворчих операцій та поглиблення співпраці з НАТО Збройні Сили України (ЗСУ) потребують фахівців, які володіють англійською мовою на професійному рівні. Володіння мовою вже давно перестало бути лише елементом загальної освіти – воно стало інструментом оперативної сумісності (interoperability), без якої неможливо ефективно виконувати завдання у складі багатонаціональних сил. Англійська мова визнана офіційною мовою НАТО та основною мовою міжнародного військового співробітництва. Відповідно, військовослужбовці ЗСУ мають оволодівати нею на рівні, визначеному міжнародними стандартами (STANAG 6001). Це передбачає здатність до швидкого сприйняття інформації, точного відтворення військових команд, ведення переговорів, підготовки офіційних документів і доповідей, а також міжособистісної комунікації у багатокультурному середовищі [2]. Водночас традиційні підходи до викладання іноземних мов у військових навчальних закладах не завжди забезпечують належний рівень практичної підготовки. Вони часто ґрунтуються на механічному засвоєнні граматичних структур і словникових одиниць, що не відповідає сучасним вимогам динамічного військового середовища. Слухачі та курсанти стикаються з так званим «мовним бар’єром» – невпевненістю у власних знаннях, страхом помилок та труднощами застосування англійської мови у реальних професійних ситуаціях [1]. У цьому контексті цифрова трансформація освітнього процесу постає не просто як інноваційна тенденція, а

як необхідність. Інтеграція новітніх цифрових технологій (віртуальної та доповненої реальності, штучного інтелекту, гейміфікації, мобільних додатків) дозволяє створити умови максимально наближені до реальної військової практики. Такі технології забезпечують ефективне занурення у мовне середовище, персоналізацію навчального процесу та формування стійких комунікативних навичок у військовому контексті.

Мета статті – визначити інноваційні напрями цифрової трансформації мовної освіти у Збройних Силах України (ЗСУ); проаналізовувати роль віртуальної та доповненої реальності (VR/AR), штучного інтелекту (AI), гейміфікації та цифрових платформ у подоланні мовного бар'єру та формуванні іншомовної компетентності військовослужбовців; окреслити основні проблеми впровадження інновацій (вартість обладнання, підготовка викладачів, технічні труднощі) та визначити перспективи інтеграції стандартів НАТО у цифрові освітні рішення.

Цифрова трансформація військової освіти відкриває нові можливості для навчання іноземних мов, зокрема англійської, яка є основною мовою міжнародного військового співробітництва. Використання сучасних технологій, що дозволяє поєднати теоретичну підготовку з практичними симуляціями, які сприяють подоланню мовного бар'єру та формуванню комунікативної компетентності в умовах, максимально наближених до реальних бойових і штабних ситуацій, відбувається у наступних напрямках:

1.Віртуальна та доповнена реальність (VR/AR). Використання VR/AR у військовій мовній підготовці має значний потенціал. Слухачі отримують можливість зануритися у реалістичні симуляції, що імітують ведення переговорів у багатонаціональному штабі; виконання наказів та рапортів англійською мовою; міжособистісну комунікацію з іноземними військовослужбовцями під час операцій. VR-середовище створює умови, у яких помилки стають частиною навчального процесу, а не фактором психологічного бар'єру. Таким чином, технологія сприяє формуванню впевненості у власних мовних навичках. AR, у свою чергу, дозволяє поєднати реальні навчальні аудиторії з інтерактивними підказками (наприклад, візуалізація військової техніки чи командних структур англійською мовою), що робить навчання більш наочним і практичним [5].

2. Штучний інтелект (AI). AI відкриває новий рівень персоналізації навчання. Адаптивні алгоритми аналізують успішність кожного слухача та пропонують індивідуальні траєкторії засвоєння матеріалу. Це особливо важливо у військовій сфері, де рівень підготовки курсантів і слухачів може суттєво відрізнятися. Серед прикладів застосування AI у мовній освіті ЗСУ можна виділити: автоматичне формування словників військової термінології залежно від спеціалізації (зв'язок, кіберзахист, логістика); чат-боти та голосові асистенти, що імітують комунікацію з іноземними офіцерами; автоматизоване тестування відповідно до стандартів STANAG 6001. AI також дозволяє застосовувати Learning Analytics – аналіз даних про навчальний прогрес, що допомагає викладачам своєчасно коригувати освітній процес [4].

3. Гейміфікація навчання. Елементи гри стають потужним інструментом

мотивації у мовній підготовці. Використання сценаріїв («місія в зоні ООС», «спільна операція з НАТО», «кризові переговори») дозволяє курсантам і слухачам опановувати лексику та граматику в умовах, наближених до реальних бойових завдань. Гейміфікація забезпечує: підвищення рівня залученості слухачів; розвиток навичок командної взаємодії англійською мовою; закріплення матеріалу у практичних ситуаціях [3].

4. Цифрові платформи та мобільні застосунки. Використання LMS (Moodle, MS Teams, Google Classroom) створює цілісну систему організації навчального процесу: від доступу до навчальних матеріалів і форумів до проведення онлайн-іспитів. У військових умовах особливого значення набувають мобільні застосунки, які дозволяють продовжувати навчання навіть під час перебування у польових умовах. Перспективним напрямом є розробка мобільного застосунку «Військовий перекладач», що включає: щоденні мовні тренування; інтегровані симуляції комунікації з іноземними партнерами; модулі для підготовки до іспитів STANAG 6001 [6].

5. Хмарні технології та кібербезпека. Організація спільної роботи над навчальними матеріалами через Microsoft 365 або Google Workspace for Education дозволяє створити єдиний цифровий освітній простір. Для ЗСУ актуальним завданням є інтеграція безпечних національних військових аналогів таких платформ, що відповідатимуть стандартам кіберзахисту та забезпечуватимуть захист конфіденційних даних [6].

Попри очевидні переваги, цифрова трансформація мовної освіти у ЗСУ стикається з низкою суттєвих викликів. Вони охоплюють не лише технічні й фінансові обмеження, але й організаційні, методичні та кадрові проблеми:

1. Фінансово-матеріальні обмеження. Впровадження інноваційних технологій (VR/AR, AI, інтерактивних платформ) вимагає значних інвестицій. Основними фінансовими проблемами є висока вартість обладнання: VR-шоломи, серверні потужності для обробки даних, ліцензійні програмні рішення; недостатнє бюджетне фінансування: пріоритетність оборонних витрат у воєнний час відсуває питання цифровізації освіти на другий план; залежність від грантових і міжнародних програм: багато інноваційних проєктів фінансуються за рахунок партнерів НАТО чи програм Erasmus+, що створює ризик нестабільності у разі припинення зовнішньої підтримки.

2. Кадрові виклики. Цифрова трансформація вимагає викладачів нового типу – фахівців, які одночасно володіють високим рівнем англійської мови, методиками викладання і цифровими компетентностями. Основними кадровими бар’єрами є недостатня готовність викладачів до роботи з новими технологіями (VR, AI, онлайн-платформи);обмежені можливості підвищення кваліфікації у сфері цифрової педагогіки; ризик професійного вигорання у зв’язку з поєднанням високого навантаження та необхідності постійного навчання.

3. Методичні бар’єри. Інноваційні технології потребують нових методичних рішень, яких поки що бракує. Серед основних проблем – дефіцит навчальних матеріалів військового спрямування, адаптованих для VR/AR і мобільних застосунків; відсутність комплексних методик інтеграції AI у

викладання мов (наприклад, автоматизоване оцінювання за STANAG 6001 поки перебуває на стадії розробки); неузгодженість освітніх програм із сучасними міжнародними підходами до мовної підготовки військовослужбовців.

4. Технічні та організаційні труднощі. Навчальний процес у ЗСУ часто відбувається у специфічних умовах, що ускладнює використання цифрових технологій. Основні проблеми – обмежений доступ до високошвидкісного інтернету у польових умовах; проблеми з технічним обслуговуванням обладнання (VR-шоломи, сервери, локальні мережі); низький рівень інтегрованості цифрових рішень у єдину платформу (наявність кількох розрізнених систем LMS, мобільних застосунків та баз даних).

5. Питання кібербезпеки. Використання цифрових технологій у військовій освіті пов'язане з ризиками витоку даних і кібератак. Для ЗСУ ця проблема є особливо актуальною, оскільки навчальні матеріали часто містять елементи службової інформації; платформи цивільного призначення (Google Workspace, MS Teams) не завжди відповідають вимогам військової безпеки; є потреба у створенні власних захищених цифрових освітніх рішень на національному рівні.

Висновки. Таким чином, цифрова трансформація мовної освіти у Збройних Силах України є не лише освітнім, але й стратегічним завданням, що безпосередньо впливає на рівень обороноздатності держави та ефективність інтеграції у структури НАТО. Аналіз сучасних інноваційних технологій (VR/AR, AI, гейміфікація, мобільні застосунки, хмарні рішення) показує, що їхнє впровадження здатне якісно змінити підхід до мовної підготовки військовослужбовців. По-перше, цифрові технології дозволяють подолати основний бар'єр традиційного навчання – відірваність від реального контексту. Завдяки VR-симуляціям, інтерактивним тренажерам та мобільним додаткам створюється штучне, але наближене до бойових і штабних завдань середовище, яке формує практичні мовні навички. Це забезпечує більш високу готовність особового складу до міжкультурної комунікації у багатонаціональних операціях. По-друге, використання штучного інтелекту відкриває можливості для персоналізованого навчання, що особливо важливо у військових колективах із різним рівнем підготовки. AI-системи дозволяють адаптувати завдання під індивідуальні потреби курсантів і слухачів, здійснювати моніторинг прогресу та надавати миттєвий зворотний зв'язок. Таким чином, ефективність навчання підвищується, а освітній процес стає гнучкішим і більш результативним. По-третє, цифровізація створює передумови для міжнародної інтеграції освітнього простору. Використання онлайн-платформ, віртуальних обмінів і спільних навчальних курсів з іноземними партнерами сприяє інтеграції України у глобальні безпекові структури. Це не лише зміцнює партнерські зв'язки з країнами НАТО, але й дозволяє військовослужбовцям ЗСУ долучатися до передових практик військової мовної підготовки. Водночас, реалізація цифрової трансформації потребує подолання низки викликів: високої вартості обладнання, нестачі кваліфікованих викладачів, методичних та організаційних бар'єрів, а також ризиків кіберзагроз. Подолання цих труднощів можливе лише за умови системної державної підтримки, цільового

фінансування та розвитку власних захищених цифрових освітніх рішень. Отже, цифрова трансформація мовної освіти у ЗСУ є стратегічним напрямом розвитку, який має стати частиною загальної політики реформування військової освіти України. Її реалізація дозволить не лише підготувати військовослужбовців до сучасних викликів, але й забезпечити системне входження України у міжнародний безпековий простір як рівноправного партнера.

Список використаних джерел:

1. Храбан Т.Є. Подолання мовних бар'єрів у комунікації в ракурсі міжнародного співробітництва. *Вища освіта України*. 2025. № 4(95). С. 49–56. https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2025.1(96).07.
2. Храбан Т.Є. Стратегії засвоєння нового лексичного матеріалу під час вивчення англійської мови. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2025. № 1(150). С. 146–151. https://doi.org/10.24195/2617-6688-2025-1-21.
3. Anastasiia B. Modernization of ukrainian higher education: integration of digital technologies as a means of orientation of foreign language learning by students of higher education institutions. *European Science*. 2024. No. 2(sge27-02). P. 44–70. https://doi.org/10.30890/2709-2313.2024-27-00-035.
4. Pasichnyi, R., Serhieiev, V., Shevchenko, S., Petrukha, N., & Hryvnak, B. Digital transformation of higher education as a driver of Ukraine's integration into the European educational space. *Cadernos De Educação Tecnologia E Sociedade*. 2024. No. 17(se4). P. 232–245. https://doi.org/10.14571/brajets.v17.nse4.232-245.
5. Stoica E.A., Bogoslov I.A., O'Connor A. The Digital Battlefield: Exploring the Intersection of Ukraine's War, Digitalization and Economic Development. In: Nate, S. (eds) *Ukraine's Journey to Recovery, Reform and Post-War Reconstruction. Contributions to Security and Defence Studies*. Springer, Cham, 2025. https://doi.org/10.1007/978-3-031-66434-2_13.
6. Tyshchenko V., Bielousov Y., Yemets V., Borodenko T., & Beder D. The impact of digital transformation on the development of post-war regions of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2024. No. 13(81). P. 86–97. https://doi.org/10.34069/AI/2024.81.09.6.

Чаплінський Роман,
к.пол.н.
Халковський Олександр,
к.екон.н.
Заклад вищої освіти РО МО України

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ МОЖЛИВОСТІ МЕДІАПОРТАЛУ "WAR&SANCTIONS"

Постановка проблеми в загальному вигляді. Унаслідок міжнародної ізоляції та політики санкцій росія суттєво втратила свої лобістські позиції в політичних комунікаціях, зокрема, каналами класичної дипломатії, проте в

умовах війни намагається активізувати альтернативні способи досягнення як економічних, так й іміджевих цілей, через створення проксі-організацій, що допомагають уникати санкцій, впроваджуючи агентурні мережі спецслужб у міжнародні проєкти. У зв'язку з цим одним із напрямів протидії країні-агресору є своєчасне викриття таких фактів, створення умов для поширення відповідної інформації у країнах–партнерах України, а також підґрунтя для переконання потенційних союзників рф відмовитися від незаконних транзакцій та співпраці з агресором. Зрозуміло, що опублікувати факти порушення росією санкцій здебільшого неможливо без проведення спеціальних розслідувань із використанням ресурсного потенціалу розвідувальних органів. Отже, є потреба в узагальненні емпіричного досвіду сил сектору безпеки та оборони України щодо створення публічних платформ для викриття означеної діяльності рф.

З огляду на виконання завдань розвідувального забезпечення стратегічних комунікацій МО та ЗС України [1] перед РО МО України постає проблема посилення моніторингу ситуації для виявлення загроз реалізації спеціальних операцій з боку агресора, а також організація протидії цим загрозам. Військові конфлікти XXI століття, зокрема повномасштабна війна росії проти України, засвідчили потребу застосування інноваційних інструментів медіа для аналізу та поширення інформації. РО МО України має позитивний досвід організації протидії з використанням медійних ресурсів, зокрема порталу "War&Sanctions" [2]. Проблема ефективності міжнародних санкцій проти рф аналізується в Україні постійно в численних матеріалах за політичним, економічним та соціальним напрямами [3; 4]. Проте обов'язково потрібно звертати увагу на те, які саме бази даних покладено в основу таких матеріалів. Проблематику верифікації та джерел надходження інформації до мультимедійних платформ державних інституцій сектору безпеки та оборони, зокрема потрібної для якісного функціонування медіапорталу "War&Sanctions" **[2]**, на достатньому рівні не досліджено.

Додатковим аргументом щодо висвітлення проблематики, означеної в матеріалах конференції, є потреба в удосконаленні методичних підходів до інформаційно-аналітичного забезпечення медійної діяльності в контексті широкого вивчення ворожих систем та боротьби з дезінформацією. Методологія, яка створює умови для функціонування онлайн-платформ, має бути релевантною до потреб воєнного часу та оптимізованою до можливостей відомства. Отже, актуальність наукового матеріалу зумовлено як прикладними, так і теоретичними чинниками.

Виклад основного матеріалу. У боротьбі з ворогом, який переважає за чисельністю та ресурсами, Україна вимушена вживати асиметричних заходів. Саме тому, в червні 2024 року РО МО України започатковано роботу медіапорталу "War&Sanctions" [2]. Портал "War&Sanctions" відіграє важливу роль у моніторингу економічної діяльності росії та міжнародних компаній, а його завданнями є: фіксація фактів – збір і систематизація інформації про порушення санкцій; **системний аналіз** – дослідження механізмів уникнення санкцій, зокрема функціонування злочинних систем та окремих об'єктів (цілей); **інформаційна підтримка** – публічне висвітлення фактів, які можуть

завдати шкоди національним інтересам України.

Проаналізуємо чинники, що відображають офіційно заявлену місію ресурсу. Будь-хто у найвіддаленіших куточках світу має доступ до інформації, опублікованої на порталі, та може долучитися до спільних зусиль протидії агресору. Портал також є інструментом донесення інформації до таких груп споживачів, як великі міжнародні банки, інвестиційні компанії й корпорації, державні органи та міжнародні інституції. Контент порталу розроблено таким чином, щоб він був корисним та зручним як у щоденному рутинному комплаєнсі фірм, які співпрацюють з росією, так і у формуванні довгострокових стратегій впливу на агресора.

Особливо важливим у роботі порталу є надання опублікованим даним доказової бази із безпосереднім посиланням на РО МО України як її джерело. Хоча в контенті використовуються переважно посилання на відкриті джерела та документи, які споживачі можуть самі проаналізувати та зробити висновки, тим не менше довіра їх посилюється завдяки тому, що інформацію верифіковано розвідкою як структурою з розширеними можливостями. Згідно з емпіричними оцінками авторів контенту вони це намагаються робити в максимально зручній та human-friendly формі. Портал позиціонує себе як єдину у світі відкриту онлайн-базу даних про спонсорів і співучасників російської збройної агресії проти України.

Функціонування порталу спрямовано на вирішення одного з ключових завдань у рамках стратегічних комунікацій України – підтримання постійної уваги з боку громадськості та лідерів країн-партнерів до української позиції в боротьбі з агресором. В свою чергу, усі санкційні пакети підготовлені зі сторони країн-партнерів обмежують можливості росії обходити санкції через треті держави та тіньові схеми, що свідчить про еволюцію санкційної політики країн Заходу проти рф щодо ліквідації виявлених лазівок та посилення ефективності вже наявних обмежень [3].

Важливого значення набуває потреба в удосконаленні методичних підходів інформаційно-аналітичного забезпечення медійної діяльності в контексті виявлення нетрадиційних збройних формувань, недержавних (приватних) інституцій, регіональних чи транснаціональних ворожих (злочинних) людських мереж, які застосовують асиметричні способи та засоби впливу на законну державну владу та перешкоджають виконанню завдань, які покладаються на сектор безпеки та оборони України. Особливо важливого значення розвідка людських мереж набуває під час повномасштабного вторгнення росії в Україну, коли постає питання своєчасного виявлення ознак прихованої агресії, організації та ведення боротьби з розвідувально-підривною діяльністю спецслужб рф та своєчасного забезпечення якісною інформацією ресурсу медіапорталу “War&Sanctions”. Щодо ворожих систем, то вони є реальною загрозою практично у всіх сферах національної безпеки і оборони України.

Для цього, пропонується в рамках освітнього процесу залучати навчальні групи аналітиків до виконання практичних завдань з проведення цільового системного аналізу (TSA) щодо виявлення центрів тяжінь та цілей у ворожих

системах. Використання практик, що підвищують ефективність навчання, робить процес розвитку аналітиків, які навчаються більш результативним. Покращення навчання досягається через осмислення отриманого досвіду, яке вимагає спостереження, зворотного зв'язку, діалогу та рефлексії. Ці чотири етапи можна застосовувати як на рівні окремого лідера, так і групи, адаптуючи їх для індивідуального або автономного навчання [5].

Практичний підхід навчання через кероване відкриття – це метод, при якому підлеглі самостійно приходять до нових знань або навичок під керівництвом керівника занять (наставника). Замість того, щоб просто надавати інформацію, наставник створює середовище шляхом *націлювання*, де учасники навчання вирішують проблеми, досліджують нові концепції або виконують завдання, які сприяють самостійному виявленню важливих знань. Цей метод сприяє активному залученню, глибшому розумінню матеріалу та розвитку критичного мислення.

На мотиваційному етапі *націлювання* та визначення цілей [6; 7], важливо створити умови, які зацікавлять підлеглих у освітньому процесі та дадуть зрозуміти, чому це навчання є важливим. У контексті військового лідерства мотивація може полягати в поясненні стратегічного значення навичок або знань, які підлеглі мають здобути. Визначення чітких та досяжних цілей допомагає сконцентрувати зусилля на конкретних завданнях. Це також дає змогу підлеглим бачити кінцеву мету свого навчання та розуміти, яким чином їхні зусилля сприяють успіху всієї місії.

Також потрібно звернути увагу на те, що пропонується використовувати міжнародний досвід, зокрема НАТО. Варто зазначити, що у протидії пропаганді та дезінформації під час використання цифрових медіаплатформ, НАТО сповідує підхід заснований на фактах, надійних та прозорих публічній комунікації стратегічного характеру [8]. Провідні країни Заходу, які є ключовими партнерами України, залишатимуться лідерами у формуванні та поширенні достовірної інформації [9].

Висновки. Доведено, що медійні проєкти РО МО України в умовах воєнного стану можуть розглядатися як ефективний інструмент стратегічних комунікацій. Запропонований практичний підхід *керованого відкриття* (стратегічне виявлення елементів ворожої системи, визначення центрів тяжіння та пріоритизація цілей впливу) доводить свою дієвість у освітньому процесі: він переводить аналітичну підготовку з теоретичного рівня в практичну діяльність, сприяючи формуванню навичок критичного мислення, системного аналізу та оперативного прийняття рішень. Таке поєднання теорії та реплікацій реальних сценаріїв підвищує готовність офіцерів до виконання інформаційно-аналітичних завдань у сучасних умовах гібридної війни.

Перспективи подальших досліджень. Полягають у розвитку можливостей медіапорталу "War&Sanctions" як інтегрованої освітньо-аналітичної платформи. Зокрема, доцільним є поглиблення міжвідомчої та міжнародної співпраці шляхом застосування ресурсів порталу у спільних навчаннях із партнерами НАТО та іншими країнами. Перспективним напрямом є також інтеграція сучасних технологій штучного інтелекту та обробки великих даних,

що дозволить автоматизувати аналіз інформаційних масивів, розширити можливості навчальних сценаріїв та підвищити швидкість і якість ухвалення рішень офіцерами-аналітиками.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України : наказ МО України від 22.11.2017 № 612. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text (дата звернення: 05.09.2025).
2. Офіційний сайт Головного порталу про спонсорів та співучасників агресії**.** URL: https://war-sanctions.gur.gov.ua (дата звернення: 05.09.2025).
3. Бобровицький А., Гавриленко Н., Гончарук А., Ус І. Міжнародні санкції як інструмент стримування російської агресії проти України : *аналітичні матеріали Національного інституту стратегічних досліджень.* Київ, 2023. URL: https://niss.gov.ua (дата звернення: 05.09.2025).
4. Дайджест про вплив виходу іноземних компаній на економіку РФ. *Київська школа економіки. 2025.* № 1-76. URL: https://kse.ua (дата звернення: 05.09.2025).
5. Основи розвитку військового лідерства (за досвідом збройних сил держав − членів НАТО): *навчально-методичний посібник* / за заг. ред. Р.Я. Горбача. Київ: ГУП ГШ ЗС України, НДЦ ГП ЗС України, 2025. 302с. С. 89-91.
6. NATO AJP-3.9. Allied Joint Doctrine for Joint Targeting. NATO. Brussels, 2021. 126 p. URL: https://assets.publishsng.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1033306/AJP-3.9._EDB_V1_E.pdf (дата звернення: 05.09.2025), p. VI.
7. HATO STANAG 6508. Human network analysis and support to targeting AintP-13 Edition A, 2017. URL: https://standards.globalspec.com/std/14361908/stanag-6508 (дата звернення: 05.09.2025).
8. НАТО проти дезінформації: як Україна може розвивати співпрацю з альянсом. URL: https://prismua.org/nato3/ (дата звернення: 05.09.2025).
9. Майбутнє безпекове середовище 2030: Стратегічне передбачення (попередній опис). МО України, Київ: 2019. 53 с.

Чернєвська Ольга
Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМУ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Сучасна війна набуває ознак високотехнологічного протистояння, де провідну роль відіграють цифрові системи управління, інформаційні технології, автоматизовані комплекси та

кібербезпека. В умовах російської агресії проти України актуальним завданням стає трансформація військової освіти у напрямі цифровізації. Майбутні офіцери повинні бути готові діяти у цифровому середовищі, вміти користуватися сучасними технологіями та оперативно адаптуватися до нових викликів. Водночас на шляху інтеграції цифрових інструментів у систему військової освіти України існують серйозні проблеми організаційного, матеріально-технічного та кадрового характеру.

Основна частина. Традиційна військова підготовка в Україні спиралася на аудиторні заняття, стройові тренування та польові навчання. Однак повномасштабна війна зумовила потребу у швидкому переході до більш гнучких форм навчання. Використання цифрових технологій стало не лише сучасною тенденцією, а й практичною необхідністю: дистанційні формати дозволяють продовжувати навчальний процес навіть у зоні підвищеної небезпеки, а тренажери та симулятори — зменшувати ризики при підготовці особового складу.

Цифрові технології у військовій освіті: важливим етапом стали ифрові освітні платформи. У багатьох вищих військових навчальних закладах України вже активно використовуються системи дистанційного навчання на базі Moodle та власні цифрові освітні середовища. Вони дозволяють курсантам отримувати доступ до матеріалів, проходити тестування та виконувати завдання в онлайн-режимі. Симулятори та тренажери: наприклад у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного застосовуються комп'ютерні тренажери для підготовки командирів механізованих підрозділів, а у Військовому інституті танкових військ — сучасні системи віртуального моделювання бою. Це дозволяє імітувати різні бойові ситуації та відпрацьовувати рішення без витрат ресурсів і ризику для життя. Наступний крок це віртуальна та доповнена реальність (VR/AR). В Україні починають впроваджувати системи віртуальної стрілецької підготовки, які дозволяють відпрацьовувати вогневі завдання у цифровому середовищі. Подібні технології давно застосовуються у країнах НАТО: наприклад, у США активно використовують Virtual Battle Space (VBS) — платформу для моделювання бойових дій. Ну і останнє, цифрові карти та геоінформаційні системи (ГІС). Курсантів навчають працювати з цифровими картами та інтегрованими системами управління військами. Це підготовлює їх до роботи у сучасних умовах, де просторові дані відіграють вирішальну роль у плануванні операцій.

Попри позитивні зрушення, існують значні бар'єри, зокрема: Матеріально-технічні обмеження, оскільки частина вищих військових навчально закладів не має достатньої кількості сучасних комп'ютерів, тренажерів та VR-комплексів. Кадровий фактор – викладачам часто не вистачає підготовки для ефективного використання новітніх цифрових інструментів. Кібербезпека, а саме, з кожним днем зростає ризик кібератак на освітні платформи та симуляційні системи, що може становити загрозу витоку важливих даних. І також це є психологічний бар'єр. Тобто, більша частина особового складу віддає перевагу традиційним методикам навчання та з обережністю сприймає цифровізацію.

Перспективами розвитку даного напряму є:

- Інтеграція стандартів НАТО. Україна активно співпрацює з партнерами по НАТО, запозичуючи досвід використання цифрових тренажерів і симуляторів. Наприклад, британські військові академії застосовують Combined Arms Tactical Trainer (CATT) — масштабну симуляційну систему, що може бути корисним орієнтиром для України.
- Використання штучного інтелекту. AI може стати ключовим елементом аналізу рішень курсантів під час навчання, формувати індивідуальні траєкторії підготовки.
- Створення центрів інноваційної військової педагогіки. Такі центри зосереджуватимуть розробку нових методик навчання та впровадження цифрових технологій.
- Розвиток національної цифрової освітньої екосистеми ЗСУ. Вона має включати уніфіковані електронні курси, симулятори, бази даних і платформи для дистанційного навчання.

Висновки. Інтеграція цифрових технологій у військову освіту України є стратегічно важливим завданням, що визначає якість підготовки майбутніх офіцерів. Використання електронних платформ, симуляторів, VR/AR-технологій і ГІС значно підвищує ефективність навчального процесу. Разом із тим потребують вирішення питання матеріально-технічного забезпечення, підготовки викладацького складу та кіберзахисту освітнього середовища.

Перспективи подальших досліджень У подальших дослідженнях доцільно зосередити увагу на: розробці методик застосування штучного інтелекту у військовій підготовці; вивченні впливу VR/AR-технологій на психологічну стійкість курсантів; створенні національних центрів кіберзахисту військової освіти; узгодженні цифрових програм навчання з міжнародними стандартами НАТО.

Реалізація цих напрямів сприятиме побудові сучасної, технологічної та стійкої системи військової освіти України, яка відповідатиме викликам XXI століття та сприятиме зміцненню обороноздатності держави.

Чкалов Артур
Військова академія (м. Одеса)

ОСВІТНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-РОЗВІДНИКІВ

Постановка проблеми. Сучасне безпекове середовище характеризується динамічними змінами, що вимагають від військових фахівців, зокрема офіцерів-розвідників, високої гнучкості та здатності швидко адаптуватися до нових умов служби [4]. Професійна мобільність у цьому контексті постає як інтегральна якість, що поєднує готовність до перенавчання, набуття нових знань та умінь, критичне переосмислення власного досвіду і здатність застосовувати його у різних ситуаціях [2]. Відтак виникає потреба в освітніх стратегіях, що будуть сприяти цілеспрямованому розвитку професійної

мобільності майбутніх офіцерів розвідки в системі військової освіти [5].

Виклад основного матеріалу. Розвиток професійної мобільності майбутніх офіцерів-розвідників у системі військової освіти потребує застосування освітніх стратегій, що враховують динамічність сучасного освітнього середовища ВВНЗ, високий рівень невизначеності та потребу у швидкому прийнятті рішень [3]. Важливим методологічним орієнтиром у цьому процесі виступають педагогічні умови, що здобули найвищий рейтинг у ході експертного оцінювання: проблемно-орієнтоване навчання на основі кейсів, посилення рефлексивної складової та гнучка індивідуалізація освітніх траєкторій. Їх комплексне впровадження дозволяє забезпечити як практичну спрямованість підготовки, так і формування здатності до постійного саморозвитку й адаптації [1].

Першою ключовою стратегією є реалізація проблемно-орієнтованого навчання на основі оперативних кейсів розвідувальної діяльності. Суть цього підходу полягає в організації освітнього процесу через аналіз реальних чи максимально наближених до реальності ситуацій. Використання кейсів, побудованих на прикладах розвідувальних операцій, дозволяє курсантам не лише опрацьовувати алгоритми дій, але й розвивати аналітичне мислення, уміння прогнозувати можливі сценарії та приймати рішення в умовах невизначеності [5]. У цьому контексті освітній процес набуває інтерактивного й практико-орієнтованого характеру: слухачі стають активними суб’єктами, які навчаються віднаходити оптимальні рішення в складних умовах. Проблемно-орієнтоване навчання сприяє формуванню когнітивної гнучкості, здатності до міждисциплінарної інтеграції знань і виробленню навичок, які напряму пов’язані з вимогами до офіцера-розвідника [2].

Другою стратегією, що безпосередньо впливає на розвиток професійної мобільності, є посилення рефлексивного складника освітнього середовища. Особливу увагу заслуговує практика аналізу проведених дій, що широко застосовується у підготовці військових підрозділів країн НАТО [4]. Упровадження цього підходу у вітчизняну систему освіти сприяє тому, що курсанти отримують не лише зовнішню оцінку, але й навчаються самостійно аналізувати власні дії, визначати помилки, прогнозувати їхні наслідки та знаходити шляхи удосконалення [1]. Такий механізм забезпечує розвиток критичного мислення, здатність об’єктивно оцінювати результати діяльності, що є необхідним у сучасній розвідувальній практиці. Більше того, систематична рефлексивна діяльність формує готовність до неперервного навчання і професійного самовдосконалення, що є визначальними рисами сформованості професійної мобільності [2].

Третьою умовою, що формує стратегічний напрям розвитку професійної мобільності, виступає забезпечення гнучкої індивідуалізації навчання через розроблення вибіркових професійних траєкторій. Йдеться не лише про варіативність освітніх і навчальних програм, але й про створення освітнього середовища, у якому курсанти мають змогу обирати напрями саморозвитку, що найбільше відповідають їхнім професійним інтересам та потенційним завданням служби [4]. Це може реалізовуватися через введення вибіркових

дисциплін, практичних курсів чи тренінгів, орієнтованих на конкретні напрями розвідувальної діяльності (наприклад, інформаційно-аналітична робота, кіберрозвідка, робота з БпЛА тощо). Індивідуалізація забезпечує врахування особливостей кожного курсанта, підвищує його внутрішню мотивацію та сприяє формуванню відповідальності за власний професійний розвиток [1].

Варто підкреслити, що зазначені стратегії є взаємопов'язаними. Проблемно-орієнтоване навчання створює основу для формування практичних умінь, але їх якість значною мірою залежить від здатності курсантів до рефлексії та корекції дій. Водночас рефлексивні практики матимуть обмежений ефект без індивідуалізації, що враховує різні стилі навчання та професійні орієнтації майбутніх офіцерів [2; 3]. Поєднання цих трьох умов створює педагогічну систему, що інтегрує когнітивний, діяльнісний та особистісно-ціннісний виміри професійної мобільності [5].

Крім того, важливим є розширення методичного забезпечення реалізації цих стратегій. Викладачі повинні володіти сучасними інтерактивними технологіями, методиками фасилітації групової роботи, прийомами організації рефлексивних сесій [1]. Доцільним є впровадження цифрових інструментів (платформи для симуляцій, онлайн-щоденники для рефлексії, індивідуальні електронні портфоліо), що дозволяють поєднати традиційні та інноваційні підходи [3]. Отже, освітні стратегії розвитку професійної мобільності виходять за межі окремих педагогічних прийомів і формують комплексну систему підготовки майбутніх офіцерів-розвідників [4].

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що освітні стратегії розвитку професійної мобільності майбутніх офіцерів-розвідників ґрунтуються на поєднанні проблемно-орієнтованого навчання, рефлексивної практики та індивідуалізації освітніх траєкторій [2; 5]. Їхня ефективність полягає не лише у формуванні практичних навичок, але й у розвитку здатності до самонавчання, критичного аналізу власних дій та відповідальності за професійне зростання. Водночас такі стратегії сприяють адаптації військової освіти до нових стандартів, що активно впроваджуються у міжнародному контексті, насамперед у системі підготовки офіцерів країн НАТО, де мобільність розглядається як ключова умова професійної стійкості та лідерського потенціалу військових фахівців [1].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений науковий пошук підтвердив, що найбільш дієвими освітніми стратегіями розвитку професійної мобільності у майбутніх офіцерів-розвідників є проблемно-орієнтоване навчання, рефлексивні практики та індивідуалізація освітнього процесу. Їх комплексна реалізація сприяє формуванню готовності до дій у невизначених і динамічних умовах, розвитку критичного мислення та самостійності у прийнятті рішень.

Подальші дослідження доцільно зосередити на розробленні критеріїв і показників оцінювання рівня професійної мобільності офіцерів-розвідників; впровадженні цифрових технологій для підтримки індивідуальних освітніх траєкторій; порівнянні вітчизняних практик підготовки з досвідом країн НАТО з метою інтеграції кращих міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Боярська-Хоменко А. В., Риндін Ю. І. Роль коучингу у формуванні військового лідерства майбутніх офіцерів розвідки. *Теорія та методика навчання та виховання.* 2024. № 56. С. 22-36. https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.02.
2. Зелений І.І., Боярська-Хоменко А.В. Професійний саморозвиток офіцерів розвідки у контексті реалізації принципу освіти впродовж військової кар'єри. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2024. Вип. 1 (25). С. 86-97 https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.86-97.
3. Пікус Д., Бондаренко А. Компетентнісний підхід до підготовки інструкторів навчальних центрів Збройних Сил України в умовах воєнного стану. *Військова освіта*, 2023. № 2(48). С. 212-220.
4. Смирнова І., Стадник О. Важливість формування професійної мобільності майбутніх військових офіцерів у процесі фахової підготовки. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2025. (218), 403-407. https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-218-403-407.
5. Чкалов А.П., Король Д.А. Принципи професійної перепідготовки офіцерів розвідки. *Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи*. Харків, 2024. С. 144-147.

Шарафанов Андрій
Військова академія (м. Одеса);
Бобляк Дмитро
Військова академія (м. Одеса)

РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Реальність збройних конфліктів сучасності висуває певні вимоги щодо вдосконалення та розвитку військової освіти.

Сучасна війна в Україні з російською федерацією, є свідченням виконання операцій в умовах обмежених ресурсів і великої інтенсивності бойових дій, де поєднується застосування досвіду війн минулого із сучасною тактикою та застосуванням новітніх технологій і роботизованих систем.

Повномасштабна агресія рф радикально змінила не тільки операційне середовище але і вимоги до підготовки військових фахівців як України так і всього світу. На плечі військової освіти наразі одночасно покладене забезпечення швидкої підготовки кадрів для своєчасного доукомплектування військ підготовленими фахівцями, їх швидку адаптивність до високотехнологічного бою (використання різних типів програмного забезпечення бою «Кропива», «Дельта» та інші, застосування безпілотних бойових платформ), а також інтеграцію у стандартизований простір НАТО.

Саме ці вимоги створюють низьку проблемних питань у військовому освітньому процесі на які впливають такі фактори як високий темп інновацій у бойовому середовищі, не беручи до уваги моральні якості і компетентність

навчаємих. Отже ведення бойових дій (операцій) з широким застосуванням безпілотних бойових платформ, сенсорних мереж, цифрової розвідки та високоточних уражень постійно вимагає оновлення навчальних планів, доповнює освітній процес тематикою антидронової боротьби, інтегрованого управління вогнем об'єднаної вогневої підтримки, удосконалення логістичної стійкості. Саме ці фактори вимагають переосмислення навчального контенту, його постійного вдосконалення в рамках програм НАТО з урахуванням сучасної війни.

Компетентність командира і його підготовка як лідера має поєднувати як технічні знання та навички так і тактичне мислення, розуміння місії (mission command), ухвалення обґрунтованих рішень а також психологічну стійкість. Вивчення та аналіз наукових праць в українських фахових виданнях підкреслюють потребу в якості та уніфікації критеріїв якості навчання [2, с. 9].

Стандарти НАТО що впроваджуються в навчальному процесі дають можливість підготувати належним чином військового фахівця за своїм напрямком, включаючи мовну підготовку за STANAG 6001 — здатного діяти за процедурами, але саме тут виникає певний парадокс - система військової освіти має державне замовлення на підготовку командира ланки взвод – рота – батальйон - бригада за стандартами НАТО де з усім іншим вивчає процедури організації бою (TLP, MDMP), але не має змоги застосувати свої знання в повному обсязі по причині того, що у військах досі не перероблені загальновійськові бойові статути, отже виникає питання щодо ролі і місця військового керівництва в процесі впровадження стандартів НАТО.

Актуальною проблемою процесу військової освіти постає наявність фахової підготовки науково педагогічного складу, а саме фаховий аспект цього питання. Запровадження курсів лідерства, зокрема на тактичному рівні – L-1A – базовий курс професійної військової освіти, L-1B – фаховий курс професійної військової освіти (взвод), L-1C – фаховий курс професійної військової освіти (рота), L-2 – підготовка офіцерів на командно-штабних курсах за видовою належністю, на оперативному та стратегічному рівнях – L-3 – підготовка офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня, L-4 – підготовка вищого керівного складу стратегічного рівня, оновлення системи підвищення кваліфікації військових фахівців [1, с. 33].

Дефіцит викладачів з відповідною освітою та інструкторів з бойовим досвідом і педагогічною підготовкою суттєво впливає на якість підготовки. Рішенням цього питання може бути більш глибока кадрова політика та впровадження стислих програм «train-the-trainer», що поєднують бойовий досвід із методиками активного навчання, спроможністю моделювання різноманітних сценаріїв адаптованих до сучасних бойових дій і коучингом. (підвищення кваліфікації на курсах DEEP - модулі наставництва).

Портал розподіленого навчання DEEP (ADL) – це платформа для обміну знаннями та генерування ідей, пов'язаних з дистанційним навчанням, а також для популяризації, просування та поширення ідей. Портал DEEP ADL задуманий як комплексне рішення, яке не лише дозволяє глибшу співпрацю в рамках програми, але й впливає на її популяризацію та поширення, і таким

чином розширює охоплення програми. Водночас він створює збірник експертних знань щодо використання та/або впровадження нових технологій для дистанційної освіти та навчальних курсів [4, с. 3].

Урядова концепція трансформації системи військової освіти (1997) із постійними оновленнями (у вересні 2024 р.) є базовим документом який ухвалив Кабінет Міністрів України, що актуалізує завдання та механізми трансформації в умовах війни та євроатлантичної інтеграції. Це дозволяє створити правове поле для трансформації мережі навчальних закладів, модернізації стандартів і методичних моделей [3, с. 7].

Україна системно співпрацює з НАТО в межах Defence Education Enhancement Programme (DEEP) - ініціативи, що допомагає закладам освіти переходити на сучасне компетентне навчання, розвивати та підвищувати рівень майстерності та підготовку викладачів.

Не менш актуальною проблематикою є забезпечення та наявність матеріально-технічної бази (МТБ) та симуляційних (інтерактивних) засобів Virtual Battlespace (VBS). Потреба у тренажерах для БпЛА, ППО, РЕБ, обладнання (дообладнання) полігонних ділянок та спеціалізованих класів для проведення занять тактичного й оперативного рівнів. Слід також звернути увагу на тотальну нестачу імітаційних засобів, що створює перешкоди для якісного проведення занять в умовах наближених до бойових.

Система військової освіти України проходить шлях від екстенсивного (кількісного) нарощування підготовки до якісної керованої трансформації, що має спирається на оновлену нормативну базу, партнерство з НАТО, впровадження курсів за програмою (DEEP), компетентнісні стандарти з новітніми підходами до проведення занять. Критичними факторами успіху на шляху розвитку військової освіти є - адаптація та масштабування стандартів НАТО, а саме в сфері військової освіти і науки. Це не лише підсилить рівень належної, сучасної підготовки військових кадрів, а і суттєво підвищить бойову спроможність підрозділів у перспективі, закладаючи основу для сумісності з Альянсом у середньо- і довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Васильєв О.В. Сучасні тенденції управління змінами в системі вищої військової освіти. Збірник наукових праць Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ. С. 27–36.

2. Вітченко А.О. Формування лідерської комунікативної компетентності слухачів ВВНЗ із використанням комунікативно-етикетного коучингу. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ. С. 9–30.

3. Про трансформацію системи військової освіти : Постанова КМУ № 1410 від 15.12.1997 (ред. станом на 28.09.2024). URL: https://zakononline.ua/documents/show/198446___519618 (дата звернення: 07.09.2025).

4. NATO Defence Education Enhancement Programme (DEEP): офіційна сторінка НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_139182.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 07.09.2025).

Яковенко Вадим
д.т.н., с.н.с.
Військова академія (м. Одеса);
Колесник Олександр
Військова академія (м. Одеса);
Чумак Станіслав
к.іст.н.
Військова академія (м. Одеса)

ЕВОЛЮЦІЯ ЧИ РЕВОЛЮЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ? ВІД ПАСИВНОГО ДОСВІДУ ДО АКТИВНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Постановка проблеми. У контексті гібридних загроз, цифрової трансформації та зміни характеру сучасної війни, наріжним каменем постає питання ефективності військової освіти. На теперішній час вона набуває критичного значення. Традиційні моделі навчання, що базувалися на репродуктивному засвоєнні знань, дедалі менше відповідають вимогам воєнного середовища XXI століття. І тому сучасний військовий фахівець має бути не лише носієм знань, а й суб'єктом мислення, миттєвої адаптації та адекватної дії.

Однак автори роботи змушені констатувати, що саме сучасна система військової освіти в Україні демонструє ознаки когнітивної жорсткості, методичної архаїчності та інституційного ритуалізму. Її найголовнішою проблемою залишається той факт, що освітній процес в усіх без виключення військових навчальних закладах, переважно орієнтований на передачу інформації, а не на формування професійної майстерності, критичного мислення та адаптивної поведінки. Це призводить до розриву між освітнім змістом і реальними потребами бойового середовища російсько-української війни.

Основний матеріал. Ні для кого не є секретом, що сучасна українська військова освіта переживає глибоку кризу змісту, методики та цінностей. Утопічна мрія про навчання, яке захоплює, надихає і формує мислячого офіцера, часто розбивається об ритуалізовану практику, що відтворює модель минулого. У даній роботі автори прагнуть не лише окреслити проблему, а й запропонувати шляхи її вирішення через переосмислення ролі науково-педагогічного працівника, структури занять та самої логіки навчального процесу.

Історично склалося, що викладач у військовому навчальному закладі є абсолютним носієм так званого "сакрального знання". Його основним завданням була лише передача інформації, яку курсант мав запам'ятати. Така модель довго працювала і була ефективною у стабільному світі, де війна була

лінійною, а загрози – передбачуваними. Поміркуємо разом, і уявимо як виглядає класичне заняття? І так, типовий викладач, наче закопаний стовп, перебуває біля дошки. Натомість типові курсанти тихі та безініціативні особистості, що слухняно записують щось у зошити. У такому контексті поняття "догма" виступає виключно як зміст навчання. І саме у такій типові моделі немає місця для запитань, сумнівів, альтернатив. Адже система не заохочує мислення, бо не потребує гнучких умів. Вона формує слухняних виконавців, а не стратегів. І це, нажаль, фундаментальна проблема.

Втім сьогодення перебуває у світі, де інформація доступна миттєво. На сьогоднішній день кожен курсант користується мінімум одним гаджетом, має доступ до штучного інтелекту. Тим самим він має доступ до безмежної бази знань, які раніше були привілеєм викладача. Інше питання, яким чином відфільтровувати ці бази. Однак це не є предметом даної роботи. Отже, раніше наведені ознаки мали би змінити еволюційно роль викладача. Тобто, змінити його сутність від джерела знання до організатора мислення, від диктатора догм до фасилітатора діалогу. Однак, освітня система продовжує культивувати так зване "тунельне мислення", тобто захисну реакцію на нове, що перетворює будь-яку інновацію на загрозу. Це не просто інтелектуальна інертність, а структурна жорсткість, яка блокує адаптацію. Мислення, що не розширює світогляд, а охороняє схему, не здатне готувати адекватних фахівців до війни XXI століття. Це тому, що така освіта не вчить мислити, вона відточує навички лише на повторення, і тим самим перетворюється на ритуал. Схема стає універсальною істиною, а все нове фільтрується через старе. Це не розвиток, а консервація. І поки ми не змінимо цю логіку, ми будемо здійснювати підготовку офіцерів для вчорашньої війни.

Яким же тоді має бути рішення даної і вкрай складної задачі? На думку авторів, рішення полягає у зміні ролі науково-педагогічного працівника (НПП). І перш за все, він повинен бути не оповідачем, а організатором навчального процесу. Науково-педагогічний працівник має бути лідером змін, а не носієм догм. Він має право на сумнів, на пошук, на експеримент. Його місія полягає не у передачі знань, а у формуванні здатності до адекватних дій. Тобто, не оцінити, а надихнути, не контролювати, а розвивати. І як наслідок, основне завдання НПП має перебувати у площині створення ситуацій, в яких знання стає інструментом для вирішення реальних задач. А, отже і методика викладання має включати моделювання, кейс-аналіз, інтеграцію бойового досвіду як навчального матеріалу. Тобто освітній процес має бути орієнтованим на реальні потреби фронту де і органи військового управління не стоятимуть в стороні, або виступати у ролі так званого "третейського судді", а бути замовниками освіти, формулювати запити, на які має відповідати навчання. Це дозволить уникнути формалізму і зробити навчання релевантним.

Висновки. Революція у військовій освіті – це не риторичне гасло, а стратегічна необхідність, що випливає з самої природи сучасної війни. Ми більше не маємо справу з лінійними конфліктами, де знання виступають як накопичений багаж, а досвід як повторювана схема. Сьогоднішнє поле бою – це простір гібридних загроз, технологічної турбулентності, інформаційної

насиченості та моральної невизначеності. У таких умовах освіта не може залишатися ритуалом, що відтворює минуле. Вона має стати інструментом адаптації, мислення, передбачення. І тому перехід від пасивного досвіду до активної майстерності має стати не методичним оновленням, а зміною самої парадигми: від виконавця до активного суб'єкта, від носія знань до архітектора дії. Він вимагає переосмислення ролі науково-педагогічного працівника.

Подальші дослідження у сфері військової освіти мають зосередитися на подоланні когнітивної жорсткості та трансформації ролі науково-педагогічного працівника. Необхідно більш поглиблено зануритися у вивчення механізмів тунельного мислення, що блокують адаптацію до нових викликів, і в результаті отриманих висновків, розробити методики, які сприяють формуванню ситуаційної гнучкості та здатності до самостійного прийняття рішень. Особливу увагу слід приділити інтеграції реального бойового досвіду в освітній процес не у вигляді відірваних та не пов'язаних між собою фрагментів бойових зіткнень, а як структурований кейс для аналізу, моделювання та практичного застосування.

Секція "Актуальні проблеми підготовки військових фахівців"

Абражевич Марина
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЛІНГВІСТИЧНА ВЗАЄМОСУМІСНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ У БАГАТОНАЦІОНАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Лінгвістична взаємосумісність є однією з ключових умов ефективної підготовки військових фахівців у сучасних багатонаціональних операціях. У сучасних умовах міжнародного військового співробітництва успішність виконання спільних завдань значною мірою залежить від рівня володіння військовослужбовцями іноземними мовами та їх здатності до точного й оперативного обміну інформацією з представниками інших національних контингентів. За даними NATO Standardization Agreement (STANAG) 6001, мовна підготовка визначає здатність військовослужбовців розуміти, говорити, читати та писати іноземною мовою на певному рівні, що безпосередньо впливає на ефективність взаємодії у багатонаціональному середовищі (NATO, 2014).

Лінгвістична взаємосумісність передбачає не лише володіння мовою, але й уміння застосовувати її у професійному контексті, що включає військово-спеціальну термінологію, фразеологію та правила комунікації в умовах багатонаціональних операцій. Відповідно до NATO Standard AAP-06, стандартизація термінології є критично важливою для забезпечення єдності розуміння ключових понять серед учасників операцій та мінімізації ризику непорозумінь (NATO, 2021). Це особливо актуально у навчальних процесах, де правильне застосування термінів і формулювань забезпечує ефективну координацію дій і підвищує оперативність прийняття рішень.

Практичний аспект підготовки військових фахівців до роботи у багатонаціональному середовищі полягає у систематичному впровадженні мовної підготовки, яка включає загальні та спеціалізовані мовні курси. Гукова (2010) зазначає, що курс військово-спеціальної мовної підготовки формує у військовослужбовців необхідні мовні навички для участі у навчаннях, ведення переговорів та виконання завдань у міжнародних операціях. Такі курси включають як розвиток усного та писемного мовлення, так і роботу з технічними, командними та адміністративними документами, що значно підвищує рівень лінгвістичної взаємосумісності.

Однією з важливих складових лінгвістичної взаємосумісності є перекладацьке супроводження заходів міжнародного військового співробітництва. Янчук (2010) підкреслює, що присутність професійних перекладачів або інтерпретаторів забезпечує точність передавання інформації та мінімізує ризик комунікаційних помилок. Archie (1949) у своєму дослідженні наголошував, що роль перекладача у військових та миротворчих операціях

критично важлива, оскільки будь-які неточності у передаванні інформації можуть мати серйозні наслідки для безпеки та координації дій багатонаціональних контингентів.

Лінгвістична взаємосумісність також сприяє формуванню професійної культури, де знання мови стає інструментом ефективної взаємодії та інтеграції у міжнародні структури. У багатонаціональному середовищі військовослужбовці повинні не лише розуміти іноземну мову, але й усвідомлювати культурні відмінності та специфіку комунікації в іншій країні. Це дозволяє уникати конфліктів, підвищувати рівень взаємної довіри та забезпечувати успішну реалізацію спільних завдань.

Таким чином, лінгвістична взаємосумісність виступає ключовим чинником ефективної підготовки військових фахівців у багатонаціональному середовищі. Вона забезпечує точність і швидкість обміну інформацією, знижує ризик комунікаційних помилок, сприяє професійній інтеграції та підвищує загальну ефективність спільних військових операцій. Урахування лінгвістичної взаємосумісності у навчальних програмах дозволяє не лише підвищити якість підготовки військових фахівців, але й забезпечити їх готовність до ефективної роботи у міжнародних структурах та багатонаціональних контингентах.

Список використаних джерел:

1. NATO Standardization Agreement (STANAG) 6001. Language Proficiency Levels. – Brussels: NATO Standardization Office, 2014.
2. NATO Standard AAP-06: NATO Glossary of Terms and Definitions. – Brussels: NATO Standardization Office, 2021.
3. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. – Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016.
4. Гукова, О. В. Практичний курс військово-спеціальної мовної підготовки: навчальний посібник. Житомир: ЖВІ НАУ, 2010. 320 с.
5. Янчук, С. Особливості перекладацького супроводження заходів міжнародного військового співробітництва. Тези доповідей "Військова освіта сьогодення та майбутнє". Наукове видання. Київ: ВІКНУ, 2010. С. 259-260.
6. Archie, W. C. The Interpreter in Peace and War. The French Review: Vol. 22, No. 3 (Jan., 1949), pp. 249-255.

Алієв Максим
Військова академія (м. Одеса)
Гавриленко Ігор
Військова академія (м. Одеса)

ДИСОНАНС МІЖ КЛАСИЧНОЮ ПРОГРАМОЮ ТА ВИМОГАМИ СУЧАСНОГО БОЮ, ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Сучасний характер збройної боротьби, детермінований повномасштабною російською агресією, висуває принципово нові вимоги до якості підготовки військових фахівців. Швидкість адаптації до змін на полі

бою, володіння передовими технологіями, здатність приймати нестандартні рішення в умовах високого стресу та інформаційного тиску стали ключовими компетентностями. Існуюча система підготовки, сформована в інших історичних умовах, потребує глибокого переосмислення для ефективного забезпечення потреб оборони України.

Постановка проблем. Актуальні проблеми в системі підготовки військових фахівців проявляються в дисонансі між класичною програмою та вимогами сучасного бою. Навчальні плани військових навчальних закладів, особливо там де колектив не націлений на результат часто відстають від динаміки бойових дій. Великий обсяг годин відводиться під теоретичні дисципліни за рахунок практичних, тоді як на фронті пріоритетом є вміння швидко поєднувати теорію з практикою в процесі бойового застосування підрозділу. Дефіцит кваліфікованих інструкторів з бойовим досвідом створює окремі труднощі, особливо при роботі з старшими курсами або слухачами, що прибувають на навчання з лінії бойового зіткнення. [1]

Не дивлячись на те, що бойові дії на території України точаться вже понад чотирнадцять років, в межах ВВНЗ залишаються викладачі, які мають значний теоретичний багаж, проте не мають актуального практичного досвіду ведення бойових дій в умовах сучасної динамічної та технологічної війни. Це призводить до того, що курсанти та слухачі отримують знання, які не відповідають реальній ситуації на полі бою. ВВНЗ часто не мають сучасних тренажерів, зразків озброєння та техніки, які використовуються на фронті (техніка та озброєння, що надаються країнами партнерами в рамках допомоги, тренажери для операторів БПЛА, FPV-дронів, сучасні засоби зв’язку та ЕСУ). В даній ситуації навчальні центри, що фактично являються ближче до замовника та готують молодших спеціалістів демонструють на порядок вищі можливості через розміщення їх в межах полігонів де часто проходять відновлення бойові підрозділи, що виведені з районів бойових дій на штатній техніці з відповідним озброєнням. Це знову приводить до дисонансу, коли сержант навчається на сучасних засобах в той час коли майбутні або діючі офіцерські кадри не мають такої можливості.

Діюча система часто готує «середньостатистичного» офіцера, не враховуючи потреб конкретних родів військ та спеціалізацій. Це викликано відсутністю гнучких модульних програм, які б дозволили швидко готувати фахівців під конкретні бойові завдання (наприклад підготовка командирів десантно-штурмових підрозділів – де пріоритетом має стати саме ведення динамічного наступального виду бою, в той час коли питання оборони доречніше було б розглядати в розрізі бою в оточені, в якому може опинитись підрозділ в наслідок невдалого наступу). Сержант – ключова ланка в управлінні підрозділом на полі бою - однак його професійна підготовка часто залишається на другорядних ролях порівняно з офіцерською, хоча саме сержанти є безпосередніми керівниками та наставниками для солдатів.

Відсутність єдиної ефективної системи постійного вдосконалення (навчання протягом всієї кар’єри) – де підготовка часто розглядається як одноразовий акт (отримання диплома або сертифікату), а не як безперервний

процес. Для офіцерів, які вже проходять службу, існує достатньо програм підвищення кваліфікації, перепідготовки та обміну найновішим досвідом проте їх якість потребує переосмислення та доопрацювання.

Виклад основного матеріалу. Реформа змісту навчання потребує орієнтації на практику та інтеграцію, що тягне за собою перегляд навчальних програм. Різке збільшення частки практичних занять (до 70 - 80%) шляхом скорочення теоретичного блоку та впровадження симуляцій, військових ігор, роботи на реальній техніці там де це можливо сприятиме кращому розумінню умов в яких безпрецедентно опиниться випускник. В той же час впровадження кросс-спеціалізації де курсанти різних родів військ спільно виконуватимуть завдання для кращої взаємодії (піхота + артилерія + БПЛА + РЕБ) дозволить їм відчути важливість кожного елементу бойового порядку [2], [3].

Акцент на асиметричній та гібридній війні глибше вивчення тактики дрібних підрозділів, мистецтва снайпера, партизанських дій, психології ведення війни і навіть погляд в історію розкриє здатність мислити та зрозуміти, що щось подібне вже відбувалось, дозволяючи проаналізувати його вплив на результат. Інтеграція бойового досвіду та періодичне оновлення інструкторського складу шляхом ротаційного методу (з офіційним призначенням на посаду) дозволить сформувати цикл випускник ВВНЗ - бойовий офіцер – викладач – бойовий офіцер – старший викладач і т.д..

Залучення інструкторів - практиків з зі складу бойових підрозділів для проведення короткострокових курсів та тренінгів сприятиме підвищенню навченості та відповідності результатів навчання. В той час як створення бази знань, її систематизація та включення до програм успішних тактичних прийомів, виведених з актуального бойового досвіду (на кшталт Lessons Learned) дозволить якісно оновлювати та переглядати навчально - методичні матеріали закладу.

Технічне переозброєння навчального процесу – на перший погляд складне логістичне питання, яке часто упускається адже думка, що все найновіше на фронт призводить до того, що випускник ВВНЗ або НЦ змушений знову вчитись до того ж в складних та несприятливих умовах. Натомість на думку авторів, постачання мінімальної кількості зразків для їх освоєння в навчальні заклади та підрозділи сприятиме надходженню вже професійних та навчених кадрів в військові частини та підрозділи.

Партнерство з ВПК з залученням вітчизняних розробників зброї та техніки для навчання курсантів в роботі з новітніми зразками ще на етапі їх впровадження в війська сприятиме ширшому розумінню розвитку науки і техніки, розвиваючи при цьому їх творчий потенціал та здатність до критичного мислення. Поряд з цим впровадження гнучкої та модульної системи підготовки з можливостями переходу від єдиного диплому до системи накопичення «кредитів» за пройденими модулями (наприклад, модуль «Тактика БПЛА», модуль «Кіберзахист», модуль «Радіоелектронна боротьба») дозволить швидко готувати фахівців під конкретні потреби.

Створення окремих центрів excellence спеціалізованих навчальних центрів для підготовки висококваліфікованих спеціалістів вузького профілю

сприятиме підвищенню статусу підготовки сержантського складу з подальшим створенням потужної Сержантської академії.

Децентралізація відповідальності та відхід від застарілих методів де солдат не повинен думати дозволить надати сержантам більшої автономії у прийнятті тактичних рішень та навчанні особового складу, що передбачає відповідний рівень підготовки. Розвиток системи навчання протягом всієї кар'єри (Lifelong Learning) - це обов'язкові курси підвищення кваліфікації з впровадженням періодичних (щорічних) короткострокових курсів для офіцерського складу з актуальних тем створить умови для навчання максимально адаптованого, професійного фахівця. Поряд з дистанційними освітніми платформами онлайн-курсів, вебінарів та цифрових бібліотек для дистанційного навчання військовослужбовці зможуть прямо в місці виконання завдань отимувати актуальні знання. Сьогодні не секрет, що весь світ навчається на фоні війни за Незалежність України, де обмін досвідом з союзниками та активізація програм стажування в навчальних центрах країн-партнерів (НАТО) з запрошенням їхніх інструкторів до нас сприятиме збільшенню кількісно - якісних зборів з інструкторським та викладацьким складом. [4]

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Удосконалення підготовки військових фахівців для Сил оборони України сьогодні є не просто важливим, а життєво необхідним завданням, від якого безпосередньо залежатиме обороноздатність Незалежної України. Як результат запропоновані шляхи вирішення – це комплексний перехід від застарілої, консервативної системи до гнучкої, практично-орієнтованої, модульної моделі, здатної інтегрувати найновіший бойовий досвід та технології.

Звісно, успіх реформи вимагає політичної волі, системного підходу, адекватного фінансування з боку держави та тісної інтеграції між навчальними закладами, діючими військами та вітчизняним ВПК. Така трансформація дозволить створити кадровий потенціал, здатний забезпечити стійку перемогу та гарантувати безпеку України в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Мельниченко, С., Овчинник, В., & Гудаль, С. (2022). Перспективи підготовки фахівців військових спеціальностей у системі ВВНЗ. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: "Педагогічні науки", (3), 39–45. Https://doi.org/10.31651/2524-2660-2022-3-39-45.

2. Колесник О. (2025). Інтеграція знань про БпЛА, РЕБ і РЕР у підготовку офіцерів Десантно-штурмових військ та морської піхоти: виклики та перспективи. Збірник мат. МНПК ЖВІРЕ. С.99 – 102. Режим доступу: https://kzmi.mil.gov.ua/images/stories/30.05.2025/Materiali%20Miznarodnoi%20naukovoi%20konferencii_compressed.pdf.

3. Удосконалення професійної підготовки військових фахівців. Режим доступу: http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/5451.

4. Дрок, Людмила & Миколенко, Юрій. (2022). Основні фактори впливу на підготовку фахівців в системі підготовки офіцерів запасу. InterConf. 250-257.

10.51582/interconf.19-20.09.2022.023. Режим доступу: ttps://www.researchgate.net/publication/363918354_Osnovni_faktori_vplivu_na_pidgotovku_fahivciv_v_sistemi_pidgotovki_oficeriv_zapasu.

Андрущенко Ліана
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації безпекового середовища, відсічі збройної агресії російської федерації, зростанні гібридних загроз та активного розвитку технологій, питання ефективної підготовки військових фахівців набуває особливої актуальності. Традиційні підходи до військової освіти, які базуються переважно на репродуктивному засвоєнні знань, не забезпечують належного рівня готовності особового складу до виконання завдань у складних, динамічних умовах. Відтак, виникає потреба у переосмисленні змісту, форм і методів підготовки, з урахуванням сучасних викликів, міжнародних стандартів, принципів компетентнісного навчання, а й головне здобутого досвіду на полі бою.

Виклад основного матеріалу. Одним із ключових напрямів удосконалення військової освіти є впровадження компетентнісного підходу, який передбачає формування у військовослужбовців не лише знань, а й практичних навичок, здатності до самостійного прийняття рішень, критичного мислення, етичної відповідальності та лідерських якостей. Такий підхід дозволяє готувати фахівців, здатних діяти ефективно в умовах невизначеності, інформаційного тиску та швидкої зміни обстановки.

Важливим аспектом є інтеграція сучасних освітніх технологій у процес підготовки. Використання симуляторів, віртуальних тренажерів, доповненої та віртуальної реальності (AR/VR) дає змогу моделювати бойові ситуації з високим рівнем реалістичності, що сприяє розвитку навичок оперативного реагування та командної взаємодії. Онлайн-платформи з адаптивним контентом дають змогу персоналізувати навчання, враховуючи рівень підготовки, темп засвоєння матеріалу та індивідуальні потреби слухачів.

Окрему увагу слід приділити розвитку критичного мислення. Військові фахівці мають вміти аналізувати ситуацію, оцінювати ризики, прогнозувати наслідки прийнятих рішень. Для цього доцільно застосовувати кейс-методи, стратегічні ігри, дискусійні формати, які стимулюють аналітичну діяльність та формують навички аргументованого обґрунтування позиції.

Не менш важливим є формування етичної та правової культури. Вивчення міжнародного гуманітарного права, стандартів антикорупційної поведінки, принципів доброчесності та служіння має бути інтегроване у навчальні програми на всіх рівнях підготовки. Це сприяє формуванню відповідального лідера, здатного приймати рішення не лише ефективні, а й морально обґрунтовані.

Удосконалення підготовки також передбачає активну міжнародну співпрацю. Участь у спільних навчаннях, обмінах досвідом, стажуваннях у військових академіях країн-партнерів та військових частинах бойового складу Збройних Сил України дає змогу адаптувати кращі практики до національного контексту. Важливим є створення двомовних навчальних матеріалів, що забезпечують доступність освіти для військовослужбовців з різним рівнем мовної підготовки.

Ще одним перспективним напрямом є розвиток системи безперервного професійного вдосконалення. Це включає регулярну сертифікацію, участь у наукових дослідженнях, менторські програми, а також створення умов для самонавчання. Такий підхід сприяє підтримці високого рівня професійної компетентності протягом усього періоду служби.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Удосконалення підготовки військових фахівців є багатогранним процесом, що охоплює зміст, методи, технології та ціннісні орієнтири військової освіти. Компетентнісний підхід, інтеграція сучасних технологій, розвиток критичного мислення, етична підготовка та міжнародна співпраця — це ключові вектори, які мають бути враховані при модернізації освітніх програм.

Перспективними напрямами подальших досліджень є:

вивчення бойового досвіду, здобутого у ході відбиття збройної агресії рф;

вивчення впливу етичної підготовки на якість прийняття рішень у бойових умовах;

розробка інтерактивних навчальних модулів з елементами гейміфікації;

створення адаптивних платформ для самонавчання;

розробка методичних рекомендацій щодо інтеграції міжнародних стандартів у національні освітні програми.

Реалізація зазначених напрямів сприятиме формуванню професійно компетентного, етично відповідального та стратегічно мислячого військового фахівця, здатного ефективно діяти в умовах сучасного безпекового середовища.

Беньковська Наталя
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет «Одеська морська академія»

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

У сучасних умовах гібридної війни, міжнародної взаємодії Збройних Сил України з арміями країн НАТО та швидкої цифрової трансформації, виникає потреба переглянути підходи до професійної підготовки майбутніх офіцерів. Особливої актуальності набуває проблема розвитку комунікативних навичок – здатності ефективно передавати й отримувати інформацію, впливати на співрозмовника, координувати дії підрозділів та забезпечувати взаєморозуміння як усередині військового колективу, так і з зовнішніми партнерами.

Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) в освітній процес відкриває нові

горизонти у мовній підготовці. ШІ не лише полегшує доступ до навчального контенту, але й надає унікальні можливості для індивідуалізації, автоматизації та гейміфікації мовного навчання.

Комунікативні навички охоплюють здатність до вербального та невербального спілкування, активного слухання, логічного аргументування, чіткої артикуляції наказів, зворотного зв'язку та вміння працювати у міжкультурному середовищі. Для офіцера ці навички є не лише важливими, а й критично необхідними.

У діяльності офіцера Збройних Сил України комунікація проявляється в таких формах:

- передача бойових наказів;
- координація дій батальону;
- ведення переговорів із союзниками;
- взаємодія з цивільним населенням;
- звітування командуванню;
- участь у багатонаціональних навчаннях.

Вимоги до комунікативної компетентності чітко прописані у міжнародних стандартах, зокрема STANAG 6001, який регламентує рівень володіння англійською мовою для військових.

Сьогодні існує низка інструментів на базі ШІ, які ефективно застосовуються для розвитку різних аспектів комунікації.

ChatGPT, Claude, Gemini – платформи, які дозволяють курсантам вести діалог англійською або українською мовами в режимі симуляції реального спілкування. Наприклад, курсант може моделювати ситуацію доповіді про аварію, отримати корекцію свого мовлення та зворотний зв'язок.

DeepL, Google Translate – допомагають оперативно перекладати фахові терміни, комунікативні шаблони, технічні інструкції тощо.

Grammarly – коригує помилки, покращує стиль написання.

ELSA Speak, Speechace – навчають правильній вимові, інтонації, акценту.

Симуляційні платформи – це віртуальні тренажери для проходження співбесід, ведення службових діалогів, моделювання кризових комунікативних ситуацій.

Вчені-педагоги та вчені-практики, після проведення навчальних експериментів щодо використання ШІ у вивченні іноземної мови, дійшли наступних висновків:

- рівень говоріння підвищився на 22 %;
- суттєво покращилась грамотність письмового мовлення;
- значно зросла мотивація у курсантів до самостійного навчання;
- відбулась позитивна динаміка в опануванні термінології.

Основними перевагами використання ШІ в мовній підготовці майбутніх офіцерів ЗС України вбачаємо:

- індивідуалізація навчального процесу (кожен курсант може працювати у власному темпі, вибираючи теми, які потребують вдосконалення);
- миттєвий зворотний зв'язок (система одразу показує помилки, надає пояснення, пропонує альтернативи);

- імітація реального середовища (ШІ моделює стресові ситуації, що максимально наближені до бойових умов або міжнародної комунікації);

- гнучкість і доступність (інструменти ШІ доступні цілодобово, що дозволяє курсантам практикуватись у зручний для них час).

Попри позитивні аспекти, існують певні обмеження та ризики використання ШІ у навчальному процесі, а саме:

- технічні обмеження (не всі навчальні заклади мають достатню ІТ-інфраструктуру, стабільний інтернет, сучасні пристрої);
- кадрові труднощі (потрібна підготовка викладачів до роботи з новими технологіями, створення навчально-методичного забезпечення);
- етичні виклики (існує ризик використання ШІ для написання робіт замість курсанта, зниження рівня критичного мислення та автономії;
- залежність від ШІ (небезпека втрати здатності до живого, спонтанного спілкування через надмірне використання автоматичних відповідей).

Отже, штучний інтелект є потужним інструментом для розвитку комунікативних навичок майбутніх офіцерів. Його інтеграція в навчальний процес дозволяє підвищити якість підготовки, посилити мотивацію, адаптувати навчання до індивідуальних потреб. Водночас необхідно зберігати баланс між технологіями та живим спілкуванням.

У перспективі доцільно створити інтерактивні навчальні платформи, спеціалізовані для потреб ЗС України, визначити стандарти використання ШІ у підготовці військових фахівців та інтегрувати елементи штучного інтелекту у національну систему мовної освіти.

Список використаних джерел:

1. NATO Standardization Office. STANAG 6001. Language Proficiency Levels. Brussels: NATO, 2020.

2. Grammarly for Education. AI-Powered Writing Assistant. URL: https://www.grammarly.com/edu?msockid=1d16ac0776076acf1e68b82377f66b87 (дата звернення 29.07.2025).

3. OpenAI. ChatGPT: Teaching with AI. Pedagogical Recommendations, 2024. URL: https://openai.com/index/teaching-with-ai/ (дата звернення 28.07.2025).

4. Halverson A., Garcia L. Artificial Intelligence in Military Education. *Journal of Military Learning*. 2023. Vol. 7(2). p. 15 – 29.

5. DeepL Write: AI-Enhanced Writing Tools for Academic Use. 2023. URL: https://www.deepl.com/en/write (дата звернення 20.07.2025).

Бердичівський П.П.
Національного університету оборони України

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА СПРОМОЖНОСТІ ЩОДО ВЕДЕННЯ РОЗВІДКИ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРО ПОВІТРЯНОГО ПРОТИВНИКА

Досвід російсько-української війни та військових конфліктів двох останніх десятиліть показав, що сучасна війна змістилася в повітряно-космічний та інформаційний простори, її змістом стало ведення високоточних і інформаційних операцій, а характерною рисою – масове застосування високоточної зброї та безпілотних літальних апаратів.

Особливостями сучасної війни є: посилення ролі інформаційного протиборства; зростання частки сучасних високоефективних систем зброї, а також перерозподіл значимості різних сфер збройної боротьби; застосування систем озброєння і військової техніки на нових фізичних принципах; скорочення часу на підготовку до ведення військових дій; зміщення акцентів у бік першочергового ураження життєво важливих елементів (об’єктів); підвищення оперативності управління в результаті переходу від вертикальної системи управління до глобальних мережевих автоматизованих систем управління військами (силами) і зброєю.

Це зумовлює зростання ролі ППО в сучасних військових конфліктах, найпотужнішим стратегічним стримуючим фактором розв'язання військових дій і дозволяє констатувати, що без організації ефективної боротьби з повітряним противником успіху в них досягти неможливо.

Ключовим елементом в системі ППО є розвідка, від ефективності якої в значній мірі залежить результат роботи системи ППО в цілому. З цієї причини її організація повинна приділятися найпильніша увага.

На основі проведеного аналізу умов і чинників, що впливають на побудову підсистеми розвідки та попередження про повітряного противника в кампаніях сил оборони Збройних Сил України, зокрема в контексті російсько-української війни, виділено ключові проблеми: геостратегічні виклики, дії противника, технологічна відсталість, інтеграція з НАТО, ресурсні обмеження.

Ці чинники, ідентифіковані в операційному середовищі, загрозах, технологіях і ресурсах, вимагають системного дослідження для оптимізації підсистеми розвідки та попередження про повітряного противника (РППП). Постановка завдань орієнтована на адаптацію до гібридних загроз (БпЛА, гіперзвукові ракети, РЕБ), з урахуванням досвіду російсько української війни та застосуванням в провідних країнах світу.

Таким чином невирішеним питанням в теорії та практиці ППО залишається подолання виявлених вразливостей підсистеми РППП, сприяючи переходу до інтегрованої системи IAMD. З цією метою необхідно визначити основні сукупності показників та критеріїв оцінювання ефективності підсистеми розвідки та попередження про повітряного противника під час виконання завдань в кампаніях сил оборони, виробити методику оцінювання

ефективності підсистеми розвідки та попередження про повітряного противника під час виконання завдань в кампаніях сил оборони та оцінити існуючий стан підсистеми розвідки та попередження про повітряного противника під час виконання завдань в кампаніях сил оборони. В подальшому в ході вирішення цих питань необхідно надати рекомендації щодо удосконалення підсистеми розвідки та попередження про повітряного противника під час виконання завдань в кампаніях сил оборони.

Бондар Руслан
к.т.н, Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана П. Сагайдачного;
Ликова Ірина
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана П. Сагайдачного

ВІБРАЦІЙНА ДІАГНОСТИКА СТВОЛА МІНОМЕТА З ВИКОРИСТАННЯМ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

У сучасних умовах бойових дій особливого значення набувають методи оперативної оцінки технічного стану озброєння, які дозволяють забезпечити надійність і безпеку його використання [1]. Одним із ключових параметрів є справність та ресурс ствола міномета, від якого безпосередньо залежить точність стрільби, стабільність балістичних характеристик і безпека розрахунку. Традиційні методи контролю потребують складних лабораторних досліджень або демонтажу вузлів, що у польових умовах є практично неможливим [2]. Це зумовлює потребу у створенні мобільних і доступних рішень для діагностики технічного стану ствола у режимі реального часу.

У дослідженні запропоновано метод аналізу стану міномета на основі вібраційних вимірювань. Для цього під час стрільб на ствол міномета встановлювалися вібраційні сенсори – п’єзоелектричні акселерометри, які здатні реєструвати навіть незначні коливання металу у широкому діапазоні частот. П’єзоелектричний принцип роботи акселерометрів забезпечує перетворення механічних прискорень у пропорційний електричний сигнал, що далі оцифровується і зберігається у вигляді масиву числових даних. Це дозволило сформувати базу даних коливальних профілів ствола для різних зарядів і режимів стрільби.

Подальший аналіз даних здійснюється із застосуванням технологій машинного навчання. На основі накопичених даних формується «еталонний профіль» для справного ствола. Кожен новий масив вимірювань порівнюється з базою еталонних характеристик, що дозволяє виявляти навіть незначні відхилення. Такий підхід за аналогією з акустичною діагностикою корпусів морських суден дає змогу виявляти мікротріщини та структурні дефекти ще на ранніх етапах [3].

Для автоматизації процесу створено консольну програму на платформі **.NET**, яка забезпечує універсальність, кросплатформеність і високу

продуктивність при обробці великих масивів числових даних. Ключовим інструментом для реалізації алгоритмів машинного навчання виступає бібліотека **ML.NET**, яка дозволяє виконувати попередню обробку даних, їх класифікацію, побудову регресійних моделей і розробку систем прогнозування. Завдяки інтеграції ML.NET у середовище .NET розробник отримує доступ до повного спектру інструментів для побудови інтелектуальних систем без залучення сторонніх платформ.

Алгоритм роботи програмного забезпечення передбачає кілька послідовних етапів. На першому етапі здійснюється прийом масиву амплітуд вібраційних коливань, що зчитуються акселерометрами під час пострілу. Дані надходять у вигляді тимчасових рядів, які характеризуються високою частотою дискретизації. Для коректної подальшої обробки дані проходять процедуру **нормалізації**, що дозволяє привести значення амплітуд до уніфікованого масштабу та мінімізувати вплив випадкових шумів, спричинених зовнішніми факторами (метеоумови, мікровібрації ґрунту, сторонні механічні впливи).

Другим етапом є обробка сигналу засобами цифрової фільтрації та спектрального аналізу. На цьому рівні виділяються основні частотні компоненти вібраційного процесу, які відповідають резонансним характеристикам ствола. Дослідження показують, що для сталевих конструкцій, таких як мінометний ствол, характерні власні частоти коливань у діапазоні від десятків до кількох сотень герц, тоді як поява дефектів або зношення може зміщувати ці резонансні піки [1].

На третьому етапі дані подаються на вхід моделі машинного навчання, створеної за допомогою ML.NET. Модель побудована на основі алгоритмів класифікації та регресії, які дозволяють зіставляти нові вхідні сигнали з базою еталонних профілів. У процесі навчання система отримує масив «здорових» коливань та профілі, що містять відхилення, викликані зношенням ствола, появою мікротріщин чи інших дефектів. Таким чином формується набір ознак, за допомогою яких модель може проводити диференціацію технічного стану.

Четвертим етапом є розрахунок інтегрального показника технічного стану, що подається у вигляді відсоткової оцінки. Цей показник демонструє, наскільки новий масив даних відповідає еталонному стану. Наприклад, значення 95 % означає, що вібраційний профіль практично ідентичний «здоровому», тоді як показник у 70 % свідчитиме про суттєві відхилення і потребу в додатковій перевірці. Відомо, що системи такого типу застосовуються у цивільному секторі – зокрема, при моніторингу стану авіаційних двигунів і корпусів морських суден, де аналіз вібраційних сигналів дозволяє виявляти тріщини або втому матеріалу на ранніх стадіях [2].

Отриманий результат є високонаочним і легко інтерпретується користувачем: інтегральна оцінка «здоров’я» ствола у відсотках дозволяє швидко ухвалювати рішення щодо подальшої експлуатації чи необхідності обслуговування. Порівняно з традиційними методами контролю, які потребують спеціалізованих лабораторних засобів або демонтажу деталей, даний підхід забезпечує **оперативність, низьку вартість та можливість застосування безпосередньо у польових умовах** [3].

Експериментальні дослідження підтвердили, що метод забезпечує виявлення характерних змін коливальних характеристик у випадках зношення ствола або появи дефектів. Це дозволяє реалізувати превентивний контроль технічного стану і своєчасне усунення несправностей до їх критичного прояву у бойових умовах [5].

Подальший розвиток дослідження передбачає розширення бази даних коливальних профілів для різних типів мінометів і зарядів, удосконалення алгоритмів машинного навчання з метою підвищення точності класифікації, а також створення користувацького інтерфейсу, придатного для застосування у польових умовах. У перспективі метод може бути інтегрований у системи моніторингу технічного стану артилерійських підрозділів, підвищуючи надійність та ефективність бойового застосування мінометного озброєння.

Список використаних джерел:

1. Дарницький Ю. В., Ляшенко В. А., Швець С. І., Павлюк Т. В. Особливості застосування системи вимірювання дульної швидкості SL-520PE та допплерівської радарної системи MFTR-2100/40 під час проведення випробувань артилерійського озброєння // *Збірник наукових праць ДНДІ випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки*. – 2022. – Вип. 2(12). – С. 29–38. DOI: 10.37701/dndivsovt.12.2022.04.
2. Ma J., Wang Y. Vibration-Based Condition Monitoring for Military Equipment // *Mechanical Systems and Signal Processing*. – 2020. – Vol. 135. – P. 106–118.
3. Oh J., Guo X., Lee H., Lewis R. L., Singh S. Action-Conditional Video Prediction using Deep Networks in Military Applications // *Advances in Neural Information Processing Systems*. – 2015. – Vol. 28.
4. Microsoft Corporation. ML.NET: Machine Learning Framework for .NET [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу: https://dotnet.microsoft.com/apps/machinelearning/ml-dotnet
5. Hanif M., Iqbal N., Rahman F. U., Khan M. A., Ghazal T. M., Abbas S. Acoustic and Vibration Signal Analysis for Fault Detection in Cylindrical Structures // *Sensors*. – 2022. – Vol. 22, No. 16. – P. 6243. DOI: 10.3390/s22166243.

Бондаренко Анатолій
Військова академія (м. Одеса)

ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ В СИСТЕМІ ІНТЕНСИВНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми. Сучасні виклики безпеки України, зумовлені тривалою збройною агресією, потребують якісного оновлення системи військової освіти. Одним із ключових завдань є формування військово-спеціальних компетентностей офіцерів запасу, які залучаються до служби у період мобілізації. Традиційні підходи до підготовки військових кадрів

виявляються недостатньо адаптованими до специфіки інтенсивної перепідготовки, де часові обмеження та висока динаміка навчання потребують цілісних педагогічних рішень. У зв'язку з цим особливого значення набуває розроблення моделей і механізмів, що забезпечують комплексну підготовку офіцера запасу до подальшого виконання завдань у реальних умовах бойових дій.

Виклад основного матеріалу. Дослідження науковців [2; 3; 5] засвідчують провідну роль компетентнісного підходу у військовій освіті, зокрема у формуванні професійної, психологічної та моральної готовності офіцера. У системі інтенсивної перепідготовки ключовим чинником є інтеграція професійних знань із розвитком стресостійкості, лідерських якостей та здатності до прийняття рішень у невизначених ситуаціях.

Система інтенсивної перепідготовки офіцерів запасу в Україні виконує надзвичайно важливу функцію – забезпечує готовність мобілізаційного ресурсу до оперативного залучення у виконання бойових завдань. Проте ефективність цієї системи значною мірою визначається тим, наскільки вона здатна відповідати сучасним вимогам і динаміці воєнного середовища. В умовах повномасштабної агресії, швидкої модернізації засобів ведення війни та зміни тактичних підходів постає проблема адаптивності освітніх програм, їхньої практичної спрямованості та здатності інтегрувати як військово-професійні, так і психологічні складники підготовки.

Аналіз наукових джерел [2; 3; 5], нормативно-правових документів [4] і практики функціонування ВВНЗ свідчить про те, що традиційні моделі підготовки не завжди здатні задовольнити потреби сьогодення. Слухачі стикаються з низкою труднощів, що знижують ефективність формування військово-спеціальних компетентностей і впливають на рівень бойової готовності. З одного боку, це пов'язано з об'єктивними факторами – обмеженістю часу, неоднорідністю контингенту та нестабільністю воєнної ситуації. З іншого боку – із внутрішніми недоліками системи, серед яких недостатньо оперативне оновлення навчальних програм, недостатня інтеграція сучасних освітніх технологій та обмежений зворотний зв'язок між закладами освіти й бойовими підрозділами [1].

Формування військово-спеціальних компетентностей у системі інтенсивної перепідготовки відбувається в умовах численних викликів, які потребують ґрунтовного аналізу. Одним із найбільш серйозних викликів системи інтенсивної перепідготовки офіцерів запасу є суворі часові обмеження. Програми, що розраховані лише на кілька місяців, мають забезпечити формування комплексу військово-спеціальних компетентностей, що в умовах традиційної підготовки офіцерів вибудовуються протягом кількох років навчання у ВВНЗ. Це призводить до ризику поверхневого засвоєння матеріалу, фрагментарності знань і переважання формального підходу.

Додатковою проблемою постає неоднорідність професійного досвіду та життєвих траєкторій слухачів. До програм інтенсивної перепідготовки залучаються як молоді офіцери, які щойно завершили навчання у цивільних чи військових закладах, так і ті, хто вже має тривалий досвід служби, але протягом

певного часу був віддалений від військової практики. Відмінності у віці, рівні освіти, фізичній підготовці та практичному досвіді створюють суттєві труднощі для викладачів і тренерів, які мають адаптувати матеріал таким чином, щоб він був зрозумілим і водночас корисним для всіх категорій слухачів.

Не менш вагомим викликом є недостатній рівень використання сучасних освітніх технологій. Так, у багатьох випадках програми перепідготовки спираються на традиційні лекційні та семінарські форми роботи. Використання цифрових симуляторів, тактичних тренажерів та систем моделювання бойових дій часто має обмежений характер через технічні чи фінансові причини. Водночас саме такі інноваційні засоби дають змогу наблизити процес навчання до умов реального поля бою, формувати вміння оперативного мислення й виробляти практичні навички, які не можна відпрацювати під час звичайних аудиторних занять.

Окремої уваги потребує проблема психологічної стійкості офіцерів запасу. Більшість із них не проходила системної підготовки до дій в умовах високого стресу, невизначеності та постійної небезпеки. У результаті навіть ті, хто добре орієнтується в тактико-технічних аспектах, можуть виявитися менш ефективними під час виконання бойових завдань через недостатній рівень стресостійкості. Брак психологічних тренінгів, недостатня увага до формування навичок командної взаємодії та лідерських якостей негативно позначаються на готовності діяти в реальних бойових обставинах.

Не можна оминути й виклик, пов’язаний із певним відривом навчальних програм від бойової практики, коли освітні курси залишаються дещо відірваними від потреб підрозділів, що безпосередньо перебувають на передовій. Відсутність постійного зворотного зв’язку з фронту зумовлює те, що слухачі здобувають знання, які не завжди відповідають реаліям сучасної війни.

Подолання зазгначених викликів потребує системного підходу до оновлення освітнього середовища, що забезпечує формування військово-спеціальних компетентностей офіцерів запасу. Одним із ключових напрямів удосконалення є скорочення розриву між теоретичним навчанням і практикою. Йдеться про необхідність активного використання польових тренувань, інтерактивних симуляцій та змішаних форматів навчання, що дозволяють максимально наблизити процес підготовки до реалій бойових дій. Важливим чинником також виступає залучення досвідчених офіцерів, котрі мають безпосередній досвід сучасних операцій і можуть транслювати актуальні знання, які не відображені у навчально-методичних матеріалах.

Іншим важливим напрямом виступає індивідуалізація навчальних траєкторій слухачів. Різнорівневий склад групи вимагає урахування попереднього військового досвіду, освітнього рівня та практичних умінь кожного учасника програми. Це дозволяє уникати дублювання вже засвоєного матеріалу та зосереджуватися на розвитку саме тих компетентностей, яких бракує конкретному офіцеру.

Суттєвою умовою вдосконалення є інтеграція психологічної підготовки як системного елементу перепідготовки. У сучасних умовах бойових дій ефективність офіцера визначається не лише його професійними знаннями, а й

стійкістю до стресу, здатністю взаємодіяти в команді та виявляти лідерські якості. Запровадження спеціальних тренінгів і методик розвитку психологічної витривалості забезпечить підвищення рівня готовності офіцерів запасу до виконання завдань у високоризикованих і динамічних ситуаціях.

Не менш актуальним завданням є модернізація змісту навчання. Війна в Україні показала стрімке зростання ролі нових технологій – безпілотних літальних апаратів, кіберзасобів, інформаційних операцій. Це вимагає перегляду навчальних програм та їхнього наповнення сучасними знаннями і практиками, що відповідають новітнім тактикам ведення бойових дій. Постійне оновлення змісту підготовки сприятиме збереженню її актуальності та підвищенню боєздатності офіцерів.

Особливої уваги заслуговує питання оцінювання результатів. Традиційні форми контролю знань, що зосереджені переважно на когнітивному компоненті, потребують розширення за рахунок багаторівневої діагностики. Йдеться про оцінку не лише знань, але й практичних умінь, поведінки в змодельованих тактичних ситуаціях, здатності до командної взаємодії та лідерства. Такий комплексний підхід дозволить отримати більш об’єктивну картину готовності офіцера запасу до виконання завдань.

Вагомим напрямом удосконалення є міжнародна інтеграція. Залучення досвіду країн-партнерів НАТО, організація спільних тренінгів і освітніх програм дають можливість упроваджувати передові стандарти та методики військової освіти. Це не лише підвищує якість підготовки офіцерів запасу, а й сприяє наближенню системи військової освіти України до міжнародних стандартів, що має стратегічне значення для розвитку сектору безпеки й оборони держави.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Система інтенсивної перепідготовки офіцерів запасу в Україні стикається з низкою викликів, що зумовлені як об’єктивними умовами воєнного часу, так і внутрішніми недоліками організації навчання. Подолати їх можливо шляхом інтеграції інноваційних педагогічних технологій, розвитку адаптивних освітніх моделей та посилення практичної спрямованості підготовки.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на апробацію змішаних і модульних програм інтенсивної підготовки; розроблення цифрових симуляторів для відпрацювання тактичних сценаріїв; вивчення впливу психологічної та лідерської підготовки на якість прийняття рішень офіцерами запасу.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко А.П., Пікус Д.Л. Інтенсивна перепідготовка офіцерів запасу, що призвані за мобілізацією: досвід, виклики, перспективи. *Теорія та методика навчання та виховання.* 2023. № 55. С. 7-17. https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.01.

2. Зелений І.І., Боярська-Хоменко А.В. Професійний саморозвиток офіцерів розвідки у контексті реалізації принципу освіти впродовж військової

кар'єри. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2024. Вип. 1 (25). С. 86-97. https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.86-97.

3. Козубцов І. Модель професійної підготовки офіцерів сектору безпеки та оборони у мотиваційному вимірі. Військова освіта, 2023. Вип. 1 (47). С. 110-124.

4. Концепція трансформації військової освіти, 2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#Text.

5. Чкалов А.П., Король Д.А. Принципи професійної перепідготовки офіцерів розвідки. *Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи*. Харків, 2024. С. 144-147. URL : https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6142d711-b52f-402c-8e4c-1f143baf3bed/content.

Бутенко Антон
Військового інституту телекомунікацій
та інформатизації імені Героїв Крут

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ)

Сучасні загрози національній безпеці України, зумовлені збройною агресією та глобальною геополітичною нестабільністю, висувають особливі вимоги до професійної підготовки військових фахівців. Фізична підготовка є основним компонентом формування бойової готовності, розвитку витривалості, сили, швидкості, координації рухів та психологічної стійкості. Вона забезпечує здатність майбутніх офіцерів ефективно діяти в умовах стресових ситуацій, брати участь у колективних операціях та адаптуватися до нових бойових стандартів [1, 2, с. 14].

Сучасна військова освіта прагне формувати офіцера нового покоління — національно свідомого, компетентного, мобільного та психологічно стійкого, здатного приймати стратегічні рішення у складних умовах та інтегруватися в міжнародні операції [3, с. 365–372]. У цьому контексті трансформація фізичної підготовки стає критично важливою, оскільки традиційні методики потребують модернізації та адаптації до сучасних стандартів НАТО та бойових реалій [5].

Постановка проблеми зумовлена наявними програмами фізичної підготовки. Система має низку суттєвих недоліків, серед яких обмежена інтеграція фізичної та тактичної підготовки в польових умовах, низька адаптивність навчальних програм до стандартів НАТО та умов сучасної бойової діяльності, дефіцит сучасного обладнання та цифрових платформ для контролю фізичної готовності курсантів, нестача кваліфікованих інструкторів, здатних впроваджувати інноваційні методики, а також недостатній контроль за самостійним удосконаленням фізичних та психологічних навичок [4; 5].

Проблема полягає у необхідності модернізації системи фізичної підготовки шляхом комплексного розвитку фізичних, психологічних та лідерських компетентностей майбутніх фахівців, впровадження інноваційних методів та використання міжнародного досвіду.

Українська система фізичної підготовки знаходиться у стадії активної трансформації. Вона демонструє наступні позитивні аспекти розвитку:

використання цифрових платформ та засобів моніторингу для оцінки фізичної підготовленості курсантів [1, с. 205];

розвиток польової підготовки з інтеграцією тактичних завдань, орієнтуванням та елементами виживання [2, с. 14];

участь курсантів у спільних навчаннях з військовими закладами країн-членів НАТО, що сприяє набуттю міжнародного досвіду [6; 7].

використання цифрових платформ та засобів моніторингу для оцінки фізичної підготовленості майбутніх військових фахівців [1, с. 205];

розвиток польової підготовки з інтеграцією тактичних завдань, орієнтуванням та елементами виживання [2, с. 14];

участь курсантів у спільних навчаннях з військовими закладами країн-членів НАТО, що сприяє набуттю міжнародного досвіду [6; 7].

Разом із тим, система стикається з низкою проблем: обмежене фінансування високотехнологічних тренажерів, низька масштабність польового та симуляційного навчання, дефіцит кваліфікованих кадрів для організації інноваційних тренувань, а також відсутність стандартизованої системи оцінювання фізичної готовності майбутніх військових фахівців [8; 9].

Міжнародний досвід показує, що країни НАТО застосовують комплексний підхід, поєднуючи фізичну, психологічну та лідерську підготовку, що дозволяє підвищувати ефективність навчання та бойову готовність майбутніх фахівців.

Для модернізації фізичної підготовки пропонується:

Розробка адаптивних програм — персоналізація фізичного та психологічного розвитку курсантів з урахуванням індивідуальних потреб та фізичних можливостей [5];

Мультидисциплінарний підхід — інтеграція фізичних тренувань з розвитком стратегічного мислення, лідерських навичок і командної взаємодії [6];

Впровадження міжнародного досвіду — використання стандартів НАТО, спільних навчань та симуляційних методик у польовій підготовці [5; 6];

Підвищення кваліфікації інструкторів — формування кадрів, здатних організувати інноваційні та комплексні тренування [7];

Система оцінювання ефективності — створення методик комплексного контролю результатів підготовки, що включають фізичні, психологічні та тактичні показники [7; 10].

Особливу увагу приділено формуванню майбутнього офіцера-лідера, здатного швидко реагувати на зміни бойової обстановки, ефективно координувати підрозділи та приймати рішення у складних умовах.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Фізична підготовка майбутніх офіцерів є ключовим елементом бойової готовності та професійної компетентності, а трансформація системи передбачає інтеграцію традиційних методів із сучасними технологіями контролю та міжнародним досвідом. Подальші дослідження слід спрямувати на розробку адаптивних тренувальних програм, що враховують індивідуальні особливості курсантів, оцінку ефективності мультидисциплінарного підходу, стандартизацію системи оцінювання фізичної, психологічної та тактичної готовності, підготовку інструкторів нового покоління, а також впровадження практичних методик підвищення мобільності та психологічної стійкості [8; 9; 11].

Комплексна модернізація фізичної підготовки забезпечить підвищення бойової ефективності, мобільності та стійкості майбутніх офіцерів і сприятиме інтеграції України у міжнародну безпекову систему.

Список використаних джерел:

1. Бойко С., Данилюк М., Людовик Т., Балдецький А., Климович В., Небожук О., Большаков О. Фізична підготовка у виконанні завдань військово-професійної діяльності військовослужбовців // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2025. Вип. №29(4). С. 202–208.
2. Будчик Д., Іщенко Д., Порохнявий А. Функціональна підготовка як основа спеціальної фізичної підготовки для правоохоронців // Fizichna kultura, sport ta fizichna terapiia (Universum). 2024. Вип. №14.
3. Авзалова Д., Рефель В. Фізична підготовка і спорт військовослужбовців у вищих військових навчальних закладах України та зарубіжжя // Grail of Science. 2023. Вип. №29. С. 365–372.
4. Закон України "Про освіту" № 2145-19 від 05.09.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text. (дата звернення: 15.08.2025).
5. Постанова Кабінету Міністрів України № 1490 від 30.12.2022 "Про трансформацію системи військової освіти". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF#Text. (дата звернення: 15.08.2025).

Вавілов Сергій
Національний університет оборони України

СИСТЕМА ВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ У США: СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ.

Вступ.

Система військової освіти та підготовки у Сполучених Штатах Америки є важливим елементом національної безпеки та одним із чинників, що визначають глобальне військово-політичне лідерство країни. Вона поєднує багатоканальність, гнучкість та інституційну різноманітність, що дозволяє адаптувати освітні та кадрові механізми до потреб сучасної армії. Особливу

увагу в США приділяють підготовці офіцерських кадрів, формуванню громадянських цінностей серед молоді та забезпеченню високого рівня професійності резервістів. В умовах зростання глобальних викликів та трансформації форм збройної боротьби дослідження американського досвіду є актуальним для інших країн, зокрема тих, що прагнуть реформувати власні системи військової освіти.

Постановка проблеми

Відсутність обов'язкового призову у США зумовила необхідність створення ефективних механізмів залучення молоді до військової сфери та забезпечення збройних сил достатньою кількістю підготовлених кадрів. Складність полягає у пошуку балансу між контрактною основою служби та широкою мережею резервної підготовки. Досвід США показує, що саме інституційна гнучкість, підтримана законодавчо та фінансово, може забезпечити стабільне відтворення якісного кадрового потенціалу.

Основний матеріал

Законодавче регулювання. Військова служба у США здійснюється на контрактній основі. Усі чоловіки віком 18–25 років зобов'язані зареєструватися у Selective Service System, що дає можливість швидко мобілізувати громадян у разі введення надзвичайного стану. Порушення цього обов'язку суворо карається. Це свідчить про готовність держави у критичній ситуації забезпечити швидке розгортання армії.

Молодіжна підготовка. Програми JROTC (Junior Reserve Officers Training Corps) та NDCC (National Defense Cadet Corp) формують основи військової культури серед школярів і підлітків. Участь у JROTC беруть понад 600 тис. учнів. Програми не лише готують молодь до служби, а й виховують лідерські якості, дисципліну, відповідальність. NDCC, на відміну від JROTC, фінансується місцевими громадами, що підкреслює роль децентралізованого підходу у військовій підготовці [1].

Позавійськова підготовка у цивільних закладах. Університетські програми ROTC, офіцерські кандидатські школи (OCS) та військові кафедри забезпечують підготовку резервних офіцерів. ROTC діє у понад 600 університетах і коледжах, щороку випускаючи близько 10 тис. офіцерів. Значна частина випускників переходить на дійсну службу, інші залишаються у резерві або Національній гвардії. Важливо, що ROTC дозволяє студентам поєднувати цивільну спеціальність з військовою підготовкою, що створює додаткові кар'єрні можливості [6].

Фінансова підтримка та стимули. Для учасників ROTC передбачені національні стипендії, щомісячні грошові виплати та компенсації за навчальні матеріали. Особлива увага приділяється майбутнім фахівцям у галузях медицини, фізики, хімії та інженерії, для яких діють додаткові фінансові заохочення. Це сприяє залученню талановитих студентів до військової сфери. Невиконання умов контракту карається поверненням усіх отриманих виплат, що стимулює дисципліну. [8].

Організаційні особливості. Військова освіта у цивільних закладах виступає альтернативою військовим академіям, створюючи конкуренцію між

інститутами підготовки. Це забезпечує підвищення якості освітніх програм та формує умови для індивідуального вибору кар'єрної траєкторії. Важливим є те, що конкуренція відбувається не лише між студентами, а й між навчальними закладами за фінансування та престиж.

Приклади реалізації програм. Університети, що співпрацюють з ROTC, надають студентам можливість проходження додаткових курсів, таких як повітрянодесантна чи повітряно-штурмова підготовка. Це дозволяє курсантам отримати практичні навички, необхідні для служби у бойових підрозділах. Крім того, студенти можуть розраховувати на кар'єрне зростання у різних сферах – від військової медицини до кібербезпеки.

Висновки

Американська система військової підготовки вирізняється багатоканальністю, гнучкістю та орієнтацією на довгострокову перспективу. Вона поєднує контрактну службу з потужними резервними програмами, а також активно залучає молодь до військової сфери. Цивільні університети і коледжі відіграють провідну роль у підготовці офіцерських кадрів, забезпечуючи баланс між військовою та цивільною освітою. Фінансові стимули та широка конкуренція підвищують якість кадрового потенціалу армії.

Перспективи подальших досліджень

Подальший аналіз має бути спрямований на:

- оцінку ефективності JROTC і ROTC у формуванні лідерських навичок;
- порівняння американської моделі з освітніми практиками країн Європи та Азії;
- вивчення можливостей адаптації елементів системи для держав із комбінованою моделлю комплектування армії;
- дослідження впливу соціально-економічних факторів на вибір молоді на користь військової кар'єри.

Таким чином, досвід США підтверджує, що успішна військова підготовка потребує поєднання державної підтримки, децентралізованої організації та мотиваційних механізмів для молоді.

Список використаних джерел:

1. Analitychna zapyska z pytan porivnialnoho zakonodavstva shchodo pravovoho rehuliuvannia mobilizatsiinoho rezervu ta sluzhby v nomu v zakonodavstvi deiakykh derzhav-chleniv NATO. URL:https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32886.pdf.

2. Zbroini syly SShA: osvita protiahom vsiiei sluzhby. URL: https://armyinform.com.ua/2022/01/15/zbrojni-syly-ssha-osvita-protyagom-vsiyeyi-sluzhby/.

3. Stan ta perspektyvy rozvytku zbroinykh syl Velykoi Brytanii. URL: https://militarnyi.com/uk/articles/stan-ta-perspektyvy-rozvytku-zbrojnyh-syl-velykoyi-brytaniyi/#google_vignette.

Вавілова Надія
кандидат історичних наук
Національний університет оборони України
Хомік Микола
доктор технічних наук, професор
Національний університет оборони України

КОМПЛЕКТУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ ТА ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА ГРОМАДЯН КРАЇН – ЧЛЕНІВ НАТО

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни російської федерації проти України виникла нагальна потреба поступового переходу до засад професійної армії, невідкладного її забезпечення боєздатними, висококваліфікованими, вмотивованими кадрами, спроможними ефективно виконувати завдання із захисту країни. Досвід законодавчого забезпечення в державах – членах НАТО свідчить, що мобілізаційний резерв – це важлива частина збройних сил та інших військових формувань, що складається з осіб, які є військовозобов'язаними громадянами. Для стримування ворога та завдання йому значних втрат необхідна ефективна підготовка громадян України, причому, як на своїй території, так і на території держав-партнерів за стандартами та програмами сил НАТО.

В зв'язку з зазначеним, виникає актуальна прагматична проблема пошуку ефективних форм військової підготовки громадян України.

Виклад основного матеріалу. Принцип колективної оборони посідає центральне місце у засновницькому договорі НАТО. Він і досі є виключним і непорушним принципом, що поєднує всіх членів організації, зобов'язуючи їх захищати один одного і створюючи дух солідарності всередині Альянсу. НАТО не має незалежних військових сил, за винятком тих, які держави – члени Альянсу надають для здійснення військових операцій. Отже, коли Північноатлантична рада вирішує розпочати операцію, необхідні для її проведення збройні сили надаються державами – членами за допомогою «процесу генерування сил». Об'єднана оперативна група високої готовності (VJTF) Альянсу, створена після анексії Криму у 2014 році, виступає першою лінією оборони НАТО проти ворожих сил.

Мобілізаційний резерв у державах – членах НАТО – це важлива частина збройних сил та інших військових формувань, що складається з осіб, які є військовозобов'язаними громадянами. При цьому всі чоловіки переважно у віці від 17 до 60 років, без обмежень за станом здоров'я, визначаються як військовозобов'язані, тобто резервісти. Жінки за бажанням також можуть набувати статусу військовозобов'язаних. Тобто мобілізаційний резерв включає військовозобов'язаних, якими комплектуються військові частини з метою поповнення некомплекту в особовому складі збройних сил, інших військових формувань після відповідної підготовки (отримання відповідної військово-облікової спеціальності).

В основі мобілізаційних ресурсів держав-членів НАТО перебуває

людський ресурс – кількість населення кожної країни, яке, за необхідності, може бути мобілізованим до лав збройних сил. Мінімальний рівень мобілізаційного потенціалу для мирного часу загалом складає 0,5–1 % від загальної чисельності населення країни. У випадку оголошення стану війни або початку широкомасштабних бойових дій рівень мобілізаційного потенціалу може бути збільшено до показника 10–20 %. До категорії резервістів відносяться військовозобов'язані, які підлягають мобілізації за необхідності та які не входять до складу військовослужбовців збройних сил або інших військових формувань. Водночас наявність мобілізаційного резерву надає змогу значно зменшити військові витрати на підготовку особового складу.

У рамках реалізації спільної оборонної політики на теренах Альянсу всі держави – члени НАТО мають власний мобілізаційний резерв, регламентований чинним законодавством тієї чи іншої країни, проте для кожної країни існують особливості та специфічні риси формування і комплектування мобілізаційного резерву.

На теренах НАТО служба в мобілізаційному резерві визначається як специфічний різновид військової служби з метою підтримання бойової готовності особового складу резервістів, стимулювання їх до постійного удосконалення своїх професійних здібностей та бойових навичок, напрацювання специфічних вмінь і є важливою частиною державної мобілізаційної політики. При цьому у випадку екзистенційної військової загрози ані стать, ані вік, навіть стан здоров'я резервістів значення не мають.

У державах – членах НАТО правове регулювання мобілізаційного резерву та служби в ньому регулюються законами про оборону, про військову службу, про мобілізацію або спеціальними законодавчими актами, які присвячені цій тематиці. До спільних рис мобілізаційного резерву в державах – членах НАТО відносяться: контрактна форма комплектування мобілізаційного резерву; встановлення засад добровільності; використання набутого досвіду колишніх військовослужбовців; підготовка резервістів, яка мало чим відрізняється від підготовки кадрових військових (при цьому значну частину резерву становлять висококласні фахівці й досвідчені військові).

У альянсі є країни, в яких взагалі немає строкової служби, є держави, де призов не проводять у мирний час, а також країни, де періодично відбувається призов до армії.

Результати аналізу комплектування збройних сил та військової підготовки громадян країн – НАТО вказують на різні форми та підходи, а саме:

1. Загальний військовий обов'язок та служба у військовому резерві (Греція, Данія, Естонія, Норвегія, Фінляндія, Хорватія, Туреччина, Швеція, Литва, Латвія).

2. Служба за контрактом (професійна армія) та служба у військовому резерв/запасі (США, Велика Британія, Франція, Німеччина, Канада, Італія, Польща, Нідерланди, Португалія, Бельгія, Болгарія, Румунія, Чехія, Іспанія, Угорщина).

Причому війна, яка була розв'язана росією проти України, а особливо її широкомасштабна фаза призвели до чіткого простеження тенденції, яка

виявляється в тому, що практично усі Європейські країни – члени НАТО із другої групи країн розпочали процес комплектування збройних сил та військової підготовки у тому числі на основі загального військового обов'язку.

Висновки та напрями подальших досліджень. Громадяни країн – членів НАТО проходять військову службу у збройних силах відповідно до загального військового обов'язку або за контрактом та у резерві. Кандидати на службу в ЗС реєструються на інформаційній платформі чи відбираються через центри комплектування (рекрутингові центри). Кандидати до армії проходять загальну підготовку, починаючи з початкової військової підготовки до спільних стандартів базових військових навичок в навчальних центрах. Служба у резерві включає проведення базової підготовки та зборів протягом року у вигляді одного збору різної тривалості. Також існують різні системи позавійськової підготовки військових спеціалістів за різними фахами з-поміж студентів. Співпраця армії з неурядовими організаціями, оборонними організаціями та іншими соціальними партнерами є важливим елементом діяльності збройних сил країн НАТО. ЇЇ мета – залучити суспільство до оборонної діяльності, сформувати оборонні настрої та виховувати суспільство, головним чином молодь, щодо оборони. Завдяки такій співпраці створюється соціальна база, що своєю чергою формує позитивний імідж та інтерес до армії та служби, а отже, ефективніший набір до армії. Попри різні моделі комплектування збройних сил країн – членів НАТО, спільною є система підготовки, яка дозволяє комплектувати ЗС та навчати військовослужбовців відповідно до високих стандартів, а також мати чисельний, підготовлений та вмотивований резерв.

Перспективним напрямком наукових розвідок може бути розроблення структурно-функціональної моделі підготовки громадян України на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Analitychna zapyska z pytan porivnialnoho zakonodavstva shchodo pravovoho rehuliuvannia mobilizatsiinoho rezervu ta sluzhby v nomu v zakonodavstvi deiakykh derzhav-chleniv NATO. URL:https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32886.pdf.

2. Strokova sluzhba v inshykh krainakh: de i yak sluzhat strokovyky. URL: https://armyinform.com.ua/2020/03/27/strokova-sluzhba-v-inshyh-krayinah-de-i-yak-sluzhat-strokovyky/.

3. Вавілова Н.В., Хомік М.М., Хорошилова С.Й. Аналітичний обрис військової підготовки громадян в країнах-членах НАТО. Збірник наукових праць «Військова освіта». – 2025. – Вип 1 (51). – С. 31-49.

Вінник Віктор
Москалик Сергій
Маковський Віталій
Житомирський військовий інститут

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИВЧЕННЯ ПРОТИВНИКА В ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Досвід викладання у військовому інституті, особливо після повномасштабного вторгнення рф проти України, показав ряд проблем, які суттєво впливають на якість навчання та засвоєння матеріалу навчальних дисциплін "Розвідувальна підготовка", "Розвідка та іноземні армії":

– робоча програма навчальної дисципліни "Розвідувальна підготовка", що затверджена НГШ ЗСУ у 2024 році, дає поверхові знання як з розвідувальної підготовки, так і з вивчення підрозділів СВ ЗС рф; відсутні години для закріплення матеріалу; відсутня система вивчення противника, яка повинна закладатися з метою самостійного удосконалення та реагування на постійні зміни у противника щодо організаційно-штатних структур, озброєння і тактики дій на полі бою; заняття перевантажені обсягом матеріалу. Все це та ще багато об'єктивних причин (постійні тривоги, що призводять до зривів занять, задіяння для несення служби в добовому наряді, періодичні хвороби…) призводить до того, що курсанти не здатні засвоїти матеріал за дисципліну;

– зруйнована система культу вивчення противника, яка працювала в інституті до 2024-25 навчального року і передбачала: вивчення дисципліни "Розвідка та іноземні армії" з програми ПВПП і закінчувалась після третього курсу, заняття були в кожному семестрі (сьогодні – це БЗВП, третій і четвертий семестри); обсяг навчальної дисципліни складав 6 кредитів (180 годин, сьогодні – "Розвідувальна підготовка" – 1,5 кредити, "Розвідка та іноземні армії" – 3 кредити); обсяг виділених годин давав можливість викладати противника до рівня полк, бригада, дивізія включно – це той мінімальний рівень, який необхідний для фахівців основних спеціалізацій військового інституту (сьогодні противник викладається включно до батальйону);

– циклова система навчання, що запроваджена в інституті (тобто 5-6 груп курсантів на своїй локації на протязі шести тижнів посилено вивчають тільки декілька дисциплін; після цього – інші дисципліни і третій цикл – ще дисципліни) призводить до того, що на виході в кінці семестру знань немає по всіх навчальних дисциплінах, курсанти змушені зубрити матеріал для здачі контрольних заходів і далі – забувають все;

– відсутність об'єктивної, своєчасної інформації щодо організаційно-штатної структури, озброєння, тактики дій підрозділів противника (матеріали, які надходять з ГУР МО України, командування Сухопутних військ застарілі – кому потрібна інформація про противника за 2023 або 2024 рік; відсутній аналіз дій противника, що треба включати в заняття); відсутність навальних фото, відео матеріалів;

– катастрофічна нестача викладачів з навчальної дисципліни (на протязі

останніх трьох років навчальне навантаження на викладача з “Розвідувальної підготовки”, “Розвідки та іноземних армій” складає 1100-1200 годин навчальної роботи на рік), що призводить до того, що заняття проводяться по суботах, четвертими парами, з об’єднанням декількох груп на групових, практичних та інших видах занять).

Автори доповіді розкрили основні проблеми у вивченні навчальних дисциплін “Розвідувальна підготовка”, “Розвідка та іноземні армії”. Разом з тим існують і інші проблеми (якість відбору курсантів для навчання, фізична втома і відрив курсантів від навчального процесу, матеріально-технічне забезпечення проведення занять і т.і.), що впливають на якість навчання.

Для підвищення якості вивчення противника запропоновані напрямки та зміни, основними з яких є:

– удосконалити робочу програму навчальної дисципліни “Розвідувальна підготовка” з метою зменшення обсягу матеріалу та запланувати проведення дисципліни в другому семестрі;

– збільшити кількість годин на вивчення навчальної дисципліни “Розвідка та іноземні армії” та викладати противника до рівня полк, бригада, дивізія включно до третього курсу включно;

– припинити циклову систему навчання і повернутися до семестрової, для чого на локаціях розміщувати відповідний курс – перший, другий або третій та організувати всі види забезпечення для якісного проведення занять;

– відновити отримання щотижневого (щомісячного) зведення ГУР МО України в необхідному обсязі та обов’язкове доведення інформації про ЗС рф до викладачів дисциплін “Розвідувальна підготовка”, “Розвідка та іноземні армії”.

Хамула Сергій
к.т.н., доцент
Воєнна академія імені Євгенія Березняка
Ільяшов Олександр
д.в.н., професор
Науково-дослідний інститут воєнної розвідки
Войтко Віталій
к.т.н., ст. досл
Воєнна академія імені Євгенія Березняка

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ У ЗБРОЙНІЙ БОРОТЬБІ

Постановка проблеми. Характер майбутніх воєнних конфліктів, а також тенденції розвитку систем озброєння та військової техніки вимагають встановлення підвищених вимог до військовослужбовців. Сили оборони потребуватимуть професійного та вмотивованого особового складу, а також сформованого військового резерву людських ресурсів.

Виклад основного матеріалу. У процесі створення резерву людських

ресурсів, які можуть бути використані у збройній боротьбі, для формування у населення необхідних військових компетенцій важливу роль відіграватимуть такі чинники, як військово-патріотичне виховання, соціальні пакети, профорієнтаційна робота, інтенсивна військова підготовка та професійна військова освіта.

Людиноцентрична політика спроможна стати стимулюючим фактором для тривалого утримання висококваліфікованого персоналу та залучення військово-патріотично налаштованого населення для подальшої побудови військової кар'єри.

Проблема збереження та розвитку людського капіталу в Україні в майбутньому десятиріччі набуватиме надважливого значення з точки зору гарантування безпеки та збалансованого розвитку держави. З одного боку, економічно продуктивна частина населення, яка зайнята в суспільному виробництві, повинна забезпечувати соціально-економічний розвиток держави, з іншого боку, частина, яка перебуває на військовій службі або за необхідності може бути залучена для поповнення сил оборони, має забезпечувати надійний збройний захист національних інтересів України. Але в найближче десятиріччя існує ціла низка ризиків відчутного зменшення економічно продуктивної частини населення.

В умовах дефіциту в Україні людей та прогнозованого негативного впливу демографічних процесів на її обороноздатність проблема підтримання необхідного рівня укомплектованості сил оборони особовим складом як одного з найбільш важливих чинників стримування противника від повторної агресії та забезпечення високої ефективності дій об'єднаних угруповань сил оборони щодо розгрому агресора вирішуватиметься шляхом проведення в державі комплексних заходів щодо:

систематичної якісної підготовки людей до ведення бойових дій та національного спротиву, формування у них свідомої громадянської позиції, високої мотивації, професійної, фізичної та психологічної готовності до виконання завдань щодо захисту України в екстремальних умовах майбутнього безпекового середовища та активного інформаційно-психологічного впливу противника;

реалізації системи заходів, орієнтованих на результат, який досягається за мінімальної участі людей в активних бойових діях завдяки широкому використанню безпілотних (безекіпажних, дистанційно керованих) систем (платформ), роботизованої техніки, з мінімальними втратами військ (сил) і некомбатантів, які перебувають у зоні ведення воєнних дій, від бойових уражень, і максимальним збереженням і швидким відновленням боєздатності військовослужбовців за рахунок своєчасного надання необхідної медичної допомоги та евакуації поранених і хворих воїнів, їх лікування та комплексної реабілітації;

дотримання людиноцентричного принципу в силах оборони з урахуванням гендерних аспектів, пріоритетів діяльності органів військового управління та командирів (начальників) усіх рівнів щодо збереження життя, здоров'я та гідності військовослужбовців;

створення мотиваційних чинників до проходження військової служби та служби у військовому резерві, забезпечення престижності та привабливості військової служби за допомогою створення належних правових, матеріальних, медичних, психологічних і соціальних умов для військовослужбовців, членів їхніх сімей і осіб, звільнених із військової служби;

забезпечення створення належних умов для переходу від військової кар'єри до цивільного життя військовослужбовців, які підлягають звільненню з військової служби, та осіб, звільнених з військової служби, у тому числі ветеранів війни.

Висновки. Прогнозовані демографічні процеси в Україні негативно впливатимуть на обороноздатність держави (у зв'язку з суттєвим зменшенням людського мобілізаційного ресурсу) та вимагатимуть адаптації сектору безпеки та оборони України до таких умов обстановки. Водночас оборонні спроможності держави визначатимуться не чисельністю її населення, а якістю підготовки наявного людського ресурсу та технологічним рівнем озброєння, військової та спеціальної техніки.

Перспективою подальших досліджень у визначеній області вважається аналіз та вивчення результатів впровадження багаторівневої системи професійної військової освіти за стандартами НАТО та інтеграції кращих вітчизняних і євроатлантичних практик за принципом "Освіта впродовж військової кар'єри", оскільки в умовах сьогодення вони сприяють зростанню рівня підготовки військових командирів і формуванню нової якості військового лідерства.

Герега Д.М.
командувач Сил підтримки Збройних Сил України;
Коцюруба В.І.
доктор технічних наук, професор, заслужений винахідник України,
Національний університет оборони України

РОЗВИТОК СПРОМОЖНОСТЕЙ УГРУПОВАННЯ СИЛ І ЗАСОБІВ ПІДТРИМКИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЩОДО УЛАШТУВАННЯ ІНЖЕНЕРНИХ ЗАГОРОДЖЕНЬ

В умовах стримування та відсічи широкомасштабної агресії російської федерації проти України змінився характер збройної боротьби, в результаті чого набули суттєвих змін способи та прийоми ведення наступальних та оборонних дій військ (сил). Характерною особливістю стало масоване застосування безпілотних систем (БпС), що дозволило здійснювати вогневе ураження військ на значних відстанях та унеможливило ведення бойових дій у безпосередньому зіткненні. За таких умов одним із найбільш ефективних засобів затримки противника стало застосування інженерних загороджень. Найбільш складним виявилось встановлення мінно-вибухових загороджень (МВЗ) перед переднім краєм оборони та у глибині бойових порядків противника, що наступає. У сучасному збройному протистоянні потреба

своєчасного та якісного виконання вказаного завдання викликало потребу відмови від транзитного мінування місцевості за допомогою застарілих засобів механізації і вручну та зміщення пріоритетів у бік дистанційного мінування місцевості та об'єктів.

При цьому, "дистанційне мінування з метою нарощення системи інженерних загороджень" залишається однією з критичних спроможностей інженерних військ, які є ключовою складовою угруповання сил і засобів підтримки Збройних Сил України (ЗС України).

Причинами критичності стало: недостатня кількість інженерних засобів для дистанційного мінування, потреба в інженерних боєприпасах промислового виробництва для дистанційного мінування, низька ефективність застосування безпілотних наземних комплексів (БнК) при виконанні завдань в умовах бойового зіткнення, недосконаліть доктринальної бази з урахуванням досвіду.

Важливим кроком у вирішенні проблемних питань щодо набуття критичної спроможності є ситуаційний зміни організаційно-штатної структури підрозділів інженерних військ, що залучаються до улаштування МВЗ. Організаційно-штатна структура підрозділів БпС має відповідати покладеним на них завданням та динамічній зміні способів застосування діючих угруповань військ (сил), чому і приділяється увага під час її удосконалення.

Забезпечення пріоритетного комплектування підрозділів загороджень за рахунок внутрішнього переміщення особового складу в межах військових частин Сил підтримки ЗС України, відбору особового складу в ТЦК та СП, батальйонах резерву Сухопутних військ ЗС України, рекрутингу, прийняття (призову) особового складу на військову службу за контрактом (по мобілізації), призначення особового складу з навчальних центрів, курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Ще одними із шляхів є: впровадження нових зразків безпілотних авіаційних комплексів для дистанційного мінування, проведення кодифікації новітніх зразків інженерних боєприпасів, що пристосовані до встановлення дистанційним способом, нарощування виробництва та спорядження інженерних боєприпасів за рахунок вітчизняних виробників.

Безперечно, реалізація вказаних заходів поряд зі зміною способів застосування підрозділів загороджень викликає потребу зміни змісту підготовки особового складу інженерних військ. Проведення інтенсивної фахової підготовки з екіпажами БпС здійснюється на базі навчальних центрів та академії "Скайфол", а також мобільними тренувальними групами для підготовки операторів у районах виконання завдань. Весь процес підготовки ґрунтується на вивчені досвіду застосування БпС та впровадження його для удосконалення підготовки операторів та екіпажів. Також введено практику направлення інструкторсько-викладацького складу закладів вищої освіти до діючих угруповань військ (сил) з метою обміну та набуття досвіду, залучення до заходів підготовки представників підприємств-виробників (розробників). Загалом з початку року підготовлено – 400 операторів БпС.

Для приведення у відповідність доктринальної бази сучасним умовам заплановано розробка нової редакції настанови "Інженерна підтримка військ

(сил) ЗС України", та бойових статутів інженерних військ (частини I, II, III). На даний час відповідно до вимог директиви Головнокомандувача ЗС України від 27.05.2025 внесені зміни до доктрини "З інженерної підтримки застосування військ (сил)" та настанови "Застосування сил і засобів дистанційного мінування".

Таким чином, реалізація вказаних заходів дозволила значно збільшити спроможності угруповання сил і засобів підтримки ЗС України щодо дистанційного мінування. Так за період з травня по вересень підрозділами дистанційного мінування угруповання сил та засобів підтримки ЗС України в інтересах діючих угруповань військ (сил) було встановлено близько 100 тис. інженерних боєприпасів різного типу, що дозволило суттєво знизити темпи наступу противника, затримати його на загрозливих напрямках та нанести йому втрати інженерними боєприпасами.

Горбачов Олександр
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
Неділько Андрій
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
Янков Михайло
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ В ПІДГОТОВЦІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ З ВИЖИВАННЯ У ПРИКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛАХ

Сучасні умови служби на державному кордоні України вимагають перегляду підходів до професійної і військової освіти. Однією із складових професійної підготовки прикордонників є дисципліна «Основи виживання» у тому числі в бойових умовах [1 с.5-8]. Практична підготовка щодо виживання прикордонників, за будь-яких умов, є однією з ключових предметів, що забезпечують збереження життя та боєздатності особового складу.

З 01 вересня 2022 року в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького розпочалася підготовка офіцерських кадрів для потреб державного кордону, які відповідатимуть потребам сил оборони, міжнародним стандартам якості освіти, стандартам і процедурам, що використовуються силовими блоками держав — членів НАТО, задля надійного забезпечення національної безпеки та оборони України.

Завдання які покладаються у навчанні з виживання достатньо окреслені в навчальному курсі СТІ 000Г.53Л ВИЖИВАННЯ та методичному матеріалі до нього СТІ 000Г.53Л «Виживання», підготовленого Центром оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України спільно з Головним управлінням підготовки Збройних Сил України. [2 с.3, 3]

Однак за проведеним аналізом у викладенні дисципліни «Основи виживання» існує низка актуальних проблем:

Специфіка служби на державному кордоні. Прикордонні підрозділи діють у різних кліматичних, географічних та особливих умовах: за різних погодних умов, на морських, річкових і гірських ділянках, на лісистій, пересічній та рівнинній місцевості, а також в районах ведення бойових дій. Це потребує універсальних знань та навичок виживання, адаптованих до конкретних регіонів та умов. Підготовка повинна охоплювати дії за умовами місцевості, особливо які важко долати по висоті (гори та пагорби, міжповерхові проломи та комунікаційні обвали міської забудови) так і по горизонту (річки, яри, болота).

Зростання кількості нестандартних загроз. Сучасні загрози включають як збройні зіткнення, так і техногенні катастрофи, природні лиха, екстремальні кліматичні явища. Особливої уваги потребують ситуації під час ведення бойових дій – обвали сходових маршів будинків, провали у комунікаційних підземних системах тощо. Також підготовка повинна охоплювати дії за умов радіаційної, хімічної, біологічної небезпеки.

Недостатня практична спрямованість навчання. У навчальних програмах з виживання часом переважає теорія. Потрібно більше польових виходів та комплексних тренувань, що моделюють реальні умови служби: ізоляція, обмеженість ресурсів, дії нічний час, переходи які важко долати (круті схили, яри, річки, болота), імітація обвалів, провалів у містах тощо.

Забезпеченість спорядженням та засобами з виживання. Більшість проблем виникає у забезпеченні необхідними навчальними засобами та спорядженням - одномісні намети, засоби для розведення вогню та приготування їжі, мотузки та спорядження для роботи на висоті та долання водних перешкод тощо. Закупівля та облік такого спорядження потребує вдосконалення його обліку і термінів використання у навчанні а це вже питання безпеки у його використанні.

Тривалість підготовки. Нестача часу в програмах підготовки, це одна з головних проблем навчання, через що особовий склад не в змозі в повному обсязі сформувати та закріпити необхідні уміння та навички. Компенсація за рахунок самостійної роботи, за рекомендованою тематикою, не вирішує практичної складової програми підготовки з виживання. Заняття за альпіністською тематикою, по суті, є груповими вправами пов’язаними з великим ризиком і не можуть обмежуватися декількома годинами.

Інтеграція сучасних технологій. Необхідне використання симуляторів, VR/AR та комп'ютерного моделювання для відпрацювання складних ситуацій: евакуація поранених, виживання за екстремальних температур. Важливим є поєднання традиційних навичок (видобуток води, їжі, розведення вогню) із сучасними засобами життєзабезпечення. Підготовка та використання необхідних засобів долання ділянок які важко подолати тощо.

Фізична та психологічна підготовка. Служба на кордоні вимагає високої витривалості, сили та стресостійкості [4]. Підготовка повинна включати розвиток уміння зберігати самовладання в умовах загрози життю та ізоляції.

Фізична підготовка, що має на меті загальний фізичний розвиток військовослужбовців, не в повній мірі розвиває спеціальні фізичні навички, особливо для тривалих переходів та для подолання перешкод, як особисто так і при діях у складі групи. Дефіцит імітаційних та світло-шумових засобів є одною із проблем щодо психологічної адаптації до дій в умовах війни.

Кадрові та методичні проблеми. Спостерігається нестача викладачів із практичним досвідом виживання в екстремальних умовах та служби у прикордонних районах зі складним ландшафтом. Необхідно розробляти регіонально-спеціалізовані програми: виживання в горах, на морі, в лісі, тощо. Особливо чутливе відсутність достатньої кількості сертифікованих інструкторів з висотної і гірської підготовки.

Виховна функція дисципліни. Підготовка з виживання формує у прикордонників взаємодопомогу, відповідальність за товаришів та впевненість у власних силах. Один за всіх і всі за одного – це не лише набір практичних навичок, а й важливий елемент військового виховання.

Міжнародний досвід. В арміях низки країн (США, Канада, Фінляндія, Ізраїль) підготовка з виживання є ключовим компонентом підготовки прикордонників та спеціальних підрозділів [5,6,7]. Перспективним напрямом є впровадження найкращих зарубіжних практик та проведення спільних навчань.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Підготовка з виживання у прикордонних підрозділах – це основа професійної і бойової готовності особового складу. Вона має поєднувати традиційні знання, сучасні технології та практико-орієнтований підхід, забезпечуючи готовність прикордонників діяти в будь-яких умовах та зберігати боєздатність підрозділу. Враховуючи вимоги «Гірської підготовки у Збройних силах України» [8 с.6] як самостійної дисципліни, підготовка з виживання, потребує удосконалення у напрямку альпіністської підготовки для всіх категорій військовослужбовців, а саме: уміння застосовувати способи екстреного спуску з висоти, долання ярів та річок, обладнанням навісних переправ за допомогою мотузок та карабінів, які є невід'ємними складовими індивідуального екіпірування військовослужбовця. [9 с.24, 51-105, 6 с.20-236, 10 с.68-88, 115-119]

Список використаних джерел:

1. Основи виживання у бойових умовах: навчально-методичний посібник / А. В. Луньков, В. А. Ожаревський І. В. Польцев. - Київ: «Центр учбової літератури», 2023. - 230 с.

2. СТІ 000Г.53Л «Виживання (навчальний курс)», наказ № 8 від 10.01.2019. Центр оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України спільно з Головним управлінням підготовки Збройних Сил України. URL: 1_СТІ-000ГБ.53Л-ВИЖ-КІП.pdf (дата звернення: 8.09.2025).

3. Довідковий матеріал (ДМ) до СТІ 000Г.53Л «Виживання» наказ № 8 від 10.01.2019. Центр оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України спільно з Головним управлінням підготовки Збройних Сил України. URL: 2_ДМ-до-СТІ-000ГБ.53Л-ВИЖ-КІП.pdf (дата звернення:

8.09.2025).
4. Збірник стандартів психологічної підготовки у Збройних Силах України: метод. посіб. / За редакцією генерал-майора В. Клочкова – К.: НДЦ ГП ЗС України, 2023. – 337 с.
5. Виживання. Офіційний посібник армії США. Оновлене видання (FM 3-05.70/FM 21-76) повне та без скорочень. – Київ: Вид. дім «ПРОФЕСІОНАЛ», 2023. – 610 с.
6. Підручник рейнджера. – Київ: Вид. «КНТ», 2022. – 360с.
7. Підручник виживання в екстремальних ситуаціях. Досвід спеціальних підрозділів світу. / Пітер Дарман. – Київ: Вид.дім "СКІФ", 2023. – 356 с.
8. ВКП 7-00(166)03.01 Доктриана «Гірської підготовки збройних сил України». 2021. URL: ВКП-7-0016603.01-Доктрина-гірської-підготовки-ЗСУ.pdf (дата звернення: 8.09.2025).
9. ВП7-(01,03,04)166(11).01 Методичний посібник «Навчання гірсько-піхотних (гірсько-штурмових), десантно-штурмових (аеромобільних) підрозділів бойовим діям в горах». 2018. URL: sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/2_ВП-7-01030416611.01-МП-НАВ-ГПГШ-ДШАЕР-ПІД-БД-В-ГОР.pdf (дата звернення: 8.09.2025).
10. Спортивний туризм: навчальний посібник/ Грабовський О. А., Скалій О.В., Скалій Т.В. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2008. - 304 с.

Верещак Василь
д.політ.н., доцент,
Школяренко Василь
к.техн.н., с.н.с.
Воєнна академія ім. Євгенія Березняка

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ДО ПОТРЕБ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ 2014-2025 рр.

Актуальність даної публікації обґрунтовується проблемами організації і здійснення управління військами (силами) сил оборони України під час відбиття вторгнення російських військ в межі нашої держави у 2014–2025 рр. Сутність проблеми полягає в тому, що значна кількість кадрового складу офіцерського корпусу як тактичної, так і оперативної ланок управління проявила кричущу некомпетентність як в питаннях організації, так і здійснення управління військами (силами), підрозділами, іншими військовими організаційними структурами сил оборони в зазначений період. Щодо мобілізованих офіцерських кадрів, то проблеми їхньої компетентності ще складніші. При цьому, зважаючи на тривалість воєнних дій і перевагу противника в чисельності особового складу, проблему ускладнює суттєвий некомплект підготовленого офіцерського складу українського війська.

Постановка проблеми. Будь-який аналіз причин такого стану справ з

компетентністю офіцерського складу як органів управління військових частин, так і командирів підрозділів спонукає до висновку щодо їх неякісної підготовки у ВВНЗ та ВНП закладів вищої освіти держави.

Основний зміст публікації. На наш погляд, основа проблеми полягає в тому, що за роки протистояння російській агресії військова освіта недостатньо адаптувалась до потреб військових організаційних структур військ (сил) сил оборони держави. Розглянемо найбільш видимі її обриси. Насамперед організацію освітнього процесу. Перший аспект її складової – це предмети (навчальні дисципліни) підготовки. Їхня кількість і спрямованість у переважній більшості навчальних закладів залишилась такою ж, як і в довоєнний період. Означене поглинає значну кількість часу й, відповідно, відволікає слухачів (курсантів) від оволодіння знаннями безпосередньої фахової спрямованості, отримання практичних умінь та навичок. А, отже, і час перебування в навчальному закладі здобувачів освіти залишається незмінним – все ті ж 1,5–2 роки для слухачів оперативно-тактичного рівня підготовки і 4–5 для курсантів відповідного профілю військових інститутів, академій та військових підрозділів цивільних закладів вищої освіти. Друга складова проблеми – це об’єкт підготовки – слухачі, курсанти, їхня мотивація та прагнення набути відповідного фаху вищої військової освіти. Як ніколи раніше, в останні роки спостерігається “недобір” абітурієнтів для вступу до ВВНЗ як тактичного, так і оперативно-тактичного рівнів підготовки. А тому досить часто він усувається за рахунок не досить якісного відбору потрібної категорії здобувачів вищої освіти. І, нарешті, третя складова проблеми, що розглядається, – це викладачі (науково-педагогічні працівники – НПП). Досить часто це заслужені за попереднім місцем служби і фахом офіцери чи досвідчені працівники, переважно пенсіонери, але які не володіють відповідним педагогічним хистом й не можуть, не вміють донести, надати слухачам, курсантам потрібних знань, умінь та навичок.

Це лише “верхівка, на наш погляд, айсбергу” проблеми вищої військової освіти. Дотримуючись принципу “критикуючи, пропонуй”, висловимо бачення можливих шляхів усунення означених, яскраво видимих недоліків.

Щодо завеликої кількості навчальних дисциплін, визначених здобувачам вищої освіти для набуття такої відповідно до встановлених європейських стандартів, пропонуємо вилучити із освітніх програм на період воєнного стану в державі загальноосвітні та гуманітарні й винести їх для самостійного опанування. Основну увагу зосередити на вивченні профільних дисциплін, насамперед практичної спрямованості. Це не лише сприятиме набуттю слухачами, курсантами потрібних фахових спроможностей, але й принаймні удвічі скоротить термін навчання.

Щодо добору претендентів для вступу до ВВНЗ та ВНП цивільних ВНЗ.

Вважаємо, що підготовку молоді до вступу до зазначених закладів тактичного рівня підготовки слід розпочинати з відповідної профорієнтації у середніх школах за декілька років до її закінчення. Власне у школах слід значно посилити військово-патріотичну, національно-патріотичну, морально-психологічну та фізичну підготовку. Зазначені якості абітурієнтів визначити як

додатковий позитивний чи негативний бонус для зарахування їх курсантами за результатами проведення вступних іспитів.

Інша категорія претендентів на отримання означеного рівня освіти – це учасники бойових дій, насамперед сержанти і старшини, які є або були командирами військових організаційних структур у військах (силах) сил оборони України. Їм слід надавати пріоритет і всіляко стимулювати до вступу до ВВНЗ за фаховою спрямованістю проходження служби. Проміжним варіантом до вступу до названих навчальних закладів можуть бути короткотермінові курси лідерства або підвищення фахової кваліфікації цієї категорії військовослужбовців (адже нині в умовах бойових дій досить часто сержанти та старшини призначаються і є командирами взводів, рот, батарей) з подальшим, за сприятливих умов обстановки або після завершення війни, пріоритетним вступом до ВВНЗ.

Щодо науково-педагогічних працівників. Вважаємо за доцільне відновити, а якщо функціонує, – посилити в усіх закладах військової освіти такий різновид підготовки призначених на посади НПП осіб, як “школа молодого викладача”. Для проведення занять зі слухачами “школи …” призначати кращих, визнаних, досвідчених фахівців, насамперед нагороджених почесною відзнакою МОН України “заслужений працівник освіти України”, докторів та кандидатів педагогічних наук. Впроваджувати таким чином ефективні сталі методики, принципи та підходи до викладання навчальних дисциплін й сучасні новітні як вітчизняні, так і кращі світового досвіду. Окрім підготовки молодих викладачів, на основі названої “школи …” доцільно періодично здійснювати підвищення кваліфікації, оновлювати педагогічні навички та уміння, особливо щодо новітніх методів та підходів до реалізації освітнього процесу, інших НПП, незважаючи на набутий ними досвід викладацької діяльності.

В розрізі означених пропозицій звертаємо увагу на позитивний і повчальний досвід побудови освітнього процесу в закладах військової освіти країн Заходу та США, що відноситься до уже згадуваного нами організаційного аспекту проблеми вищої військової освіти в нашій державі. Реалізовується вона на підставі таксономії (закономірностей) відомого американського вченого Бенджаміна Самуеля Блума – визначених способах і правилах чіткого формулювання та впорядкування процесу досягнення педагогічних цілей освітнього процесу.

У названій таксономії цілі навчання в пізнавальній сфері виражені через результати засвоєння в послідовності від простого до складного, а саме: знання, розуміння, застосування, аналіз, оцінювання, синтез (створення). З розвитком зазначеної теорії останні рівні засвоєння (оцінка та синтез) змінювали своє положення одне стосовно іншого.

Зміст відображених категорій навчальних цілей є таким:

1. Знання означає запам’ятовування та відтворення матеріалу, що вивчається.

2. Розуміння – здатність встановлювати зв’язок одного матеріалу з іншим, перетворювати його з однієї форми вираження в іншу, переводити його з однієї “мови” на іншу (наприклад, зі словесної у графічну, математичну і

навпаки).

3. Застосування означає вміння використовувати вивчений матеріал у конкретних умовах і нових ситуаціях.

4. Аналіз – виділення частин цілого, виявлення взаємозв'язку між ними, осмислення принципів організації цілого. Слухач, який добре оволодів цією категорією навчальних цілей, бачить помилки й огріхи в логіці міркувань, розуміє різницю між фактами і наслідками, оцінює значимість даних.

5. Оцінювання означає вміння оцінювати значення того чи іншого матеріалу для конкретної мети. Судження і висновки слухача мають засновуватися на чітких критеріях.

6. Синтез означає вміння комбінувати елементи для отримання цілого з новою системною властивістю. Таким новим продуктом може бути проект, план дій, нова схема тощо.

В країнах Заходу, зокрема в США, вважають, що використання чіткої, впорядкованої системи цілей навчання є незамінним для побудови освітнього процесу. Це дає можливість викладачеві чітко визначати першочергові, базові цілі навчання у своїй дисципліні, порядок її викладання, чітко пояснити слухачам орієнтири в їх спільній роботі, яких результатів діяльності він очікує від них та як їх об'єктивно оцінити.

Висновки. Система вищої військової освіти України як оперативно-тактичного, так і тактичного рівнів підготовки має низку недоліків, які суттєво впливають на якість управлінських спроможностей її продукту – випускників ВВНЗ, що проявляється в суворих реаліях сьогодення – протидії російській агресії. Найбільш помітні з них визначено в організації підготовки слухачів та курсантів, у відборі претендентів на навчання, неспроможності частини НПП якісно подати навчальний матеріал споживачам для засвоєння, набуття відповідних умінь та навичок.

Автори публікації вносять доцільні, на їх погляд, пропозиції для усунення названих недоліків, зокрема звертаються до досвіду країн Заходу, насамперед США.

Напрямком подальшого дослідження є процес удосконалення системи підготовки фахівців оперативно-тактичного і тактичного рівнів у ВВНЗ та ВНП цивільних закладів вищої освіти України.

Список використаних джерел

1. Залужний звільнив з початку війни десятьох генералів. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3634853-zaluznij-zvilniv-z-pocatku-vijni-desatoh-generaliv.html (дата звернення 01.09.2025).

2. Матеріали семінару за програмою DEEP підвищення кваліфікації для викладачів сектору оборони "Освіта для реформ: сучасні методи навчання", 9 – 12 лютого 2015, м. Київ.

3. Anderson, L. & Krathwohl, D. A (2001) Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives New York: Longman.

Гошко Галина
Інститут психологічної підтримки персоналу Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

АДАПТИВНИЙ СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО МОДЕЛЕЙ ВЗАЄМОДІЇ КОМАНДИ В РЕАЛЬНИХ УМОВАХ ПІДГОТОВКИ ДО ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ: ЗМІСТ ЗАВДАНЬ, КОМУНІКАЦІЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЗАЄМОДІЇ

Динаміка взаємодії команди військовослужбовців вважається ключовою характеристикою складних адаптивних систем (САС). Використовуючи підхід САС, наше дослідження розглядає різні моделі взаємодії команди курсантів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), що впливають на її ефективність. Зокрема, ми аналізуємо повторювані моделі взаємодії, гетерогенні та моделі безпосередньої участі під час взаємодії команди курсантів ВВНЗ в шаблонних та нешаблонних сценаріях командних завдань. Ми встановили, що повторювані шаблони взаємодії команди зменшують сприйняття та обмін інформацією (комунікацію загалом), в свою чергу, зменшують ефективність взаємодії між курсантами. Тому ці негативні результати менш виражені в командах, які виконують нешаблонні завдання, ніж у тих, хто займається за однаковими шаблонами щоразу. Було виявлено, що під час застосування моделі безпосередньої участі, взаємодія команди курсантів позитивно пов'язана з високим рівнем сприйняття та обміну інформацією, що призводить до високої результативності.

Існує непрямий позитивний зв'язок між моделями безпосередньої взаємодії команди та ефективністю обмін інформацією в команді. Контекст завдань під час дослідження показав різницю між шаблонним та нешаблонним змістом завдань, що дозволило визначити кращі умови для взаємодії між членами команди під час комунікації [2, 7, 13]. Зміст обидвох завдань відрізняється ступенем інтенсивності застосовуваних знань. Шаблонні командні завдання включають, більш передбачувані та виконуються за допомогою стандартизованих етапів виконання та ефективної командної взаємодії [12]. Нешаблонні завдання, навпаки, включають командні задачі, які виникають у менш передбачуваних ситуаціях, з частими змінами під час відпрацювання практичних навичок, що вимагають відносно винахідливої інтерактивної поведінки команди. Нами було виявлено, що члени команди в нешаблонному сценарії або більш новому середовищі обмінювалися більшою кількістю інформації та ідей порівняно з командами з шаблонним сценарієм розвитку бойових дій. Хоча командна взаємодія курсантів та ефективність залежать від контексту завдань команди в подальшому, більшість попередніх емпіричних досліджень зосереджувалися лише на одному типі змісту завдань [7]. Включення нами кількох варіантів командних завдань під час професійної підготовки курсантів в польових умовах дозволяє зрозуміти, як моделі командної взаємодії можуть змінюватися залежно від поставлених завдань.

Спираючись на підхід структурної непередбачуваності [4] який

наголошує на тому, що оптимальний курс дій залежить від ситуації, ймовірно, що ефективність різних моделей командної взаємодії залежить від змісту поставлених завдань та розвитку бойових дій описаних в сценарії [1, 9]. Команди, що використовують знання, схильні працювати над більш неоднозначними або нестандартними сценаріями бойових дій. Тому їм потрібно збирати та обмінюватися інформацією, щоб адекватно та швидко адаптуватися до обставин, що змінюються [10]. Складні завдання під час професійної підготовки курсанті також рідше мають стандартні рішення [3, 6], вони вимагають динамічної поведінкової адаптації командою до розвитку подій на полі бою[5, 8]. Таким чином, активні, інтерактивні бойові завдання під час професійної підготовки вимагають від курсантів гнучкої поведінки, адаптації до постійно змінних обставин для досягнення цілей [5].

Спираючись на теорію САС, чим ширша різноманітність варіантів взаємодії під час професійної підготовки, які демонструють курсанти, тим більше це дозволяє їм ефективно обмінюватися інформацією та адаптуватися до непередбачуваних ситуацій [11]. Вплив більшої кількості шаблонних моделей взаємодії на обмін інформацією в команді може бути негативним у тих колективах, де інтенсивніше використовуються власне знань, оскільки цей контекст вимагає більш динамічного передбачення та менш звичної форми взаємодії [7, 12]. Повторювані сценарії моделей взаємодії, ймовірно, частіше зустрічаються в командах з виконання шаблонних завдань. Оскільки шаблонні завдання менш наукоємні, їх можна належним чином виконувати за допомогою стандартних або більш повторюваних моделей командної взаємодії та зі значно меншою комунікацією. Тому ми вважаємо, що якщо повторювані моделі командної взаємодії курсантів під час професійної підготовки виникають у командах з інтенсивним використанням стандартних знань, вони гальмують комунікацію та ефективність досягнення поставлених цілей командою.

Список використаних джерел:

1. Agliati A., Vescovo A., Anolli L. (2006). A new methodological approach to nonverbal behavior analysis in cultural perspective. Behavior Research Methods, 38, 364-371. DOI: 10.3758/bf03192789
2. Chung Y., Jackson S. E. (2013). The internal and external networks of knowledge-intensive teams: The role of task routineness. *Journal of Management*, 39, 442-468. DOI: 10.1177/0149206310394186
3. Cummings J. N., Cross R. (2003). Structural properties of work groups and their consequences for performance. Social Networks, 25, 197-210. DOI: 10.1016/S0378-8733(02)00049-7
4. Drach-Zahavy A., Freund A. (2007). Team effectiveness under stress: A structural contingency approach. Journal of Organizational Behavior, 28, 423-450. DOI: 10.1002/job.430
5. Gardner H. K., Gino F., Staats B. R. (2012). Dynamically integrating knowledge in teams: Transforming resources into performance. The Academy of Management Journal, 55, 998-1022. DOI: 10.5465/amj.2010.0604

6. Jehn K. A. (1997). A qualitative analysis of conflict types and dimensions in organizational groups. Administrative Science Quarterly, 42, 530-557.
7. Kerr N. (2017). The most neglected moderator in group research. Group Processes & Intergroup Relations, 20, 681-692.
8. Kozlowski S. W., Gully S. M., Nason E. R., Smith E. M. (1999). Developing adaptive teams: A theory of compilation and performance across levels and time. In Ilgen D. R., Pulakos E. D. (Eds.), *The changing nature of performance: Implications for staffing, motivation, and development* (pp. 240-292). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
9. Perlow L. A., Gittell J. H., Katz N. (2004). Contextualizing patterns of work group interaction: Toward a nested theory of structuration. Organization Science, 15, 520-536.
10. Raes A. M., Heijltjes M. G., Glunk U., Roe R. A. (2011). The interface of the top management team and middle managers: A process model. The Academy of Management Review, 36, 102-126.
11. Ramos-Villagrasa P., Navarro J., García-Izquierdo A. (2012). Chaotic dynamics and team effectiveness: Evidence from professional basketball. European Journal of Work & Organizational Psychology, 21, 778-802.
12. Resick C. J., Murase T., Randall K. R., DeChurch L. A. (2014). Information elaboration and team performance: Examining the psychological origins and environmental contingencies. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 124, 165-176.
13. Unger-Aviram E., Zwikael O., Restubog S. L. D. (2013). Revisiting goals, feedback, recognition, and performance success. Group & Organization Management, 38, 570-600.

Грубі Тетяна,
к. соц. н., доцент
КПНУ імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ Д ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Мотивація є складним і багаторівневим процесом, який визначає поведінку особистості, спрямовану на досягнення поставлених цілей. Вона передбачає безперервний вибір та прийняття рішень на основі аналізу можливих альтернатив. Формування мотиваційної готовності майбутніх військовослужбовців до професійної діяльності є одним із ключових чинників забезпечення їхньої ефективності у виконанні службових та бойових завдань. Сучасні виклики, пов’язані із збройною агресією росії проти України, психолого-інформаційними атаками та зростанням психологічних навантажень, вимагають від військовослужбовців не лише високого рівня професійної підготовки, а й внутрішньої налаштованості на виконання складних обов’язків. У цьому контексті мотиваційна готовність виступає важливою умовою стійкості, витривалості та саморегуляції особистості.

Наукові дослідження свідчать, що саме мотиваційна сфера визначає активність і спрямованість поведінки військовослужбовця, впливає на рівень дисциплінованості, відповідальності та психологічної стійкості. Недостатній рівень її сформованості може призвести до зниження ефективності навчання, труднощів у адаптації до військової служби та зростання ризиків професійного вигорання. Тому актуальним завданням сучасної військової психології та педагогіки є пошук дієвих шляхів і методів формування у майбутніх військових усвідомленої та стійкої мотиваційної готовності до професійної діяльності.

Саме в системі підготовки майбутніх військовослужбовців поглиблюються уявлення про майбутню професійну діяльність, вони коригують свої мотиви та цілі, отримують перше задоволення або незадоволення від професії і розвивають прагнення до самореалізації в обраній сфері. У цей період відбувається ускладнення ієрархії мотивів, з'являються нові прагнення, пов'язані з професійно-кваліфікаційним і кар'єрним зростанням, вибудовується ціннісна орієнтація та усвідомлення покликання. Структура мотивів, що формуються під час навчання, стає основою особистості майбутнього фахівця, а розвиток позитивних навчальних мотивів є невід'ємною частиною формування особистості курсантів. Трансформація навчальної мотивації у професійну багато в чому визначається організацією навчального процесу та особливостями взаємодії курсантів із педагогічним колективом [1, с.132].

При формуванні професійної мотивації необхідно враховувати особистісні характеристики курсантів, зокрема їхні здібності, амбіції та етап життєвого вибору, а також вплив зовнішніх чинників — місце проживання, рівень матеріального забезпечення, середній бал за випускним дипломом, інтелектуальний рівень і вплив ЗМІ на професійне самовизначення та відновлення професійних військових мотивів. Для ефективного формування професійних мотивів у курсантів застосовуються різні види психологічної допомоги, включаючи професійну діагностику, консультації та професійну підготовку. Їх ефективність залежить від організації процесу, компетентності педагогів, а також того, хто, як, з ким і коли здійснює цей процес.

Навчальна діяльність курсантів у ВНЗ характеризується двома основними типами мотивів: пізнавальним та мотивом досягнення. Пізнавальний мотив є базисом навчально-пізнавальної діяльності, що виникає і розвивається у взаємодії курсантів і викладачів. Він забезпечує успішне засвоєння теоретичних знань і оволодіння практичними навичками, формує внутрішню впевненість та прагнення до високих результатів. Важливим елементом є чітке формулювання цілей і завдань самостійної роботи, планування та організація навчального процесу, достатнє методичне забезпечення та оптимальний час на опанування матеріалу, що стимулює прагнення курсантів досягати заданого рівня [3, с. 401].

Мотив досягнення включає внутрішню та зовнішню мотивацію. Внутрішня мотивація ґрунтується на задоволенні від процесу навчання та пізнання, формує високу пізнавальну активність та прагнення до самостійного опанування матеріалу. Зовнішня мотивація стимулюється педагогічним

колективом через додаткову літературу, демонстрацію науково-технічних досягнень, практичну роботу на тренажерах та показ перспектив застосування знань. Постійне стимулювання навчальної діяльності сприяє розвитку мотивів самовиховання та саморозвитку, що відповідають цілям самостійної діяльності.

Мотиви професійної діяльності розглядаються як усвідомлені внутрішні спонукання, які визначають спрямованість активності та поведінки особистості, визначають вибір професійних цілей і засобів їх досягнення. До них належать мотиви, інтереси, установки, потреби, стимули, ціннісні орієнтації, цілі та ідеали. Зв'язок і структура цих мотивів формують мотиваційну готовність курсантів як основу професійної діяльності та самовизначення. У процесі навчання змінюється структура основних мотивів, професійне мислення, духовні цінності, уявлення про професію, критерії оцінки та шляхи самореалізації [2, с. 46].

Показниками мотиваційної готовності курсантів є зацікавленість у засвоєнні нових методів навчання, активна участь у виховних заходах і навчально-методичних заняттях, прагнення до високих результатів, наполегливість у подоланні труднощів, активність у саморозвитку та бажання опановувати знання понад програму. Важливим аспектом є також самореалізація, що проявляється у відповідності інтересів і здібностей курсанта професійним вимогам та виконанні рольових функцій.

Критерії мотиваційної готовності поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні критерії включають результати діяльності, дисциплінованість, володіння професійними знаннями та навичками, адекватність дій у службових ситуаціях, ставлення керівництва та довіру колег [1, с. 143]. Внутрішні критерії характеризуються адекватністю самооцінки, задоволеністю власною діяльністю, ставленням до колективу та переважанням у структурі мотивів широкого суспільно значущого плану. Комплексне урахування цих критеріїв дозволяє оцінити рівень мотиваційної готовності курсантів до професійної діяльності.

Сформована мотиваційна готовність забезпечує впевнене виконання функціональних завдань, вміння будувати міжособистісні стосунки, організовувати виховну роботу, чітко визначати цілі та досягати їх, раціонально розподіляти обов'язки, завершувати розпочату справу. Вона передбачає здатність адаптуватися до змін соціального середовища, прагнення до постійного самовдосконалення, впевненість у власних силах, розвинені професійні та особистісні якості. Також мотиваційна готовність включає чутливість до емоцій, інтелекту та характеру інших людей, дотримання етичних норм і чесність у відстоюванні власної позиції.

Таким чином, мотивація є ключовим фактором підготовки курсантів до професійної діяльності. Вона регулює поведінку, стимулює саморозвиток і формує основу постійного прагнення до вдосконалення професійних компетенцій. Сучасна психолого-педагогічна концепція професійної підготовки акцентує увагу не лише на формуванні знань, а й на розвитку практичних навичок, професійних і особистісних якостей, що забезпечує високу ефективність навчального процесу. Формування мотиваційної готовності в

період навчання є процесом внутрішньої роботи курсанта, розвитку його особистісних і професійних якостей, що закладає основу успішної професійної діяльності у майбутньому [4, с. 183].

Список використаних джерел:

1. Ковальчук В. І. Мотивація і самореалізація у професійній підготовці. Львів: Видавництво «Світ знань», 2016. 198 с.
2. Петрова Л. М. Педагогічні основи мотивації навчальної діяльності. Харків: Видавництво «Наука і освіта», 2017. 240 с.
3. Платонов І. В. Емоційно-вольова готовність майбутніх офіцерів до правоохоронної діяльності. Психологія. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. Вип. 12. С. 401-407.
4. Сидоренко, М. Ф. Професійна діяльність та мотиваційна готовність особистості. Київ: Видавництво «Академія», 2015. 220 с.

Дерев'янчук Анатолій
кандидат технічних наук, професор СумДУ
Луцик Руслан
співробітник військової частини А0515

ВІЙСЬКОВЕ ЛІДЕРСТВО У ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ВІЙСЬКОВИХ КАФЕДР: МЕТОДИ, ВИКЛИКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТУ

Сучасні виклики, зумовлені широкомасштабною війною проти України, актуалізували проблему якісної підготовки студентів військових кафедр як майбутніх офіцерів запасу. Необхідність швидкої мобілізації та залучення фахівців різних спеціальностей обумовлює потребу у формуванні військових лідерів, здатних ефективно організовувати підрозділи, приймати рішення в умовах невизначеності та знижувати втрати особового складу.

Мета і актуальність доповіді полягає у висвітленні сучасних методів формування лідерських якостей у студентів військових кафедр, оцінці ефективності інноваційних педагогічних технологій (3D-моделювання, віртуальні тренажери, рольові ігри, кейс-метод, системи штучного інтелекту) та визначенні їх впливу на готовність до управлінської та бойової діяльності.

Проаналізовано методи формування військового лідерства, зокрема кейс-метод, рольові ігри, а також інтеграцію сучасних технологій — 3D-моделювання, віртуальні тренажери та штучний інтелект (ШІ).

Військове лідерство визначається як здатність командира впливати на підлеглих для виконання завдань, зберігаючи єдність та боєздатність підрозділу.

Сучасні дослідження підкреслюють необхідність поєднання рис різних стилів задля підвищення гнучкості та адаптивності офіцера. Окремо відзначається ефективність інтерактивних і симуляційних методів у розвитку вмінь ухвалювати рішення в умовах невизначеності.

Відмітимо декілька проблем, що впливають на підготовку студентів.

На кафедри приходять студенти різних факультетів, (інженерних, гуманітарних) з різними стилями мислення, а також військовослужбовці з досвідом. Це створює складність у стандартизації рівня знань.

Водночас підготовка ускладнюється початковим рівнем знань студентів, зумовленим відмінностями між закладами вищої освіти (ЗВО), а також обмеженою тривалістю курсу військової підготовки.

Різний професіоналізм викладачів: від кадрових офіцерів із бойовим досвідом до викладачів без практики управління військами.

Роль викладача: поєднання навчання військовій справі та виховання лідерських якостей.

Проблема мотивації: не всі студенти сприймають підготовку серйозно. У мирний час це можна пояснити прагматичним ставленням студентів, однак в умовах війни питання мотивації перетворюється на ключовий фактор формування відповідальності.

Крім того, найбільшою проблемою з якою сьогодні стикаються командири військових частин та підрозділів, є ризик брати до своїх підрозділів вчорашніх випускників, у яких відсутні як лідерські якості, так і актуальні навички і вміння, необхідних в бойових умовах.

Спираючись на короткий аналіз проблем, викладених вище, авторами пропонується використання ефективних методів формування лідерства:

кейс-методи: розбір реальних бойових ситуацій, моделювання рішень у кризових умовах;

3D-моделювання та віртуальні тренажери: відпрацювання навичок експлуатації артилерійського озброєння без ризику для особового складу;

рольові ігри та командні завдання: розвиток комунікації, довіри, відповідальності за підлеглих;

залучення ветеранів бойових дій: формування у студентів реалістичного бачення сучасної війн;

системи штучного інтелекту: забезпечення персоналізованого зворотного зв’язку, ідентифікація ризиків, аналіз рішень у рольових іграх.

Для досягнення мети дослідження на базі військової кафедри Сумського державного університету проведений експеримент із впровадження інноваційної методики підготовки.

Для участі в експерименті залучено студентів військової кафедри (2 групи по 24 особи (інженерні, гуманітарні спеціальності) і 20 військовослужбовців із застосуванням такої методики: комбінування традиційних занять із віртуальними тренажерами та кейс-методом під час вивчення будови та експлуатації артилерійського озброєння. Контрольна група — традиційні методи підготовки, експериментальна група — інтегровані методи (кейс-метод, рольові ігри, 3D-тренажери). Тривалість: 4 місяці.

Вибір цього предмета зумовлено необхідністю застосування ЗСУ широкого спектру артилерійського озброєння, що надають наші західні партнери.

Оцінювання: тести на знання матеріалу, практичні завдання у VR-тренажері, командні рішення у кризових кейсах, відгуки студентів.

Зауважимо, що використання систем штучного інтелекту (ШІ) для надання зворотного зв’язку (під час рішення кейсів) дозволяє масштабувати процес індивідуалізованої підготовки, що особливо важливо за обмежених ресурсів інструкторів. ШІ допомагає формувати управлінські рішення, і досить швидко виявляти певні закономірності, що дозволяє прийняти правильне рішення, особливо під час рольових ігор (наприклад, евакуація поранених під обстрілом).

Звертаємо увагу на те, що ШІ може ідентифікувати нові типи риску, визначати їх основні характеристики і передумови виникнення.

Нижче наведені окремі результати експерименту.

Початковий рівень лідерських навичок (0–100 балів).

Кінцевий рівень після курсу.

Група	Початковий бал	Підсумковий бал	Приріст
Контрольна	54,2	66,1	+11,9
Експериментальна	53,8	81,7	+27,9

Наведені дані свідчать, шо інтегровані методи забезпечили у 2,3 рази більший приріст лідерських навичок порівняно з традиційним навчанням, що є статистично значущою різницею.

Отримані результати підтверджують можливість формування лідерських якостей у стислі терміни за умови застосування інтерактивних і технологічно насичених методів. Значна різниця між показниками експериментальної та контрольної груп свідчить про ефективність поєднання практико-орієнтованого навчання з сучасними симуляційними технологіями.

Висновки. Розвиток військового лідерства у студентів військових кафедр можливий навіть у короткі терміни за умови застосування інтерактивних та технологічно насичених методів.

Найбільш ефективними виявилися: кейс-метод, рольові ігри, та використання віртуальних тренажерів у поєднанні з персоналізованим зворотнім зв’язком на основі ШІ.

Запропонований підхід доцільно впроваджувати у всіх військових кафедрах оскільки він сприяє не лише зростанню рівня підготовки, а й скороченню часу адаптації молодих офіцерів у бойових підрозділах.

Подальші дослідження варто зосередити на розробці і впровадженні віртуальних тренажерів новітнього вітчизняного озброєння (155-мм гаубиця Богдана) та ширшого застосування ШІ у навчальному процесі.

Довгопола Олександра,
Мазурок Володимир
Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

LANGUAGE TRAINING IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE AS A CAPABILITY ENABLER FOR OPERATIONAL INTEROPERABILITY WITH NATO ARMED FORCES

Problem Statement: Language and culture are important whether the military is involved in a battle, humanitarian effort, or in-person negotiations to establish terms for a military strategy. Language learning promotes the knowledge, attitudes, and skills relevant to living responsibly in a multicultural, interdependent world [6]. Within the transformative processes currently unfolding in the Armed Forces of Ukraine amid the Russian-Ukrainian war, the issue of language training has gained strategic importance alongside its practical value. As international military cooperation expands and integration with NATO member states intensifies, the need for systematic linguistic and didactic support for the professional activities of military personnel becomes increasingly pressing. Language competence emerges as a decisive factor for operational interoperability, facilitating not only effective information exchange but also enabling Ukrainian units to integrate seamlessly into multinational military formations [3]. Language training requires a systematic, comprehensive policy and systematic implementation in the context of comprehensive military personnel training. Learning a foreign language and developing general communicative and specialized professional communication skills requires a long time with a projection for lifelong learning [2].

Main Body: Research on international studies indicates that NATO member states employ a standardized system for language training among military personnel based on STANAG 6001 Language Proficiency Levels [4]. This unified framework reflects the multidimensional nature of foreign language activities, encompassing listening, speaking, reading, and writing. The implementation of a consistent scale enables objective testing and certification of language proficiency levels, which subsequently aligns with the functional readiness of officers to carry out tasks within multinational headquarters and operational units. Studies conducted by R. Williams and J. Taylor further highlight the direct correlation between joint operational effectiveness and language competency levels. A lack of proficiency in understanding operational orders and protocols can lead to communication barriers, ultimately diminishing the combat effectiveness of military units. In Ukraine, language training is conducted in higher military education institutions, such as the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi and the Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, as well as through professional development courses. However, the domestic system is still undergoing adaptation to NATO standards. Several challenges have been identified: uneven levels of English proficiency across different categories of personnel, which complicates the formation of unified command structures; limited availability of

training and methodological resources tailored to the specifics of military discourse (such as command formulas, abbreviations, acronyms, and doctrinal documents); a shortage of instructors and translators certified under STANAG 6001; the absence of a systematic terminology policy, leading to inconsistencies in the translation of military terms within documentation and training materials. The experience of NATO's leading nations, such as the United States, the United Kingdom, and Canada, highlights several effective practices: the use of online courses and distance learning platforms, including the defence Language Institute Online [5]; the implementation of scenario-based simulations of staff activities, designed to replicate real-world decision-making conditions; and regular reassessment of language proficiency to encourage service members to maintain their achieved levels. Adapting these practices within the Armed Forces of Ukraine, while considering national specifics, could significantly enhance foreign language training and facilitate the alignment of standards with the educational models of NATO member states. Language in military discourse serves not only a communicative purpose but also a cognitive one, as it shapes professional thinking, ensures precision and standardization of commands, and minimizes the risk of misunderstandings [3]. The participation of Ukrainian officers in multinational exercises such as Rapid Trident and Sea Breeze highlights that proficiency in English at a level no lower than SLP 3 is a fundamental requirement for effectively fulfilling operational tasks [7]. Thus, foreign language competence emerges as an integral component of a service member's professional training, determining the unit's ability to fully engage in Alliance operations.

Conclusions: The implementation of a standardized approach to improving the level of knowledge of a foreign language indicates that a serviceman, applying for participation in an international project, for appointment to a certain post in NATO military structures or professional development within the framework of international projects, must have the appropriate SLP (in accordance with the requirements of NATO STANAG 6001)[1; 4]: tailored educational programs designed for various personnel categories; development of standardized terminological resources. training educators and translators capable of performing in alignment with STANAG 6001 standards; integration of digital educational technologies into the learning process.

Prospects for further research: Future scientific explorations might focus on the following: developing psycholinguistic models for building foreign language competence in military personnel under stress; investigating opportunities to leverage artificial intelligence and machine translation for rapid linguistic support; enhancing testing tools tailored to the realities of combat scenarios; and analysing the discursive characteristics of military communication within multinational contexts.

List of references:

1. Ворона Т., Ворона А., Ворона М. Мовна підготовка військовослужбовців: закордонний досвід. Військова освіта. 2022, № 1 (45). С. 40-51. DOI: https://doi.org/10.33099/2617-1783/2022-45/40-51.

2. Самелюк, А., Тичина, І., & Мітькіна, Є. (2023). Напрями та умови вирішення актуальних питань лінгвістичного забезпечення військ в умовах дії воєнного стану в Україні. *Вісник Київського національного університету імені*

Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки, *53*(1(53), 10–16. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.53.10-16

3. NATO Standardization Office. Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations (AJP-3). Brussels: NATO, 2019. 132 p. https://www.coemed.org/files/stanags/01_AJP/AJP-3_EDC_V1_E_2490.pdf

4. NATO. STANAG 6001 – Language Proficiency Levels. NATO Standardization Agency, 2010.

5. Defence Language Institute Foreign Language Centre. Annual Program Report. Monterey, CA: DLIFLC, 2022. 98 p.

6. Ненько, Ю. П. (2025). Foreign language education of security sector professionals as a factor of successful international cooperation. DOI: https://doi.org/10.31470/2309-1517-2025-39-106-117.

7. Пащук, Ю. М., Проховник, П. М., & Федоренко, В. В. (2020). Military-Historical Aspects of Multinational Military Exercise Rapid Trident-2019. *Військово-науковий вісник*, (33), 3-18. DOI: https://doi.org/10.33577/2313-5603.33.2020.3-18

Долженко Максим
Військовий-юридичний інститут
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)
Пугач Вячеслав
Військовий-юридичний інститут
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого (Україна, м. Харків)

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ З УРАХУВАННЯМ СТАНДАРТІВ НАТО

Психологічна підготовка військовослужбовців у сучасних умовах є одним із ключових чинників збереження їхньої боєздатності, стійкості та здатності ефективно діяти в умовах війни. Збройна агресія проти України висунула надзвичайно високі вимоги до психіки військових, адже вони стикаються з екстремальними навантаженнями, постійним ризиком для життя, втратами побратимів, невизначеністю і непередбачуваністю ситуацій. Війна перетворила психологічну підготовку на такий самий необхідний елемент бойової готовності, як фізичне тренування чи володіння зброєю. Це зумовлює потребу в створенні цілісної системи психологічної підтримки в Збройних Силах України, яка була б інтегрована в усі етапи служби з урахуванням досвіду, який накопичений у ході відбиття російської агресії та рекомендацій, що узагальнені в стандартах НАТО.

Психологічна готовність військовослужбовця розглядається як складне інтегративне утворення, що охоплює мотиваційні установки, вольові якості, когнітивні стратегії, поведінкові реакції та емоційну стійкість. Вона формується

поступово, у процесі навчання, бойової практики, взаємодії в колективі та індивідуальної роботи з психологом. Для сучасної армії важливо не лише навчити воїна виконувати завдання, а й забезпечити йому внутрішню готовність долати стрес і не втрачати контроль у критичних ситуаціях. Здатність до швидкого прийняття рішень, витримка, контроль над емоціями, збереження уваги та ясності мислення під тиском небезпеки стають визначальними для виживання та ефективності підрозділу [4, с. 37-48].

Сучасні підходи до психологічної підготовки в Україні активно реформуються. У програму базової загальної військової підготовки було включено спеціальні модулі, спрямовані на розвиток психологічної стійкості. З'явився так званий адаптаційний «нульовий день», коли новобранці поступово переходять від цивільного життя до військового, отримуючи підтримку та роз'яснення щодо того, що на них очікує. Запроваджуються нові методи, серед яких застосування віртуальної реальності у тренінгах, що дозволяє моделювати стресові ситуації, максимально наближені до бойових. Це допомагає військовим випробувати себе в умовах, наближених до реальних, ще до потрапляння на поле бою, а отже — знизити ризики паніки чи дезорієнтації в реальних операціях [1, с. 46-60; 5, с. 118-128]. Разом із підготовкою значну увагу приділено і системі психологічної підтримки. Вона охоплює як превентивні заходи, так і допомогу під час виконання завдань і реабілітацію після бойових дій. Превенція включає навчання технік саморегуляції, стабілізації та емоційного контролю. Військових навчають методам швидкого зниження рівня тривоги, відновлення працездатності та підтримки внутрішніх ресурсів. Важливим компонентом є групові заняття, що формують згуртованість і взаємопідтримку в колективі, адже надійні соціальні зв'язки істотно підвищують стресостійкість [4, с. 37-48].

Особливе місце посідає робота з військовослужбовцями, які можуть потрапити в екстремальні ситуації, наприклад у полон. Психологічна підготовка до перебування в умовах ізоляції, жорсткого контролю чи обмеження свободи допомагає зменшити деструктивний вплив на психіку. Навчання вмінню зберігати внутрішній контроль, витримувати психологічний тиск, не втрачати орієнтирів та здатність мислити раціонально — усе це входить до комплексу спеціалізованої підготовки [5, с. Abstract]. Разом із тим існує низка проблем, які ускладнюють повноцінну реалізацію психологічної підтримки у військах. Передусім це нестача кваліфікованих фахівців, які мають практичний досвід роботи в умовах бойових стресів. Значна частина психологів потребує підвищення кваліфікації та додаткового навчання.

Іншою проблемою є нерівномірність доступу до психологічних послуг. У великих гарнізонах та навчальних центрах можливості значно ширші, ніж на передових позиціях, де часто відсутня належна інфраструктура. До цього додається брак матеріально-технічних ресурсів: сучасних тренажерів, обладнання, спеціалізованих приміщень. Ще один виклик — стигматизація психологічної допомоги. Частина військових уникає звернення до психологів через страх вважатися слабкими або втратити авторитет серед побратимів [3, с. 1-12].

Дані кількісних досліджень свідчать про відчутне зростання потреб у

психіатричній допомозі: два роки повномасштабної війни супроводжуються підвищенням числа психіатричних госпіталізацій порівняно з довоєнним періодом; середній рівень госпіталізацій, пов'язаних з психологічною травмою війни, у квітні 2024 року склав приблизно 17,3 % від загального числа госпіталізованих у психіатричних лікарнях, тоді як на початку 2022 року було близько 12,2 % [6, с. 1-2]. Наукові дослідження також розглядають впровадження технологій, зокрема віртуальної реальності, як компонент психологічної реабілітації. Стаття, яка аналізує потенціал інтеграції VR-технологій у систему психологічної реабілітації в Україні, наводить приклади застосування віртуальних середовищ для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та молоді, з описом структури підготовки фахівців, оцінки терапевтичних відповідей і методик, адаптованих до воєнного контексту [1, с. 46-60; 5, с. 118-128].

У контексті військової підготовки позитивним є поєднання навчальних технологій і методів, які спрямовані на розвиток стійкості до стресу, саморегуляції та адаптивного реагування. Іншими словами, підготовка має включати не тільки технічні навички та тактичні тренування, але й психологічні: практики самозаспокоєння, контролю дихання, ідентифікацію ранніх ознак перевантаження, вправи на концентрацію, усвідомлення та відновлення внутрішніх ресурсів [4, с. 37-48].

Організаційно важливим кроком стало включення психологічної підтримки до нормативних документів та програм Міністерства оборони України. Це дозволяє закласти правову основу для забезпечення військових належною допомогою. Запровадження єдиних стандартів і протоколів допоможе уніфікувати практику, підвищити якість послуг і забезпечити контроль за їхньою ефективністю [3, с. 1-12]. Необхідним є також постійний моніторинг психологічного стану особового складу, що дозволить своєчасно виявляти проблеми і запобігати їх загостренню.

Ефективна психологічна підтримка сприяє збереженню згуртованості та взаємної довіри між воїнами, що безпосередньо впливає на результативність бойових завдань. Крім того, вона полегшує адаптацію після бойових дій і сприяє успішній інтеграції в цивільне життя після демобілізації [2, с. 118-128].

Таким чином, психологічна підготовка військовослужбовців сьогодні виходить за межі вузького професійного завдання. Вона перетворюється на багаторівневу систему, що інтегрує превентивні заходи, навчання, підтримку в бойових умовах та реабілітацію. Її ефективність ґрунтується на поєднанні сучасних наукових підходів, інноваційних технологій, якісної підготовки фахівців і належного ресурсного забезпечення. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити психологічну стійкість українських воїнів, а відтак і обороноздатність держави [1, с. 46-60; 8, с. Abstract].

Список використаних джерел:

1. Effectiveness of immersive VR therapy in reducing stress-associated symptoms in Ukrainian veterans, 2025, с. 1-2.

2. Virtual Reality Exposure Therapy Protocol for Post-Traumatic Stress Disorder Treatment in Military Veterans: Cross-Cultural Adaptation in Ukraine, 2024, с. 118-128.
3. A qualitative assessment of war-related rehabilitation needs and gaps in Ukraine, 2025, с. 1-12.
4. Chykhantsova, O., Denchyk, A. Specific features of Ukrainian military personnel resilience and its relationship with Actual Capacities, 2024, с. 37-48.
5. The Combat Path: Sustaining Mental Readiness in Ukrainian Soldiers, 2024, Abstract.
6. Mental health services during the war in Ukraine: 2-years follow up study, 2025, с. 1-2.

Зінчук Анна
Національний університет оборони України

ПОТРЕБА У ВИЗНАЧЕННІ ПОНЯТТЯ “ВІЙСЬКОВИЙ ФАХІВЕЦЬ”

Постановка проблеми. Україна та її партнери потребують чіткого законодавчого та освітнього визначення поняття “військовий фахівець” для вирішення низки питань сучасності та у майбутньому, таких як: забезпечення кадрового планування, вдосконалення стандартів підготовки, визначення правових рамок застосування нових воєнних технологій та міжпрофільну взаємодію в умовах швидкої технологічної революції. Вдосконалення та адаптації до сучасних умов потребує порядок підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах (далі - ВВНЗ) Міністерства оборони України, закладах фахової передвищої військової освіти тощо. Урядові кроки технічно-адміністративного характеру (оновлення правил резервування та бронювання працівників під час воєнного стану) свідчать про кроки держави з адаптації цих процедур під реальні потреби персоналу, але наразі це зводиться до адміністративних заходів без спільного визначення поняття “військовий фахівець” [1].

Стан опрацювання цієї проблематики. У документах Міністерства оборони України (далі - МОУ) та військовій освіті на практиці часто використовують поняття “військовий фахівець” у регламентах підготовки та професійних стандартах (в описах результатів навчання, службових функцій і професійних кваліфікацій), відповідно до відомчих наказів/положень щодо організації освітнього процесу й професійних стандартів у ВВНЗ. Водночас правова практика й наукова аналітика вказують на відсутність в законодавстві єдиного універсального визначення “військовий фахівець”, що породжує неоднорідність у тлумаченні статусу, прав і обов'язків [2,3].

Виклад основного матеріалу. Законодавче та освітнє визначення “військового фахівця” надзвичайно актуальне та важливе для України в умовах триваючого збройного конфлікту та у повоєнний період. Так, кадрова уніфікація й ефективне комплектування (для коректного ведення обліку,

бронювання, мобілізації, тарифікації та соціальних гарантій) потребують єдиної термінології для визначення того, хто саме та з якими навичками, є “військовим фахівцем”. В українських освітніх та професійних стандартах цей термін вживають для опису результатів навчання та службових функцій, проте відсутність єдиного загальнодержавного визначення створює ризики невідповідності між підготовкою і реальними потребами фронту та тилу [4].

Формальне визначення “військовий фахівець” як носія набору певних компетенцій (бойових, технічних, кібер-, аналітичних тощо) дозволить формувати навчальні програми та розробляти професійні стандарти, які гарантуватимуть практичну придатність випускників закладів військової освіти до реальної практики. Саме у цьому контексті термін використовується в документах про професійні стандарти та навчальні результати в українських військових навчальних закладах [4,5].

Правова визначеність вплине на правовий статус і захист прав підготовлених фахівців (пільги, соціальні гарантії, відповідальність, порядок залучення у процеси правоохоронного/процесуального характеру). Натомість неврегульованість термінології ускладнює судову й адміністративну практику, спричиняє правові суперечності та прогалини у правовому визначенні статусу військових. [5]

Ефективна спільна діяльність та мобільний обмін кадрами із партнерами (NATO, ЄС) (включно зі спільними навчаннями, стандартизацією навичок і сертифікацією) потребує сумісності термінології й єдиного підходу до класифікації фахівців. NATO-доктринові документи та програми сумісності підкреслюють значення єдиних стандартів і професійних підходів [6].

Серед ключових факторів, що роблять питання нагальним, ключовими є :

- поява нових способів і засобів ведення війни: гібридні дії, кібер-втручання, інформаційні операції, безпілотні системи - ці режими вимагають нових навичок і трансформують траєкторію кар’єри військових і цивільних, які долучаються до оборони [8];

- четверта технологічна революція 4IR мультиплікує потребу в висококваліфікованих технічних фахівцях і змінює співвідношення “людина–машина” у командуванні та виконанні завдань (AI, роботизація, великі дані, мережеві платформи), аналітичні доповіді підкреслюють, що AI змінює моделі командування й конкуренції на полі бою [10];

- мілітаризація цивільних технологій (military-civil fusion) підвищує роль приватного сектора й цивільних експертів у озброєнні і розвідці; без чіткого їх розмежування ми ризикуємо зіштовхнутись із правовими колізіями при мобілізації таких фахівців[9].

Суспільствам і державам необхідно визначити, які “військові фахівці” можуть оперувати автономними системами (AI, АСУО), хто відповідатиме за їх застосування і яким чином забезпечити етичні та юридичні гарантії. Ці питання вже розглядають міжнародні аналітичні центри (RAND, CIGI та ін.). Війни нового типу: гібридні операції, кібер-атаки, інформаційні операції та AI-підсилені системи - потребують чіткого розмежування ролей (виконання технічної операції, ухвалення рішення, відповідальність). Це важливо для

дотримання міжнародного гуманітарного права й правил застосування сили. Глобальна арена вимагає стандартів (сертифікації компетенцій у кіберзахисті, робототехніці, роботі з даними), щоб держава-партнер могла довіряти рівню підготовки фахівця під час коаліційних операцій.

Практичними наслідками визначення даного поняття стане створення єдиних професійних стандартів (опис компетенцій, навчальні результати, вимоги до навчання). Це полегшить створення програм у ВВНЗ та МОУ, зробить прозорішими підстави для соцгарантій, відповідальності та залучення до оперативних та процесуальних дій. Формалізація цього поняття сприятиме можливості сертифікації навичок при взаємодії з партнерами (NATO, ЄС, двосторонні програми), забезпечить дієвий контроль за доступом до критичних технологій (наприклад, допуск до запуску автономні системи, до робочих процесів у кібероперація) - що важливо для відповідальності й безпеки [7].

Формальне визначення "військовий фахівець" має базуватися на таких елементах: функціонально-компетентні ознаки - перелік ключових компетенцій (бойові, технічні, кібер, інформаційні, медичні, логістичні тощо); правовий статус (громадянство, підпорядкування, підстави для залучення/мобілізації, гарантії соціального та юридичного захисту); освітньо-кваліфікаційна вимога - прив'язка до профстандартів і навчальних результатів (підготовка "військових фахівців" відповідно до потреб армії); технологічний доступ і відповідальність (допуск до управління критичною/автономною технікою, правила етичної/законної експлуатації).

Висновок. У сучасних геополітичних умовах, що супроводжуються інтенсифікацією гібридних дій, поширенням кібероперацій і широким впровадженням штучного інтелекту, потреба у формалізації визначення "військовий фахівець" набуває критичного значення. Чітке визначення дозволить уніфікувати підходи до підготовки, сертифікації та правового статусу персоналу, що виконує спеціалізовані бойові та технічні функції; сприятиме інтеграції систем освіти й оборонного планування; а також створить основу для контролю доступу до критичних технологій і відповідальності за їх застосування. Наявні в Україні нормативні акти вже використовують термін у навчальних стандартах, але відсутність єдиного державного визначення породжує процедурні та правові ризики, які необхідно усунути для підвищення ефективності оборони та інтеграції з партнерами.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про військовий обов'язок і військову службу" № 2232-XII від 25 березня 1992 р. (чинна редакція) // База даних "Законодавство України"/Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2232-12 (дата звернення: 08.09.2025).

2. Наказ Міноборони України "Про затвердження переліків військово-облікових спеціальностей і штатних посад" № 627 від 13 грудня 2018 р. // База даних "Законодавство України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1507-18 (дата звернення: 08.09.2025).

3. Наказ Міноборони України "Про затвердження Переліку

спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями" № 313 від 11 жовтня 2021 р. // База даних "Законодавство України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1566-21 (дата звернення: 08.09.2025).

4. Указ Президента України "Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України" № 1153/2008 від 10 грудня 2008 р. // База даних "Законодавство України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1153/2008 (дата звернення: 08.09.2025).

5. Наказ (спільний Міністерств оборони / Міністерства освіти) "Про затвердження Інструкції про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу" № 719/1289 від 14 грудня 2015 р.//База даних "Законодавство України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1678-15 (дата звернення: 08.09.2025).

6. Morgan, Forrest E. et al. *Military Applications of Artificial Intelligence*. RAND Corporation, 2020. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3139-1.html (дата звернення: 08.09.2025).

7. NATO. *"Artificial Intelligence at NATO: dynamic adoption, responsible use"* (стаття на сайті НАТО). URL: https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/11/24/artificial-intelligence-at-nato-dynamic-adoption-responsible-use/index.html (дата звернення: 08.10.2025).

8. HYBRID THREATS AND HYBRID WARFARE REFERENCE CURRICULUM, NATO Headquarters Brussels, June 2024, URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/7/pdf/241007-hybrid-threats-and-hybrid-warfare.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 08.09.2025).

9. Brookings Institution. *"The role of AI in future warfare"*. URL: https://www.brookings.edu/articles/ai-and-future-warfare/ (дата звернення: 08.09.2025).

10. Cambridge University Press & Assessment , The Fourth Industrial Revolution and Military-Civil Fusion, URL: https://www.cambridge.org/core/books/abs/fourth-industrial-revolution-and-militarycivil-fusion/introduction/4BFF6F10911C4D1A9F2598F12D49E274?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 08.09.2025).

Карпенко Володимир
доктор філософії
Національний університет оборони України

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЯКІСТЬ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми. Сучасний стан та тенденція успіхів під час виконання бойових завдань підрозділами Збройних сил України все частіше розглядається в призмі якісної підготовки військових фахівців та військовослужбовців в цілому. Вищим керівництвом України постійно

звертається увага на якісну підготовку громадян до військової служби в Збройних силах України [1, 2]. У свою чергу, Головнокомандувач найбільш зацікавлений в тому, щоб підготовка сприяла успішному виконанню бойових завдань та мала на меті здобуття військовослужбовцями тих знань та навичок, які необхідні в бойових умовах з урахуванням новітнього озброєння, а також нових форм та способів ведення бойових дій [3].

Виклад основного матеріалу. На разі в Збройних силах України підготовка військових фахівців здійснюється в загальній системі вищої освіти України. Доречно звернути увагу, що до "військових фахівців" ми відносимо тих, хто отримав диплом "Фаховий молодший бакалавр", "Бакалавр" та "Магістр тактичного рівня" у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ).

Провівши аналіз та здійснюючи постійні наукові дослідження в рамках проблем підготовки військових фахівців прийшли до висновку, що якість підготовки залежить не лише від забезпечення якості освіти у ВВНЗ та дотримання доброчесності. Наприклад, слід звернути увагу на підбір кандидатів та відбір до ВВНЗ. Спричинено це тим, що в умовах воєнного стану, на жаль, не значна частина із вступників до ВВНЗ свідомо відносяться до майбутньої кар'єри офіцера. Є категорія громадян, яка перед вступом до ВВНЗ схиляється до ідеї про можливість таким чином уникнути мобілізації до лав Збройних сил України (далі – ЗСУ). Як варіант, після закінчення ВВНЗ та отримання первинного офіцерського звання подальша військова служба таким офіцером буде здійснюватися шляхом ухилення будь-якими можливими шляхами від виконання своїх службових обов'язків, а тим паче від виконання бойових завдань у районах бойових дій. У контексті вище зазначено, слід звернути увагу, що підготовка військових фахівців у ВВНЗ здійснюється за державні кошти та передбачає, як правило, призначення на командні посади у підрозділи ЗСУ.

На жаль, у ЗСУ спостерігається ще й тенденція призначення офіцерів молодшої ланки управління на вищі посади без поважної на те причин та відповідної профільної підготовки за вищою посадою. Не слід забувати, що у період дії воєнного стану присвоєння чергових військових звань здійснюється в інші строки, що є значно меншими ніж удвічі від мирного часу. Таким чином, спостерігаємо "дикий" кар'єрний шлях молодшого офіцера, але на жаль не командної ланки, а тих, які проходять військову службу в органах військового управління або структурних підрозділах Міністерства оборони України. Слід зазначити, що офіцера командної ланки управління потрібно вище цінувати. Саме від офіцерів командної ланки управління залежить успішність підрозділів на лінії бойового зіткнення. Крім того, саме офіцери командної ланки управління розуміються на цінностях людського життя, особливо підлеглих. За таких умов, "дика" кар'єра молодшого офіцера в органах військового управління або структурних підрозділах Міністерства оборони України тільки нівелює цінність офіцерського звання та призводить до морального подавлення бойових офіцерів молодшої ланки управління, особливо військових фахівців та знижує їх вмотивованість. Напевно, в керівних документах слід внести зміни та

передбачити різницю термінів присвоєння чергових офіцерських звань у період дії воєнного стану в залежності від місця проходження військової служби. Тобто, не маючи безпосереднього бойового досвіду, не маючи досвіду керівництва та управління підрозділом та підлеглим особовим складом в бойових умовах, на певних етапах військової кар'єри офіцери, які отримували чотири роки поспіль чергове офіцерське звання будуть змушенні за своєю вищою посадою брати участь в плануванні операції та безпосередньо приймати рішення. Вважаю, що є та категорія осіб, яка погодиться зі мною про те, що на жаль такі офіцери, як правило, за результатами не успішної операції будуть завжди відстоювати позицію, що план був ідеальний, а з бойовим завданням не впорався командир підрозділу.

Також, не слід забувати й про науково-педагогічних працівників (далі – НПП) та курсових офіцерів ВВНЗ. В армії все починається з контрольно-пропускного пункту та ліжка солдата, що є прямим доказом підтримування внутрішнього порядку. Однак, категорія НПП та курсові офіцери, в першу чергу, спираючись на особистий, бойовий досвід прищеплювати ті знання курсантам, які їм будуть доречні в службовій діяльності та сприятиме успішному виконанню бойових завдань. Крім того, майбутні офіцери, які навчаються у ВВНЗ, вже перебувають у професійному оточені, що дає їм можливість краще орієнтуватися у службовій діяльності після випуску. Це сприяє професійному розвитку та дає можливість молодому офіцеру бути більш впевненим у службовій діяльності за рахунок оточення, з яким і так провів вже пару років свого життя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, пропонується в межах якісної підготовки військових фахівців розглядати наступні чинники:

якісний відбір курсантів (слухачів) до ВВНЗ;

якісний відбір офіцерів на посади НПП, що зумовлено проведенням (повернення) конкурсу на заміщення вакантних посад НПП та наукових працівників у ВВНЗ;

обов'язкові курси підвищення кваліфікації НПП перед посадою у ВВНЗ;

взаємосумісність ВВНЗ щодо проведення курсів підвищення кваліфікації НПП та наукових працівників з урахування періоду дії воєнного стану;

мотивація курсантів (слухачів) та НПП до діяльності у ВВНЗ;

запровадження обов'язкових курсів підвищення кваліфікації для молодших офіцерів перед посадою;

перегляд на законодавчому рівні періоди присвоєння чергових офіцерських звань, що залежить від місця проходження військової служби.

Крім того, вбачаємо необхідним розглянути розподіл курсів професійної військової освіти (L-курсів) за напрямками, наприклад: командні та штабні (планувальні, кадрові, бойового забезпечення, всебічного забезпечення).

Список використаних джерел:

1. В Україні військова підготовка має стати обов'язковою для держслужбовців – Міноборони. URL: https://sobitie.com.ua/novini/v-ukrayini-viyskova-pidhotovka-maye-staty-obovyazkovoyu-dlya-derzhsluzhbovtsiv-minoborony-

258807 (дата звернення: 05.09.2025 року).

2. Президент підписав закон, який вдосконалює питання виконання військового обов'язку та проходження військової служби. *Офіційних веб-сайт Армія Inform*. URL: https://armyinform.com.ua/2023/07/19/prezydent-pidpysav-zakon-yakyj-vdoskonalyuye-pytannya-vykonannya-vijskovogo-obovyazku-ta-prohodzhennya-vijskovoyi-sluzhby (дата звернення: 28.08.2025 року).

3. Якість підготовки рятує життя : Головнокомандувач ЗСУ оголосив про комплексні зміни в навчанні військ. *Офіційних веб-сайт Армія Inform*. URL: http://armyinform.com.ua/2025/04/28/yakist-pidgotovky-ryatuye-zhyttya-golovnokomanduvach-zsu-ogolosyv-pro-kompleksni-zminy-u-navchanni-vijsk (дата звернення: 05.09.2025 року).

Колдашов Артур
доктор філософії в галузі права
Військово-юридичний інститут Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЗА САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Належний стан військової дисципліни є важливою запорукою забезпечення боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань. Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану обумовило необхідність перегляду підходів до притягнення військовослужбовців до юридичної відповідальності за порушення військової дисципліни. В юридичній практиці виникають питання щодо правомірності застосування адміністративної відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем під час дії правового режиму воєнного стану.

Відповідно до статті 9 КУпАП правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1].

Адміністративна відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем на строк до трьох діб без поважних причин, передбачена статтею 172-11 КУпАП. Санкцією статті 172-11 КУпАП передбачено покарання у вигляді штрафу або арешту з утриманням на гауптвахті.

Самовільне залишення військової частини або місця служби і в мирний час є одним із найсерйозніших правопорушень військової дисципліни, проте в умовах дії правового режиму воєнного стану такі дії не лише підривають військову дисципліну, а й можуть поставити під загрозу безпеку держави.

27.01.2023 року набрав чинність Закон України від 13.12.2022 № 2839-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці», в якому визначено перелік статей КУпАП, які не застосовуються до військовослужбовців в умовах воєнного стану (в тому числі й стаття 172-11 КУпАП [2].

З часу набрання чинності зазначених змін до законодавства, яке відбулось 27.01.2023 року, усі факти самовільного залишення військовослужбовцем військової частини або місця служби, які тривають понад три доби, є військовим кримінальним правопорушенням, зазначені дії кваліфікуються за частиною 5 статті 407 Кримінального кодексу України, яка передбачає покарання у вигляді позбавлення волі строком від 5 до 10 років [3], а усі факти самовільного залишення військовослужбовцем військової частини або місця служби, відсутність його вчасно на службу без поважних причин, які тривають менше трьох діб мають бути кваліфіковані як дисциплінарні правопорушення.

У військовослужбовців, які схильні до порушення військової дисципліни, з'явився власний псевдоюридичний термін для визначення самовільного залишення військової частини або місця служби до 3 діб - «самозвільнення».

Формальне скасування адміністративної відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби на період дії правового режиму воєнного стану є досить логічним з огляду на те що під час дії правового режиму воєнного стану більшість військовослужбовців залучені до виконання бойових (спеціальних) завдань, під час виконання яких можуть тимчасово втрачати зв'язок зі своїми командирами, опинитися у блокаді, на територіях захоплених ворогом тощо. У таких випадках об'єктивно важко встановити факт правопорушення, і тим більше — довести відсутність чи наявність поважної причини відсутності на місці несення служби.

Додатковим аргументом щодо не застосування адміністративної відповідальності за самовільне залишення військової частини або місця служби на період дії правового режиму є певні процесуальні труднощі притягнення військовослужбовця до адміністративної відповідальності.

Складання командиром військової частини або уповноваженою ним особою адміністративного протоколу передбачає, що особа, яка складає протокол, зобов'язана забезпечити військовослужбовцю, якого притягають до адміністративної відповідальності, низку гарантій дотримання його прав.

Для складання адміністративного протоколу з подальшою передачею матеріалів справи до суду військовослужбовець має дати пояснення, під час чого та ознайомлення з протоколом військовослужбовець має право користуватися допомогою захисника (адвоката), після складання протоколу особа повинна отримати копію адміністративного протоколу складаного командиром військової частини або уповноваженою ним особою. В умовах виконання військовослужбовцями бойових (спеціальних) завдань це фактично неможливо забезпечити, що порушує право військовослужбовця на захист.

Проте, на теперішній час відбувається продовження практики оформлення адміністративних протоколів за даний вид військових правопорушень, але адміністративна відповідальність за дані діяння настає вже не за ч.4 ст.172-11 КУпАП, а за ч.1 або ч.3 ст.172-11 КУпАП. Наприклад, постановою Хорольського районного суду Полтавської області від 26.11.2024 року по справі № 548/2581/24 військовослужбовця було визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч.3 ст.172-11 КУпАП, з накладенням адміністративного стягнення у виді штрафу у розмірі 500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян [4]. Адвокатом військовослужбовця, якого притягнули до адміністративної відповідальності, було подано апеляційну скаргу, яка була залишена без задоволення постановою Полтавського апеляційного суду 12.02.2025 року по справі № 548/2581/24 [5].

Отже, стаття 172-11 КУпАП формально залишається чинною під час дії правового режиму воєнного стану, оскільки вона не скасована Законом України «Про правовий режим воєнного стану», однак її застосування до військовослужбовців під час воєнного стану є юридично спірним після того, як Законом України від 13.12.2022 № 2839-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» було підвищено рівень санкцій за вчинення військових адміністративних правопорушень та деталізація сутності цих правопорушень з урахуванням умов особливого періоду та воєнного стану і формально скасовано адміністративну відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби до 3 діб під час дії правового режиму воєнного стану.

Список використаної джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 07 грудня 1984 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 (дата звернення: 16.06.2025).

2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці : Закон України від 13.12.2022 № 2839-IX URL: Про внесення змін до Кодексу від 21.03.2023 № 3000-IX (дата звернення: 16.06.2025).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III URL: Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (дата звернення: 16.06.2025)

4. Постанова Хорольського районного суду Полтавської області від 26.11.2024 року по справі № 548/2581/24.

5. Постанова Полтавського апеляційного суду 12.02.2025 року по справі № 548/2581/24.

Кондратюк Володимир
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба, місто Харків
Демченко Ярослав
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба, місто Харків

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: СУЧАСНІ СТАНДАРТИ ТА ПРОБЛЕМИ

У сучасних умовах ведення бойових дій фізична підготовка військовослужбовців набуває особливого значення. Високий рівень фізичної готовності забезпечує не лише ефективність виконання бойових завдань, але й психологічну стійкість особового складу до екстремальних умов службової діяльності. Сьогодні Збройні Сили України перебувають у процесі реформування та приведення стандартів підготовки у відповідність до вимог НАТО, що потребує комплексного перегляду існуючої системи фізичної підготовки.

Фізична підготовка військовослужбовців є однією з ключових складових їхньої професійної готовності до військової діяльності. В умовах ведення бойових дій, появи нових загроз і збільшення навантаження на особовий склад зростає значимість фізичної витривалості, сили, швидкості та координації рухів. У цьому фізична підготовка виконує як функціональне завдання підтримки фізичного стану військовослужбовців, так і сприяє зміцненню їх морально-вольових якостей, які необхідні для подолання стресових ситуацій.

Сучасні Збройні сили України висувають високі вимоги до фізичної підготовки військовослужбовців, щодо необхідні виконання тривалих маршів, ведення бою у складних кліматичних умовах, експлуатації важкого спорядження та озброєння. Крім того, в останнє десятиліття зросла роль фізичних якостей у протидії нетрадиційним загрозам, таким як терористичні акти, диверсійні операції та гібридні конфлікти. У зв'язку з цим фізична підготовка військовослужбовців має бути орієнтована не лише на базовий рівень фізичної підготовки, а й на спеціалізовані форми тренінгу, що відповідають їхній професійній діяльності.

Досвід провідних армій світу показує, що ефективність фізичної підготовки військовослужбовців багато в чому визначається гнучкістю та індивідуальним підходом до формування програм тренувань. У США, наприклад, активно використовується система функціонального тренінгу, що включає елементи кросфіту, тактичної атлетики та спеціалізованих комплексів вправ, що імітують реальні бойові завдання. Такий підхід дозволяє не тільки розвивати фізичні якості, а й адаптувати організм до специфічних навантажень, характерних для бойових операцій [3].

У свою чергу, у збройних силах Великобританії акцент робиться на комплексному підході, що поєднує традиційні методи підготовки (біг, силові вправи, плавання) з новими технологіями контролю фізичного стану військовослужбовців. Зокрема, використовуються цифрові системи моніторингу, що дозволяють аналізувати рівень фізичного навантаження та коригувати тренувальні плани в режимі реального часу. У Франції та Німеччині активно застосовуються інноваційні методики, пов'язані з адаптивною підготовкою, в якій враховуються вікові та індивідуальні особливості військовослужбовців. Програми фізичної підготовки включають як загальнофізичні тренування, так і спеціалізовані заняття, що імітують бойові дії в міському середовищі, гірській місцевості або умовах пустелі [3].

Основним документом, що регулює систему фізичної підготовки в Україні, є Наказ Міністерства оборони України № 225 від 05.08.2021 "Про затвердження Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України". Цей документ визначає систему фізичної підготовки військовослужбовців, а також форми, зміст і порядок організації фізичної підготовки та спортивної діяльності у системі Міноборони [1].

Важливим доповненням є Наказ Міноборони № 452 від 28.12.2022 "Про затвердження Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту в системі Міністерства оборони України", який замінив попередню концепцію 2016 року та визначив нові пріоритети розвитку галузі [2].

Згідно з чинною Інструкцією, у процесі фізичної підготовки військовослужбовців реалізуються наступні принципи:

- прикладності - спрямованість на формування фізичних якостей, необхідних для бойової діяльності;
- комплексності - розвиток усіх фізичних якостей одночасно;
- систематичності - регулярність і безперервність тренувального процесу;
- послідовності - поступове ускладнення навантажень;
- оптимальності - відповідність навантажень індивідуальним можливостям;
- конкретності - врахування специфіки службової діяльності.

Відповідно до діючих нормативів, фізична підготовка включає:

1. загальну фізичну підготовку - спрямовану на розвиток основних фізичних якостей, поліпшення фізичного розвитку та зміцнення здоров'я військовослужбовців;
2. спеціальну (військово-прикладну) фізичну підготовку - спрямовану на розвиток і вдосконалення спеціальних якостей, військово-прикладних рухових навичок і вмінь.

Варто зауважити, що з 2022 року впроваджена нова система перевірки фізичної підготовленості, згідно з якою всі військовослужбовці перевіряються щокварталу. Загальна фізична підготовленість перевіряється за допомогою стандартизованого тесту.

Фізична підготовка є невід'ємним елементом професійної діяльності військовослужбовців, однак у сучасних умовах вона стикається з низкою

проблем, які потребують детального аналізу та пошуку ефективних рішень. Ці проблеми торкаються як методологічних аспектів організації тренувального процесу, так і особистої мотивації військовослужбовців, а також впливу науково-технічного прогресу на вимоги до їх фізичної підготовленості [4].

Однією з ключових проблем є невідповідність нормативів і методик підготовки сучасним вимогам ведення бойових дій. Багато програм будуються на основі застарілих нормативів, які не завжди враховують специфіку виконання бойових завдань у нових реаліях, а особливо в умовах сучасної війни.

Далі, фізична підготовка військовослужбовців нерідко відходить на «другий план» у зв'язку з високою завантаженістю особового складу виконанням інших службових обов'язків. Це особливо актуально для частин, що несуть бойове чергування або беруть участь у оперативних заходах.

Незважаючи на усвідомлення важливості фізичної підготовки, багато військовослужбовців-контрактників стикаються з проблемою мотивації до регулярних занять. Одна з причин цього – відсутність чіткого взаємозв'язку між фізичними нормативами та кар'єрним зростанням військовослужбовця.

Ще одним фактором, що впливає на рівень мотивації, є одноманітність тренувального процесу. Багато військовослужбовців сприймають заняття фізичною підготовкою як рутинний обов'язок, що знижує їхню зацікавленість у поліпшенні власних показників. У сучасних умовах важливу роль може відіграти впровадження варіативних програм, що включають елементи функціонального тренінгу, змагання та індивідуалізованих підходів, що дозволить підвищити залученість особового складу.

Сучасні реалії потребують постійного вдосконалення системи фізичної підготовки військовослужбовців. Традиційні методи тренування нерідко виявляються недостатніми для забезпечення високих бойових показників, що зумовлює необхідність запровадження нових підходів. У зв'язку з цим оптимізація системи фізичної підготовки повинна враховувати індивідуальні особливості військовослужбовців, інноваційні методики, цифрові технології, а також тісний взаємозв'язок фізичної підготовки з іншими аспектами військової служби. Варто виділити шляхи подолання вищезазначених проблем:

а) впровадження індивідуалізованих програм фізичної підготовки з урахуванням особливостей служби;

б) використання інноваційних методик (функціональний тренінг, кросфіт, тактична атлетика);

в) застосування сучасних цифрових технологій для моніторингу фізичного стану військовослужбовців;

г) розвиток системи мотивації та інтеграція фізичних занять у повсякденну службову діяльність;

ґ) взаємозв'язок фізичної підготовки з психологічною та тактичною підготовкою військовослужбовців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, необхідність удосконалення системи фізичної підготовки військовослужбовців є одним із найважливіших факторів підвищення їхньої бойової ефективності та

професійної готовності. Сучасні умови вимагають впровадження індивідуалізованих програм, використання передових методик та цифрових технологій, а також створення ефективної системи мотивації. Перспективи подальшого розвитку фізичної підготовки пов'язані з інтеграцією нових підходів, що враховують умови бойових дій, потреби різних військових спеціальностей і вплив технологічного прогресу. Зрештою, підвищення рівня фізичної підготовки військовослужбовців сприяє не тільки їхньому професійному зростанню, а й зміцненню боєздатності армії в цілому, що є важливим аспектом забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України : Наказ; Міноборони України від 05.08.2021 № 225 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1289-21 (дата звернення: 12.09.2025).
2. Про затвердження Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту в системі Міністерства оборони України : Наказ; Міноборони України від 28.12.2022 № 452 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0452322-22 (дата звернення: 12.09.2025).
3. Авзалова Д., Рефель В. Фізична підготовка і спорт військовослужбовців у вищих військових навчальних закладах України та зарубіжних країн. *Grail of Science*, (29), 2023, с. 365–372.
4. Нидюк О. П., Куценко А. Я. Фізична підготовка військовослужбовців, основні проблеми та шляхи вирішення. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, вип. 2, Вересень 2022, с. 36-41.

Коновалюк Микола
Військова академія (м.Одеса)
Коновалюк Андрій
Національна академія сухопутних військ (Львів)
Голубок Дмитро
Військова академія (м.Одеса)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМИ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. Сучасні умови ведення бойових дій характеризуються високою динамікою, складністю та непередбачуваністю, що висуває нові вимоги до рівня професійної підготовки військових фахівців. Традиційні підходи до навчання які були на початку збройної агресії російської федерації проти України, станом на 2025 рік, уже не забезпечують належну ефективність формування практичних навичок, критичного мислення та здатності швидко приймати рішення в екстремальних ситуаціях. У підготовці військових кадрів постійно зберігається дисбаланс між теоретичними знаннями та практичною складовою, обмежене використання новітніх освітніх технологій і сучасних засобів моделювання бойових дій. Недостатня швидка інтеграція реального бойового досвіду у навчальний процес знижує рівень готовності військових фахівців до виконання завдань у сучасних умовах війни.

Усе це зумовлює потребу у вдосконаленні системи підготовки військових фахівців на основі використання інноваційних підходів, впровадження досвіду сучасних бойових дій та застосування інтерактивних методів навчання. У зв’язку з цим постає проблема пошуку оптимальних шляхів удосконалення системи підготовки військових фахівців, яка б забезпечувала поєднання теорії й практики, впровадження інноваційних методів навчання, сучасних засобів моделювання та тренування, а також ефективне використання набутих у реальних бойових умовах знань. З 1 вересня 2025 року в Україні розпочався новий етап реформування системи військової підготовки громадян, а саме – запровадження базової загальновійськової підготовки (далі – БЗВП) для студентів вищих навчальних закладів.

Які «плюси» та «мінуси» цієї програми, кого вона стосується та як вплине на подальше життя українських студентів та забезпеченість підготовленим мобілізаційним ресурсом для Сил оборони України?

Виклад основного матеріалу. В умовах ведення Україною війни з російською федерацією протягом 2022-2025 років Силами оборони України все гостріше і критичніше постає питання забезпечення військових частин та підрозділів підготовленим особовим складом, спроможним якісно виконати поставлене завдання та приймати правильні рішення в обстановці що склалася. Програма БЗВП має на меті інтегрування в освітній процес закладів вищої освіти та бути спрямованою на формування у молоді необхідних військових навичок з метою забезпечення готовності громадян до захисту держави. Це нововведення є частиною плану щодо зміцнення обороноздатності країни та

підготовки цивільного населення до захисту держави в умовах тривалого збройного конфлікту. Якщо взяти за порівняння провідні країни світу, то вони реалізують свої національні інтереси такими заходами та діями [1, с. 287]:

захист територіальної цілісності держави, країн-союзників та їх громадян;

захист інтересів, що впливають на добробут і благополуччя країни, її громадян та характер міжнародних обставин;

потужним політичним, економічним, дипломатичним, інформаційним тиском залежно від обставин, що складаються на міжнародній арені, під гаслами демократії і гуманітарних цінностей;

проведенням акцій миротворчого та гуманітарного характеру контингентами міжнаціональних сил.

Найперша проблема, яка може з'являється в ході підготовки студентів – це відмова певної кількості здобувачів освіти чоловічої статі, які визнані придатним до військової служби, від проходження практичної підготовки БЗВП. Так, відповідно до законодавства це є підставою для його відрахування із закладу освіти. Але, чи знімає відповідальність від проходження БЗВП після відрахування студента та досягнення ним призивного віку? Однозначно що не знімає. Врешті-решт, з такими особами після проведення мобілізаційних заходів потрібно буде в обов'язковому порядку розпочинати заново процес підготовки, в той час коли в їхніх однолітків вже будуть сформовані базові військові компетентності. Чи може бути причиною відмови від проходження БЗВП низька мотивація, або відсутність її взагалі навіть під час проходження курсу? Безумовно що може. Таким чином, проблема яка може очікувати тих, хто буде безпосередньо приймати участь в підготовці – це мотиваційна складова студента. Курс проходження БЗВП не повинен бути «тягарем» для студента, а для цього необхідно готувати їх заздалегідь.

Основні напрями удосконалення діяльності з мотивації до військової служби, які розробили військові педагоги провідних країн НАТО викладені у статті Мудріка В. [2, с. 25-26], серед яких основні:

інформаційно-пропагувальна діяльність з метою інформування майбутнього рекрута про навчальні програми для військових службовців;

активізація мотивації для служби в армії, підвищення інтересу до зброї, військової форми, патріотизм і психологічна привабливість наміру «стати чоловіком», що має значення для частини молоді;

подолання негативізму до військової служби, що досягається через ефективні пропагандистські заходи;

Таким чином, рекомендовано розпочинати формування мотивації до військової служби з 14-17 років [2, с. 26].

Наступна проблема, яка може очікувати під час процесу підготовки – це практична складова. Відповідно до програми підготовки БЗВП практичний курс (210 академічних годин) реалізовуватиметься у навчальних центрах ЗС України під час канікул, що дозволить уникнути конфлікту з основним навчанням, але в той же час може призвести до перевантаження навчальних центрів, як самою польовою навчально-матеріальною базою так і через можливе залучення інструкторсько-викладацького складу цих самих

навчальних центрів.

На початок 2024 року в Україні налічувалося близько 300 вищих навчальних закладів, хоча ця кількість і скорочується через демографічні показники та війну, але загальна кількість студентів яких необхідно буде залучити на практичну складову БЗВП навчальних центрів – буде колосальна. З урахуванням постійних ракетних ударів по полігонах Сил оборони України які здійснює російська федерація у прифронтових областях України постає питання: «Як забезпечити життя та здоров'я такої кількості студентів під час проведення практичних занять?». Так, безумовно, що виходом з цієї ситуації буде направлення студентів в тилові райони для проведення занять, хоча і буде в себе включати максимальне розосередження та захист від ракетної небезпеки.

Наступний, не менш важливий момент який може очікувати інструкторів в ході підготовки – це ситуація коли студент (студенти) не опанують базові загальновійськові знання, практичні вміння та навички. Чи будуть передбачені додаткові заняття з цією категорією студентів? Дуже важливо, щоб цією програмою було враховано цей негативний момент, а саме – передбачений резерв часу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В ході проведеного аналізу чинників необхідно відзначити, що для забезпечення якісної підготовки студентів в ході проведення базової загальновійськової підготовки, має бути системний підхід держави у питаннях планування та проведення даного заходу:

виховання учнів та студентів в дусі патріотизму що передбачає формування високої патріотичної свідомості, любові до Батьківщини, поваги до національних цінностей, історії та культури України починаючи;

забезпеченість мотиваційної складової майбутніх захисників;

якісне планування курсу БЗВП, а саме: починаючи з визначення мети, розробку програми підготовки (зокрема, внесення змін та доповнень відповідно до реалій які відбуваються на фронті);

організація навчального процесу, як теоретичного так і практичного курсу підготовки, а саме: від забезпечення відповідними інструкторами з бойовим досвідом – до наявності підготовленої польової навчальної матеріально-технічної бази.

В разі не проходження курсу підготовки (отримання незадовільних оцінок) мають бути продумані додаткові години (резерв часу) для проходження повторно тих тем, на яких студент отримав негативний результат. Наявність резервного часу має бути перебачено, зокрема в ситуації, коли відбувається втрата часу через загрозу застосування противником засобів повітряного нападу.

Список використаних джерел:

1. Приходько Ю. *Науковий журнал Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.* 2017. Вип. 3. С.285-289.

2. Мудрік В. І. Формування мотивації молоді до військової служби у різних країнах / В. І. Мудрік // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. - 2014. - Вип. 18(2). - С. 24-32.

Король Дмитро
Військова академія (м. Одеса)

ШЛЯХИ ІНТЕГРАЦІЇ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИЧНО-ПОЛЬОВУ ПІДГОТОВКУ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-РОЗВІДНИКІВ

Постановка проблеми. Трансформація сучасного поля бою характеризується широким застосуванням цифрових технологій, що докорінно змінює характер розвідувальної діяльності. Використання безпілотних систем, кіберінструментів, технологій геоінформаційного аналізу та систем штучного інтелекту формує нові вимоги до професійної підготовки майбутніх офіцерів-розвідників. Традиційна модель практично-польової підготовки, зорієнтована переважно на фізичні навички, тактичну взаємодію та класичні методи збору інформації, втрачає ефективність без інтеграції цифрового виміру. У цьому контексті постає завдання створення цілісної системи, де цифрові інструменти стають невід'ємним складником ефективного освітнього середовища [3].

Виклад основного матеріалу. Одним із першочергових напрямів інтеграції цифрових технологій у практично-польову підготовку є використання симуляційних систем та віртуальної реальності. Цифрові симулятори дозволяють моделювати складні тактичні ситуації, які неможливо відтворити в реальних польових умовах через їх небезпеку або високу вартість. Віртуальні середовища забезпечують підготовку до дій у різних умовах – від урбанізованих територій до складного рельєфу місцевості, дозволяючи розвивати вміння ухвалювати рішення в умовах невизначеності [4; 5].

Не менш важливим є впровадження систем аналізу даних та геоінформаційних технологій. Використання цифрових карт, систем супутникового моніторингу та автоматизованих інструментів обробки інформації формує у майбутніх офіцерів-розвідників здатність швидко інтерпретувати великі масиви даних і приймати тактичні рішення на їхній основі. Це дозволяє поєднувати традиційні навички спостереження та орієнтування на місцевості з сучасними можливостями цифрової аналітики [4; 5].

Важливим завданням є також інтеграція безпілотних літальних апаратів та роботизованих систем у навчальний процес. Робота з БпЛА дає змогу майбутнім офіцерам відпрацьовувати навички повітряної розвідки, ведення спостереження, коригування вогню та забезпечення комунікації. Практично-польові заняття, у яких поєднано класичні методи тактичної підготовки з керуванням цифровими платформами, створюють реалістичну модель сучасної розвідувальної діяльності.

Особливої уваги потребує кіберкомпонент практично-польової підготовки. У сучасних конфліктах інформаційні та кібероперації нерідко стають рівнозначними традиційним методам розвідки. Тому важливо формувати у курсантів базові навички кіберзахисту, вміння працювати з цифровими каналами зв'язку та протидіяти інформаційним впливам противника. Включення елементів кіберпідготовки у польові заняття сприятиме

формуванню багатовимірної компетентності офіцера-розвідника [4; 5].

Ключовим напрямом удосконалення є створення інтегрованої цифрово-польової моделі підготовки, що передбачає поєднання фізичних тренувань, тактичних занять і цифрових симуляцій у єдиній системі. Такий підхід забезпечує комплексне формування професійної готовності: від здатності до фізичного виживання у складних умовах до використання високотехнологічних засобів для збору та аналізу інформації [4; 5].

Варто наголосити на тому, що ефективна інтеграція цифрових технологій у практично-польову підготовку можлива лише за дотримання певних педагогічних умов. Так, важливо забезпечити системність і послідовність у застосуванні цифрових засобів, зокрема використання симуляторів, БпЛА чи кіберкомпонента не повинно бути фрагментарним або епізодичним, а має інтегруватися у цілісну освітню програму, де кожен модуль спрямований на розвиток конкретних військово-спеціальних компетентностей.

Разом з цим доцільним є створення ситуативно-орієнтованого освітнього середовища, де цифрові технології використовуються для моделювання реальних або максимально наближених до реальності умов. Це дає можливість курсантам відпрацьовувати здатність діяти у складних і непередбачуваних ситуаціях, що є критично важливим для професії розвідника [2].

Важливою педагогічною умовою є поєднання індивідуальних і групових форматів навчання. Індивідуальна робота з цифровими платформами дозволяє сформувати технічні навички та впевненість у використанні технологій, тоді як групові заняття забезпечують розвиток командної взаємодії, координації та лідерських якостей [1].

З методичної точки зору варто рекомендувати використання інтегрованого підходу до планування занять. Наприклад, польове тренування може містити класичні елементи фізичної підготовки, тактичної взаємодії, водночас доповнені цифровим моделюванням (симуляція бою, робота з цифровими картами, керування безпілотниками). Такий підхід забезпечує комплексність навчання та формує у курсантів уміння переходити від традиційних методів до сучасних цифрових інструментів залежно від ситуації.

Зазначимо, що важливо також застосовувати принципи проблемно-орієнтованого навчання та кейс-метод. Створення навчальних ситуацій, де курсанти повинні приймати рішення, спираючись на цифрові дані, сприяє розвитку критичного мислення та оперативного аналізу. Крім того, рекомендується активно впроваджувати технології зворотного зв’язку: цифрові системи моніторингу результатів дозволяють викладачам фіксувати рівень сформованості навичок і своєчасно вносити корективи в навчальний процес.

Ще однією важливою умовою є підготовка викладацького складу, адже викладачі мають уміти інтегрувати цифрові технології у методику викладання, використовуючи цифрові ресурси для посилення практичного компонента підготовки. Саме тому важливо організовувати підвищення кваліфікації на курсах із цифрової педагогіки, залучачи до проведення занять досвідчених офіцерів, що мають реальний бойовий досвід використання сучасних технологій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Інтеграція цифрових технологій у практично-польову підготовку майбутніх офіцерів-розвідників є необхідною умовою підвищення ефективності їхньої професійної підготовки. Поєднання класичних методів польових тренувань із цифровими симуляторами, геоінформаційними системами, безпілотними апаратами та елементами кіберзахисту створює нову якість навчального процесу. У перспективі впровадження такої моделі сприятиме формуванню нового покоління офіцерів-розвідників, здатних діяти в умовах багатовимірного інформаційно-технологічного поля сучасної війни.

Подальші дослідження варто спрямувати на апробацію комплексних цифрово-польових програм у різних ВВНЗ; розроблення методик оцінювання ефективності цифрової інтеграції; аналіз впливу поєднання цифрової та традиційної підготовки на стресостійкість, лідерські якості та оперативне мислення курсантів.

Список використаних джерел:

1. Боярська-Хоменко А.В., Собченко Т.М. Інноваційні методи навчання у професійній освіті. *Український педагогічний журнал*, 2025. Вип. 2. С. 105-114. https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-2-105-114.
2. Зелений І.І., Боярська-Хоменко А.В. Професійний саморозвиток офіцерів розвідки у контексті реалізації принципу освіти впродовж військової кар'єри. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи.* 2024. Вип. 1 (25). С. 86-97 https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.86-97.
3. Концепція трансформації військової освіти, 2022. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1490-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 10.09.2025).
4. Король Д.Л. Структура сформованості цифрової компетентності майбутніх офіцерів-розвідників. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2025. No 8(54). С. 485-496. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8(54)-485-496.
5. Семеног О., Буртовий Р., Юрченко А. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності майбутніх морських офіцерів в умовах неформальної освіти: сутність ключових понять. *Фізико-математична освіта*, 2022. Том 36. № 4. С. 70-78. https://doi.org/10.31110/2413-1571-2022-036-4-010.

Кушнір Олена
доктор філософії з безпеки державного кордону
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРИКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В ДЕРЖАВІ

Управлінська діяльність є основою функціонування будь-якої організації,

і особливо це стосується органів управління, які мають специфічні завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглій зоні та виключній (морській) економічній зоні [1].

Існуюча об'єктивна потреба у забезпеченні високого рівня оперативності виконання раптово-виникаючих оперативних та бойових завдань, які належать до компетентності Державної прикордонної служби України як правоохоронного органу спеціального призначення, формує адекватні вимоги до якості реалізації специфічного менеджменту, який спрямований на організацію управління діяльністю прикордонних підрозділів, ефективний розподіл ресурсів, а також координацію з іншими правоохоронними та державними органами. Саме від ефективності управлінських структур у прикордонній службі залежить не тільки безпека державного кордону, але й стабільність у внутрішніх та зовнішніх відносинах України.

Разом із тим, на сьогоднішній день існує потреба у реалізації змін організаційно-штатних структур підрозділів прикордонного відомства, введення бойових підрозділів для у протидії загрозам, які виникли внаслідок повномасштабного вторгнення росії на територію України. Зазначене обґрунтовує необхідність перегляду механізму відбору кадрів для формування управлінської ланки прикордонних підрозділів на які покладаються завдання щодо переформатування існуючих підрозділів чи формування нових для виконання специфічних їм завдань в прогнозованих умовах обстановки.

Логічно, що завдання, які ставляться перед прикордонними підрозділами взаємопов'язані з обстановкою, яка складається в районах їхньої (підрозділів) відповідальності. Це пов'язано з потребою чіткого визначення пріоритетів та формулювання стратегій протидії загрозам на державному кордоні. Разом із тим, як свідчить досвід виконання специфічних завдань оперативно-службової діяльності прикордонних підрозділів в умовах воєнного стану в державі, інтенсивність прояву загроз на державному кордоні та, відповідно, інтенсивність виникаючої потреби в організації адекватних заходів протидії їм експоненціально збільшується. Виникає потреба в оперативному формуванні додаткових підрозділів (резервів), які спроможні протидіяти конкретній загрозі, яка у свою чергу може мати різні (з практики складно передбачувані) значення показників своїх характеристик. Питання формування підрозділів розглядалося багатьма вченими як України так і за її межами. Разом із тим, питання оперативності формування підрозділів з одночасним забезпеченням прогнозованої спроможності підрозділів, у відомій літературі не розкрито.

Як результат, виявлено потребу в розкритті питання щодо формуванні науково-обґрунтованого апарату, використання якого надасть можливість дотримання умов оперативності формування підрозділів для виконання завдань щодо протидії раптово виникаючим загрозам в прикордонній сфері діяльності з одночасним гарантованим виконанням умови їх спроможності виконати завдання із заданими значеннями показників ефективності [2].

Одним із ключових моментів , який може вплинути на досягнення поставленої мети є необхідність впровадження автоматизованої системи

відбору кадрів для оперативності комплектування відповідних прикордонних підрозділів.

Список використаних джерел:

1. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003. № 661-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27.

2. Кушнір О., Мейко О. Модель відбору претендентів на заміщення вакантних посад штабу органу охорони державного кордону з урахуванням умов виконання завдань та специфіки управлінських рішень. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2022. № 3(88). С. 56–75.

Лагутін Геннадій
к.т.н., доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Постановка проблеми. Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася у 2014 році та набула повномасштабного характеру з лютого 2022 року, радикально змінила умови функціонування системи національної безпеки та оборони. Військова освіта й підготовка фахівців для Збройних Сил України постали перед необхідністю оперативної адаптації до нових викликів. Ефективність бойових дій безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки особового складу, його морально-психологічної стійкості та здатності діяти у складних і непередбачуваних умовах сучасної війни.

Метою даної доповіді є визначення основних проблем підготовки військових фахівців електроенергетичного профілю в умовах збройної агресії та окреслення шляхів їх подолання з урахуванням сучасних вимог до оборонної сфери.

Виклад основного матеріалу. Підготовка військових фахівців будь-якого напрямку в умовах широкомасштабної агресії російської федерації проти України стикається з рядом проблем. До таких проблем можна віднести: матеріально-технічні труднощі; відставання окремих навчальних програм від реалій війни; потреба в посиленій психологічній підготовки в умовах стресу та ризику посттравматичних розладів; кадрові та організаційні проблеми.

До проблем матеріально- технічного характеру можна віднести:

значні втрати матеріально-технічної бази закладів вищої військової освіти та навчальних центрів унаслідок обстрілів;

в ряді випадків необхідність демонтажу матеріально-технічної бази в пунктах постійної дислокації, її переміщення та розгортання в місцях

тимчасової дислокації;

недостатня кількість сучасних зразків озброєння та військової техніки для навчального процесу, що викликано, з одного боку, передачею закладами вищої військової освіти та навчальними центрами працездатних зразків озброєння та військової техніки у війська, а з іншого боку – необхідність отримання сучасних навчальних зразків озброєння та військової техніки, в тому числі тих, що постачаються країнами-партнерами;

необхідність у зв'язку з цим швидкого оновлення тренажерних комплексів, імітаторів та навчально-бойових систем.

Відставання окремих навчальних програм від реалій війни пов'язано з тим, що частина освітніх програм все ще орієнтована на класичні форми ведення бойових дій, тоді як сучасна війна характеризується високим рівнем застосування безпілотних літальних апаратів, засобів РЕБ, високоточної зброї. Крім того, до недавнього часу недостатня увага приділялася інтеграції досвіду бойових дій, отриманого з 2014 року, у навчальні плани. Не можна не враховувати й факт наявності певних бюрократичних бар'єрів при оновленні програм.

Потреба в посиленій психологічній підготовці обумовлена в першу чергу високим рівнем стресу та ризиком посттравматичних розладів серед курсантів і військовослужбовців, які поєднують навчання з безпосередньою участю у бойових діях. Крім того, проблемами є недостатня кількість підготовлених військових психологів, а також обмежені можливості існуючої системної психологічної реабілітації.

Кадрові та організаційні проблеми підготовки військових фахівців електроенергетичного профілю в умовах збройної агресії визначаються такими факторами, як:

відтік викладачів та інструкторів у бойові підрозділи;

дефіцит фахівців із практичним бойовим досвідом у системі освіти;

необхідність прискореної підготовки великої кількості військових фахівців у стислі терміни.

Окрім загальних проблем підготовки військових фахівців, необхідно визначити додаткові особливості підготовки військових фахівців електроенергетичного профілю. Забезпечення безперебійного електропостачання є критично важливим елементом бойової діяльності Збройних Сил України. Офіцери-енергетики відповідають за організацію та підтримку енергопостачання озброєння і військової техніки, об'єктів аеродромної інфраструктури, командних пунктів, систем зв'язку та управління. В умовах збройної агресії рф їх підготовка набуває особливої ваги:

висока вразливість енергетичної інфраструктури – обстріли, кібератаки та диверсії ускладнюють роботу і створюють додаткові вимоги до забезпечення стійкості систем електропостачання;

технологічна різнорідність – використання в Збройних Силах України різних типів електростанцій (дизельних, бензинових і газотурбінних; стаціонарних і мобільних; традиційних і відновлюваних джерел енергії) потребує широкого спектру знань:

недостатня кількість тренажерних комплексів – офіцери-енергетики часто мають справу з унікальним обладнанням, до якого немає повноцінних навчальних аналогів.

потреба у міждисциплінарній підготовці – організація електропостачання сучасних електротехнічних систем військового призначення потребує поєднання знань електротехніки, кібербезпеки та логістики.

На підставі вищевикладеного можна окреслити можливі шляхи подолання основних проблем підготовки військових фахівців електроенергетичного профілю в умовах збройної агресії:

подальша інтеграція бойового досвіду в освітній процес шляхом активного залучення офіцерів-учасників відсічі широкомасштабної агресії рф проти України до розробки навчальних програм, а також шляхом систематизації та поширення досвіду сучасних операцій у вигляді методичних матеріалів, тренінгів і практичних занять; поглиблена кіберпідготовка – навчання здобувачів військової освіти методам захисту енергосистем від атак на автоматизовані системи управління;

використання в освітньому процесі сучасних технологій навчання через впровадження симуляцій, віртуальної та доповненої реальності для відпрацювання дій в бойових умовах, моделювання надзвичайних ситуацій шляхом застосування цифрових симуляторів для відпрацювання дій у випадку повного знеструмлення аеродрому чи командного пункту; розширення можливостей дистанційного навчання для військовослужбовців у зоні бойових дій; використання штучного інтелекту для аналізу тактичних ситуацій і підготовки командирів; впровадження практико-орієнтованого навчання – створення полігонів для відпрацювання сценаріїв відновлення електропостачання після обстрілів чи аварій; впровадження курсів з управління мікромережами (microgrids), інтеграція відновлюваних джерел енергії та накопичувачів;

поглиблення міжнародного співробітництва, починаючи з використання стандартів та досвіду країн НАТО, в тому числі вивчення стандартів НАТО у сфері військової енергетики, зокрема уніфікованих процедур підключення мобільних електростанцій та управління енергетичними мережами, включаючи навчання військових фахівців за кордоном із подальшим поширенням набутого досвіду;

удосконалення психологічної підготовки в напрямках: включення в програми навчання курсів психологічної стійкості, самоконтролю та лідерства; розгортання системи психологічної підтримки для курсантів та викладачів; введення обов’язкових занять з військової психології на всіх рівнях підготовки.

подальший розвиток лідерських якостей шляхом формування у майбутніх офіцерів навичок прийняття рішень у кризових ситуаціях, розвитку стратегічного мислення й ініціативності та навчання управлінню підрозділами в умовах нестачі ресурсів і високих ризиків.

Реалізація цих завдань має забезпечити:

здатність оперативно відновлювати електропостачання у бойових умовах;

підвищення стійкості енергетичних систем військових об’єктів;

формування корпусу офіцерів-енергетиків нового покоління, що володіють компетенціями у сфері високих технологій, кіберзахисту та управління енергоресурсами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Система підготовки військових фахівців України перебуває у процесі масштабної трансформації, зумовленої викликами сучасної війни. Основними проблемами залишаються матеріально-технічні обмеження, недостатня інтеграція бойового досвіду, психологічні ризики та кадровий дефіцит. Разом з тим, впровадження сучасних освітніх технологій, міжнародне співробітництво та системний підхід до удосконалення навчальних програм відкривають реальні можливості для підвищення ефективності військової освіти, кінцевою метою якої є формування професійних, стійких, високотехнологічно підготовлених військових фахівців, здатних забезпечити перемогу України у сучасній війні та майбутніх конфліктах.

Подальші кроки в напрямку удосконалення підготовки військових фахівців електроенергетичного профілю можуть міститися в такому:

створення мобільних навчальних центрів, які можуть переміщатися в безпечні райони;

максимальне залучення бойового досвіду підрозділів Сил оборони України до навчального процесу.

розробка короткострокових інтенсивних курсів з використанням новітньої техніки.

розширення програм військово-наукових досліджень із залученням здобувачів вищої військової освіти.

формування системи постійного підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Ледовий Є.В.
Національного університету оборони України

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СКЛАДОВИХ СИЛ ОБОРОНИ

Досвід російсько-української війни показав, що на даний час своєчасне та якісне інформаційно-аналітичне забезпечення керівного складу органів військового управління стало одним із найактуальнішим питанням в управлінні підпорядкованими військовими частинами та підрозділами .

Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення включають брак якісних і повних даних про стан та положення підпорядкованих підрозділів, наявність особового складу, складність опрацювання даних, отриманих із підпорядкованих військових частин, недостатню кваліфікацію особового складу, який здійснює збір, аналіз та підготовку інформаційно-аналітичних матеріалів, а також низький рівень технологічної інфраструктури та захисту інформації.

Ці проблеми призводять до неефективного прийняття рішень, зниження

ефективності в застосуванні підпорядкованих військ (сил) та обмежених можливостей для стратегічного планування.

Основні проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення:

якість та повнота даних: алгоритми проходження інформації розробляються в загальному вигляді без деталізації щодо надання пріоритетності у проходженні інформації по каналах зв'язку, відповідно до структур і завдань пунктів управління;

неточність та застарілість: неправильна, неповна або застаріла інформація, що спотворює результати аналізу інформації;

неструктурованість: попри визначених форм, звітньо-інформаційні документи продовжують надатись дані в різних форматах, що ускладнює їх інтеграцію та обробку;

технологічні аспекти:

недостатня кількість та якість програмно-технічного забезпечення: застарілі програмно-технічні засоби, які не дозволяють ефективно обробляти великі обсяги інформації;

відсутність сучасних інструментів аналітики: недостатня кількість систем для автоматизованого збору, обробки та відображення обстановки в реальному часі;

людський фактор:

недостатня навченість особового складу, який здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення, відсутність фахівців з аналітичними навичками та знань сучасних інформаційних технологій.

слабка взаємодія між підрозділами інформаційно-аналітичного забезпечення: відсутність злагодженої роботи між підрозділами, що опрацьовують та споживають інформацію, залишається невирішеною проблема організації та налагодження інформаційних потоків по горизонталі (в середині пунктів управління) та між взаємодіючими органами військового управління, ІВФ та ПрО;

організаційні та правові проблеми:

відсутність чіткої стратегії щодо розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення, недостатня увага до створення цілісної системи підготовки фахівців з інформаційно-аналітичного забезпечення;

брак нормативно-методичної бази: відсутність чітких інструкцій та стандартів щодо збору, зберігання та використання інформаційно-аналітичних даних.

Таким чином, вирішення вищевказаних проблемних питань шляхом переходу на нові автоматизовані системи, що забезпечать ефективні моніторинг, збір, обробку, узагальнення та аналіз інформації, створення єдиних форматів звітних документів, що забезпечать узгодженість та доступність інформації з різних органів військового управління, навчання та підвищення кваліфікації особового складу інформаційно-аналітичних підрозділів**,** формуванням централізованих, стандартизованих інформаційних масивів для забезпечення доступу до актуальної інформації підвищить рівень та якість інформаційно-аналітичного забезпечення керівного складу пунктів управління всіх рівнів.

Лойшин Анатолій
доктор філософії
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

FEATURES OF TRAINING OF OFFICER CADRES OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND HIGHER MILITARY UNITS IN THE SYSTEM OF THE MINISTRY OF DEFENSE OF UKRAINE IN WARTIME CONDITIONS

Statement of the problem. In the context of intensive combat operations and reform of the security and defense sector of Ukraine, the issue of high-quality training of military personnel is becoming critical. The state order is a tool for strategic planning of the personnel potential of the Armed Forces of Ukraine. The consequences of failure to meet the indicators of the state order for the training of military specialists are: understaffing of combat units with qualified officers; reduction in the level of combat readiness and operational capability of the Armed Forces of Ukraine; overloading of active military personnel; loss of confidence in the military education system. The ongoing repulsion of the armed aggression of the Russian Federation has led to a review of the principles and approaches to staffing units and subdivisions with officers in the system of the Armed Forces of Ukraine. In essence, the recruitment of officers to units and divisions through higher military educational institutions and military educational units of higher education institutions is carried out through the acquisition of academic education (higher education degrees "bachelor" and "master"), professional military education (professional military education courses of the basic and specialized tactical level L-1A + L-1B, hereinafter referred to as the L-1A + L-1B courses) and training in reserve officer training battalions (currently, the expediency of continuing officer training using this approach is being analyzed at the level of the leadership of the Armed Forces of Ukraine).

Presentation of the main material. Considering the above-mentioned methods of training officer personnel in military educational institutions and military training units of higher education institutions, it should be noted that, at present, the issue of terminating training in the aforementioned training battalions is being considered due to non-compliance with the principles of training laid down in the Concept of Transformation of Military Education and the introduction of professional military education, which does not provide for obtaining degrees of education, but provides for obtaining levels of military education: tactical, operational, strategic.

At the same time, the training model in professional military education courses L-1A+L-1B has effectively proven itself. Under this approach, individuals with civilian higher education are selected from among the civilian population and military personnel of the rank of private, sergeant (officer) and noncommissioned officers, who, after appropriate training, receive a tactical level of military education and the military rank of “junior lieutenant” and are sent for further military service to

military units (including, for a separate category, from which they arrived for training). The advantage of this approach is the speed of training, which consists in mastering two consecutive courses of professional military education with a duration of approximately five months in wartime (excluding the duration of basic military training). Along with this, the training of officers in military educational institutions and military educational units of higher education institutions lasts at least four years, while, due to active hostilities, civilian youth and their parents do not always choose military educational institutions due to the risk of a threat to their lives as a result of associating their lives with the armed forces. Finding and attracting motivated young people to serve in the armed forces is becoming more difficult every year.

At the same time, European higher education institutions have become open to Ukrainian youth, offering capable students safe study conditions and a European-style diploma with the corresponding further employment prospects in European and world countries. As a result, the following main factors can be identified that influence the educational migration of young people from Ukraine:

1) security factors: the war forced millions of Ukrainians to seek protection abroad, and young people who ended up in the EU often continue their studies there.

2) quality of education: European universities offer modern programs, access to research resources, academic freedom, and international recognition of diplomas.

3) financial support: many European Union countries provide scholarships, grants, and benefits for Ukrainian students, which makes education more affordable.

4) language integration: young people are actively studying the languages of the European Union (English, German, French), which opens the door to wider educational and career opportunities.

This factor significantly affects the formation of state orders in the field of military education, as well as the personnel prospects of the Armed Forces of Ukraine. Young people, who previously could consider a military career as a path to stability, prestige and service to the state, now often choose alternative educational paths - civilian universities, technical specialties or studying abroad.

Among the main consequences of this trend, we can highlight: firstly, a decrease in the competition for admission to military educational institutions; secondly, a complication of recruiting an officer corps, especially in highly specialized areas; and thirdly, the need to adapt educational programs to new realities - with an emphasis on security, hybrid training, distance formats.

A positive moment that certainly had a positive impact on attracting civilian youth to study at military educational institutions was the revision and increase in the amounts of financial support for cadets. Thus, from April 2025, in accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers No. 455, a first-year cadet who is studying satisfactorily will receive financial support in the amount of UAH 10,020 (taking into account the remuneration for the peculiarities of service), and an excellent student of the third-fourth years will receive about UAH 15,000.

Conclusions and prospects for further research. Expanding the social package for military personnel means decent compensation for subletting housing, the amount of which is adequate to the prices on the real estate rental market, further development of the mortgage lending system for military personnel, proper

competitive monetary support compared to the civilian sector.

That is, such social conditions should be created under which all the features of military service are compensated by appropriate benefits for military personnel and their family members.

Prospects for further research are seen in the development of models for forecasting needs in military personnel; analysis of the effectiveness of fulfilling state orders under martial law; study of the impact of educational reforms on the quality of officer training.

Луцишин Андрій
доктор філософії,
Василенко Євген,
Кондратюк Володимир
Військова академія (м. Одеса)

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДО ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ВЕДЕННЯ БЕЗПІЛОТНОЇ ВІЙНИ В ХОДІ ЗАНЯТЬ З ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВВНЗ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Сучасна російсько-Українська війна сформувала нові реалії ведення бойових дій, які вимагають кардинального осучаснення існуючих підходів до організації та здійснення тактичної підготовки військовослужбовців на всіх рівнів. Особливо це стосується підготовки командного складу, а саме майбутніх командирів сучасних Збройних Сил України - курсантів у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) України. Підґрунтям сучасних змін у формах і способах ведення бойових дій є стрімке впровадження новітніх технологій у не тільки у озброєння та військову техніка, а і у засоби управління військами та підрозділами. Одним з впливом фактором цього процесу є масове застосування безпілотних роботизованих наземних, морських та повітряних комплексів. зразків високоточної зброї та засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ). Сьогодні бойові дії є високотехнологічними та високодинамічними, де одним з вирішальним чинником для перемоги є інформаційна перевага над противником та випередження його у застосуванні засобів ураження. У зв'язку з цим, існує актуальна потреба в адаптації навчальних програм ВВНЗ до реалій сучасної війни.

Виклад основного матеріалу. Досвід російсько-української війни кардинально змінив підходи до ведення бойових дій, продемонструвавши, що масове та ефективне застосування інноваційних технологій, зокрема безпілотних авіаційних комплексів (БАК), є одним з ключових факторів успіху. Зокрема, малі розвідувальні та ударні дрони, включаючи FPV-дрони, стали визначальними елементами на полі бою, що здатні паралізувати традиційну тактику загальновійськового бою, яка базується на бойових можливостях зразків створених на технології XX століття.

Вплив безпілотних технологій на сучасний бій

Аналіз сучасних бойових дій , свідчить, що дрони завдяки своїй відносній

дешевизні, високій маневреності та точності ураження, перевершують за можливостями багато видів традиційного озброєння [2]. Вони дозволяють одночасно вести розвідку, виявляти, розпізнавати, ідентифікувати та уражати цілі в режимі реального часу, що забезпечує значну перевагу над противником. Ці сучасні зміни у способах ведення бойових дій вимагають від військових навчальних закладів (ВВНЗ) України негайної адаптації навчальних програм до реальних умов сьогодення,.

Адаптація тактичної підготовки до сучасних умов ведення бойових дій.

На дійсний час тактична підготовка курсантів ВВНЗ повинна бути комплексно переформатована, щоб відповідати викликам сучасності. Вона має включати не лише глибокі теоретичні знання як сучасних зразків так і алгоритмів управління підрозділами з використанням сучасного програмного забезпечення, а й інтенсивні практичні навички виконання завдань з використання безпілотних технологій та сучасного управління. Майбутні офіцери мають досконало володіти навичками пілотування, як звичайний військовослужбовець, а також досконало розуміти принципи бойового застосування БПЛА у системі загальновійськового бою, тактично грамотно організовувати його застосування у єдиній побудові загальновійськового бою. Ефективно планувати та виконувати завдання з аеророзвідки, високоточного корегування артилерійського вогню, а також планування та реалізації ударних місій [1]. Крім цього, важливим є здатність застосовувати дрони для виконання завдань забезпечення бойових дій, від розвідки до транспортування боєприпасів та медикаментів.

Методи протидії та засоби захисту

Паралельно з навичками застосування БПЛА, курсанти мають досконало вивчати методи організації протидії ворожим БПЛА, як особисто так і в інтересах підрозділів (заходи пасивної та активної складових ППО). Захист військ в умовах масового застосування дронів є одним з найактуальніших проблемних питань [3]. Це передбачає практичне відпрацювання маскування, виявлення, ідентифікації, радіоелектронного подавлення та вогневого ураження ворожих дронів.

Навчання має охоплювати:

Роботу із засобами радіоелектронної боротьби (РЕБ) для придушення каналів зв'язку та керування БПЛА.

Використання антидронових рушниць та інших портативних засобів протидії.

Організацію системи протиповітряної оборони підрозділу тактичного рівня для безпосередньої боротьби з БПЛА противника.

Інтеграція сучасних засобів зв'язку та управління

Ефективне використання безпілотних систем неможливе без застосування сучасних засобів зв'язку та управління. Заняття мають включати роботу з сучасними цифровими системами зв'язку з високим рівнем захисту інформації та здатністю формувати стійкі тактичні радіомережі. Особливий акцент має бути зроблений на швидку обробку розвідувальних даних, що надходять з різних джерел, та їх оперативну передачу для досягнення максимального

ефекту під час формування управлінського рішення за обстановкою, що склалась.

Для досягнення максимальної ефективності навчального процесу, необхідно інтегрувати всі ці технології у заняття з підготовки до бою – процес прийняття військового рішення, польові заняття та тактичні тренування – процес реалізації плану бою з максимально наближених умовах впливу противника.

Курсанти повинні відпрацьовувати тактичні завдання з урахуванням можливостей застосування розвідувальних та ударних БПЛА, засобів РЕБ, а також використовуючи сучасні системи управління та зв'язку. Такий підхід не лише підвищить обізнаність курсантів щодо реальних умов ведення загальновійськового бою, особливостей діяльності командира підрозділу, а й сформує у них психологічну стійкість та практичні навички, необхідні для успішного виконання бойових завдань у сучасних умовах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Адаптація навчального процесу до сучасних умов ведення бойових дій за рахунок впровадження вивчення та надання практичних навичок щодо використання курсантами інноваційних технологій, особливо застосування безпілотних систем у загальній концепції сучасного бою, є критично важливою для підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України, які мають відповідати стандартам НАТО, та стандартам офіцера Збройних Сил України, які Збройні сили на сьогодення і створюють для всього світу.

Досвід бойових дій чітко засвідчив, що можливості FPV-дронів та масове нарощування їхньої кількості спричинили "тактичну кризу", що вимагає здобуття переваги над противником саме в технологічній сфері.

Сьогодні безпілотні системи перестали бути лише додатковим засобом розвідки чи ураження; вони стали основним елементом повітряно-ударної компоненти. У перспективі їх роль буде тільки зростати, а застосування набуде масованого та глобального характеру. Вони стануть невід'ємною частиною тактичного і оперативного рівнів ведення бойових дій, що вимагатиме від військовослужбовців принципово нових знань та навичок.

Саме тому подальші дослідження мають перспективні напрями:

1. Розробка методів застосування БПЛА. Це включає вивчення тактики "рою дронів", інтеграцію роботи БПЛА з іншими засобами вогневого ураження, а також використання штучного інтелекту для автоматизації процесів розвідки та прийняття рішень.

2. Вдосконалення заходів щодо боротьби з БПЛА противника. Це охоплює не лише розвиток засобів радіоелектронної боротьби та фізичного знищення, а й розробку пасивних методів захисту, зокрема нових видів маскування, та ефективних алгоритмів ідентифікації та нейтралізації загроз.

3. Оновлення бойових статутів, керівництв та навчальних методик. Необхідно терміново переглянути чинні документи, щоб вони відповідали реаліям безпілотної війни. Це забезпечить ефективну підготовку особового складу та підрозділів, які будуть спроможні виконувати бойові завдання в умовах постійної загрози від безпілотних систем.

Ці кроки є критично важливими для забезпечення технологічного лідерства українського війська та подальшого нарощування його бойового потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Зайцев І. П., Василенко Є. Ю., Солдатенков О. А. Сучасні виклики та вимоги до тактичної підготовки курсантів ВВНЗ України. Національні інтереси України. 2025. № 8(13). С. 118-129. URL: https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-8(13)-118-129.

2. Кучеренко Ю.Ф., Власік С.М., Беспалько О.В., Сальник О.В. Аналіз застосування безпілотних літальних апаратів при веденні сучасних війн та основні заходи щодо боротьби з ними. Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. 2023. № 2 (51). С. 38–45. URL: https://doi.org/10.30748/nitps.2023.51.05.

3. Павлов Д.В., Суконько С.М., Сітайло О.В. Проблемні питання та шляхи підвищення захищеності військ в умовах стрімкого розвитку тенденції використання малих безпілотних літальних апаратів під час ведення бойових дій. Державна безпека. 2024. Т. 2, № 4. С. 70–77. URL: https://doi.org/10.33405/2786-8613/2024/2/4/323376.

Маренич Сергій
к.т.н., доцент,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
Збежховська Уляна
доктор філософії,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,
Грідасов Ілля
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ВАРІАНТ СТРУКТУРИ ОПИТУВАЛЬНИКА ДЛЯ МОНІТОРИНГУ БАЗОВОЇ ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Відповідно до частини першої статті 10^1 Закону України «Про військовий обов’язок і військову службу» [1] базова загальновійськова підготовка проводиться з метою здобуття навичок і умінь, необхідних для військово-облікової спеціальності, виконання конституційного обов’язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. До підготовки залучаються здобувачі вищої освіти у закладах вищої освіти усіх форм власності.

Частиною четвертою статті 10^1 Закону [1] також визначено, що базова підготовка включається до освітніх програм і навчальних планів як окрема навчальна дисципліна. У листі [2] надаються роз’яснення як саме базова

загальновійськова підготовка включається до стандартів вищої освіти, описів освітніх програм, навчальних планів, індивідуальних навчальних планів.

Таким чином, базова загальновійськова підготовка, як освітня компонента відповідних освітніх програм закладів вищої освіти, підлягає постійному моніторингу.

У статті [3] розглядається методика оцінювання ефективності базової загальновійськової підготовки, обґрунтовується сукупність показників та критеріальні значення узагальненого показника ефективності. Деякі з показників ефективності можуть бути визначені по результатах опитування як суб'єктів, так і об'єктів підготовки.

З іншого боку, відповідність підкритерію 4.1 при акредитації освітніх програм [4] також передбачає, що здійснюється збирання та аналіз зворотного зв'язку від здобувачів вищої освіти щодо методів, засобів та технологій навчання і викладання освітніх компонентів. Одним з поширених видів зворотного зв'язку є проведення опитувань здобувачів по закінченню освітньої компоненти. При розробці опитувальника для моніторингу базової загальновійськової підготовки, як освітнього компонента освітньої програми, зручно використовувати структуру блоків питань, яка дозволить при мінімальній кількості питань у анкеті охопити найбільше значимі аспекти викладання освітньої компоненти.

Якщо врахувати вимоги щодо процедур моніторингу у процесах внутрішнього забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти [5], то структура опитувальника може складатись з блоків питань щодо:

оцінювання актуальності змісту базової загальновійськової підготовки відповідно до сучасних вимог;

оцінювання реалістичності досягнення визначених результатів навчання;

ефективності процедур оцінювання здобувачів вищої освіти;

відповідності матеріально-технічних ресурсів потребам базової загальновійськової підготовки;

відповідності освітнього середовища потребам здобувачів вищої освіти;

врахування очікувань і потреб здобувачів вищої освіти стосовно базової загальновійськової підготовки.

Таким чином, запропонований варіант структури опитувальника дозволить в подальшому формулювати конкретні питання для опитування здобувачів вищої освіти з метою визначення рівня задоволеності базовою загальновійськовою підготовкою, набуттям базових компетенцій, необхідних для отримання військової облікової спеціальності, визначення рівня організації і професійності проведення занять викладачами, застосування технічних засобів навчання та навчально-методичного забезпечення, задоволеності організаційною роботою, інформаційним забезпеченням для подальшого покращення Програми базової загальновійськової підготовки.

Список використаних джерел:

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 №2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text (дата звернення 27.08.2025).
2. Про запровадження базової підготовки здобувачів освіти: лист МОН від 14.03.2025р. №1/4893-25. URL: https://surl.li/bdybdj (дата звернення 27.08.2025).
3. Георгадзе О., Ніколайчук О. Обґрунтування сукупності показників до методики оцінювання ефективності базової загальновійськової підготовки. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2025. Вип. 85. С. 106–115. DOI: https://doi.org/10.17721/2519-481X/2024/85-11.
4. Бутенко А., Денискіна Г., Єременко О., Книш О., Сімшаг І., Требенко О. Роз'яснення щодо застосування Критеріїв оцінювання якості освітньої програми: методичний посібник [Електронне видання]. Київ: Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2024. 127 с.
5. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Брюссель: ENQA, 2015. 32 с. URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf.

Морозов Олександр
д.т.н., професор
Національний університет оборони України

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕТНОСТЕЙ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Виклики сьогодення – збройна агресія росії проти України, зміна форм та способів збройної боротьби, комплектування військових підрозділів мобілізованими громадянами, організація ефективної індивідуальної та колективної підготовки у підпорядкованих підрозділах вимагають подальшого удосконалення підготовки офіцерських кадрів у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ) і, в першу чергу, офіцерів первинної ланки (взвод, рота). Такий офіцер повинен володіти компетентностями оперативного прийняття обґрунтованих рішень в умовах швидкоплинних змін у оперативній (бойовій) обстановці, ефективного застосування озброєння і військової техніки, мотивувати підлеглих та рухатися до спільної мети, працювати в команді, до адаптації та дій у новій ситуації, діяти соціально відповідально та свідомо тощо.

Все це вимагає перегляду способів та форм досягнення програмних результатів навчання випускників ВВНЗ, пов'язаних із формуванням таких компетентностей. Такі компетентності належать до загальних. Зазначене є методичною та практичною проблемою, що пов'язана з необхідністю створення умов та удосконалення процесу формування загальних компетентностей

офіцерів Збройних Сил України (далі – ЗС України) під час професійної підготовки, які забезпечують такий рівень їх сформованості, який буде достатнім для виконання завдань за призначенням. Загальні компетентності – універсальні компетентності, що не залежать від предметної галузі, але важливі для подальшої успішної професійної та соціальної діяльності здобувача військової освіти ВВНЗ в різних галузях знань та для його особистого розвитку [1]. Серед них такі компетентності, рівень сформованості яких у офіцерів, на сьогоднішній день, все ще не достатній. Значущим є забезпечення сформованості достатнього рівня загальних компетентностей майбутніх офіцерів ЗС України, що гарантували б здійснення необхідних комунікацій з підлеглим особовим складом, який може бути набагато старшим за командира підрозділу, а також забезпечували необхідні результати навчання такого особового складу. Для цього доцільно в освітній компонент «Військова педагогіка та психологія (у тому числі лідерство)», який є обов'язковим для всіх освітніх програм (далі – ОП) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ВВНЗ, ввести змістовий модуль «Андрагогіка», в якому розглядати питання використання знань здобувачів з набутим досвідом практичної діяльності.

Такі вчені, як О. Аніщенко [2], І. Заюков, О. Кобилянський, А. Марченко [3] вважають, що андрагогіка розвивається як результат демографічних змін. З цим можна погодитись, оскільки процеси мобілізації також це засвідчують. Шляхом ретроспективного аналізу походження терміну та особливостей сучасного змістового наповнення Л. Лук'янова доходить висновку, що «андрагогічне знання, насичене інформацією про дорослість, яка визначає зміст освітніх потреб, дає можливість сформувати науково-методичний супровід більш високого рівня узагальнення ніж у дидактиці вищої школи, педагогіці професійного навчання й підвищення кваліфікації» [4]. Учений В. Онопрієнко виділяє виховну функцію андрагогіки [5]. Дослідники І. Цідило, С. Дудар [6], Ю. Присяжнюк [7] пропонують застосування елементів андрагогіки в процесі підготовки викладача закладу вищої освіти (далі – ЗВО), з чим можна погодитись і застосувати елементів андрагогіки у підготовці майбутніх офіцерів ЗС України. Проте запровадження окремої навчальної дисципліни «Андрагогіка», як це пропонує О. Беспарточна [8], мабуть недоцільно, особливо у ВВНЗ. Також можна погодитись з С. Табінською [9] та запровадити концепти психолого-педагогічної підтримки професійної підготовки мобілізованих на засадах андрагогіки, і не лише у фізичній підготовці, а і за змістом інших предметів індивідуальної підготовки особового складу. Для забезпечення сформованості достатнього рівня загальних компетентностей майбутніх офіцерів, які б гарантували спроможність оперативно приймати обґрунтовані рішення в умовах швидкоплинних змін обстановки на полі бою, доцільно переглянути методи проведення занять при реалізації освітніх компонент у ВВНЗ, зокрема масово запроваджувати кейс-метод. Педагогічні дослідження щодо застосування методу кейсів у процесі підготовки військових кадрів здійснили О. Приліпко [10], О. Заболотна, В. Березюк [11], проте в них не враховуються особливості підготовки офіцерських кадрів для ЗС України.

Дослідження задоволеності випускників ВВНЗ сформованими ними

загальними компетентностями, які проводилися у квітні-травні 2023 року шляхом дистанційного опитування з використанням опитувальників, сформованих у Google Forms, показало, що сформованими навичками Soft Skills задоволені менш як третина випускників, що суттєво вирізняється від подібних опитувань на етапі їх атестації у ВВНЗ. Задавались питання «Чи задоволені Ви сформованими навичками Soft Skills (соціальними навичками, такими як: комунікативні навички, критичне мислення, лідерські якості, емоційний інтелект і позитивне мислення, вміння працювати в команді, самоорганізація), чи дали вони можливість впевнено займатися професійною діяльністю?»

За результатами аналізу коментарів респондентів випливає, що випускники найменш задоволені рівнем сформованості такої соціальної навички, як критичне мислення. Вочевидь, соціальну навичку «критичне мислення» необхідно розвивати самостійно у контексті індивідуальної підготовки. Інтернет-ресурси пропонують безліч безоплатних курсів, зокрема освітню платформу Prometheus – «Критичне мислення в українському контексті» [12]. Науково-педагогічні працівники ВВНЗ необхідно використовувати подібні ресурси в процесі реалізації освітніх компонентів, які відповідають за формування загальних компетентностей. Серед соціальних навичок друге місце щодо незадоволення рівнем сформованості випускників посідають саме лідерські якості. Відповідно до нормативно-правових актів Міністерства оборони України [13; 14] визначено, що ступінь вищої освіти бакалавр та тактичний рівень військової освіти здобувається на основі повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти курсантами за освітніми програмами (далі – ОП) буде реалізовуватися з одночасним опануванням ОП професійної військової освіти базового (L-1A) та фахового (L-1B) курсів тактичного рівнів. Серед навчальних дисциплін базового курсу тактичного рівня L-1A є обов’язковою навчальною дисципліною «Військова педагогіка та психологія (у тому числі лідерство)».

Для формування та розвитку соціальних навичок, таких як лідерські якості та уміння працювати в команді, на думку випускників, необхідно освітні компоненти, які їх формують, наповнювати заняттями із застосуванням кейс-методу. Як зазначено, в освітній компонент «Військова педагогіка та психологія (у тому числі лідерство)» необхідно ввести змістовий модуль «Андрагогіка», в якому розглядати питання використання знань здобувачів військової освіти зі значним досвідом практичної діяльності більшим, який іноді перевершує досвід викладачів. Оперативно приймати рішення – ще одна навичка, для формування та розвитку якої необхідно переглянути умови у освітньому середовищі ВВНЗ. Серед таких умов, на думку випускників, важливим є то, що процес навчання здобувача військової освіти має бути наповнений комунікаціями з офіцерами, які є носіями досвіду практичної діяльності: «навіть прості бесіди, в яких старші офіцери ділились власним досвідом, допомогли в деяких ситуаціях знаходити рішення проблем». Проаналізовані результати опитування підтвердили припущення щодо залежності впливу нових умов середовища службово-бойової діяльності на

задоволеність випускників ВВНЗ сформованими ними загальними компетентностями. Його синтезом стали сформовані пропозиції щодо подальших досліджень, присвячених формуванню загальних компетентностей майбутніх офіцерів ЗС України в процесі професійної підготовки: 1) уточнити критерії, показники та рівні сформованості загальних компетентностей майбутніх офіцерів; 2) виявити і теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування загальних компетентностей майбутніх офіцерів; 3) змоделювати процес професійної підготовки, що передбачає формування загальних компетентностей майбутніх офіцерів з урахуванням виявлених і теоретично обґрунтованих педагогічних умов; 4) експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування загальних компетентностей офіцерів ЗС України.

Список використаних джерел:

1. Про унесення змін до методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 № 584. URL: http://surl.li/ulgg (дата звернення: 14.09.2025).
2. Алфьорова Л.М. Стратегічна інформаційна система побудови зворотного зв'язку у вищому навчальному закладі. *Інформаційні технології в освіті*. 2013. Вип. 15. С. 234–241.
3. Заюков І.В., Кобилянський О.В., Марченко А.В. Розвиток андрагогіки в умовах демографічних змін в Україні. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2014. № 3. С. 119–125.
4. Лук'янова Л.Б. Андрагогіка: ретроспективний аналіз походження терміну та особливості сучасного змістового наповнення. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспектив*и. 2014. Вип. 2. С. 107–116.
5. Онопрієнко В. Практично-просвітницька і виховна функції андрагогіки. *Рідна школа*. 2012. № 12. С. 28–32.
6. Цідило І., Дудар С. Застосування елементів андрагогіки в процесі підготовки викладача вищого навчального закладу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2009. № 3. С. 273–277.
7. Присяжнюк Ю.С. Розвиток професійної компетентності вчителя гуманітарія на засадах андрагогіки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 32. С. 387–392.
8. Берестецька Н.В. Підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до професійного спілкування у процесі навчання гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2008. 20 с.
9. Табінська С. Авторські концепти психолого-педагогічної підтримки навчальної діяльності здобувачів вищої освіти з фізичної культури і спорту в умовах заочної форми навчання на засадах андрагогіки. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2017. № 3. С. 192–196.
10. Приліпко О.Ф. Особливості застосування методу кейсів на заняттях з професійно-орієнтованих дисциплін в ході підготовки майбутніх офіцерів.

Системи обробки інформації. 2017. Вип. 3. С. 139–142.

11. Заболотна О., Березюк В. Метод кейсів в підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в пунктах пропуску через державний кордон. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. 2020. № 3. С. 79–91.

12. Критичне мислення в українському контексті : курс освітньої платформи Prometheus. URL: http://surl.li/cphtl (дата звернення: 14.09.2025).

13. Організаційно-методичні рекомендації з розроблення (коригування) основних освітніх документів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, закладів фахової передвищої військової освіти, які регламентують організацію та забезпечення освітнього процесу, затверджених першим заступником Міністра оборони України від 28.06.2024 року.

14. Про організацію підготовки офіцерського, сержантського складу у вищих військових навчальних закладах, закладах фахової передвищої військової освіти Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти : наказ Міністерства оборони України від 05.07.2022 року № 175.

Мошаренкова Т.В.
Мошаренков В.В.
к.т.н, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-МЕТРОЛОГІВ

Аналіз безпекових викликів останніх років продемонстрував гостру потребу у вдосконаленні системи професійної військової освіти через її вирішальну роль у підготовці кваліфікованих військових кадрів, підвищення рівня їх професійних знань і здатностей, готовності до виконання завдань за призначенням, а головне – у зміцненні обороноздатності країни. З огляду на це сучасна система професійної військової освіти постійно трансформується, зокрема фокусуючи увагу на застосуванні понад десятирічного досвіду російсько-української війни, впровадженні інновацій і практик, які сформувалися за час повномасштабного вторгнення росії, реалізації та адаптації спільних проєктів Україна-НАТО.

Міжнародні зобов’язання держави, так само як і її внутрішні потреби зумовили і актуалізацію питання забезпечення національного механізму досягнення гендерної рівності (збалансованої присутності, повноважень, відповідальності та участі жінок і чоловіків у всіх напрямах професійної діяльності) як неодмінної умови дотримання соціальної справедливості та основоположних прав і свобод людини у системогенезі підготовки військових

кадрів. З метою впровадження гендерних концептів у структуру і зміст системи професійної військової освіти, що також є необхідним для оперативної ефективності Збройних Сил (ЗС) України та інших складових сектору безпеки та оборони, багато уваги стало приділятися розробці і реалізації освітніх програм, навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін щодо підвищення рівня гендерної обізнаності майбутніх військових фахівців з метрологічної діяльності, закладання у них підвалин нової професійної культури, демократичного світогляду на сучасне життя і взаємини між представниками обох статей, тобто гендерної компетентності. Під гендерною компетентністю майбутніх офіцерів-метрологів ми розуміємо – динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей та інших особистих якостей у сфері прав жінок і чоловіків і недискримінації, яка визначає їх здатність успішно провадити військово-професійну діяльність, що сприяє гендерній рівності, надає рівні кар'єрні можливості.

Загалом тема рівності в освіті не нова для України. З метою досягнення прогресу в забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах суспільства Україна приєдналася до основних міжнародних договорів у сфері гендерної рівності, зокрема: Пекінської декларації та Платформи дій; Міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності; Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська Конвенція) тощо [1, с. 7].

В Україні також була ухвалена низка законів, стратегій, програм і планів дій, спрямованих на подолання гендерної нерівності, як-от: Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків»; Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»; Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та операційний план з її реалізації на 2022–2024 роки; Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року тощо [1, с. 7 – 8].

Зважаючи на стратегічний курс України щодо набуття членства в НАТО, досвід іноземних держав, національну систему правових норм професійна військова освіта також робить впевнені кроки щодо покращення гендерного балансу та підтримки реалізації гендерної перспективи. Гендер розглядається як спеціалізована компетенція, яка є важливою для військових, тому для її підтримки резервуються та виділяються фінансові ресурси. Кваліфіковані консультанти з гендерних питань призначаються до кожної команди та працюють з мережами контактних осіб з гендерних питань [2, с. 24].

У взаємодії з українськими державними установами відповідно до міжнародних стандартів управління, ефективності, підзвітності та принципів НАТО розробляються та просуваються норми і стандарти, проводяться спеціалізовані дослідження, визначаються передові методи і рекомендації для забезпечення освітнього процесу необхідними спроможностями. Через процес адаптації, який означає пристосування

навчального середовища, методів навчання та освітньо-професійних (освітньо-наукових) програм до сучасних потреб, здобувачі/-чки у процесі професійної підготовки набувають основні компоненти гендерної компетентності:

когнітивний – набуття знань нормативно-правових актів державного і міжнародного законодавства, що регулюють питання гендерної рівності, положень і сутності гендерного підходу у військово-професійній діяльності, сучасних тенденцій і проблем гендерної рівності у суспільстві, механізмів дії гендерних стереотипів, особливостей гендерної соціалізації;

операційний – вміння розпізнавання гендерних аспектів проблем і поведінкові навички, спрямовані на руйнування гендерних стереотипів та утвердження ідеї гендерної рівності;

ціннісний – формування особистісного ставлення та усвідомлення сенсу питань з гендерної рівності, розуміння понять – гендерна роль, гендерна ідентичність, гендерні стереотипи тощо; визнання необхідності досягнення гендерної рівності в суспільстві.

З огляду на те, що гендерна компетентність є стрижневою складовою соціальної компетентності, сенс якої полягає у вмінні ефективно взаємодіяти з іншими людьми, вибудовувати стосунки, зважаючи на суспільні норми, бути адаптованим до суспільних реалій, процес її формування може бути спеціальним (безпосереднім) або контекстним (опосередкованим) і здійснюватись упродовж будь-якого часу – однієї навчальної теми або протягом всього терміну навчання у ВВНЗ. З цього факту випливає основна мета формування гендерної компетентності у майбутніх фахівців/- чинь з метрології у процесі професійної підготовки, яка передбачає оволодіннями ними здатністю розуміти та реалізовувати рівність між статями в усіх сферах життєдіяльності, зокрема у військово-професійній діяльності, формувати адекватні гендерні ролі та усувати стереотипи.

Орієнтація на досягнення зазначеної мети задає принципово іншу, проте визначальну логіку організації освітнього процесу, роблячи акцент не лише на досягнення індивідуального (особистого) характеру (стати надбанням особистості, ввійти в структуру її досвіду), скільки групового, парного, колективного характеру. Відповідно ключем до успіху у цьому процесі має стати узгодження рівня підготовленості науково-педагогічних (педагогічних) працівників з метою і змістом гендерних програм, розуміння ними необхідності мотивування курсантів/-ток до такої діяльності, формування у них потреби виконання певних завдань, сприяння отриманню правильних уявлень про гендер, його найважливіших проявів і взаємозв'язків. Особливу увагу рекомендується звертати на емоційно-ціннісне ставлення військовослужбовців/-виць до знань і до процесу їх здобуття, формування у військових колективах культури поваги, цінування людського життя і гідності, командної роботи, братерства, відповідального лідерства та доброчесності.

При розробці та реалізації освітніх програм, навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін тощо з метою надання слухачам/-кам знань і практичних інструментів для реалізації політики рівності жінок і чоловіків у пріоритеті слід застосовувати наступні принципи навчання:

принцип доступності, сенс якого полягає у русі від легкого до важкого, від відомого до невідомого, від простого до складного:

– попереднє вивчення, аналіз та узагальнення реального рівня знань і вмінь курсантів/-ток, їх індивідуальних інтересів, здібностей і потреб;

– пояснення матеріалу на реальних прикладах близьких слухачам/-кам через вибудовування діалогу. Це забезпечить можливість повноцінного розуміння питання, стимулюватиме їх зусилля для його практичного застосування, сприятиме викоріненню гендерних стереотипів;

– вивчення та врахування статевовікових особливостей курсантів/-ток для забезпечення підвищення якості як навчання так і всебічного розвитку;

принцип гуманізації, сенс якого полягає у виховання гуманної особистості:

– створення умов для формування позитивних якостей і здібностей слухачів/-чок, джерел їх життєвих сил;

– володіння науково-педагогічними (педагогічними) працівниками відповідним рівнем військової освіти, діловими і особистісними якостями, досвідом, комунікативним потенціалом особистості командира (начальника) у поєднанні з високою вимогливістю та повагою до особового складу;

принцип єдності освітніх, розвивальних, виховних функцій навчання, оскільки всебічний і гармонійний розвиток особистості передбачає єдність її освіченості, вихованості, загального розвитку:

– комплексний вплив на особистість при формуванні гендерної культури має здійснюватися як під час основних занять, так і поза них через різноманітні організаційні форми неформальної освіти, культурно-виховні та спортивні заходи з використання сучасних технічних засобів; створення офіційних сторінок в соціальних мережах, онлайн-платформах, цифрових медіа тощо. Це забезпечить оптимальні умови для формування у особового складу не лише знань і умінь, але світогляду, ідейності, моральності, естетичності тощо.

У таки спосіб, поширення гендерних концептів у структуру і зміст системи військової освіти, головний сенс яких полягає у створенні належних умов для розкриття та реалізації потенційних здатностей майбутніх фахівців/-чинь з метрології з огляду на їх особливості як психофізіологічні, так і соціокультурного контексту життя, складностей і неоднозначностей їх внутрішнього світу, сприятиме:

інклюзивності: розширенню кадрового потенціалу та забезпечення рівнозначної участі обох статей у всіх аспектах метрологічної діяльності, а також справедливе надання доступу до професійного росту та керівних посад,;

інноваційному розвитку галузі завдяки вільному вираженню здібностей і талантів незалежно від гендерної приналежності;

усуненню стереотипів та упереджень, які можуть обмежувати участь жінок у метрологічній діяльності або впливати на результати їх професійної діяльності;

особистій і командній відповідності міжнародним принципам військового лідерства, де тісно переплітаються лідерські і гендерні компетентності;

створенню середовища вільного від будь-яких проявів сексуальної та гендерної дискримінації, з розвиненою гендерно-чутливою культурою;

повноцінній участі жінок у безпекових процесах, процесах запобігання конфліктам, миробудуванні тощо;

поліпшенню якості навчально-виховного процесу майбутніх офіцерів-метрологів завдяки виробленню єдиної лінії, спільного розуміння дій і розвитку злагодженості в процесі формування у особового складу світоглядних і громадянських якостей, вдосконалення та поваги до соціально значущих цінностей, забезпечення гармонійного розвитку особистості військовослужбовця/-иці – захисника/-иці своєї родини, свого народу, своєї Батьківщини.

Список використаних джерел:

1. Гендерна компетентність фахівців/-чинь із соціальної роботи та захисту прав дитини : Посібник / Чернецька Т., Губіна С., Дрожжина Т. та інші. Київ: ГО «Центр гендерної культури» за підтримки ЮНІСЕФ, 2024 р. 38. с. URL : unicef.org/ukraine/en/media/43796/file/genderna-kompetentnist-soczialnyh-praczivnykiv_cz.pdf.pdf (дата звернення: 21.08.2025).

2. Уотсон К. Гендерні питання в секторі оборони : Збірник інформаційно-методичних матеріалів "Гендерні питання в секторі безпеки" . Женева: Женевський центр сектора безпеки, ОБСЄ/БДІПЛ, ООН, Жінки., 2020. 68 с. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/a/b/468957.pdf (дата звернення: 10.08.2025).

Нагорний Є.І.
доктор філософії,
Командування Сил підтримки Збройних Сил України

СУЧАСНІ ХБРЯ ЗАГРОЗИ В БЕЗПЕКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІДБИТТЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Відповідно до Доповіді представника ГУР МОУ на засіданні Комітету з питань стратегічного планування в системі Міністерства оборони України у жовтні 2025 року визначені зовнішні загрози національній безпеці України у воєнній сфері у довгостроковій перспективі, серед яких можна виділити загрозу застосування проти України зброї масового ураження, як одну із ключових ХБРЯ загроз безпековому середовищу України.

Україна сьогодні перебуває в умовах тривалої збройної агресії з боку російської федерації, яка супроводжується не лише класичними воєнними діями, а й зростаючою загрозою застосування неконвенційної зброї, зокрема ядерної та хімічної. Це вимагає від нас бути в готовності до протидії загрозам, які виникають та постійно розвиваються, в тому числі і ХБРЯ загрозам.

Ключовою проблемою є те, що в жодному з нормативних документів не сформульовано цілісне, інтегроване бачення ХБРЯ безпеки як єдиної системи протидії загрозам. Також відсутня узгоджена стратегія управління ХБРЯ ризиками, загальна координація та інтеграція з системами колективної безпеки.

Нормативно-правова база України у питаннях ХБРЯ безпеки є фрагментарною та розпорошеною, вона охоплює вузькі аспекти безпеки в

межах конкретної галузі, регламентує контроль, реагування, транспортування, захист населення, але не забезпечує комплексного охоплення всієї проблематики ХБРЯ загроз, відсутній єдиний міжвідомчий, поліцентричний підхід. Основними ХБРЯ загрозами є наявність у противника ядерної, хімічної та біологічної зброї, промисловості та технологій їх виробництва і доставки.

Російська федерація володіє найбільшим у світі арсеналом ядерної зброї (понад 5 000 боєголовок). З них приблизно 1 710 – 1 720 розгорнуті на стратегічних носіях, решта у резерві чи на зберіганні. російська федерація володіє повноцінною ядерною тріадою, що включає три основні компоненти доставки ядерної зброї: наземний, морський та повітряний.

На озброєнні наземного компоненту (ракетних військ стратегічного призначення) орієнтовно знаходиться 329 пускових установок ракетних комплексів міжконтинентальних балістичних ракет спроможних нести близько 1244 бойових блоків.

На озброєнні морського компоненту орієнтовно перебуває 12 ракетних підводних крейсерів стратегічного призначення, які спроможні нести близько 992 боєзарядів.

На озброєнні повітряного компоненту перебувають стратегічні бомбардувальники з крилатими ракетами, основними з яких є: ТУ-160, ТУ-95МС, а також ТУ-22М3. Орієнтовна кількість ракет складає близько 580.

Крім цього на озброєнні перебуває до 2000 тактичних засобів (авіаційні бомби, артилерійські снаряди, тактичні ракети, фугаси тощо).

Відомо, що путін своїм указом № 991 від 19 листопада 2024 року підписав оновлення ядерної доктрини, яким затвердив документ із назвою “Основи державної політики РФ у сфері ядерного стримування”, у якому суттєво трансформована концепція застосування ядерної зброї, змістивши акцент з оборонної стратегії стримування на потенційну оперативну готовність до застосування. Головні зміни та основні новації в зазначеній доктрині передбачають: зниження порогу застосування; превентивне застосування; “ядерна парасолька” над білоруссю; “колективну загрозу” як фактор для ескалації; зміну змісту призначення ядерної зброї.

Ці всі фактори створюють реальну загрозу того, що навіть конвенційні бойові дії, зокрема на території України, можуть призвести до застосування ядерної зброї рф з метою примусу, демонстрації сили або зриву ініціатив з боку НАТО та США.

Програма хімічної зброї Радянського Союзу виробляла більшість видів відомих бойових хімічних речовин у величезних кількостях і створила найбільшу у світі інфраструктуру хімічної зброї. Після розпаду Радянського Союзу росія успадкувала весь арсенал хімічної зброї, а також більшість його колишніх виробничих потужностей, а це приблизно 40 000 тонн бойових хімічних речовин, що було і є найбільшою кількістю у світі.

27 вересня 2017 року росія офіційно заявила про повне знищення хімічного арсеналу, що було визнано ОЗХЗ, але вже у 2018 році та згодом у 2020 році сталися резонансні отруєння, які свідчать про протилежне.

Росія не припинила науково-дослідну діяльність у сфері хімічної зброї, а

її виробнича база була законспірована або переведена в режим подвійного призначення**.**

Станом на сьогодні з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну зафіксовано понад 11 000 випадків застосування небезпечних хімічних речовин та засобів, проти підрозділів Сил оборони України, які заборонені міжнародними конвенціями.

Підрозділами РХБ розвідки військ РХБ захисту Збройних Сил України відібрано понад 800 проб, частина з яких була передана для проведення аналізу, результати яких показали наявність в них речовин - хлоробензальмалононітрил (CS) та хлорацетофенон (CN) , тобто речовини сльозогінної та подразнюючої дії, що порушує вимоги статті I пункт 5 та статті II пункт 7 Конвенції про заборону хімічної зброї.

Це свідчить про свідоме порушення норм міжнародного гуманітарного права та правил і звичаїв війни; тестування росією "сірої зони" міжнародного права**;** перехід від прихованого використання до системного бойового застосування, що легітимізує можливість подальшого застосування більш небезпечних бойових отруйних речовин.

Також, не можна ігнорувати численні факти застосування хімічної зброї в Сирії (зарин, хлорний газ). Аналіз історичного та сучасного контексту застосування хімічної зброї (небезпечних хімічних речовин) російською федерацією свідчить про системне нехтування нею міжнародними зобов'язаннями, навіть попри офіційне членство в Конвенції про заборону хімічної зброї.

Від Радянського Союзу рф успадкувала одну з найсекретніших і наймасштабніших у світі програм розробки біологічної зброї**,** відому як "Біопрепарат", яка в свою мережу включала понад 40 підприємств, науково-дослідних інститутів та заводів, які маскувалися під цивільні медичні або фармацевтичні об'єкти. Програма діяла в період з 1970-х до початку 1990-х років. За період діяльності було розроблено велика кількість бойових біологічних агентів, таких як: бацила сибірської виразки, чума, туляремія, бруцельоз, жовта лихоманка, Ебола та Марбург, віспа, генетично модифіковані штами вірусів грипу, кору, герпесу та інші. У 1992 році за указом президента рф Єльцина програма була розформована.

Але у російській федерації зберіглася достатньо велика кількість підприємств та установ, які мають потенціал для здійснення повного циклу робіт, від науково-дослідних розробок до можливого виробництва біологічної зброї. Усі ці установи інтегровані в сучасну наукову, медико-біологічну та епідеміологічну систему рф, формально виконують цивільні або оборонно-медичні функції.

Крім того російська федерація впродовж останніх років систематично поширює інформаційні наративи про нібито існування на території України мережі "секретних американських біолабораторій", звинувачувала Україну у створенні бойових патогенів, проведенні експериментів над тваринами і людьми, зокрема в регіонах активних бойових дій. Ці твердження неодноразово

озвучувались на міжнародних майданчиках – зокрема, на спеціальних засіданнях Ради Безпеки ООН, ініційованих російською стороною.

Така риторика є класичним прикладом інформаційно-психологічної підготовки громадської думки, як в середині самої рф, так і на міжнародному рівні, до потенційного провокаційного інциденту або навіть застосування біологічної зброї.

Особливу тривогу викликає той факт, що на глобальному рівні відсутній ефективний міжнародний інструмент жорсткого контролю за виконанням положень Конвенції про заборону біологічної зброї. Це створює можливість безкарного її порушення, оскільки механізм не передбачає обов'язкових інспекцій або дієвих санкційних процедур у випадку недотримання. Така правова "прогалина" лише підвищує ризик використання біологічної зброї у майбутньому.

З огляду на ці чинники, цілком реальною є загроза застосування біологічної зброї російською федерацією проти України, що потребує постійного моніторингу, суттєвого посилення міжнародного контролю, а також впровадження превентивних заходів у рамках національної системи захисту від ХБРЯ загроз.

Окрім загроз прямого застосування ядерної, хімічної, біологічної зброї, Україна зіштовхується з низкою потенційних загроз, пов'язаних із ХБРЯ факторами, які можуть мати не менш руйнівний вплив. До таких загроз можна віднести:

використання "брудної бомби". Загроза полягає у можливості використання такої зброї у містах, на об'єктах критичної інфраструктури або з метою терору. У жовтні 2022 року міністр оборони рф С.Шойгу заявив, що Україна "готувала провокацію з використанням брудної бомби";

диверсійні атаки на об'єкти інфраструктури. Йдеться про навмисне пошкодження, підрив або захоплення об'єктів, що зберігають або обробляють небезпечні речовини – атомні електростанції, радіохімічні та уранові об'єкти, хімічні заводи, сховища небезпечних хімічних речовин. Такі атаки можуть бути спрямовані на виклик масового ураження, створення екологічної катастрофи або дестабілізацію регіонів. Особливу небезпеку становить потенційний доступ рф до таких об'єктів на тимчасово окупованих територіях, де облік та контроль суттєво ускладнені;

супутнє ураження та руйнування об'єктів із ХБРЯ ризиками під час бойових дій. Воєнні дії поблизу ядерних електростанцій (як у випадку із ЗАЕС), хімічних підприємств, складів із небезпечними матеріалами несуть ризик їхнього неконтрольованого пошкодження. Це може спричинити витік радіації, хімікатів, навіть без наміру прямого застосування зброї масового ураження;

інциденти та аварії через неналежне зберігання, контроль за небезпечними речовинами. Порушення стандартів безпеки на складах, лабораторіях, транспортних вузлах може призвести до неконтрольованих викидів або заражень. У воєнний час контроль над такими об'єктами часто є обмеженим або втраченим;

пошкодження об’єктів захоронення радіоактивних відходів і біологічних могильників. Порушення цілісності таких об’єктів, зокрема під час бойових дій або внаслідок диверсій, може призвести до масштабного і довготривалого забруднення навколишнього середовища (ґрунтів, підземних і поверхневих вод, атмосферного повітря).

У випадку біологічних могильників можливе вивільнення збудників особливо небезпечних інфекцій, таких як сибірка, туляремія, бруцельоз, чума худоби, африканська чума свиней, пташиний грип, що становитиме пряму загрозу для життя та здоров’я населення. Україна має понад 13,5 тисяч потенційно небезпечних осередків (могильників з інфікованими рештками тварин).

У разі пошкодження місць захоронення радіоактивних відходів, існує ризик радіаційного опромінення, утворення зон відчуження та тривалої непридатності територій до господарського використання. В радіоактивній сфері Україна має сотні тимчасових сховищ у ЧАЕС, а також промислові звалища з радіоактивними відходами, що у загальному займають кілька мільйонів кубометрів матеріалів різної активності.

Такі сценарії матимуть не лише екологічні, санітарні, а й соціально-економічні та безпекові наслідки, включаючи евакуацію населення, міжнародну стурбованість і репутаційні втрати для держави.

Аналіз сучасного спектра ХБРЯ загроз, пов’язаних із застосуванням або інцидентами, спричиненими ядерними, хімічними, біологічними та радіологічними агентами, свідчить про те, що Україна перебуває в зоні підвищеного ризику ХБРЯ уражень унаслідок як прямого застосування зброї масового знищення, так і непрямих форм її використання: диверсій, терористичних актів, бойових дій у небезпечних районах, пошкодження критичної інфраструктури або об'єктів захоронення.

Таким чином, ХБРЯ загрози для України є реальними, багатовимірними та системними. Усе це вимагає ефективної, швидкої та скоординованої відповіді з боку державних інституцій та наявності чіткого правового механізму для реагування, запобігання та ліквідації наслідків таких загроз.

Основним нормативно-правовим документом, який визначає пріоритети національних інтересів України, загрози її національній безпеці, основні напрями діяльності щодо її забезпечення є Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”.

Однак, в них не має єдиного погляду та **застосовуються** асиметричні і неповні підходи до формування політики ХБРЯ безпеки**,** що в умовах воєнної загрози з боку держави-агресора є вкрай небезпечним.

Таким чином, пропозиціями, що ґрунтуються на результатах наукових досліджень ХБРЯ загроз є наступні. Окремо визначити хімічні, біологічні, радіаційні і ядерні загрози як категорію національних викликів (Стратегія національної безпеки України). Розробити Стратегію ХБРЯ безпеки з чіткими повноваженнями, координацією, індикаторами готовності та ресурсним

забезпеченням. Інтегрувати ХБРЯ компонент у всі рівні оборонного планування, цивільного захисту та міжнародної взаємодії.

Nedilko Andrii
The Bohdan Khmelnytsky National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine
Rulikovska Krystyna
Bohdan Khmelnytsky National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine
Halushchak Vadym
Bohdan Khmelnytsky National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine

TRAINING OF MILITARY PERSONNEL FOR SURVIVAL IN COMBAT CONDITIONS

Statement of the Problem. Modern armed conflicts are characterized by high unpredictability, asymmetric threats, limited logistical capacities, and intense psychological pressure. Survival training has become a key component of combat readiness: it reduces losses, enhances the autonomy of units, and contributes to maintaining combat capability under conditions of disrupted communication and supply.

The level of preparedness of military personnel for survival in combat conditions is one of the decisive factors that makes it possible to solve complex and diverse tasks related to the defense of the state. [1, p.133]. Their performance of professional duties in combat conditions with a real threat to life, when they are affected by a complex of adverse combat, psycho-emotional, climatic, physiological and other factors, diverse in origin, duration and intensity, which cause significant physical and mental stress, cause increased psycho-emotional tension, negatively affect their functional state and combat readiness, is ensured by thorough, high-quality military-professional training.

The issues of professional training of military personnel for survival in combat conditions were studied by I. Burlakova, N. Verbyn, N. Zhygaylo, V. Ozharevsky, O. Shevyakov, V. Shemchuk, and others. In particular, V. Svystun analyzes the scientific basis of training of military servants for survival in combat conditions, and Y. Adamchuk studies the experience of the Australian Defense Forces. N. Mateyko investigates the issue of survivability of military personnel in combat conditions.

Main Body of the Study. In combat conditions, every service member faces two primary tasks: to survive and to accomplish the mission. Moreover, the successful execution of the mission is often the only means of survival. In military science, the concept of “survival” is defined as the ability of an individual or a group to preserve life and combat effectiveness under adverse environmental conditions, particularly during hostilities. It is understood as an active and purposeful activity aimed at maintaining life, health, and combat readiness through overcoming psychological stress, demonstrating resourcefulness and agility, and effectively

utilizing equipment and improvised means for protection against the detrimental effects of both natural and combat environments [2, p.23].

The experience of military personnel participating in combat operations shows that the successful completion of combat missions depends on their professional and moral and psychological readiness, as well as on the extreme preparedness of personnel, i.e. reliability and ability to perform tasks at any time and in any conditions under the influence of physical and psychological stress. [3, с. 136]. The theoretical foundations of training are based on a systemic approach that combines physical conditioning, tactical skills, and knowledge of medicine and psychology. The integration of pedagogical technologies plays a crucial role, as it enables the development of sustainable skills and their reinforcement through the simulation of real combat scenarios. Physical preparation for survival includes the development of endurance, strength, agility, and the body's adaptive capacities. Special emphasis is placed on training in first aid, obstacle overcoming, land navigation, and the management of limited resources. The psychological component is directed toward fostering stress resilience, self-control, and decision-making abilities under conditions of uncertainty. Practice demonstrates that even a well-physically trained soldier without psychological resilience loses effectiveness in critical situations.

In confronting stressful situations, personal resilience also plays an important role. [4]. Hardiness is characterized by the degree to which an individual has developed the ability to endure situations of acute or chronic stress, maintain internal balance without reducing performance, and serves as the foundation of personal traits as well as one of the key parameters of an individual's capacity for mature forms of self-regulation. N. Mateiko emphasizes that the study of hardiness as one of the internal resources of military personnel is highly important and significant, as it allows for a deeper understanding of this phenomenon and provides opportunities to apply the obtained findings in practice for the development of hardiness among soldiers. [5, p.91].

The result of comprehensive training for survival in combat conditions should be readiness for error-free, effective actions in conditions of professional stress and risk with minimal expenditure of adaptive resources.

Conclusions. The preparation of military personnel for survival in combat conditions is a multidimensional process encompassing physical, psychological, tactical, and pedagogical components. It ensures the formation of an integrated system of skills and qualities necessary for preserving life, maintaining combat effectiveness, and accomplishing tasks under the most demanding circumstances. The integration of educational technologies, practical experience, and psychological support substantially enhances the effectiveness of training and the adaptive capacities of service members. Future research should focus on the development of integrated training methodologies that account for psychological, physiological, and tactical-technical aspects, as well as on the implementation of modern technologies and international best practices to strengthen combat resilience and autonomy.

References

1. Adamchuk, Yu., Bereziuk, V., Pavliuk, T., & Sudoma, D. (2024). Profesijna pidhotovka vijskovosluzhbovtsiv do vyzhyvannia v boiovykh umovakh: dosvid avstralijskykh syl oborony [Professional training of military personnel for survival in combat conditions: Experience of the Australian Defence Force]. *Suspilstvo ta natsionalni interesy.* 5(5), 132–136. [In Ukrainian].
2. Verbyn, N. B., Zhembrovskyi, S. M., & Petrachkiv, O. V. (2023). Vydrymka ta vyzhyvannia na poli boiu [Endurance and survival on the battlefield]. Kyiv: *Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy im. Ivana Cherniakhovskoho*. [In Ukrainian].
3. Pavelko, I. I. (2022). Pidhotovka vijskovosluzhbovtsiv do dii v ekstremalnykh (boiovykh) umovakh [Training military personnel for actions in extreme (combat) conditions]. In *Osobystist ta suspilstvo v tsyfrovu eru: psykholohichnyi vymir: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference (Odesa, June 24, 2022)]* (pp. 136–139). [In Ukrainian].
4. Khoshaba, D., & Maddi, S. (1999). Early antecedents of hardiness. *Consulting Psychology Journal*, 51(2), 106–117. [In English].
5. Mateiko, N. M. (2022). Empirychne doslidzhennia zhyttiestiijkosti vijskovykh v umovakh boiovykh dii [Empirical study of military personnel's hardiness in combat conditions]. *Nauk. visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: Seriia: Psykholohiia*. 2, 90–94. [In Ukrainian].

Невмержицький Ігор
к.т.н., доцент,
Колеснік Олександр
к.т.н., старший науковий співробітник
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба

ДОСВІД СТВОРЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ІНТЕРАКТИВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ДОДАТКІВ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ РАДІОТЕХНІЧНИХ ВІЙСЬК ПОВІТРЯНИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Основні напрями розвитку системи вищої освіти в Україні на сучасному етапі визначені у Стратегії розвитку вищої освіти України на 2022-2032 роки [1]. Для досягнення однієї зі стратегічних цілей даної Стратегії в [1] передбачено виконання такого завдання як: "сприяння використанню інноваційних технологій та новітніх засобів навчання в освітньому процесі, розвиток дослідницьких інфраструктур" [1]. В умовах війни російської федерації проти України, пріоритетним напрямом діяльності вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) стало використання інноваційної технологій електронного навчання e-Learning. Ця технологія дає змогу реалізувати освітній процес в умовах особливого періоду в

дистанційному режимі. Однак, реалізація освітнього процесу з використанням технології e-Learning потребує наявності розвинутої інфраструктури зв'язку і цифрового обладнання, ефективного планування та розвитку цифрового потенціалу, інструментів і безпечних платформ, що відповідають стандартам приватності та етики, а також підготовлених науково-педагогічних працівників, які володіють цифровими компетентностями для високоякісного наповнення освітнього контенту [1]. Таким чином, проблема щодо підвищення якості освітнього процесу з використанням технології електронного навчання частково може бути вирішена шляхом її інформатизації та удосконалення її інформаційно-ресурсного забезпечення.

У доповіді наведено досвід створення та застосування у ВВНЗ електронних інтерактивних навчальних додатків (далі – ЕІНД), які створені з використанням стандартних веб-технологій (HTML5, CSS3, JavaScript) та програми Microsoft PowerPoint для покращення інформаційно-ресурсного забезпечення підготовки фахівців для радіотехнічних військ Повітряних Сил Збройних Сил України. Також розкриті загальні підходи щодо можливості адаптації ЕІНД для мобільних засобів зв'язку, що функціонують на платформі Android.

Виклад основного матеріалу. На кафедрі "Бойового застосування радіотехнічного озброєння" Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, за останні роки, був накопичений певний досвід щодо проектування, розробки та застосування ЕІНД, які створені за допомогою WYSIWYG-редакторів, а також програми Microsoft PowerPoint [3; 4]. Створені додатки – це програмні продукти, що містять дані інтерактивного вмісту з незвичайним (нелінійним) способом надання та представлення інформації у форматах відео, анімації, графіки, у поєднанні з аудіоінформацією, текстом та зображеннями, які можна отримати в залежності від керуючої дії користувача. У нашому випадку ЕІНД – це веб-сайти, або нелінійні інтерактивні презентації. Зауважимо, що на сьогодні в [2] надано визначення поняття інтерактивного електронного додатка (е-додаток), а також наведено вимоги до його структурних компонентів, їх функціонування та підтримки.

При створені ЕІНД вигляді веб-сайту автори керувалися наступними основними вимогами: повинен забезпечити високу ступінь наочності навчального матеріалу; повинен передбачати використання мультимедійного контенту; повинен мати просту та зручну навігацію; повинен працювати автономно на платформах iOS, Android, Linux, Windows, та на всіх сучасних браузерах; повинен мати можливість розміщення своїх файлів на "хостингу" в мережі Інтернет, або іншій мережі; повинен мати можливість дистанційного редагування та оновлення інформації з боку розробника; дизайн та композиція інтерфейсу веб-сайту повинні адаптуватися до розміру та роздільної здатності екрана пристрою; при відкритті веб-сайту повинна з'являтися головна сторінка з багатосторінковим меню, яке знайомить користувача з тематикою питання. Розробка веб-сайту здійснювалася за наступними етапами: планування структури веб-сайту (розділи, навігація); розробка дизайну веб-сайту; верстка

макету веб-сайту; наповнення веб-сайту необхідним мультимедійним контентом.

При створені ЕІНД у вигляді нелінійної інтерактивної презентації Microsoft PowerPoint, остання, після створення та налаштування, була конвертована в HTML файл, який також перетворювався у веб-сайт. Використовуючи вказаний вище підхід, авторами було створено цілу низку ЕІНД у вигляді веб-сайтів. Усі вони працюють на платформі Windows, а деякі з них були адаптовані для роботи на пристроях індивідуального навчання – планшети, смартфони, що функціонують на платформі Android.

Апробація робота ЕІНД також здійснювалася поетапно. На першому етапі робота ЕІНД перевірялася на сумісність із найпоширенішими видами комп'ютерних пристроїв (персональний комп'ютер, ноутбук, планшет або смартфон) та можливість забезпечення доступу користувачам з використанням безоплатних браузерів. На усіх засобах під керівництвом Windows, Linux ЕІНД працювали з необхідною швидкістю та без помилок, однак, на мобільній платформі Android таке було не завжди. Тому, для автономної роботи ЕІНД на мобільних засобах зв'язку, що функціонують на платформі Android, було застосовано відкриті програмні фреймворки, які забезпечили їх швидку адаптацію та надали доступ до контенту офлайн із можливістю роботи користувачів без доступу до мережі Інтернет. Наступним етапом була апробація ЕІНД в інформаційній системі управління навчанням університету Moodle, де вони забезпечували інформаційну підтримку освітнього процесу за змістом питань навчальних дисциплін кафедри "Бойового застосування радіотехнічного озброєння" університету. На сьогодні ЕІНД апробуються в межах розробленого в університеті "Міждисциплінарного інформаційно-освітнього ресурсу за напрямком підготовки фахівців радіотехнічних військ", який складається з низки тематично об'єднаних ЕІНД, які призначені для формування військово-спеціальних компетентностей у майбутніх фахівців для радіотехнічних військ.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, застосування науково-педагогічними працівниками ЕІНД у якості електронних дидактичних засобів навчання значно покращує інформаційно-ресурсне забезпечення підготовки курсантів (слухачів) університету, які навчаються за напрямком підготовки фахівців для радіотехнічних військ Повітряних Сил Збройних Сил України. Створені ЕІНД сприяють розробці новітніх, цікавих методів організації освітнього процесу, а також знижують емоційну втому здобувачів освіти, які навчаються сьогодні у місцях тимчасової дислокації університету в умовах особливого періоду. Використання ЕІНД у військах забезпечує інформаційну підтримку обслуги засобів радіолокації в умовах бойових дій, що значно прискорює виконання операцій керування озброєнням та проведення його технічних обслуговувань. Крім цього, застосування ЕІНД дозволяє знизити вимоги до кваліфікації осіб обслуги засобів радіолокації, або значно скоротити терміни її підготовки.

Подальші дослідження слід спрямувати у напрямку розробки ЕІНД для реалізації технології мобільного навчання (m-Learning).

Список використаних джерел:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022, № 286-р «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 28.08.2025).
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.04.2024, № 548 «Про затвердження Вимог до інтерактивного електронного додатка до підручника». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0656-24#Text (дата звернення: 28.08.2025).
3. Невмержицький І.М., Гризо А.А., Сидюк С.С., Саютін О.М. Досвід створення електронних інтерактивних навчальних додатків для реалізації інформаційної електронної технології навчання e-Learning у вищому військовому навчальному закладі. *Системи озброєння і військова техніка.* 2017. № 3. С. 156–164. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soivt_2017_3_25 (дата звернення: 28.08.2025).
4. Гризо А.А., Невмержицький І.М., Малишев О.А., Досвід створення інтерактивної електронної експлуатаційної документації радіолокаційної станції 19Ж6. *Системи обробки інформації*. 2017. Вип. 1. С. 177–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2017_1_35 (дата звернення: 28.08.2025).

Олійник Ігор,
Невзоров Роман,
д.пед.н., доцент,
Сушко Андрій
Харківський національний університет Повітряних Сил

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ПІЛОТІВ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ “AIRMANSHIP” В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

В сучасних умовах ведення бойових дій авіації, що характеризуються складною тактичною обстановкою та високою динамічністю, застосуванням високотехнологічних засобів ураження та мережецентричних підходів, традиційна модель підготовки льотчиків втрачає свою ефективність. Традиційно вона була орієнтована переважно на формування та розвиток навичок техніки пілотування, навігації та бойового застосування. А зараз ключового значення набуває льотна майстерність (Airmanship) – система професійних цінностей, норм та моделей поведінки, яка спирається на інтегровані компетентності, лідерство, здатність діяти у складних та небезпечних умовах, взаємосумісність, здатності приймати обґрунтовуванні рішення у реальному часі та керувати спільними діями.

Аналіз досвіду перенавчання випускників-льотчиків тактичної авіації ПС ЗС України на бойові літаки західного зразка виявив, що рівень знань, як авіаційної (ведення радіообміну) так і спеціалізованої (вивчення керівництв, інструкцій та технічної документації тощо) іноземної мови залишається на

недостатньому рівні. Тому перед тим, як безпосередньо приступати до перенавчання на літаки західного виробництва вони проходять додаткову мовну підготовку. Також залишилися ключові розбіжності у системах льотного навчання, що в першу чергу, спостерігається у відмінностях льотної та тактичної культурах. Зокрема це стосується знання міжнародних авіаційних правил та здатності виконувати польоти у міжнародному повітряному просторі.

Досвід участі авіації в збройних конфліктах останніх десятиріч свідчить, що навіть найдосконаліші авіаційні бойові системи не забезпечують перевагу без здатності льотчиків діяти як елемент мережі, де успіх залежить не лише від індивідуальної майстерності, але й від координації, обміну інформацією та командної синергії. Саме ця логіка визначає трансформацію системи підготовки у країнах НАТО, де Airmanship розглядається як імператив боєздатності і безпеки.

Airmanship, це багаторівнева культура професійної діяльності, яка включає набір навичок і якостей, що виходять за рамки процесу пілотування літального апарату, а саме:

професіоналізм та компетентність, що передбачає глибоке знання авіаційної техніки, систем управління літаком та зброєю;

дисциплінованість та дотримання визначених процедур та правил;

високу ситуаційну (тактичну) обізнаність;

лідерські якості та здатність до прийняття обґрунтованих рішень в умовах невизначеності;

командна робота та інтеграція в єдину мережу взаємодії екіпажу, підрозділу та об’єднаних сил;

моральна та фізична стійкість.

При чому досвід бойового застосування авіації провідних країн світу та членів НАТО показує, що таки високі стандарти підготовки військових льотчиків досягаються не через уніфіковані програми, а через глибоку диференціацію та індивідуальний підхід. Вже з перших етапів професійної підготовки у курсанта, одночасно з навичками “оператора” літака, формуються компетентності командира і лідера, аналітика і тактика, менеджера групової та тактичної взаємодії. Також приділяється увага питанням ведення мережево-центричних операцій, інтеграції у єдиний інформаційний простір, відпрацюванню сценаріїв “Red-Blue Forces”. Особливе значення надається розвитку культури аналізу проведених місій (Debriefing, After Action Review), коли аналіз помилок є ключовим елементом зростання командира-менеджера, здатного приймати рішення, та своєчасно виправляти помилкові дії.

В українській системі професійної підготовки офіцера тактичного рівня уніфікація та (неврахування особливостей) діє не лише на рівні конкретного курсанта, а навіть на рівні спеціалізації та спеціальності. В керівних та методичних документах зазначено, що характерною відмінністю між курсами тактичного (L-1, L-2), оперативного (L-3) та стратегічного (L-4, L-5) є, те що тактичні курси, це профільні (рід та вид Збройних Сил України), а оперативні та стратегічні – міжвидові (об’єднані сили). Водночас, наприклад програма базової підготовки L-1A (в обсязі 1200 годин), на сьогодні однакова для всіх

спеціальностей без винятку. Тобто вона взагалі не передбачає особливості підготовки військових фахівців льотного профілю, формування навичок та якостей командира екіпажу (старшого авіаційної тактичної групи, місії) тощо.

Таким чином, для підготовки курсантів-льотчиків з урахуванням концепції Airmanship необхідні додаткові курси: або додаткові терміни навчання або корегування курсів L-1A та L-1B. Процес обговорення зазначених питань та намірів щодо професіоналізації та сертифікації авіаційного персоналу державної авіації доходив до рівня Міністерства оборони та Ради національної безпеки України, що в цілому свідчить про розуміння необхідності впровадження цих змін. Проте, як показує досвід, навіть ці позитивні наміри стикаються з об'єктивними та суб'єктивними перепонами, що заважає їх практичній реалізації. Це свідчить про те, що трансформація професійної підготовки льотного складу до рівня країн-учасниць НАТО є складним завданням, яке вимагає системної та наполегливої роботи та консолідації зусиль на усіх рівнях.

Система підготовки льотного складу державної авіації України на сьогодні функціонує в безпрецедентно складних умовах, що вимагають негайного та адекватного реагування. Тому враховуючи зазначені проблеми, трансформація системи підготовки льотного складу має бути заснована на принципах Airmanship, та відкритою до інновацій та міжнародної співпраці. Це не лише шлях до досягнення взаємосумісності з авіацією країн НАТО, а й ключовий фактор підвищення боєздатності в умовах сучасної війни.

Для удосконалення професійної підготовки військових фахівців льотного профілю пропонується:

розробити та впровадити інтегровану освітню програму, яка мінімізує обсяг загальновійськових дисциплін та збільшує спеціалізовану фахову підготовку, льотну та тактичну культуру НАТО, що відповідатиме вимогам "Тимчасової галузевої рамки кваліфікацій";

продовжити інтеграцію стандартів НАТО (включаючи Crew Resource Management, Mission Command, Joint Air Operations);

розробити та впровадити курси для формування у курсантів якостей офіцера-лідера, що відповідає концепції OODA (Observe, Orient, Decide, Act), інтегруючи в освітній процес методи, які розвивають навички управління, прийняття рішень, командної роботи та відповідальності;

забезпечити професійну підготовку сучасними тренажерними системами, симуляторами та мережевими платформами для запровадження сучасних тренувань (типу Virtual Flag) з метою опанування нової тактичної культури та формування культури "Debriefing", коли аналіз помилок є не покаранням, а ресурсом для росту;

продовжити впровадження сучасних методик (STEM – Science, Technology, Engineering Mathematics та 4К – Комунікація, Креативність, Критичне мислення, Кооперація/Командна робота) для формування належного рівня знань, вмінь та навичок (hard і soft skills – жорстких та м'яких навичок) у відповідності до концепції Airmanship.

Очкуров Олександр
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Куртов Анатолій
ктн, доцент
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ДО МІЖНАРОДНИХ МІСІЙ

Постановка проблеми. Сучасні воєнно-політичні реалії та активна співпраця України з НАТО і ЄС визначають іншомовну підготовку одним із ключових напрямів розвитку військової освіти. Володіння англійською мовою, яка є основною у міжнародному військовому співробітництві, безпосередньо впливає на ефективність виконання завдань у багатонаціональних операціях і миротворчих місіях. Це підтверджується офіційними документами Збройних Сил України, які регламентують організацію курсів іноземних мов і визначають мовну підготовку як обов'язкову складову підвищення кваліфікації військовослужбовців [1].

Виклад основного матеріалу. Сучасні воєнно-політичні реалії та активна співпраця України з НАТО і ЄС визначають іншомовну підготовку одним із ключових напрямів розвитку військової освіти. Володіння англійською мовою, яка є основною у міжнародному військовому співробітництві, безпосередньо впливає на ефективність виконання завдань у багатонаціональних операціях і миротворчих місіях. Це підтверджується офіційними документами Збройних Сил України, які регламентують організацію курсів іноземних мов і визначають мовну підготовку як обов'язкову складову підвищення кваліфікації військовослужбовців [1].

Варто зазначити, що саме англійська мова у XXI столітті стала універсальним засобом міжнародного професійного спілкування, зокрема у сфері оборони та безпеки. Вона використовується у роботі штабів НАТО, у стандартизованій військовій документації, у міжнародних переговорах та при плануванні спільних навчань. Без достатнього рівня володіння мовою українські військовослужбовці не можуть повною мірою інтегруватися в систему колективної безпеки, що знижує ефективність їхньої діяльності та ускладнює обмін оперативною інформацією.

У наукових дослідженнях українських фахівців наголошується, що англійська мова за професійним спрямуванням є не лише інструментом комунікації, а й засобом формування професійних компетентностей офіцера. Так, у працях О. Тарасенко підкреслюється, що знання мови забезпечує доступ до нормативних документів НАТО, міжнародних стандартів та військово-технічної документації, що підвищує рівень професійної підготовки

випускників військових вишів [2].

Разом з тим, мовна підготовка має бути спрямована не тільки на формування базових знань, але й на практичне застосування у службовій діяльності. Як зазначає В. Гончар, важливо створювати інструментарій для діагностики готовності офіцерів до здійснення мовної підготовки у військових частинах, що дозволяє об'єктивно оцінювати рівень володіння мовою та відповідність міжнародним стандартам, зокрема STANAG 6001 [3].

Досвід міжнародних і вітчизняних наукових конференцій підтверджує, що іншомовна підготовка офіцерів потребує інноваційних підходів: комунікативних методів, використання мультимедійних технологій, електронних ресурсів та дистанційних курсів. Це створює можливість для формування не лише мовних, а й міжкультурних компетентностей, що особливо важливо у контексті виконання миротворчих та гуманітарних завдань [4].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, іноземна мова сьогодні є базовою професійною компетентністю українського офіцера. Вона забезпечує якість військової комунікації, доступ до міжнародних знань і технологій, сприяє культурній адаптації та інтеграції у багатонаціональне військове середовище. Подальший розвиток системи військової освіти України має передбачати системне вдосконалення іншомовної підготовки з орієнтацією на потреби сучасних міжнародних місій.

Іншомовна підготовка сприяє також формуванню міжкультурних компетентностей, необхідних для успішної взаємодії у багатонаціональному середовищі, де важливими є не лише точність команд, а й розуміння ментальних і культурних особливостей партнерів. Це підвищує рівень довіри, сприяє зміцненню авторитету українських Збройних Сил на міжнародній арені та розширює можливості участі у миротворчих, гуманітарних і безпекових місіях.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про курси іноземних мов у Збройних Силах України [Електронний ресурс].–Режим доступу: https://nuou.org.ua/assets/documents/instr-course-for-lang-286.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

2. Тарасенко О. Навчання англійської мови за професійним спрямуванням у ВВНЗ // Збірник тез наукової конференції Військової академії (м. Одеса), 25 травня 2022 р. – Одеса : ВА, 2022. – С. 214–216. – Режим доступу: https://vaodesa.mil.gov.ua/wp-content/uploads/2024/10/Zbirnyk-tez-25_05_22.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

3. Гончар В. В. Визначення інструментарію діагностування готовності офіцерів до здійснення мовної підготовки у військових частинах Нацгвардії України // Молодий вчений. – 2021. – № 1 (89). – С. 168–172. – Режим доступу: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/download/742/715 (дата звернення: 01.09.2025).

4. Викладання іноземних мов в Україні та за її межами: досвід і виклики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 16–17 травня 2019 .

– Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет, 2019. – 412 с. – Режим доступу: https://fim.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/38/2019/05/Матеріали-конференції_Conference-proceedings_Ivano-Frankivsk-2019.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

Пікус Дмитро
Військова академія (м. Одеса)

КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ІНСТРУКТОРІВ НАВЧАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Постановка проблеми. Система підготовки військовослужбовців у навчальних центрах Збройних Сил України передбачає активне залучення інструкторів, які не лише передають знання й навички, а й забезпечують високий рівень командної взаємодії. У сучасних умовах інтенсивної бойової підготовки саме професійна взаємодія стає визначальною для досягнення навчально-бойових цілей. Водночас ефективність цієї взаємодії значною мірою залежить від сформованої готовності інструкторів, що охоплює мотиваційні, когнітивні, діяльнісні, комунікативні та рефлексивні виміри. Постає необхідність наукового визначення критеріїв, що дозволяють не лише описати, а й діагностувати рівень готовності інструкторів до професійної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Формування готовності інструкторів навчальних центрів Збройних Сил України до професійної взаємодії передбачає визначення критеріїв, що дозволяють не лише окреслити її сутність, а й здійснювати діагностику рівня сформованості. Такий підхід є важливим і обґрунтованим, адже інструктор виконує роль не лише носія знань і навичок, але й організатора групової діяльності, лідера у процесі підготовки особового складу та модератора міжособистісної комунікації. Тому критерії повинні охоплювати різні виміри його професійної діяльності та давати змогу оцінювати готовність у динаміці [3].

Передусім важливим є мотиваційно-ціннісний критерій, що визначає внутрішню налаштованість інструктора на взаємодію, його усвідомлення значущості спільної діяльності та відповідальності за колективний результат. Мотиваційно-ціннісний аспект проявляється у готовності до співпраці, позитивному ставленні до здобувачів, прагненні підтримати кожного військовослужбовця у процесі навчання. На практиці це означає, що інструктор здатний створити атмосферу довіри, у якій навчаються охоче приймають нові знання та діляться власним досвідом. Сформованість цього критерію є ключовою умовою для виникнення взаємної поваги між інструктором і військовослужбовцями, що суттєво підвищує ефективність підготовки [1].

Не менш значущим є когнітивний критерій, що відображає обсяг і глибину знань, необхідних для організації професійної взаємодії. Він охоплює володіння теоретичними засадами військової педагогіки, психології групової діяльності, андрагогіки та сучасних методів комунікації [2]. Інструктор повинен

знати особливості навчання дорослих, типи навчальних стилів, методи активізації уваги і мотивації слухачів. Важливим складником є знання щодо управління конфліктами і прийомів їх конструктивного вирішення, адже у колективах, що перебувають у стресових умовах підготовки, конфліктні ситуації виникають доволі часто. Опанування цими знаннями дозволяє інструктору ефективно управляти груповою динамікою, зберігати психологічну стійкість підрозділу та спрямовувати діяльність на досягнення спільних цілей [5].

Операційно-діяльнісний критерій є показником здатності інструктора реалізовувати взаємодію у конкретних практичних ситуаціях. Йдеться про сформованість умінь координувати спільні дії, організовувати роботу малих груп, проводити тренінгові заняття, використовувати симуляційні вправи, а також приймати рішення в умовах обмеженого часу. Інструктор має володіти навичками ситуаційного лідерства, тобто здатністю змінювати стиль управління залежно від рівня підготовленості слухачів та складності завдань. На практиці це виявляється, наприклад, в умінні інструктора під час польового заняття не лише передати знання, але й оперативно скоригувати дії групи, розподілити ролі та забезпечити злагодженість у досягненні результату [4].

Особливої ваги набуває комунікативний критерій, адже саме він безпосередньо визначає здатність інструктора до налагодження ефективного діалогу у процесі навчання. Комунікативна готовність включає вміння вибудовувати міжособистісні контакти, дотримуватися норм військової етики, користуватися вербальними й невербальними засобами впливу, враховувати соціально-психологічні особливості групи [3]. В умовах інтенсивної підготовки це означає здатність до швидкої передачі команд, чіткості формулювань, запобігання непорозумінням, що можуть мати критичні наслідки у бойовій обстановці. Водночас високий рівень комунікативних умінь сприяє створенню позитивного морально-психологічного клімату, що безпосередньо впливає на згуртованість підрозділу.

Завершальним у системі є рефлексивно-оцінний критерій, що забезпечує інструктору здатність до самокорекції та вдосконалення професійної діяльності. Він містить вміння аналізувати власні дії, оцінювати результативність взаємодії, визначати сильні й слабкі сторони своєї роботи. Розвинена рефлексивність дозволяє інструктору уникати повторення помилок, будувати індивідуальні траєкторії саморозвитку та оперативно адаптувати власну поведінку до змінних умов служби. У педагогічній практиці це може проявлятися у здатності здійснювати самоаналіз після проведеного заняття, визначати що вдалося, які труднощі виникли, які методи потребують удосконалення.

Усі зазначені критерії тісно взаємопов’язані та створюють цілісну систему оцінки готовності інструктора до професійної взаємодії. Мотиваційна спрямованість без належних знань не забезпечить ефективної діяльності; знання без практичних умінь не дадуть змоги організувати взаємодію; комунікативні навички без рефлексії не гарантуватимуть її стабільності. Отже, критерії формування готовності не слід розглядати ізольовано – вони

утворюють інтегральну характеристику, що відображає професійний рівень інструктора та його здатність ефективно працювати у навчально-бойовому середовищі.

Разом із визначенням критеріїв важливим завданням є розроблення чітких показників, які б дозволили об'єктивно оцінювати сформованість кожного з них. Такі показники мають відображати конкретні прояви готовності інструктора у професійній діяльності – від ціннісних орієнтацій та рівня мотивації до здатності ефективно діяти у змодельованих навчально-бойових ситуаціях. Для забезпечення надійності діагностики доцільно також виділити рівні сформованості готовності – низький, середній і високий. Це дасть змогу не лише фіксувати наявність чи відсутність певної якості, а й відстежувати динаміку професійного розвитку інструкторів, своєчасно виявляти проблемні аспекти та вносити корективи у систему підготовки. Поєднання критеріїв, показників і рівнів дозволить створити цілісний інструментарій для оцінювання та вдосконалення готовності інструкторів навчальних центрів ЗСУ до професійної взаємодії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Визначені критерії дозволяють не лише теоретично описати, а й практично оцінити рівень сформованості готовності інструкторів навчальних центрів до професійної взаємодії. Їх застосування відкриває можливості для створення діагностичних інструментів, визначення рівнів готовності (високого, середнього, низького), а також для корекції освітніх програм підготовки інструкторів.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку методики комплексної діагностики за цими критеріями, апробацію їх у діяльності навчальних центрів ЗСУ та визначення педагогічних умов, що сприяють найбільш ефективному формуванню готовності інструторів навчальних центрів ЗСУ до професійної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Зелений І.І., Боярська-Хоменко А.В. Професійний саморозвиток офіцерів розвідки у контексті реалізації принципу освіти впродовж військової кар'єри. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2024. Вип. 1 (25). С. 86-97. https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.86-97.

2. Пікус Д., Бондаренко А. Компетентнісний підхід до підготовки інструкторів навчальних центрів збройних сил України в умовах воєнного стану. *Військова освіта.* 2023. Вип. 2 (48). С. 212-220. https://doi.org/10.33099/2617-1775/2023-02/212-220.

3. Рижиков В.С. Професійна взаємодія як невіддільний складник професіоналізму офіцерів Збройних Сил України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Вип. 68, Т.2. с. 152-155. https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-2.30.

4. Типовий план професійної підготовки інструкторів навчальних закладів сержантського і старшинського складу, 2020. 0386-22 NATO Graphics & Printing.

URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/8/pdf/230828-deep-instructor-dev-ref-curr-en.pdf (дата звернення: 05.09.2025).

5. Ткачук В., Діденко О., Шевчук О. Формування методичної компетентності інструкторів навчальних підрозділів у навчальних центрах збройних сил україни: теоретичні та практичні аспекти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, 2025. Вип. *40*(1). С. 221-238. https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v40i1.1794.

Пількевич Ігор,
д.техн.н., професор
Мірошніченко Сергій,
Омельчук Ігор
Житомирський військовий інститут

МЕТОДИКА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАНЯТТЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Штучний інтелект (ШІ) – це напрямок в інформаційних технологіях, завданням якого є відтворення за допомогою обчислювальних систем та інших штучних пристроїв розумних міркувань і дій [1].

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану діяльність викладачів суттєво ускладнюється впливом зовнішніх чинників. З-поміж основних перешкод можна відзначити:

- обмежений доступ до інтернет-ресурсів і сайтів для придбання програмних продуктів;
- скорочення часу на підготовку занять у зв’язку з нестабільністю ситуації;
- необхідність оперативного оновлення навчальних матеріалів з урахуванням динаміки воєнно-технічного розвитку.

Аналіз світового досвіду показує, що у воєнний час розвиток озброєння здійснюється прискореними темпами. Це зумовлює додаткове навантаження на викладачів, які змушені постійно відстежувати нові зразки озброєння та своєчасно інтегрувати їх приклади у навчальні заняття. Відповідно, виникає потреба у використанні інноваційних підходів до організації освітнього процесу.

Застосування технологій ШІ відкриває нові можливості для оптимізації підготовки та проведення занять. Зокрема, безкоштовні версії моделей ШІ дозволяють:

- швидко формувати навчальні матеріали (тексти, тести, презентації);
- адаптувати зміст занять до поточних умов;
- підвищувати ефективність навчального процесу за рахунок інтерактивності та актуальності матеріалів.

Опишемо методику побудови навчального заняття з використанням безкоштовної версії моделі ШІ.

Виклад основного матеріалу. Методика застосування ШІ в підготовці занять передбачає виконання таких основних етапів: генерація текстових матеріалів основного змісту, інтеграція в заняття презентації та оцінювання результатів заняття – перевірка отриманих знань (передбачає проходження тестів тощо).

1. Організація пошуку інформації в Інтернеті та його генерація в навчальний матеріал. На сучасному етапі є значна кількість моделей ШІ, здатних здійснювати пошук інформації в Інтернеті: ChatGPT, Perplexity, Copilot, Gemini, Claude тощо. Серед провідних рішень цієї сфери можна виділити Claude AI від Anthropic [2], ChatGPT від OpenAI [3] та Google Gemini [4].

Зважаючи на простоту використання та зручність інтеграції в навчальний процес, як приклад доцільно розглянути побудову навчального заняття на основі безкоштовної версії ChatGPT. Попри обмеження щодо обсягу наданої інформації, її можливостей цілком достатньо для підготовки навчального матеріалу.

1.1. Формування запиту для отримання інформації.

Якість результату безпосередньо залежить від коректності сформульованого запиту, тому важливо формулювати його максимально чітко та конкретно.

Наприклад, для побудови запиту з технічних складових персонального комп'ютера можливий такий запит: «Визначення процесору. Лекційний матеріал».

Якщо отримана відповідь є неповною або недостатньо точною, запит необхідно конкретизувати. Для поглиблення змісту можна сформулювати уточнення: «Розписати лекційний матеріал більш детально (докладно)».

1.2. Уточнення джерел інформації та її аналіз.

Для перевірки достовірності даних доцільно додатково сформувати запит на отримання посилань на наукові джерела.

Наприклад: «Основні тенденції розвитку процесорів. Посилання на наукові статті, книги, журнали».

Особливу увагу варто приділяти актуальності отриманих джерел, відбираючи ті, що належать до останніх років видання. Це забезпечує відображення сучасного стану досліджуваної проблеми.

Наступним кроком є аналіз отриманої інформації, порівняння її між собою. Доцільно сформувати запит на порівняння різних джерел інформації; бачення розвитку предмета обговорення; виділення ключових положень; визначення найсвіжіших публікацій.

Наприклад, можна сформувати такий запит: «Оцінка надійності знайдених джерел, визначення можливих упереджень чи суперечностей в інформації».

Водночас необхідно зауважити, що довіряти повністю й безперечно отриманим даним не можна. Результати, надані ШІ, потребують критичного аналізу та додаткової перевірки викладачем.

2. Інтеграція в заняття презентації. В основному для проведення навчальних занять створюються презентації у форматі MS PowerPoint. Важливою перевагою ChatGPT є можливість формувати запити на створення презентацій у даному форматі ще на етапі генерації текстового матеріалу. Наприклад, можна використати такий запит: «Створи презентацію на тему "Визначення процесорів"».

ChatGPT вже пропонує зберегти отриманий файл у потрібному форматі на диску, після чого викладач може доопрацювати його за власними потребами. Водночас слід враховувати, що шаблони оформлення та ілюстративний матеріал (рисунки, схеми) необхідно додавати самостійно.

Альтернативним інструментом є різні сервіси для створення презентацій у потрібному форматі. Наприклад, є онлайн-сервіс Gamma.app, який має безкоштовну версію. У головному меню користувач може обрати створення повної презентації або її частини (шляхом вставлення відповідного фрагмента тексту). Увійшовши в редактор слайдів, можна визначити їх кількість; відкоригувати назви та текстовий матеріал; змінити структуру й розташування інформації.

Після цього обирається шаблон і тема оформлення, а система автоматично генерує презентацію. Готовий результат можна експортувати у формат MS PowerPoint для подальшого редагування та використання в навчальному процесі.

3. Оцінювання результатів навчального заняття може здійснюватися на основі створених тестів за темою, що вивчається. Використання ChatGPT дозволяє автоматизувати процес формування тестових завдань на основі вже підготовленого текстового матеріалу. Для цього достатньо сформувати запит, наприклад: «Створи тести з теми "Визначення процесору"».

Згенеровані питання тестів можуть відрізнятися за рівнем складності, що дає можливість адаптувати їх для здобувачів освіти з різним рівнем підготовки. Такий підхід сприяє індивідуалізації навчання та підвищенню ефективності оцінювання знань.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ефективність застосування ШІ в навчанні значною мірою залежить від уміння правильно та детально формулювати запити до моделі. Це дозволяє максимально розкрити її потенціал і забезпечити релевантність отриманих результатів.

Серед основних переваг використання ШІ в освітньому процесі можна виділити [5]:

- персоналізацію навчання – адаптацію матеріалу під рівень знань та потреби здобувачів освіти;
- автоматизацію завдань – створення планів занять, тестів, дидактичних матеріалів;

- підтримку прийняття рішень – аналіз освітніх даних і формування рекомендацій;
- генерацію навчального контенту – підготовку текстів, презентацій, прикладів тощо.

Водночас важливо враховувати й ризики, пов’язані з використанням ШІ в підготовці занять, а саме:

- безпека даних;
- справедливість та об’єктивність оцінювання;
- зменшення особистої комунікації між викладачем і здобувачем освіти;
- доступність інструментів ШІ для впровадження;
- якість створюваного навчального контенту.

Кожна модель має власні переваги й обмеження, тому вибір інструменту повинен залежати від завдань та конкретних умов його використання.

Подальші дослідження ШІ в навчальному процесі будуть спрямовані на персоналізацію, інтелектуальну підтримку, автоматизацію та інтеграцію з новими технологіями (використання ШІ для перевірки есе, контрольних робіт тощо; аналіз ефективності викладачів та навчальних курсів тощо), використання генеративних моделей у навчанні (створення віртуальних лабораторій тощо).

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія. Штучний інтелект. URL: https:// uk.wikipedia.org/wiki/Штучний_ інтелект (дата звернення: 26.08.2025).
2. Чат CLAUDE. URL: https://claude.ai/ (дата звернення: 20.08.2025).
3. Чат GPT. URL: https://chatgpt.com/ (дата звернення: 20.08.2025).
4. Чат GEMINI. URL: https://gemini.google.com/ (дата звернення: 20.08.2025).
5. Штучний інтелект в освіті. URL: https://library.bdpu.org.ua/ai-for-education-and-research (дата звернення: 21.08.2025).

Рогозін Ігор
к.т.н., с.н.с
Родюков Анатолій
Бондар Поліна
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ВОДІЇВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ КАТЕГОРІЇ С

Досвід повномасштабної війни вказує на потребу підрозділів та частин сил оборони України у швидкому та прихованому пересуванні та необхідність у короткі терміни займати визначені райони. Тому підготовка та навченість

військових водіїв, переважно водіїв транспортного засобу категорії С (далі – ТЗ), стає дуже важливою складовою бойової готовності підрозділів Збройних Сил (ЗС) України [1]. Система підготовки водіїв ТЗ у місцях постійного розташування навчальних закладів (військових частин, навчальних центрів та ін.) дозволяє якісно підготувати водіїв з застосуванням стаціонарної матеріально-технічної бази (далі – МТБ), що визначається вимогами низки керівних документів [2 – 4]. Проте, широке застосування ворогом різноманітних засобів ураження, надає йому можливість ураження особового складу, озброєння та військової техніки (ОВТ), споруд, що викликає необхідність у розосередженні та переміщенні навчальних закладів. У той же час, ураження об'єктів енергосистеми країни призводять до частих перебоїв з електроживленням у місцях постійного та тимчасового розташування навчальних закладів, що ускладнює або повністю виключає можливість використання сучасної стаціонарної МТБ [1; 5 – 8].

Таким чином існує протиріччя між потребою у якісній підготовці військових водіїв ТЗ з застосуванням сучасних технологій та необхідністю розосередження їх місць підготовки та МТБ [1; 8].

Можливим шляхом подолання цього протиріччя може стати створення та використання у навчальному процесі пересувних тренажерних комплексів підготовки водіїв військових ТЗ, які мають можливість транспортуватися (пересуватися), у тому числі й поза межами доріг з твердим покриттям разом з потрібною МТБ, що визначена керівними документами (навчальний автомобіль, тренажер водія тощо) [5 – 9].

Аналіз конструктивних рішень з побудови пересувних тренажерних комплексів підготовки водіїв транспортних засобів вказує на те, що існують чотири основних варіантів. Пересувні тренажерні комплекси підготовки водіїв, що побудовані на базі автобусів, автомобіля-тягача та причепа, автомобіля сідельного тягача та напівпричепа, які мають встановлений спеціальний кузов для перевезення МТБ та проведення занять. Крім того, існує варіант тренажерного комплексу, що транспортується, який містить базовий автомобіль з навантажувально-розвантажувальним механізмом типу "мультиліфт", спеціальний контейнер (приміщення) тренажерного комплексу з обладнанням та МТБ, що визначена керівними документами [2 – 4]. Розглянуті тренажерні комплекси мають низьку переваг та недоліків під час їх застосування у навчальному процесі.

Авторами запропоновано конструкцію тренажерного комплексу та методику його застосування у навчальному процесі.

Для забезпечення якісної підготовки військових водіїв ТЗ доцільно застосувати тренажерні комплекси, що транспортуються, які мають можливість постійного використання базового автомобіля по дорогах з твердим покриттям та поза їх межами, а також застосування спеціального контейнера – для перевезення МТБ та тих, хто навчається до місця проведення занять. Зі знятим спеціальним контейнером, під час занять з водіння, базовий автомобіль може використовуватися як навчальний ТЗ категорії С, а у інший час – для забезпечення потреб у транспортуванні в комплекті з іншим кузовом або

контейнером, що має кріплення для роботи з механізмом типу “мультиліфт” [8; 9].

Тренажерний комплекс підготовки водіїв ТЗ, що транспортуються, може дозволити застосовувати комплексний підхід у проведенні заняття з водіння та інших занять з підготовки військових водіїв ТЗ. Запропонований тренажерний комплекс надає змогу втілення перспективних методик підготовки військових водіїв ТЗ та має низку суттєвих переваг над тренажерами, що використовуються у навчальному процесі.

Список використаних джерел:

1. Можаровський В.М. Російсько-українська війна: погляди, уроки, виклики *Наука і оборона*. 2024. – № 2. – С. 11 – 21. DOI: https://doi.org/10.33099/2618-1614-2024-25-2-11-21.
2. Правила дорожнього руху України. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text (дата звернення: 05.09.2025).
3. Про затвердження Переліку вимог до закладів, що проводять підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів, та кваліфікаційних вимог до спеціалістів, які здійснюють таку підготовку. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24 листопада 2023 року № 954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2161-23#Text (дата звернення: 05.09.2025).
4. Про затвердження Порядку підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. № 487 (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487-2009-%D0%BF#Text (дата звернення: 05.09.2025).
5. Дуфанець І.Б., Зеленюх О.М., Тимко А.Ю., Канчуга М.К. Тренувальні засоби навчання та методики їх використання під час курсу водіння автомобільної техніки. *Інноваційна педагогіка.* 2023. № 58. Том 1. С. 135-140. URL: DOI https://doi.org/10.32782/26636085/2023/58.1.28.
6. Szalay Z., Gáspár P., Kánya Z., Nagy D. Development of a Vehicle Simulator Based on a Real Car for Research and Education Purposes. *Proceedings of the FISITA 2012 World Automotive Congress Edition: Volume 8: Vehicle Design and Testing* : conference paper. IEEE, 2013. pp.1301-1312. DOI:10.1007/978-3-642-33738-3_31 (accessed 05.09.2025).
7. Simulatoren für PKW und LKW. KNDS Deutschland. web site. URL: https://www.knds.de/systeme-produkte/training-simulation/fahrertraining/simulatoren-fuer-pkw-und-lkw/ (accessed 05.09.2025).
8. Рогозін І.В., Родюков А.О., Яценко К.Г. Шляхи організації якісної підготовки водіїв військових транспортних засобів категорії С в сучасних умовах. *Системи озброєння і військова техніка*. 2024. №2 (78). С. 21 – 29. URL: DOI https://doi.org/10.30748/soivt.2024.78.03.
9. Тренажерний комплекс підготовки водіїв транспортних засобів, що

транспортується. пат. 155664 Україна: № 2023 02266; заявл. 12.05.2023р.; опубл. 27.03.2024, Бюл. № 13.

Риндін Юрій
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ВІЙСЬКОВЕ ЛІДЕРСТВО ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ОРІЄНТИР РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРСЬКИХ КАДРІВ

Постановка проблеми. Сучасні виклики, зумовлені трансформацією безпекового середовища та веденням широкомасштабних бойових дій, актуалізують потребу у переосмисленні цілей військової освіти. В умовах, коли традиційних професійних компетентностей уже недостатньо для забезпечення ефективності дій у складних і невизначених ситуаціях, особливого значення набуває військове лідерство. Воно розглядається не як додатковий елемент підготовки, а як стратегічний орієнтир, що визначає якісно нові підходи до виховання офіцерських кадрів. Лідерство у військовій сфері інтегрує управлінські, комунікативні, етичні та психологічні складники, що забезпечують здатність офіцера формувати команду, мотивувати особовий склад, зберігати стійкість у критичних умовах та приймати виважені рішення в ситуації невизначеності.

Виклад основного матеріалу. Військове лідерство у сучасних умовах постає не лише як особистісна якість офіцера, а як системоутворюючий чинник розвитку військової освіти. Його інтеграція у підготовку офіцерських кадрів зумовлює необхідність зміни акцентів від формального відтворення знань до формування комплексних компетентностей, що забезпечують ефективне управління підрозділами в умовах невизначеності. Педагогічна практика свідчить, що сучасні реалії ведення бойових дій висувають нові вимоги до офіцера, зокрема бути не лише виконавцем наказів, а й ініціативним лідером, здатним до самостійного прийняття рішень, мотивації особового складу та підтримання бойового духу навіть у критичних обставинах [1].

У вітчизняному освітньому середовищі поступово формується розуміння того, що лідерство є стратегічним орієнтиром для трансформації навчальних програм і методики викладання. Відповідно до Доктрини розвитку військового лідерства у Збройних Силах України (2020), воно розглядається як одна з ключових компетентностей офіцера, що визначає його здатність ефективно діяти на тактичному, оперативному та стратегічному рівнях [4]. Це положення закладає підґрунтя для модернізації підготовки майбутніх офіцерів-розвідників, оскільки визначає лідерство не факультативним елементом, а необхідною умовою професійної діяльності.

Розвиток військового лідерства нерозривно пов’язаний із принципом неперервності освіти. Як відзначає І. Зелений, сучасна система підготовки офіцерських кадрів повинна забезпечувати можливість постійного оновлення знань та умінь відповідно до зміни характеру бойових дій і технологій [5]. Це означає, що лідерство формується впродовж навчання у ВВНЗ і подальшого

професійного і кар'єрного зростання через поєднання базової підготовки, перепідготовки, курсів підвищення кваліфікації та практичного бойового досвіду. Безперервність освітнього процесу дозволяє офіцеру-лідеру адаптуватися до нових викликів і водночас накопичувати досвід управління людьми в умовах стресу.

Важливою тенденцією є впровадження у навчальні програми методики коучингу, що довела свою ефективність у розвитку лідерського потенціалу. Як показують результати дослідження А. Боярської-Хоменко та Ю. Риндіна, коучингові технології дозволяють сформувати у курсантів здатність до самоаналізу, критичного мислення та прийняття рішень у складних ситуаціях [2]. Вони підсилюють особистісну відповідальність і створюють умови для того, щоб майбутні офіцери розглядали себе не лише як командирів, а й як наставників, здатних розкривати потенціал підлеглих.

Порівняння українських підходів із практикою країн євроатлантичного простору демонструє, що розвиток військового лідерства у світі розглядається як інтегральний елемент системи підготовки, а не як допоміжний напрям. Як зазначають В. Дияк, С. Маркова та В. Волобуєв, концепції лідерства у країнах НАТО передбачають багаторівневу структуру розвитку – від базових командних навичок до стратегічного управління ресурсами та людьми [3]. Такий досвід має бути врахований у національній системі військової освіти, адже він дозволяє поєднати академічну підготовку з реальними вимогами бойового середовища та міжнародними стандартами.

У цьому контексті особливої ваги набуває проблема удосконалення підготовки офіцерів у форматі інтенсивної перепідготовки, що актуалізувалася в умовах воєнного стану. Як доводять А. Бондаренко та Д. Пікус, обмежені часові рамки вимагають особливої уваги до формування саме лідерських компетентностей, адже вони забезпечують здатність офіцера мобілізувати підрозділ у ситуаціях дефіциту ресурсів та постійних загроз [1]. Це свідчить про те, що лідерство має стати базовим результатом навіть короткотермінових програм, адже без нього інші професійні навички втрачають свою ефективність.

Військове лідерство в умовах трансформації системи військової освіти України виступає не лише педагогічною категорією, а й стратегічним орієнтиром, що визначає успішність виконання завдань у секторі безпеки і оборони. Його формування можливе лише через інтеграцію доктринальних положень, міжнародного досвіду, сучасних освітніх технологій і принципу неперервності професійного розвитку.

Отже, військове лідерство слід розглядати як стратегічний орієнтир розвитку системи підготовки офіцерських кадрів, адже саме воно визначає вектор трансформації військової освіти від традиційної моделі передачі знань до сучасної системи формування компетентностей, що забезпечують ефективність управління в умовах війни. Лідерство стає інтегративною основою освітніх програм, у якій поєднуються професійні, морально-етичні та психологічні виміри діяльності офіцера. Його цінність полягає у здатності забезпечити не лише індивідуальну результативність, а й колективну згуртованість та стійкість підрозділу. Саме орієнтація на розвиток військового лідерства як ключового стратегічного чинника

дозволяє створювати модель підготовки офіцерів, здатних діяти в умовах високої динаміки, невизначеності та глобальних безпекових викликів.

Висновки і перспективи. Військове лідерство посідає ключове місце в сучасній концепції підготовки офіцерських кадрів, виступаючи стратегічним орієнтиром її розвитку. Його інтеграція у систему військової освіти дозволяє поєднати професійну компетентність із морально-етичними цінностями, практичними навичками командування та здатністю до стратегічного мислення. Перспективними напрямами подальших досліджень є розроблення критеріїв оцінювання рівня лідерської компетентності на різних етапах підготовки, вивчення ефективності інтерактивних методів у формуванні лідерських якостей, а також аналіз можливостей адаптації міжнародного досвіду до національної системи військової освіти.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко А.П., Пікус Д.Л. Інтенсивна перепідготовка офіцерів запасу, що призвані за мобілізацією: досвід, виклики, перспективи. *Теорія та методика навчання та виховання.* 2023. № 55. С. 7-17. https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.01.

2. Боярська-Хоменко А. В., Риндін Ю. І. Роль коучингу у формуванні військового лідерства майбутніх офіцерів розвідки. *Теорія та методика навчання та виховання.* 2024. № 56. С. 22-36. https://doi.org/10.34142/23128046.2024.56.02.

3. Дияк В.В., Маркова С.В., Волобуєв В.В. Концепції військового лідерства в Україні та країнах євроатлантичного простору. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Педагогіка»*, 2024. № 4 (32). С. 928-937. https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-4(32)-928-937

4. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України, 2020. URL : https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/12/Doktryna_rozvytku_viys-kovoho_liderstva_v_Zbroynykh_sylakh_Ukrainy_compressed.pdf (дата звернення: 02.09.2025).

5. Зелений І.І. Реалізація принципу неперервності у контексті трансформації системи військової освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2023. 61, 19-29. DOI: https://doi.org/10.34142/2312-1548.2023.61.02.

Рахманов Віталій
д.пед.н., професор
Національний університет оборони України

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ У ВВНЗ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Сучасний стан розвитку військової освіти характеризується високими темпами трансформацій у сфері безпеки та оборони, широким застосуванням

інформаційних технологій, зростанням ролі знань та компетентностей у професійній діяльності військових фахівців. Військові конфлікти нового типу відзначаються інтенсивним використанням інформаційних, кібернетичних, безпілотних та високотехнологічних систем, що вимагає якісно нових підходів до підготовки. У цих умовах особливої актуальності набуває системний підхід до підготовки військових фахівців у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ).

Системний підхід передбачає цілісне бачення процесу підготовки майбутніх військових фахівців як багаторівневої та взаємопов'язаної структури, що охоплює освітню, науково-дослідну, виховну та практичну складові. На відміну від фрагментарних методів організації навчання, системний підхід забезпечує узгодженість усіх елементів освітнього процесу, який орієнтований на кінцевий результат.

В умовах освітньо-інформаційного середовища системний підхід дає можливість інтегрувати традиційні форми та методи навчання із сучасними цифровими технологіями, а саме використання:

- електронних освітніх ресурсів та інтерактивних платформ для моделювання бойових дій;
- комп'ютерних тренажерів та віртуальних симуляторів;
- дистанційних форм навчання для гнучкого доступу до освітніх програм;
- систем автоматизованого контролю знань та моніторингу індивідуальної траєкторії навчання;
- мережевих технологій для обміну досвідом та формування спільної практики.

Усі ці інструменти сприяють формуванню у майбутніх фахівцях здатності ефективно працювати з великими обсягами інформації, розвивати аналітичне та критичне мислення, приймати управлінські рішення в умовах невизначеності та швидких змін. Крім того, важливим аспектом системного підходу є взаємозв'язок навчання і практики. Теоретичні знання постійно підкріплюються практичними навичками — від участі у польових та командно-штабних навчаннях до виконання завдань у рамках міжнародних освітніх і військових програм. Це дозволяє майбутнім фахівцям отримати комплексний досвід і сформувати готовність до бойових дій у реальних умовах.

В освітньо-інформаційному середовищі важливо не лише опановувати технічні та організаційні знання, а й виховувати патріотизм, стійкість, відповідальність, здатність до командної роботи. Саме поєднання професійної компетентності з ціннісними орієнтирами забезпечує гармонійний розвиток майбутнього військового фахівця. Отже, системний підхід до підготовки військових фахівців у ВВНЗ в умовах освітньо-інформаційного середовища:

1. Забезпечує інтеграцію усіх компонентів освітнього процесу — навчання, науки, виховання і практики.

2. Сприяє розвитку ключових компетентностей військового фахівця: інформаційно-цифрової, комунікативної, аналітичної, управлінської.

3. Орієнтує підготовку на майбутні виклики та потреби оборонної сфери, зокрема в умовах гібридних загроз та цифровізації бойових дій.

4. Створює передумови для формування конкурентоспроможного військового фахівця нового покоління, здатного ефективно діяти у складних та непередбачуваних умовах.

Таким чином, системний підхід виступає методологічною та організаційною основою підготовки військових фахівців у сучасних умовах. Він дозволяє не лише підвищити якість професійної підготовки у ВВНЗ, а й забезпечити інтеграцію освітньо-наукових та інформаційно-технологічних можливостей у єдиний процес, який спрямований на формування високопрофесійного кадрового потенціалу Збройних Сил України.

Силкін Євгеній
Військовий інститут Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ПРАКТИК У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ОФІЦЕРІВ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ

Війна, розв’язана Російською Федерацією проти України, висунула безпрецедентні виклики перед системою військової освіти. Особливої актуальності набуває професійна підготовка офіцерів соціального супроводу, адже саме вони стають провідниками соціальної політики у військах. В умовах тривалого збройного конфлікту офіцери цієї категорії виконують функцію посередників між бойовим середовищем і суспільством.

Водночас система їхньої професійної підготовки поки що перебуває на етапі становлення та пошуку інноваційних форм. Досвід бойових дій останніх років засвідчив, що класичних лекційно-семінарських методів, що домінують у вищій військовій школі, недостатньо для формування у майбутніх офіцерів здатності до емпатійного спілкування, кризового консультування, роботи з травмою та інтеграції поранених і ветеранів у соціум. Саме тут на перший план виходять інтерактивні й міждисциплінарні підходи, зокрема театральні практики, які вже довели свою ефективність у світовій і вітчизняній педагогіці.

Театральні методи у військовій освіті не є чимось зовсім новим. У різних країнах вже використовуються елементи драматерапії, рольових тренінгів і симуляційних практик для розвитку комунікативних та лідерських якостей у майбутніх офіцерів. У цих випадках театр постає не лише як мистецтво, але й як інструмент формування психологічної стійкості та рефлексії. Український контекст останніх років дає яскраві приклади, серед яких діяльність Театру Ветеранів [4], у якому колишні бійці та волонтери через сцену опрацьовують власний бойовий досвід, транслюють суспільству правду про війну й водночас знаходять сили для особистісної трансформації. Цей феномен можна вважати унікальним кейсом, що демонструє потенціал театральних практик у роботі з військовими й ветеранами.

Проблематика підготовки офіцерів соціального супроводу сьогодні

полягає в необхідності синтезу академічних знань із реальним досвідом війни. Майбутній офіцер не може обмежуватися лише знанням законодавчих норм чи методик соціальної роботи. Він має вміти стати посередником у діалозі, модератором у конфлікті, провідником у кризовій ситуації. Театральні практики у цьому сенсі відкривають додатковий вимір навчання. Вони дозволяють через рольову гру моделювати реальні ситуації, формувати вміння слухати й чути, виховують емпатію та командну взаємодію [3].

Актуальність теми зумовлена кількома чинниками. По-перше, потребою інтеграції інноваційних методик у військову освіту України в умовах війни. По-друге, необхідністю науково обґрунтованого пошуку засобів, які сприятимуть підготовці офіцерів нового типу, здатних підтримати підлеглих у найскладніших обставинах. По-третє, можливістю використати унікальний український досвід Театру Ветеранів [2], медіапроєкту Командування Сил територіальної оборони ЗСУ «ТРО Медіа» як лабораторію нових освітніх підходів.

Слід зазначити, що весь час свого існування театр розглядався не лише як форма мистецтва, а й як потужний освітній та соціокультурний інструмент. Ще античні мислителі Арістотель та Платон підкреслювали катарсичну та формувальну функцію театральної дії. У ХХ столітті дослідження відкрили нові горизонти театру як простору навчання, рефлексії й соціальної комунікації. В педагогіці утвердилися такі напрямки, як драматизація, рольова гра, театральні імпровізації, що довели свою ефективність у формуванні та розвитку особистості.

У сучасному освітньому просторі театральні практики входять до ширшого кола інтерактивних методів навчання. Вони передбачають використання елементів театральної гри для формування компетентностей, які виходять за межі традиційних академічних знань: комунікативності, креативності, здатності до співпереживання, критичного мислення, лідерських навичок. У військовій освіті ці компетентності є особливо цінними, адже від них залежить здатність офіцера ефективно діяти в умовах бойових дій та психологічних криз.

Соціальна робота як професія завжди мала справу з емпатією, міжособистісною комунікацією та вирішенням конфліктних ситуацій. Театральні методи у цьому контексті отримали широке застосування: драматерапія, форум-театр, соціальний театр, метод «театр пригноблених» А. Боаля. Вони довели здатність не лише передавати знання, а й моделювати ситуації соціальної взаємодії, створювати простір для критичного аналізу й пошуку рішень [5].

Військова освіта має свою логіку та структуру, орієнтовану на дисципліну та чітке виконання завдань. Проте сучасна гібридна війна вимагає від офіцера гнучкості, креативності та уміння діяти в умовах невизначеності. Це відкриває простір для інтеграції театральних методів, які дозволяють поєднати класичну військову дисципліну з розвитком «м'яких» навичок.

Для офіцерів соціального супроводу це означає необхідність не тільки знати інструкції, а й уміти швидко реагувати на психологічний стан військових, вести діалог з особовим складом, створювати простір довіри та підтримки.

Театральні вправи, зокрема, рольові ігри, інсценування, драматичні етюди дозволяють моделювати реальні бойові й побутові ситуації [1].

В Україні феномен театру в контексті війни набув особливого значення після 2014 року. З'явилися низка проєктів, у яких військові й ветерани виступають акторами та авторами власних історій. Ці ініціативи мають подвійну цінність. З одного боку, вони виконують терапевтичну функцію, допомагаючи військовим опрацьовувати травматичний досвід. З іншого боку вони є інструментом соціальної комунікації, який пояснює суспільству складність війни, формує наративи пам'яті та стійкості [3].

Ці проєкти демонструють потенціал театральних практик у військовій сфері. Їх можна і потрібно розглядати як кейси для аналізу у процесі підготовки офіцерів соціального супроводу. Вони створюють основу для моделювання навчальних програм, де театральні методи слугують не лише засобом освіти, а й містком між бойовим досвідом та соціальною адаптацією.

На підставі аналізу можна запропонувати теоретичну модель інтеграції театральних практик у військову освіту:

- освітній рівень — застосування театральних вправ у навчальному процесі для розвитку комунікативних і лідерських якостей;
- психологічний рівень — використання драматерапевтичних методів для опрацювання стресу й підготовки курсантів до кризових ситуацій;
- соціально-культурний рівень — створення театральних проєктів за участю військових і курсантів, які інтегрують бойовий досвід у суспільний дискурс;
- ціннісно-орієнтаційний рівень — формування у майбутніх офіцерів гуманістичних цінностей, емпатії, готовності до морального лідерства.

Ця модель забезпечує системність упровадження театральних практик, виходячи з потреб військової освіти та специфіки діяльності офіцерів соціального супроводу.

Отже, театр у системі підготовки офіцерів соціального супроводу має розглядатися не як «допоміжний інструмент», а як повноцінний метод формування професійної готовності, морального лідерства та соціальної стійкості. Він поєднує освітній, терапевтичний і комунікаційний потенціали, що робить його унікальною складовою сучасної військової педагогіки.

Список використаних джерел:

1. Арт-терапія у роботі з військовими та їх родинами: посібник для психологів, педагогів, психотерапевтів, військових та арт-терапевтів / за ред. Н. Сабліна. Вінниця: Твори, 2023. — 112 с.

2. «ТРО Медіа» запускає проєкт «Театр Ветеранів». Серед викладачів — Ахтем Сеітаблаєв, Наталя Ворожбит, Максим Курочкін. Detector Media. 2024. URL: https://detector.media/infospace/article/228332/2024-06-16-tro-media-zapuskaie-proiekt-teatr-veteraniv-sered-vykladachiv-akhtem-seitablaiev-natalya-vorozhbyt-maksym-kurochkin.

3. Кокун О. М., Клочков В. В., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових

дій: методичний посібник. Київ – Одеса: Фенікс, 2022. — 128 с.
4. Офіційний сайт Театру Ветеранів. URL: https://www.facebook.com/teatr.veteraniv.
5. Притула О. А. Подолання стресу: метод арт-терапії. Науковий журнал. 2023. № 12(30). С. 714–722. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-714-722.

Сірий Юрій
Годебський Віктор
Мартиненко Сергій
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТРЕНАЖЕРНИХ СИСТЕМ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ РАКЕТНИХ ВІЙСЬК: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасних умовах ведення війни особливе значення набуває підготовка висококваліфікованих фахівців ракетних військ та артилерії, здатних ефективно застосовувати високоточні системи озброєння. Країни НАТО упродовж останніх десятиліть сформували розгалужену систему навчання розрахунків реактивних систем залпового вогню, серед яких центральне місце посідають комплекси M270 MLRS та M142 HIMARS. Досвід союзників свідчить, що ефективність цих систем прямо залежить від рівня підготовки операторів, уміння ними швидко орієнтуватися в умовах бою, працювати з цифровими системами управління вогнем, координувати свої дії у складі підрозділу та застосовувати сучасні методи розвідки і цілевказання [1]. Розглядаючи існуючі проблеми щодо форми та технології навчання, а також технології оцінки знань тих, хто навчається, необхідно досліджувати та впроваджувати нові інноваційні підходи на основі сучасних інформаційних технологій [2, с. 74].

Провідним інструментом у процесі навчання є використання сучасних тренажерних систем, які відтворюють реальні умови бойової роботи без витрат на бойові пуски та зниження ресурсу техніки. Такі тренажери дозволяють відпрацьовувати повний цикл застосування ракетної системи, починаючи від маршу та розгортання і закінчуючи підготовкою даних для стрільби й ураження цілей. Особливу увагу приділяють розвитку автоматизованих класів, де оператори навчаються працювати з цифровими картами, навігаційними системами та каналами зв’язку, інтегрованими у загальну систему управління боєм. Завдяки цьому досягається висока точність та скорочення часу від отримання цілевказання до відкриття вогню.

З метою збереження ресурсу виробів M142 HIMARS, M270 MLRS, та для підготовки обслуг пускових установок, а саме операторів в ракетних підрозділах, навчання основам підготовки даних для пуску ракет у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти використовується симулятор системи управління пуском. Для підготовки даних

для пуску ракет M30A1, M31A1 та AT2 застосовують симулятор Firecontrolsystem (FCPT). Симулятор системи управління пуском FCPT використовується для навчання оператора пускової установки M142, M270B2, забезпечує підготовку та виконання основних завдань, що виконуються членами екіпажу реактивної системи залпового вогню. До них відносяться наступні завдання: включення та ініціалізація оператора в мережі, завантаження криптоключів навігаційної системи GPS, відображення підказок та інформації для оператора, обробка вхідних сигналів та імітація вогневих завдань [3, с. 112].

У Великій Британії та США активно використовуються модернізовані тренажери для систем MLRS, які адаптують під нові стандарти техніки, зокрема під модернізовану версію M270A2. Модернізація M270A2 забезпечує нову систему управління вогнем і дозволить пусковій установці стріляти найновішими боєприпасами збільшеної дальності та високоточними боєприпасами. Він включає можливості збору та аналізу даних з підвищення обізнаності про небезпечне середовище (HEAT) [4]. Це забезпечує повну відповідність умов навчання актуальним можливостям озброєння. Тренажери дозволяють імітувати різні сценарії застосування, включно з контрбатарейною боротьбою, відбиттям масованих атак та точковим ураженням пріоритетних об'єктів. Навчання розрахунків відбувається комплексно, із залученням суміжних підрозділів розвідки та зв'язку, що відповідає стандартам підготовки НАТО.

Країни-члени Альянсу також приділяють увагу системності підготовки, що охоплює базові курси для новачків, спеціалізовані тренінги для операторів і командирів, а також регулярні збори для підтримання навичок. Практика показує, що ефективне використання реактивних систем залпового вогню можливе лише у випадку поєднання технічної грамотності, тактичного мислення та здатності швидко приймати рішення в умовах бойового стресу. Саме тому тренажери є не додатковим, а ключовим елементом навчального процесу.

Для Збройних Сил України цей досвід має особливе значення, оскільки сучасна війна вимагає швидкого та масового розгортання нових артилерійських і ракетних систем, інтегрованих у єдиний інформаційний простір. Важливим кроком є створення власних тренажерних комплексів для HIMARS та інших РСЗВ, які вже перебувають на озброєнні. Це дозволить зменшити потребу у дорогих бойових стрільбах, забезпечить швидке навчання нових розрахунків і підтримання високої підготовки вже досвідчених військовослужбовців. Не менш важливим є впровадження практики міжвидової взаємодії, коли тренажери артилерійських систем синхронізуються з тренажерами безпілотних апаратів, розвідувальних та зв'язкових підрозділів, що відповідає сучасним стандартам мережево-центричної війни.

Враховуючи досвід країн НАТО, для України доцільно зробити ставку на створення мережі навчальних центрів із сучасними тренажерами, адаптованими під конкретні системи озброєння. Важливим є також залучення міжнародних інструкторів та інтеграція українських програм у систему спільних тренувань із партнерами. Такий підхід дозволить не лише забезпечити якісну підготовку особового складу, а й сприятиме стандартизації процедур відповідно до практик Альянсу.

У підсумку можна зазначити, що підготовка фахівців ракетних військ у країнах НАТО ґрунтується на широкому застосуванні тренажерних систем, які дозволяють максимально наблизити навчання до реальних умов бою та водночас знизити витрати ресурсів. Для України, яка перебуває у стані виснажливої війни, цей досвід є особливо актуальним і має бути адаптований у національну систему підготовки. Розвиток власної інфраструктури тренажерів, інтеграція в єдину інформаційну мережу та кооперація з партнерами по НАТО створять передумови для якісного підвищення бойових можливостей ракетних військ та артилерії України, зроблять навчання безпечними, ефективними та економічно вигідними.

Список використаних джерел:

1. The role of SKIFTECH simulators in modern military training. URL: https://skiftech.net/ua/news/the-role-of-skiftech-simulators-in-modern-military-training (дата звернення: 15.09.2025).
2. Дерев'янчук А., Чопа Д., Наливайко Л. Застосування віртуальних тренажерів для військово-технічної підготовки фахівців ракетних військ і артилерії: сучасний стан і перспективи розвитку. *Військова освіта.* 2025. № 1 (51). С. 72–86. DOI: 10.33099/2617-1775/2025-01/72-86. URL: https://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/335552/324464 (дата звернення: 16.09.2025).
3. Юнда В., Каляєв О., Радівілов О. Симулятори системи управління пуском М142 HIMARS, М270 MLRS, 9А52-2 «Вільха». //Застосування Сухопутних військ Збройних Сил України у конфліктах сучасності (за досвідом забезпечення національної безпеки складовими сектору безпеки і оборони у ході російсько-української війни): збірник тез доповідей науково-практичної конференції (Львів, 29-30 листопада 2023 р.). Львів, НАСВ, 2023. С. 112. URL: https://asv.mil.gov.ua/sites/default/files/attach/1067/zbirnyk_zastosuvannya_2023_r.pdf (дата звернення: 17.09.2025).
4. Janes. British Army upgrades MLRS simulator for M270A2. URL: https://www.janes.com/osint-insights/defence-news/c4isr/british-army-upgrades-mlrs-simulator?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 17.09.2025).
5. Яворівський полігон отримав VR-симулятор для артилеристів. URL: https://novynarnia.com/2021/02/13/vr-symulyator-dlya-artylerystiv/ (дата звернення: 17.09.2025).

Ступак Дмитро
к. пед. н., доцент
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова

СУЧАСНІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ В УМОВАХ РОЗОСЕРЕДЖЕНОГО РОЗТАШУВАННЯ

Постановка проблеми. В умовах сучасного безпекового середовища, зумовленого збройною агресією російською федерацією та постійною загрозою

ракетних і артилерійських обстрілів, підрозділи Збройних Сил України часто змушені діяти в умовах високої мобільності, розосередженості та змінної оперативної обстановки. Особовий склад розміщується в різних географічних точках, що унеможливлює або значно ускладнює організацію традиційного навчального процесу в аудиторному форматі.

Крім того, з міркувань безпеки заборонено збирати велику кількість військовослужбовців в одному місці, що створює додаткові ризики при проведенні навчань, інструктажів, зборів тощо. У зв'язку з цим постає необхідність перегляду існуючої системи підготовки особового складу та впровадження нових, адаптивних форм навчання, що відповідають реаліям бойових дій та сучасним технологічним можливостям.

Тому виникає потреба адаптувати методи навчання, зробити їх більш гнучкими, мобільними та захищеними. Якщо не враховувати ці обставини, є ризик втратити ефективність та якість навчання.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна росії привернула увагу до критичної потреби в оцінці ефективності підготовки військових кадрів та призвела до переосмислення підходів до їх навчання та тренування [1].

В грудні 2022 року Кабінет міністрів України затвердив "Концепцію трансформації системи військової освіти" у новій редакції, що окреслює наявну проблематику, основні завдання і структуру системи військової освіти, передбачає реалізацію вичерпного переліку завдань і заходів на період до 2032 року та моніторинг їх виконання [2].

Військова освіта є видом спеціалізованої освіти і спрямовується на здобуття компетентностей у сфері професійної військової діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі для досягнення відповідних рівнів і ступенів освіти та/або рівнів військової освіти [2].

Аналіз організації і проведення протягом 2022–2024рр. у Збройних Силах (ЗС) України заходів підготовки персоналу, бойової та оперативної підготовки, аналіз досягнутого рівня навченості військ (сил) дав змогу виявити суттєві проблеми щодо функціонування в умовах воєнного стану системи підготовки ЗС України [3, с.12].

Організація підготовки особового складу в умовах розосередження має свої ключові особливості.

По-перше, необхідно враховувати технічні можливості: наявність засобів зв'язку, електронних пристроїв, доступ до мережі тощо.

По-друге, важливо дотримуватися інформаційної безпеки - адже освітній процес часто передбачає обговорення завдань і ситуацій, які можуть становити інтерес для противника.

По-третє, необхідно планувати навчальний графік так, щоб він був доступним для всіх учасників, навіть якщо вони перебувають у різних часових умовах чи виконують різні завдання.

Основними сучасними методичними підходами до підготовки особового складу в умовах розосередженого розташування, які показали свою ефективність, є:

дистанційне та змішане навчання (комбінування онлайн-курсів, відеолекцій і очних тренувань). Дозволяє зберігати високу якість підготовки, навіть при фізичній

віддаленості підрозділів. Підвищує доступність навчання та дозволяє оперативно оновлювати навчальні матеріали;

модульна система підготовки (розбиття навчальної програми на окремі модулі, які можна проходити у зручний час). Забезпечує послідовність навчання, контроль засвоєння кожного етапу та гнучкість у плануванні занять;

інтерактивні методи навчання (ситуаційні завдання, командні вправи, симуляції, тренажери, тощо). Формує практичні навички, підвищує залученість та ефективність засвоєння матеріалу;

самостійне та групове навчання (активне залучення особового складу у процес навчання через роботу в малих групах і індивідуальні завдання). Розвиває самодисципліну, відповідальність і командну взаємодію;

електронні системи контролю та оцінки (використання електронних журналів, тестів, тощо для оцінки ефективності навчання). Дозволяє об'єктивно оцінювати результати та своєчасно коригувати освітній процес;

інтеграція сучасних технологій (мобільні застосунки, хмарні платформи, тощо). Оперативне оновлення навчальних матеріалів та підтримка взаємодії між розосередженими підрозділами.

Не менш важливим чинником успішної підготовки особового складу в умовах розосередженого розташування є питання мотивації. У ситуації, коли навчання відбувається без прямого нагляду, часто у складних морально-психологічних умовах, внутрішня мотивація військовослужбовця набуває вирішального значення.

Одним з ефективних підходів до підвищення залученості та морально-психологічного стану є визнання навіть невеликих досягнень. Це може бути реалізовано через регулярний зворотний зв'язок, публічне відзначення результатів або символічне заохочення (грамоти, подяки, позитивні відгуки в підрозділі тощо).

До ефективних інструментів належать: рейтингова система успішності, нагороди у вигляді значків/бейджів за досягнення, навчальні челенджі, командні змагання на точність або швидкість виконання завдань.

Особливу увагу заслуговує впровадження елементів гейміфікації в освітній процес.

Такі підходи не лише підвищують зацікавленість особового складу в навчанні, а й сприяють формуванню здорової конкуренції, зміцнюють взаємодію в колективі, підвищують рівень згуртованості підрозділу та формують позитивне ставлення до навчання.

Таким чином, мотиваційна складова має бути невід'ємною частиною методичного супроводу підготовки військовослужбовців - особливо за умов розосередженості, де самодисципліна та зацікавленість набувають особливого значення.

Висновки. Підготовка особового складу в умовах розосередженого розташування вимагає не просто перенесення традиційної методики у цифрове середовище, а розробки нових, гнучких підходів до освітнього процесу.

Поєднання індивідуального навчання, цифрових інструментів та ситуативного тренування дає можливість зберегти якість підготовки.

Успішна реалізація таких підходів залежить від методичної підготовки

науково-педагогічних працівників, технічного забезпечення та чіткого планування.

Перспективним для подальших досліджень вбачаємо розробку адаптивних дистанційних платформ (інтеграція штучного інтелекту для аналізу помилок та рекомендацій щодо індивідуального навчання), вдосконалення модульних та інтерактивних методик (визначення оптимального поєднання очних і дистанційних занять для різних категорій особового складу) та інтеграція сучасних технологій (застосування мобільних застосунків та хмарних платформ для оперативного навчання та обміну досвідом).

Таким чином, подальші дослідження мають бути спрямовані на оптимізацію системи військової освіти відповідно до реалій сучасності, технологічних можливостей та психологічних потреб військовослужбовців.

Список використаних джерел:

1. Станішовський А. С. Концептуальні засади трансформації військової освіти: європейський дискурс. Перспективи та інновації науки. 2023. 14 (32), С. 441–451.

2. Постанова Кабінету Міністрів України Про внесення змін до постанови Кабінеті Міністрів України від 15.12.1997 № 1410 «Про створення єдиної системи військової освіти» (від 30 грудня 2022 р. №1490), Київ. https://ips.ligazakon.net/document/KP971410?an=1 (дата звернення: 21.08.2025).

3. Можаровський В. М., Годзь С. В., Колесник О. В. Методичний підхід до обґрунтування перспективної системи підготовки Збройних Сил України в умовах воєнного стану. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України.* 2024. № 3(83). С. 12–19.

Суслов Володимир
доктор філософії
Військова академія (м. Одеса)

ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОЦІНЮВАННЯ ГОВОРІННЯ У МОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ГІБРИДНИЙ ПІДХІД

Мовна підготовка у системі Міністерства оборони України має чітко визначену мету: розвиток і вдосконалення мовленнєвих умінь у військово-професійній сфері з досягненням результатів відповідно до стандарту НАТО STANAG 6001 [1]. Зазначений стандарт конкретизує цільову рамку вимірювання, визначає дескриптори оцінювання і рівні володіння іноземною мовою, що застосовуються у військовому секторі [2]. Настанови Бюро з координації мовної підготовки НАТО (Bureau for International Language Coordination; BILC), а також положення національних нормативних документів деталізують порядок забезпечення якості тестування за STANAG 6001, як-от запис усних відповідей, залучення щонайменше двох підготовлених екзаменаторів, некомпенсаторна логіка нарахування балів тощо [3–5]. Це задає орієнтир для побудови змісту, методів і процедур оцінювання результатів

навчання, зокрема для комп'ютерного адаптивного мовного тестування і використання штучного інтелекту для опрацювання відповідей. У цьому контексті вбачається доцільним окреслити роль і межі людського нагляду (human-in-the-loop, HITL) під час використання автоматизованих інструментів для оцінювання мовленнєвих компетентностей.

У Європейському Союзі (ЄС), практики якого варто враховувати зважаючи на закріплений у Конституції України курс на повноцінне членство в ЄС і НАТО, використання штучного інтелекту (ШІ) для оцінювання результатів навчання віднесене до високоризикових сценаріїв [6]. Регламент Європейського парламенту і Ради щодо ШІ (Artificial Intelligence Act, AI Act) визначає вимоги до системи управління ризиками (ст. 9), якості та прозорості даних (ст. 10), технічної документації (ст. 11), людського нагляду (ст. 14) тощо, а також встановлює поступовий графік набуття чинності (загальне застосування з 2 серпня 2026 р.; окремі положення – раніше) [6, с. 56–81]. Для України це поки не пряма вимога, однак гармонізація практик з AI Act є доречною з огляду на євроінтеграційний курс і потребу в сумісності підходів до забезпечення якості освіти та підготовки.

Етичні та дидактичні орієнтири Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO/ЮНЕСКО) додатково акцентують на людиноцентричності, прозорості, переосмисленні завдань і підтримці академічної доброчесності при інтеграції ШІ в оцінювання [7], що є релевантним і для військово-професійного контексту.

Емпіричні дані великих екзаменаційних програм підтверджують доцільність гібридних моделей «екзаменатор(и) + програмний алгоритм» для усної частини іспитів (speaking/говоріння): за матеріалами Служби освітнього тестування ETS для міжнародного іспиту з академічної англійської (TOEFL iBT) кореляція між автоматизованим і людським оцінюванням становить близько 0,82, тоді як між двома людськими оцінюваннями – близько 0,88; поєднання автоматизованого аналізу з людським контролем якості вважається рекомендованою практикою [8, с. 12]. Це демонструє потенціал автоматизації підсумкового мовного тестування та поточного моніторингу за умови збереження ролі людини-експерта.

Проблема полягає у відсутності в національній системі мовної підготовки стислого, відтворюваного та нормативно узгодженого підходу до застосування ШІ в оцінюванні говоріння у мовній підготовці військовослужбовців, який одночасно:

– спирається на STANAG 6001 / ATrainP-5 і рекомендації BILC;

– гармонізується з вимогами AI Act до освітніх систем;

– забезпечує валідність і надійність через поєднання автоматизованих процедур із роботою кваліфікованих екзаменаторів;

– передбачає формалізовані підстави людського втручання у процес оцінювання, ведення протоколів рішень і механізми апеляції.

З огляду на зазначені вимоги, вбачається доцільним застосувати гібридний підхід, що передбачає поєднання автоматизованого оцінювання з

обов’язковим людським наглядом, а також спирається на чинні критерії та процедурні норми. Процес варто організувати як послідовність дій: стандартизований запис усної відповіді; технічна перевірка якості сигналу (тривалість, співвідношення сигнал/шум, відсутність сторонніх підказок); автоматичне розпізнавання мовлення; обчислення ознак (плавність і темп, паузи та збої мовлення, просодичні й артикуляційні характеристики, лексико-граматична точність, доречність і повнота змісту); зіставлення цих ознак із дескрипторами та оцінними шкалами; формування попередніх балів і зрозумілого для слухача зворотного зв’язку. Зіставлення здійснюється «від стандарту до показників»: від дескрипторів і рівнів, визначених ATrainP-5 / STANAG 6001, та від офіційних національних критеріїв – до конкретних вимірюваних параметрів (зміст ↔ відповідність завданню; лексика/граматика ↔ точність і діапазон; організація висловлювання ↔ зв’язність/логіка; фонетика ↔ виразність/розбірливість) [2; 4]. Такий підхід покликаний забезпечувати узгодженість із цільовим предметом оцінювання та прозорість для екзаменаторів і тих, кого тестують.

Для збереження некомпенсаторної логіки підсумкових рішень до процесу доцільно передбачати формалізовані підстави людського втручання (HITL). Людський перегляд вбачається обов’язковим у випадках низької якості запису чи збою розпізнавання; істотної розбіжності між автоматизованим і первинним людським нарахуванням балів; коли результати опиняються на межі переходу між рівнями; ознак недоброчесності; а також у ситуаціях потенційної упередженості (виразні нетипові акценти, технічні перешкоди, що не залежать від комунікативної спроможності). Усі коригування варто фіксувати у протоколі, а зразки відповідей – зберігати для повторного перегляду у разі апеляції. Такий порядок узгоджується з настановами BILC та з національними матеріалами щодо проведення субтесту з говоріння [3–5].

Перевірку придатності запропонованого підходу раціонально розпочати у форматі пілотного застосування з подальшим поетапним розгортанням. На тестовому етапі варто проводити паралельне оцінювання «людина↔людина» та «алгоритм↔людина», аналіз розбіжностей на рівні завдання і підсумку, а також відстеження похибки вимірювання й стійкості шкал у часі. Орієнтири для процедур контролю якості можуть бути запозичені з практик великих екзаменаційних програм (з акцентом на надійність, зіставність і прозорість), однак без прямого перенесення метрик і з урахуванням військово-професійного контексту та національних критеріїв. Такий підхід відповідає чинним Стандартам освітнього та психологічного тестування Американської асоціації освітніх досліджень (American Educational Research Association, AERA), Американської психологічної асоціації (American Psychological Association, APA) і Національної ради з вимірювання в освіті (National Council on Measurement in Education, NCME), де валідність, надійність і справедливість фіксуються як базові вимоги, а також підкреслюється прозорість процедур адміністрування й нарахування балів [9].

Інституційна реалізація передбачає чіткий розподіл ролей (старший екзаменатор, екзаменатор, методист, адміністратор платформи, аналітик

якості), інтеграцію рішення у наявні системи управління навчанням (Learning Management System, LMS) та/або системи дистанційного навчання (Advanced Distributed Learning, ADL), документування процесів (специфікації завдань, інструкції для екзаменаторів і слухачів, порядок апеляцій), підтримку банку завдань і регулярне узгодження підходів між екзаменаторами (калібрування). Як орієнтир гармонізації з європейськими практиками до процесу варто вбудовувати елементи управління ризиками, прозорості, якості даних і людського нагляду (AI Act), а в дидактичному вимірі – людиноцентричні підходи до пояснюваності та академічної доброчесності ЮНЕСКО [6; 7]. Для розвитку кадрової спроможності й цифрової інфраструктури можуть бути корисними ресурси Програми НАТО з удосконалення військової освіти (NATO Defence Education Enhancement Programme, NATO DEEP). Насамперед це NATO DEEP eAcademy, яка пропонує портфелі ADL-курсів, зокрема UKReLP, та має потенціал підтримати масштабування і підвищення якості військової мовної підготовки [10]. В умовах воєнного стану така інтеграція додатково забезпечує безперервність і контрольованість процедур у разі обмеженої очної присутності.

Очікувані результати можуть включати: підвищення масштабованості підсумкових перевірок (завдяки автоматизованому обчисленню та можливості централізованого аудиту); збільшення частоти коротких тренувальних спроб із зрозумілим зворотним зв’язком упродовж навчального циклу; економію часу на оформлення рішень і опрацювання апеляцій завдяки системній фіксації рішень і збереженню записів; а також поліпшення відтворюваності завдяки уніфікованим рубрикам і формалізованим правилам. Водночас зберігаються обмеження застосування: чутливість до якості аудіо та варіантів вимови, ризики упередженості щодо акцентів, потреба в періодичному перекалібруванні; у ситуаціях із високими наслідками зберігається потреба в людському нагляді та можливості апеляції [3–7]. Таке балансування відповідає практиці гібридних моделей, де автоматизовані процедури поєднуються з людським контролем якості [8].

Висновки. Запропонований гібридний протокол оцінювання говоріння із застосуванням ШІ демонструє узгодженість із чинними підходами до організації мовної підготовки та практиками забезпечення якості у військовій освіті та підготовці. Поєднання автоматизованого аналізу з обов’язковим людським наглядом має потенціал підтримувати некомпенсаторну логіку підсумкових рішень, підвищувати відтворюваність і прозорість процедур, спрощувати аудит і апеляції, а також створювати умови для масштабування перевірок і регулярного надання змістовного зворотного зв’язку впродовж навчального циклу. Водночас зберігаються обмеження, що потребують постійної уваги: чутливість до якості аудіозаписів та каналу зв’язку, ризики упередженості щодо варіантів вимови, необхідність періодичного перекалібрування і чітких правил збереження й використання даних.

У подальшому перспективними вбачаються багатоцентрові дослідження на базі військових центрів мовної підготовки з порівнянням «людина↔людина» та «алгоритм↔людина» на рівні завдань і підсумкових

рішень; валідація прив’язки обчислюваних індикаторів (плавність, просодика, точність і діапазон, зв’язність, відповідність завданню) до дескрипторів і рубрик; систематичні аудити справедливості рішень з урахуванням особливостей вимови, умов запису та технічних перешкод; емпірична оптимізація критеріїв людського втручання з огляду на баланс ризику та ресурсних витрат; розроблення пакетів калібрування для екзаменаторів і алгоритмів (еталонні аудіозразки, узгоджені рубрики, кейси рішень); опрацювання форматів пояснюваного зворотного зв’язку для тих, кого тестують, і екзаменаторів; дослідження інтеграції з LMS/ADL та її впливу на частоту формувального оцінювання і мотиваційні чинники; розроблення типових шаблонів управління ризиками й технічної документації; порівняльні дослідження аналогічних практик у країнах-партнерах і оцінювання ефективності витрат у процесі масштабування.

Список використаних джерел

1. Міністерство оборони України. Основні засади мовної підготовки особового складу у системі МО України. Київ : МОУ, 2019. 34 с. URL: https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf (дата звернення: 05.09.2025).
2. North Atlantic Treaty Organization Standardization Office. ATrainP-5 (Ed. A, Ver. 2): Language Proficiency Levels (STANAG 6001 Edition 5). Brussels : NSO, 2016. URL: https://natobilc.org/wp-content/uploads/2024/11/ATrainP-5-EDA-V2-E.pdf (дата звернення: 05.09.2025).
3. Bureau for International Language Coordination (BILC). *Best Practices in STANAG 6001 Testing*. BILC, 2025. 13 с. URL: https://natobilc.org/wp-content/uploads/2025/08/Best_practices_in_stanag_6001_testing_august_2025-upd.pdf.pdf (дата звернення: 05.09.2025).
4. Міністерство оборони України. Методичні рекомендації з проведення мовного тестування у системі Міністерства оборони України. Київ : МОУ, 2019. 18 с. URL: https://nuou.org.ua/assets/documents/met-rek-mt.pdf (дата звернення: 05.09.2025).
5. Bureau for International Language Coordination (BILC). *Guidelines for Establishing National STANAG 6001 Testing Teams*. BILC, 2020. 3 с. URL: https://natobilc.org/wp-content/uploads/2024/11/Guidelines-for-Establishing-National-STANAG-6001-Testing-Teams.pdf (дата звернення: 05.09.2025).
6. Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського парламенту і Ради від 13 червня 2024 р., яким встановлено гармонізовані правила щодо штучного інтелекту (Artificial Intelligence Act). *Офіційний журнал Європейського Союзу*, 12.07.2024. 144 с. URL: http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj (дата звернення: 05.09.2025).
7. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris : UNESCO, 2023. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693 (дата звернення: 05.09.2025).
8. ETS. Reliability and Comparability of TOEFL iBT® Scores. TOEFL iBT Research Insight Series, Vol. 2 (S1V3). Princeton, NJ : ETS, 2024. URL:

https://www.ets.org/pdfs/toefl/toefl-ibt-insight-s1v3.pdf (дата звернення: 05.09.2025).

9. American Educational Research Association; American Psychological Association; National Council on Measurement in Education. *Standards for Educational and Psychological Testing*. Washington, DC : AERA, 2014. URL: https://www.aera.net/publications/books/standards-for-educational-psychological-testing-2014-edition (дата звернення: 05.09.2025).

10. NATO DEEP eAcademy. *Education & Training Portfolio 2025*. Brussels : NATO DEEP eAcademy, 2025. [Електронний ресурс]. URL: https://deepportal.hq.nato.int/eacademy/wp-content/uploads/2025/02/01-NATO-DEEP-eAcademy-Education-Training-Portfolio-2025.pdf (дата звернення: 05.09.2025).

Тепляшин В.П.
Національний університету оборони України

ВПЛИВ ДОКТРИНАЛЬНОЇ БАЗИ НА РОЗВИТОК ФОРМ (СПОСОБІВ) ЗАСТОСУВАННЯ ІНШИХ СКЛАДОВИХ СИЛ ОБОРОНИ В ОПЕРАЦІЇ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Результати аналізу основних досліджень і публікацій вказує на існування двох основних підходів, що лежать в основі загального розвитку форм і способів застосування збройних сил (інших складових сил безпеки й оборони):

перший підхід – полягає у залежності (взаємозв'язку) розвитку форм і способів ведення збройної боротьби від розвитку засобів ведення збройної боротьби (розвитку ОВТ);

другий – безпосередньо спирається на основні тенденції розвитку форм і способів ведення збройної боротьби.

Водночас, висновки з досвіду виконання завдань у ході відсічі збройної агресії свідчать про вплив на розвиток форм і способів застосування нормативно-правових (організаційно-розпорядчих) актів, в системах ІССО. Таким прикладом є положення Закону України "Про розвідку" від 17 вересня 2020 № 912-IX. Частиною другою статті 27 зазначеного Закону України визначено, що в особливий період, під час дії воєнного стану, антитерористичної операції або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, на тимчасово окупованій території або території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, у районах бойових дій та зонах безпеки, прилеглих до цих районів, розвідувальні органи можуть проводити спеціальні розвідувальні операції.

В той же час, положення Тимчасової доктрини "Застосування Сил оборони України" (наказ Головнокомандувача ЗС України від 10.07.2025 № 330) не дають відповіді щодо фактичної ролі та місця спеціальної розвідувальної операції в Системі застосування сил оборони України.

З метою формування поглядів на роль та місце спеціальної розвідувальної

операції доцільно розглянути її через Систему застосування сил оборони (затверджена Головнокомандувачем ЗС України 28.03.2024).

Таким чином, за ознаками умов та характеристик, що визначені положеннями Закону України "Про розвідку" спеціальну розвідувальну операцію доцільно віднести до специфічних дій, що проводяться розвідувальними органами у на стратегічному та оперативному рівнях.

Ткаченко Наталія
Національний університет оборони України

CURRENT ISSUES IN MILITARY LEADER PREPARATION

Problem statement

In the context of repelling the large-scale invasion of Russian forces, the preparation of military leaders at all levels is an extremely urgent matter. It is precisely thanks to genuine military leaders at both the tactical and operational levels that the Defense Forces have been able to restrain Russian aggression for more than three years. Unfortunately, at the beginning of this invasion, there was a shortage of military leaders, and this situation often led to the disruption of approved plans, failure to accomplish missions, or only partial execution of assigned tasks.

This problem must be addressed, first, through development (transformation) within the system of military leader preparation, and second, through encouraging and motivating leaders to engage in constant self-improvement of their professional qualities. These qualities will significantly enhance the level of critical thinking and enable them to make timely and necessary decisions.

Main content

The issue of leadership is one of the most debated topics both in our society and abroad.

Let us consider the essence of the concept of a military leader. In the publication by L. Miller and L. Vakvitz it is noted that: "At the highest level, tasks shift away from perfectly executed campaigns and missions developed by others, toward identifying challenges, providing assessments, and supporting decision-making by military leaders at all levels. It is no longer sufficient simply to understand what is being done, why, and how. The new goal is to integrate professional experience, the competence of critical thinking, and deep awareness to determine what can or should be done based on careful analysis and rational recommendations supported by reason and evidence" [1, p. 58].

A military leader is a manager within the military command system who defines strategy (or tactics) for its components, as well as its mission, vision, and goals [2, p. 247].

When speaking about leadership, many specialists tend to emphasize the development of competencies and skills, neglecting the cultivation of character traits (virtues), which in fact shape a true leader. Researchers from Ivey Business School argue that people can develop their leadership virtues, and leadership is not a trait we are born with, but one that can be cultivated and nurtured [3].

Moreover, any individual, regardless of rank or position, can potentially be a leader. Leadership can be learned. This is confirmed by a statement made at the World Economic Forum in Davos, where a CEO noted that: “In leadership, 24% are innate traits, while 76% can be learned and developed” [4].

To explore the directions of military leader development (transformation), let us outline the key skills they must possess.

An effective strategic military leader should demonstrate the following qualities:

- psychological resilience and endurance;
- high intellect;
- readiness to make timely decisions and take risks;
- ability to forecast in the medium- and long-term perspective (capacity to formulate a “vision” of the future);
- above-average level of activity;
- ability to ensure purposeful activity of the subordinate organizational structure;
- critical thinking, including in rapidly changing environments;
- ability for continuous self-improvement and learning.

Based on the above qualities, the main directions for the development (transformation) of a military leader should be:

- vision building – the leader must have a clear and comprehensible vision of the future, understandable to subordinates and giving meaning to their efforts;
- strategic thinking – the leader must be able to solve complex strategic problems and anticipate alternative strategies in the medium- and long-term perspective;
- decisiveness – the leader must be determined and prepared to make difficult decisions to achieve strategic objectives, defined goals, and tasks;
- communication – the leader must be an effective communicator, capable of building and maintaining strategic communications between superiors and subordinates;
- motivation – the leader must be able to motivate and inspire subordinates by personal example to achieve set goals;
- driving change for results – change is an essential component of leader preparation. The military leader must be ready to implement reforms aimed at achieving results, which may include revising strategies, restructuring organizations, introducing new technologies, and other initiatives.

Military leader preparation must be result-oriented and require the ability to perform the following core measures:

- needs analysis, assessing requirements before implementing changes;
- planning, careful planning of reforms and defining concrete steps for achieving results;
- involvement of subordinates (colleagues), taking their opinions into account during final decision-making, ensuring the team is actively included in the decision-making and implementation process;
- ongoing monitoring and evaluation, tracking and assessing outcomes of

changes and adjusting strategy as necessary.

Conclusions

This report outlines the key considerations regarding current issues in military leader preparation.

The main conclusions are as follows:

- the decisive role in military leader preparation lies in the fact that a military leader plays a key role in developing and maintaining strategies aimed at achieving results. They must define vision and goals and direct subordinates toward their accomplishment.

- military leader preparation must be focused on producing new results (or improving existing ones) and determined by the requirement that changes in the military sphere should achieve concrete outcomes, such as strengthening defense capability, ensuring national security, or accomplishing other military tasks. These changes, based on long-term forecasting, may include modernization of the Armed Forces or their components, adaptation to new threats, or the development of new military doctrines, concepts, and strategies.

References:

1. Field Manual No. 6–22 «Leader Development», June 2015.

2. Miller, Larry D. and Wackwitz, Laura A. Writing, Integrity, and National Security.

3. Journal of Scientific Papers "Social Development and Security", Vol. 13, No. 5, – 2023 ISSN 2522-9842. Стратегічний лідер та його "червона команда" у військовій сфері: особливості його місії.

4. URL: https://uculeadership.com.ua/knowledgebase/liderstvo-na-poli-boyu-doslidzhennya-vijskovogo-liderstva-v-ukrayini.

5. URL: https://uculeadership.com.ua/knowledgebase/kontseptsiya-leadership-based-on-character-yaki-chesnoty-potribni-lideram-sogodni.

Хмуровська Марія
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Мостовий Андрій
доктор філософії з безпеки державного кордону
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

МОДЕЛЮВАННЯ СИТУАЦІЙ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску через державний

кордон є важливим компонентом їхньої фахової підготовки до виконання ними завдань оперативно-службової діяльності.

Професійна готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску через державний кордон - це сукупність якостей, фахових знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективну професійну діяльність в умовах раптової зміни обстановки в пункті пропуску через державний кордон, які характеризуються порушеннями законодавства та можуть призвести до людських і матеріальних втрат [1].

Структуру цієї готовності становить єдність трьох компонентів: особистісного (визначає мету, характер діяльності офіцера-прикордонника та охоплює систему мотивів, інтересів, пов'язаних зі сферою діяльності офіцера-прикордонника з локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску через державний кордон), когнітивного (система знань про класифікацію нестандартних ситуацій, організацію та проведення локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску через Державний кордон; принципи, способи і порядок організації діяльності під час загострення воєнно-політичної обстановки; правила та процедури застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї відповідно до чинного законодавства і відомчих інструкцій) та діяльнісного (уміння швидко оцінювати рівень небезпеки ситуації, реагувати на неї та приймати правильні рішення щодо локалізації нестандартних ситуацій з застосуванням заходів фізичного впливу до порушників Державного кордону метою припинення правопорушення та їх затримання; для захисту громадян (самозахисту) від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю тощо) [2].

Сформованість у курсантів професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску через державний кордон слід оцінювати за трьома критеріями: особистісно-мотиваційним (розуміння важливості професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску через державний кордон ; зацікавленість у набутті знань про особливості локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску через державний кордон; професійно важливі якості, необхідні для локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску тощо), когнітивно-інформаційним (розуміння особливостей локалізації нестандартних ситуацій; уявлення про теорію і практику локалізації нестандартних ситуацій; знання правил, процедур і заходів фізичного впливу при локалізації нестандартних ситуацій відповідно до чинного законодавства та відомчих інструкцій тощо) і діяльнісно-результативним (уміння швидко оцінювати рівень небезпеки ситуації, реагувати на неї та приймати правильні рішення щодо її локалізації; уміння застосовувати заходи фізичного впливу (зброю); здатність здійснювати комунікацію під час виникнення нестандартних ситуацій у пункті пропуску через Державний кордон тощо).

Показниками цих критеріїв є індикатори, які діагностуються та дозволяють отримати кількісні параметри щодо сформованості професійно важливих якостей, знань, умінь і навичок - складників професійної готовності

майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску через державний кордон [3].

Для результативного формування в майбутніх офіцерів-прикордонників професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій важливе значення мають такі педагогічні умови: розвиток мотивації до вивчення алгоритму дій посадових осіб в пункті пропуску при локалізації нестандартних ситуацій демонстрація суспільної важливості діяльності прикордонників; стимулювання курсантів на прикладі позитивних дій прикордонників на державному кордоні до самостійного планування майбутньої професійної діяльності на основі цілей і перспектив); збагачення змісту навчальних дисциплін прикладами нестандартних ситуацій з урахуванням системного аналізу обстановки на кордоні (доповнення програми з відповідних навчальних дисциплін, де акцентовано увагу на питаннях, що стосуються особливостей локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску через державний кордон); використання активних методів у навчанні курсантів приймати рішення для локалізації нестандартних ситуацій застосування імітаційних активних методів навчання - аналізу конкретних ситуацій, виконання завдань із локалізації нестандартних ситуацій, ділових і рольових ігор, спрямованих на розвиток професійного мислення курсантів, відпрацювання вмінь приймати рішення); розширення практико-орієнтованої навчальної діяльності курсантів та розвиток культури спілкування з іноземними громадянами (закріплення одержаних знань, умінь і навичок, отриманих при вивченні теоретичного матеріалу з проблем локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску, а також набуття практичних навичок виконання професійних обов’язків).

Системне й комплексне впровадження зазначених педагогічних умов забезпечує модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску через держаний кордон, що містить концептуальний, організаційно-методичний і результативно-оцінний блоки, які в сукупності відображають особливості формування професійної готовності [4]. Модель передбачає організацію педагогічних дій упродовж трьох етапів: мотиваційно-пізнавального, організаційно-діяльнісного й аналітично-оцінного.

Список використаних джерел:

1. Сутність готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до вирішення нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / Ольга Василівна Лемешко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки / голов. ред. О. В. Діденко. - Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. - № 2. - С. 154-163.

2. Професійна компетентність як складова готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / О. В. Лемешко // Військова освіта : зб. наук. праць Нац. у-ту оборони України ім. І. Черняховського / голов. ред. В. І. Осьодло. - К.: НУОУ, 2016. - № 1(33). - С. 179-184.

3. Критерії, показники та рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон / Ольга Лемешко // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / голов. ред. І. М. Шоробура. - Хмельницький : П Мошак М. І., 2016. - Вип. 21. - С. 75-79.

4. Модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон / Ольга Лемешко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки / голов. ред. О. В. Діденко. - Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. - № 1(8). - С. 148-159.

Хоптій О.В.
Національний університет оборони України

ВИМОГИ ЯКІ ВИСУВАЮТЬСЯ ДО СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ІНЖЕНЕРНИХ ЗАГОРОДЖЕНЬ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Інженерні загородження є невід'ємною частиною оборонних і наступальних операцій. Сьогодні стає критично важливо мати засоби, що відповідають сучасним вимогам: швидко, надійно, з мінімальним ризиком для особового складу та максимально ефективно виконати поставлене завдання щодо подолання загороджень.

Досвід застосування підрозділів інженерних військ в операціях (бойових діях) показав, що найбільшими викликами на фронті є: велика щільність і глибока ешелонованість загороджень, використання комбінованих типів загороджень та їх неоднорідність, погодні та географічні умови, обмежені ресурси та ризик надмірних втрат.

Основними вимогами до сучасних засобів подолання загороджень враховуючи вище перелічені виклики можуть бути наступні.

1. Швидкість та оперативність. Засоби пророоблення проходів мають виконувати завдання максимально швидко щоб мінімізувати перебування в зоні ризику.

2. Безпека особового складу. Броньована техніка та дистанційне керування мінімізує контакт людини з мінно-вибуховими загрозами.

3. Універсальність. Можливість адаптації до різних типів (часто комбінованих) загороджень. Модулі, які можна змінювати чи комбінувати в залежності від поставленого завдання.

4. Надійність в різних умовах роботи. Робота в мороз, спеку, підвищеній вологості, пилюці, в умовах болотистої місцевості та можливість ремонту в стаціонарних і польових умовах.

5. Якість виконання завдань. Висока ймовірність знищення чи деактивації мін без необхідності повторних проходів, мінімізація залишкових загроз.

6. Масштабованість та прохідність. Можливість створення проходу, достатнього для проходу техніки, або розширення ширини пророблено проходу.

7. Дистанційне та автоматизоване управління. Використання роботів, дистанційно керованих пристроїв, мінімізація роботи саперів безпосередньо.

8. Інтеграція з іншими складовими бойових дій. Тісна взаємодія із засобами спостереження, артилерією, авіацією, подолання тільки після вогневого придушення та маскування, планування маршрутів руху з урахуванням інформації від розвідувальних органів.

9. Доступність логістики та ремонту. Запчастини, обслуговування, ремонт у польових умовах, мобільність, можливість транспортування по дорогах з обмеженою інфраструктурою.

Сучасні засоби подолання інженерних загороджень мають бути швидкими, захищеними, універсальними і надійними з можливістю роботи в умовах під обстрілом і з обмеженими ресурсами. Проте, досвід відсічі широкомасштабного вторгнення показує, що без належної підготовки, розвідки і підтримки, навіть технічно хороші засоби, можуть виявитись недостатньо ефективними. Необхідно продовжувати розвиток української інженерної техніки із впровадженням кращих світових практик, але з адаптацією під умови українського фронту.

Hryzo Andrii
PhD in Engineering, Associate Professor
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University
Kostyria Oleksandr
Doctor of Technical Sciences, Professor
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University
Trofymov Ivan
PhD in Engineering, Senior Researcher
Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University

EXPERIENCE IN IMPLEMENTING AN INNOVATIVE PROJECT IN THE PRACTICAL TRAINING OF RADIO ENGINEERING TROOPS SPECIALISTS

Statement of the problem. Since the beginning of the large-scale russian-Ukrainian war the radio engineering troops of the Ukrainian Air Force have been under constant enemy fire [1, 2]. One of the most vulnerable and at the same time critically important elements of the combat order of the radio engineering troops remains radars which the enemy tries to disable using a wide range of air attack means. A systematic analysis of the enemy using strike and reconnaissance unmanned aerial vehicles (UAVs) indicates their comprehensive and interrelated use.

It provides for the integration of reconnaissance, situation assessment and decision-making processes regarding fire damage within a single command post which is characteristic of reconnaissance and strike complexes [1 – 3]. The enemy widely uses UAVs such as “Zala 421-16E2”, “Supercam S350” and “Orlan-10” as sources of reconnaissance information while direct fire damage is carried out by tactical-level strike UAVs such as “Lancet” and “Kub”. This nature of threats not only complicates ensuring the survivability of radars but also necessitates targeted training and education of personnel in order to detect and respond effectively to the actions of enemy reconnaissance and strike complexes in a timely manner. However, the use of real UAVs during training exercises is economically burdensome and not always possible on a scale sufficient to develop the necessary skills.

This creates a scientific and practical problem which consists in finding and implementing innovative training technologies capable of reliably simulating enemy actions, recreating scenarios for the use of modern air attack weapons and ensuring effective training of combat crews without excessive material and time costs. Thus, it becomes relevant to develop new approaches to the training of radio engineering troops using simulation technologies to recreate various combat situations.

Presentation of the main material.

The experience of training radio engineering troops specialists at the faculty of the radio engineering troops of the Air Defence of the Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University demonstrates the high effectiveness of using simulators of signal and interference environments [4, 5]. This approach allows creating psychologically realistic combat conditions, repeatedly recreating critical situations, practising various courses of action and choosing the most appropriate solutions. The use of simulation technologies provides significant savings in financial, time and material resources, as it does not require the use of real weapons and military equipment.

In this context, it was decided to extend this approach to the training of combat personnel, such as operators of UAVs direction finding equipment [6]. To this end, the research laboratory of faculty with the involvement of students who are members of the military-scientific club has developed a software and hardware complex for simulating the radiation of control channels and video information transmission from UAVs.

An important organisational aspect was that the development was carried out in the format of an innovative project which made it possible to avoid excessive regulation and bureaucratic procedures inherent in traditional scientific and technical activities in higher military education institutions. This approach ensured the efficient completion of tasks, flexible organisation of scientific and technical creativity among higher education students and rapid implementation of results in the educational process.

During the implementation of the complex, cooperation was established between the research laboratory and the department of the radio engineering tactics of the faculty of the radio engineering Air Defence Forces within which an analysis of the plan for conducting tactical and drill exercises was carried out and tactical episodes were identified which were supplemented by the use of UAV radiation

simulators.

The use of simulation tools was coordinated in terms of concept and timing with the overall tactical training situation. This allowed for the organic integration of the simulator into the educational process, ensuring its compliance with educational and methodological requirements and practical training tasks.

Thus the project was implemented using innovative training technology that integrates the capabilities of simulation tools, software and hardware solutions and tactical training methods into the educational process for the radio engineering troops specialists. This made it possible to create realistic conditions for professional activity without using expensive equipment and to ensure the repeated reproduction of various training scenarios.

A separate factor contributing to the effectiveness was the active involvement of higher education students – members of the military-scientific club who are also direct participants in the educational process. For them, learning and acquiring practical skills is the main task and participation in project work has created unique opportunities to combine theoretical knowledge with practice. This contributed to the development of future officers of competencies in engineering creativity, research activities and teamwork which improves the quality of their professional training.

The developed simulator is an innovative training tool that combines the principles of modern SDR (Software-Defined Radio) technology with a modular hardware design. The main signal source is the HackRF ONE device which allows generating signals of various types in a wide frequency range (1-6000 MHz) and provides flexible software configuration. This simulates the radiation of onboard systems in the 100-4000 MHz frequency range which fully covers the modern range of UAVs. It should be noted that the capabilities of this device are quite extensive in particular it can be used to generate and process complex signal types [7 – 9].

The device is built according to the "low-power exciter – power amplifier" scheme. The use of COTS (Commercial Off-The-Shelf) technologies made it possible to significantly reduce development time and lower the cost of the product. At the same time the modular structure ensures ease of modernisation, adaptability to new tasks and scalability.

The application of the developed innovative training technology using a simulator in the process of conducting tactical and drill training allows:

– create realistic conditions for combat missions by radio engineering troops taking into account the impact of UAVs;

– practise practical actions for locating and identifying UAVs even when information is incomplete;

– develop cognitive and communication skills in higher education students (decision-making, interaction in combat service calculations, reporting on the situation);

– ensure multiple replay of training scenarios which is impossible when using real UAVs;

– significantly reduce the expenditure of time, funds and military equipment resources which is critical in wartime.

Conclusions. The created UAVs radiation simulator and the methodology for

its use were tested during classes with cadets and students of the faculty of the radio engineering troops of the Air Defence. The practice of conducting tactical and drill training with higher education students has confirmed the feasibility of this approach: the developed complex allows for the high-quality formation of professional skills of UAV operators and the creation of conditions that are as close as possible to combat conditions while keeping the expenditure of resources and equipment to a minimum.

Prospects for further research. In the future, it is planned to conduct a pedagogical experiment using the developed innovative training technology with the use of a UAV radiation simulator and to evaluate its effectiveness.

References:

1. Trofymov I., Khudov H., Biletskyi S., Hryzo A., Hladishchuk O. Peculiarities of the using radio engineering troops of the Air Forces of The Armed Forces of Ukraine during the Russian-Ukrainian war. Science and Technology of the Air Force of Ukraine. 2024. № 2(55). P. 76-85. https://doi.org/10.30748/nitps.2024.55.08.
2. Hryzo, A., Kostyria, O., & Trofymov, I. (2025). Russo-ukrainian war as a catalyst for changes in the European Air and Missile Defense system: from American support to strategic autonomy. International Scientific Journal "Military Science", № 3(2), P. 56-77. https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.2.5.
3. Hryzo A., Kostyria O., Lisohorskyi B., Tkachenko V. Analysis of characteristics and application efficiency evaluation of fire damage potential means to air defense system elements in the Russian-Ukrainian war. Science and Technology of the Air Force of Ukraine. 2023. № 1 (50). P. 70-81. https://doi.org/10.30748/ nitps.2023.50.08.
4. Kostyria O., Hryzo A., Fedorov A., Romanov Yu. The experience in creating simulators of the interference environment for operators training of radars with meter and decimeter wave ranges. Systems of Arms and Military Equipment. 2022. № 2 (70). P. 46-55. https://doi.org/10.30748/soivt.2022.70.06.
5. Hryzo A., Kostyria O., Kovalevskiy S., Ushakov S. Implementation of the andragogic approach when conducting advanced training and retraining courses for officers of radio engineering specialty called up for mobilization. Systems of Arms and Military Equipment. 2023. № 1 (73). P. 96-105. https://doi.org/10.30748/soivt. 2023.73.11.
6. Hryzo A., Kostyria O., Dodukh O. Device for finding radiation of unmanned aerial vehicles with improved directional characteristics. Systems of Arms and Military Equipment. 2024. № 1 (77). P. 7-15. https://doi.org/10.30748/soivt.2024.77.01.
7. Kostyria, O. O., Hryzo A. A., Khudov, H. V., Dodukh, O. M., & Lisohorskyi B. A. (2024). Two-fragment non-linear-frequency modulated signals with roots of quadratic and linear laws frequency changes. Radio Electronics, Computer Science, Control, (1), 17. https://doi.org/10.15588/1607-3274-2024-1-2.
8. Kostyria, O. O., Hryzo A. A., Khudov, H. V., Dodukh, O. M., & Solomonenko, Y. S. (2024). Mathematical model of current time of signal from serial combination linear-frequency and quadratically modulated fragments . Radio

Electronics, Computer Science, Control, № (2), 24. https://doi.org/10.15588/1607-3274-2024-2-3.

9. Hryzo A. A. ., Kostyria, O. O. ., Fedorov, A. V., Lukianchykov A. A., & Biernik , Y. V. . (2025). Assessment of the quality of detection of a radar signal with nonlinear frequency modulation in the presence of a non-stationary interfering background. Radio Electronics, Computer Science, Control, № (1), P. 18–29. https://doi.org/10.15588/1607-3274-2025-1-2.

Янков Михайло
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Горбачов Олександр
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Неділько Андрій
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРИКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛАХ

Аналіз галузевих наказів, нормативно-правових актів та інструкцій, аналізів ведення бойових дій, новітніх досліджень і наукових публікацій, а також навчальних посібників і програм підготовки персоналу в різних країнах світу свідчить про високу актуальність питання оптимізації системи професійної підготовки особового складу Державної прикордонної служби України (ДПСУ) відповідно до стандартів НАТО. Освітня модель НАТО у цьому контексті базується на двох ключових напрямах: тактика і вогневий контакт. Зважаючи на це, система професійної підготовки персоналу ДПСУ містить аналогічні напрямки у вигляді дисциплін, які за змістовними характеристиками узгоджуються зі стандартами НАТО. Серед них варто виділити тактико-спеціальну підготовку як базу та тактико-вогневу підготовку як логічне продовження з бойовою стрільбою. Дані освітні компоненти є комплексною складовою блоку спеціальних навчальних дисциплін, що забезпечують професійну спрямованість освітнього процесу особового складу ДПСУ. Це обумовлено специфікою їхніх оперативно-службових і службово-бойових завдань, які виконуються в межах охорони державного кордону та забезпечення національної безпеки [1,2].

Сучасні реалії охорони державного кордону, зокрема бойові дії, спрямовані на протидію вторгненню рф на територію України, висувають нові вимоги до освіти у правоохоронній і військовій сферах. Тактико-спеціальна підготовка в прикордонних підрозділах є однією з ключових дисциплін, яка сприяє формуванню у військовослужбовців необхідних навичок для виконання оперативно-службових і бойових завдань. Водночас її викладання

супроводжується низкою актуальних проблем:

Зміна характеру загроз на державному кордоні. Зростання транскордонної злочинності, незаконної міграції, контрабанди, терористичних загроз та умов війни вимагає підготовки військовослужбовців до дій в умовах гібридних загроз та нестандартних тактичних ситуацій.

Недостатня практична спрямованість навчання. У ряді випадків домінує теоретична складова, що знижує ефективність підготовки. Потрібно збільшення частки навчань та тренувань, максимально наближених до реальних умов служби на кордоні та в районах ведення бойових дій, які значно змінилися із застосуванням новітніх засобів ураження (FPV дрони тощо). Системність підготовки від індивідуальних навичок до дій у складі малих груп на фоні конкретної тактичної обстановки а не обстрактно.

Особливості оперативно-службової і бойової діяльності прикордонних підрозділів. Прикордонники змушені вести спостереження та патрулювання у складних природних умовах: на морських, річкових і гірських ділянках тощо. Необхідні навички практичних дій у складі малих груп: патрулювання, розвідувальн-пошукові заходи та при веденні бойових дій у складі бойових (тактичних) розрахунків і зведених підрозділах.

Застосування сучасних технологій. Імітаційні засоби стрільби та ураження, світлошумові засоби імітаціїї розривів є важливим напрямом використання у поєднанні з безпілотними літальними апаратами, тепловізорами, системами супутникового моніторингу та зв'язку у тому числі із застосування віртуальних технологій, тощо. Особовий склад має бути готовий до інтеграції традиційних тактичних прийомів із сучасними засобами розвідки та спостереження, управління і корегування вогню в любій обстановці, тощо.

Формування універсальних компетенцій військовослужбовця-прикордонника. Служба на кордоні потребує універсальної підготовки: вміння діяти в умовах обмежених ресурсів та ізоляції, володіння навичками виживання, надання першої допомоги, інженерного забезпечення та топографії [4,6].

Кадрові та методичні проблеми. Викладачів із практичним досвідом оперативно-службової та бойової служби на кордоні достатньо. Але досвід часто не узгоджується до єдиної методології викладання, в результаті чого одне і теж питання тлумачиться по різному. Необхідно вдосконалювати методологію і навчально-методичну базу, запроваджувати регіонально адаптовані програми навчання до конкретних умов виконання завдань [3].

Психологічна підготовка. Служба на кордоні потребує високого рівня самодисципліни, психологічної стійкості, уміння швидко приймати рішення. Важливо формувати лідерські якості, почуття обов'язку, відповідальності за безпеку держави та готовність до дій в екстремальних умовах [5,8].

Міжнародне співробітництво. Вивчення досвіду охорони кордонів в інших країнах (наприклад США, Великобританії та країн учасниць НАТО) є перспективним напрямом. Спільні навчання та обмін досвідом дозволяють підвищити рівень тактико-спеціальної підготовки як особового складу так і викладацького (інструкторського) складу [7- 10].

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Тактико-спеціальна підготовка у прикордонних підрозділах має бути орієнтована на сучасні загрози, поєднувати класичні та інноваційні методи, і мати яскраво виражений практико-орієнтований характер. Тільки в цьому випадку можна забезпечити готовність військовослужбовців до ефективних дій на державному кордоні. З огляду на досвід європейських країн, Сполучених Штатів Америки та Північноатлантичного альянсу, ми обираємо підхід до підготовки, заснований на моделі, яка враховує дії на конкретній тактичній обстановці (засідка, атаки\рейди, маневри, обхід тощо) на тлі службово-прикладної підготовки відповідно до Курсів стрільб 2016 року де комплексно застосовуються методи навчання із застосуванням страйкбольного обладнання як база із послідуючим вдосконалення з бойовою стрільбою по різноманітним мішеням на фоні конкретної тактичної обстановки.

Список використаних джерел:

1. Аналітичні зведення: (дата звернення: 10.08.2024)
2. ВП 7-00(162)03.01 Інформаційний бюлетень Вивченних уроків Ч-І (за січень -березень 2021 р) ВП-7-0016203.01-Вивчення-уроків-Ч-І-13.04.21.pdf.
3. ВП 7-00(162)03.02Інформаційний бюлетень Вивченних уроків Ч-ІІ (за квітень-червень 2021 р) ВП-7-0016203.02-ШОК-ІБ-ВВД-ЗСУ-Ч-ІІ.pdf.
4. ТКП 7-00(162)01.01 Збірник вивчених уроків бойового досвіду Ч-І (за бойовим досвідом отриманим в Операції об'єднаних сил (раніше АТО) на території Донецької та Луганської областей) Начальнику відділу ВСП штабу АТО.
5. ТКП 7-00(162)01.02 Збірник вивчених уроків бойового досвіду Ч-ІІ (за бойовим досвідом отриманим в Операції об'єднаних сил (раніше АТО) на території Донецької та Луганської областей) ТКП-7-0016201.02-Збірник-вивчених-уроків-бойового-досвіду-Ч-ІІ.pdf.
6. ТКП 7-00(162)01.02 Збірник «Вивчених уроків бойового досвіду частина 2» ТКП-7-0016201.pdf.
7. ТКП 7-00(162)01.03 Збірник вивчених уроків бойового досвіду Ч-ІІІ (за бойовим досвідом отриманим в Операції об'єднаних сил (раніше АТО) на території Донецької та Луганської областей) ТКП-7-0016201.03-Збірник-вивчених-уроків-бойового-досвіду-Ч-ІІІ.pdf.
8. ТКП 7-00(162)01.04 Збірник вивчених уроків бойового досвіду Ч-ІV (за бойовим досвідом отриманим в Операції об'єднаних сил (раніше АТО) на території Донецької та Луганської областей) Начальнику відділу ВСП штабу АТО.
9. ТКИ 7-00(162)01.05 Збірник «Вивчених уроків бойового досвіду частина 5» ТКП-7-0016201.05-Збірник-вивчених-уроків-бойового-досвіду-Ч-V.pdf.
10. СБП 3-(01,02,04).58(59) Бойовий статут механізованих танкових військ Сухопутних військ Збройних сил України. Частина ІІІ. (взвод, відділення, екіпаж). 2016. (зі змінами та доповненнями від 11.11.2017 №567; від

29.03.2018 №185, 02.08.2018 №454; від 18.03.2019 №140; від 05.03.2023 №253, 04.10.2023 №628од.) 2_СБП-3-010204.5859-БС-МТВ-Ч-ІІІ-В_ВІД_Е.pdf.

11. Гайдученко П.Л., Гайдученко Р.Л. Тактико-спеціальна підготовка (фундаментальні основи). Київ 2023. – 154 с. taktiko-spetsialna-pidgotovka.pdf.

12. Організація підготовки військовослужбовців за армійською бойовою системою. Методичні рекомендації. О.В. Гуляк. м. Одеса. 2022. ВП-7-007201.01-Організація-підготовки-військовослужбовців-за-БАрС.pdf.

13. Збірник стандартів психологічної підготовки у Збройних Силах України: метод. посіб. / За редакцією генерал-майора В. Клочкова – К.: НДЦ ГП ЗС України, 2023. – 337 с.

14. ВКДП 7(3)-00(01).01 Керівництво «Дії в урбанізованій місцевості» (за досвідом проведення ООС (раніше АТО). Центр оперативних стандартів і методики підготовки ЗСУ спільно з головним управлінням підготовки ЗСУ. 2019. Dii V Urban Mistzevosti | PDF .

15. Ларсен Е. Крістофер. Тактика легкої піхоти для дій малих груп. / Крістофер Е. Ларсен. – Київ:вид. «КНТ», 2022 – 248 с.

16. Основи виживання у бойових умовах: навчально-методичний посібник / А. В. Луньков, В. А. Ожаревський І. В. Польцев. - Київ: “Центр учбової літератури“, 2023. - 230 с.

17. Підручник рейнджера. – Київ: Вид. «КНТ», 2022. – 360с.

18. Ближній бій. Місто, забудова, вулиця. Уроки битви та вправи. — Київ: Вид. «Центр учбової літератури», 2023. — 300 с.

Ярмолович Оксана
доцент, кандидат педагогічних наук,
Військової академії (м.Одеса)
Лебедєва Олена
Військової академії (м.Одеса)
Боросяну Крістіан
Військової академії (м.Одеса)

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Навчальний процес у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) формується за чіткою системою планування, реалізації та контролю освітніх і наукових компонентів, які спрямовані на реалізацію змісту професійної освіти відповідно до прийнятих стандартів та нормативних документів. Проведення науково-дослідницької діяльності (НДД) в навчальному військовому закладі важливо, оскільки вона виступає тією складовою, що забезпечує перехід від теоретичного сприймання знань до їх практичного застосування. Організація НДД в ВВНЗ регламентується низкою нормативно-правових документів Міністерства оборони України (МОУ).

Наказ МОУ № 120 від 15.02.2024 “Про затвердження Положення про

особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах …” передбачає інтеграцію навчальної, практичної та дослідницької роботи, з методичним супроводом та оцінюванням в освітній процес. В даному Наказі вказується організація планування складових процесу НДД і його результатів: наукові завдання, плани опрацювання інформаційного матеріалу, практичний матеріал дослідження, проекти і проектна діяльність, участь в наукових гуртках, виступи на конференціях, круглих столах, тощо. Вся ця робота має вести до набування курсантами/слухачами навичок наукового мислення, планування та проведення досліджень, оформлення і представлення результатів практичної роботи. Підготовка до практичного втілення набутих знань, навичок, умінь є головною метою ВВНЗ. Але без наукової рефлексії практична діяльність, зокрема підготовка до неї може бути менш ефективною. Теоретичні знання, практика, а потім їх аналіз через дослідницьку діяльність — це ідеальна послідовність, яка закріплена в нормативних актах, таких як вище вказаний Наказ МОУ № 120/2024 [1].

Наказ МОУ № 480 від 16.07.2024 “Про затвердження Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України” цілеспрямовано встановлює загальні правила ведення наукової і науково-технічної діяльності, визначає відповідальні підрозділи, строки виконання робіт, нормативи фінансування та взаємодії з іншими структурами. Важливими пунктами наказу є такі, де вказується, що частина навчального часу має бути зарезервована саме під НДД, запланована і закріплена документально. У цьому контексті Наказ МОУ № 480/2024 встановлює положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі МОУ. Також відмічається, що обов’язковим є включення наукової і науково-технічної діяльності у робочі плани наукових структур із затвердженням планів наукової роботи. Наказом МОУ № 480/2024 визначається необхідність включати до роботи досліджень: актуальну, сучасну, професійно спрямовану тематику досліджень. Зроблено наголос на те, що керівники мають навчити курсантів/слухачів ретельно працювати з джерелами інформації, звертати увагу на захищеність авторських прав, мати на увазі контроль за цими правами з боку державних, міжнародних і громадських структур, що надають інформацію [2].

Був прийнятий ряд важливих наказів, які деталізують ведення НДД в ВВНЗ. Так, нормативи Наказу МОУ № 454/2025 визначають, скільки курсантів може бути закріплено за одним викладачем, щоб викладач міг якісно супроводжувати їхні дослідницькі роботи. Введення курсантів в НДД бажано робити з початкових курсів. Курсантам майже одразу після зарахування до ВВНЗ пропонується: робота в наукових гуртках, участь у конференціях, підготовка проєктних робіт з науковим підґрунтям. Ця діяльність формує навички аналізу та критичного мислення, готує майбутнього офіцера робити і відстоювати особисті висновки, пропозиції, що можуть бути корисними для оборони країни тепер або в подальшому [3].

Процес організації науково дослідницької роботи потребує дуже важливої складової – мотивації курсантів і викладачів до цієї діяльності. Мотивація не

передбачає нормативність або структурування, але є важливою складовою всього навчального процесу. Мотивуванням як курсантів, слухачів-дослідників, так і викладачів-керівників цих досліджень є запровадження рейтингового оцінювання освітніх і науково-інноваційних досягнень, заохочення публікацій, грантів, участі у міжнародних проектах, фінансування досліджень. Формування якісної наукової культури у майбутніх офіцерів сприяє втіленню Наказа МОУ №738/2024 про підготовку докторів філософії та докторів наук у військових освітніх закладах. Це дозволяє створити підґрунтя виховання досвідчених наукових кадрів, підвищити якість наукових робіт та відповідність їх потребам оборони [4].

Організація НДД передбачає наявність відповідної кадрової структури: наукові підрозділи, кафедри, лабораторії з достатнім штатом науково-педагогічних працівників, що мають наукові ступені та досвід. Кожний з нормативних документів регламентує наявність штатів саме під такі підрозділи. Розроблення штатів передбачає професійно підготовлених викладачів, які здатні виконувати багатопланову місію. Викладач має бути носієм знань. Паралельно викладач-керівник має бути наставником і організатором освітнього процесу. Не зважаючи на постійну нестачу часу викладач-керівник наукової діяльності має поєднувати низку функцій (навчальну, виховну, науково-методичну) з метою сприяння цілісній підготовці курсантів та їх професійній орієнтації. Втілення уміння і набутих навичок до поєднання, реалізації і демонстрації професійної діяльності в військовій сфері є рисами, що характеризують професіонала викладача-керівника НДД в ВВНЗ [5].

Підсумовуючи вище визначене, слід зазначити, що НДД - універсальний спосіб пізнання дійсності, що допомагає розвиткові особистості в професійній динамічній сфері.

Найважливішими складовими організації НДД в ВВНЗ є мотивація до цієї роботи і нормативно-правові документи МОУ, які відображають увагу до поєднання і втілення зусиль в освітню, виховну і науково-дослідницьку сферу освітнього життя, що дає можливість майбутнім військовослужбовцям стати офіцерами ЗСУ і керівниками професійних колективів з подальшим умінням самостійно вирішувати бойові завдання.

Список використаних джерел:

1. Наказ МОУ № 120 від 15 лютого 2024 р. *Про затвердження Положення про особливості організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/z0453-24 (дата звернення: 14.09.2025).

2. Наказ МОУ № 480 від 16 липня 2024 р. *Про затвердження Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakononline.com.ua/documents/show/529118___788873 (дата звернення: 14.09.2025).

3. Наказ МОУ № 454 від 07 липня 2025 р. *Про затвердження нормативів чисельності курсантів, слухачів, ад'юнктів і докторантів на одну штатну посаду науково-педагогічного працівника у ВВНЗ, військових*

підрозділах ЗВО та наукових установах системи МОУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1096-25 (дата звернення: 14.09.2025).

4. Наказ МОУ № 738 від 04 листопада 2024 р. *Про затвердження змін до Особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та наукового ступеня доктора наук у ВВНЗ* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1758-24 (дата звернення: 14.09.2025).

5. Ярмолович О. І., Ярмолович Ю. Р. Підвищення професійного рівня курсантів закладів вищої освіти шляхом залучення до науково дослідницької діяльності. *Modern aspects of science. 22-th volume of the international collective monograph.* 2022. С. 281–310. http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/mono-22.pdf (дата звернення 15.09.2025).

Ярощук Віталій
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
Оборонов Микола
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
Корсунов Сергій
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ В ПІДГОТОВЦІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Якісна підготовка військових фахівців — ключовий елемент забезпечення обороноздатності держави, особливо в умовах ведення російсько-української війни та потреби інтеграції в міжнародні системи безпеки. Проте сучасна система військової освіти в Україні зіткнулася з низкою проблем, які створюють труднощі та знижують її ефективність. Серед них — недостатня адаптація змісту підготовки до актуальних викликів, обмеження матеріально-технічного забезпечення, недосконаліть методик викладання, недостатнє впровадження інновацій, слабка інтеграція в стандарти НАТО, недостатня кількість підготовлених викладачів, фрагментарний підхід до фізичної і психологічної підготовки.

Особливості викладання фахових дисциплін у закладах військової освіти підкреслюють потребу застосування інтерактивних і особистісно-орієнтованих методів, таких, як: проектна діяльність, рольові ігри, проблемна подача навчального матеріалу.

Недостатньо швидко проходить впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), засобів імітаційного моделювання, дистанційного навчання — навіть в умовах трансформації освіти відповідно до стандартів НАТО. Це призводить до розриву між теоретичною підготовкою та практичною готовністю навчаємих до дій у нестандартних бойових ситуаціях.

Забезпечення якості військової освіти та відповідність стандартам є ключовим завданням у процесі реформування системи підготовки військових кадрів. Якість освіти визначається не лише рівнем засвоєння теоретичних знань, а й сформованістю практичних навичок, психологічної стійкості та здатності діяти в умовах сучасних бойових викликів. Для цього необхідним є гармонізація освітніх програм із вимогами Європейського простору вищої освіти та стандартами НАТО; впровадження системи внутрішнього та зовнішнього контролю якості, що включає регулярну акредитацію програм, оцінювання результатів навчання та зворотний зв'язок від роботодавців; оновлення змісту дисциплін відповідно до потреб сучасної війни, розвитку новітніх технологій і гібридних загроз; підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів, їхня участь у міжнародних програмах обміну та науково-дослідних проектах; розвиток матеріально-технічної бази, включно з тренажерами, симуляторами та сучасними засобами навчання. Процеси внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості військової освіти (моніторинг, інституційне оцінювання, акредитація) ще не достатньо впроваджені. Немає повної відповідності стандартам Європейського простору вищої освіти, що проявляється у недостатній гармонізації освітніх програм із міжнародними вимогами, відмінностях у структурі підготовки фахівців та невідповідності системи оцінювання результатів навчання загальноприйнятим критеріям. Це ускладнює академічну мобільність здобувачів освіти та викладачів, а також обмежує можливості інтеграції в міжнародні науково-освітні проекти. Щоб подолати ці розбіжності необхідно удосконалювати нормативну базу, модернізувати зміст навчальних дисциплін та активно впроваджувати компетентнісний підхід.

Таким чином, система забезпечення якості військової освіти має бути комплексною та орієнтованою на міжнародні стандарти, що дозволить підготувати офіцерів, здатних ефективно діяти та відповідати сучасним вимогам.

Крім того, військова освіта ще недостатньо узгоджена зі структурами НАТО: відсутні ефективні системи підготовки за стандартами програми DEEP (Defence Education Enhancement Programme), рівень володіння іноземними мовами серед здобувачів освіти та викладачів залишається недостатнім, а міжвідомча координація у сфері військової підготовки є лише частково розвиненою. Обмежене впровадження сучасних доктринальних підходів та стандартів оперативної і бойової сумісності ускладнює інтеграцію національної системи підготовки кадрів у євроатлантичний простір. Це призводить до певного відставання у сфері професійної підготовки військовослужбовців, що потребує системної модернізації навчальних програм, підвищення рівня сумісності з військовими структурами країн-партнерів.

Напрямками удосконалення системи підготовки вбачається: модернізація освітнього змісту та методик, а саме – формування цілісної системи навчальних програм за рахунок інтеграція міждисциплінарних модулів, у межах якої загальноосвітні та фахові дисципліни поєднуються через використання контекстного, проблемно-орієнтованого та проектного навчання. Такий підхід сприяє створенню логічних зв'язків між різними галузями знань та забезпечує практичну спрямованість освітнього процесу. Застосування активних методів

навчання підвищує залученість курсантів у навчальний процес і розвиток у них аналітичного мислення, комунікативних навичок та вміння ухвалювати ефективні рішення в складних умовах.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій охоплює використання інноваційних форм та засобів навчання, зокрема дистанційних курсів, спеціалізованих онлайн-платформ для тренувань та симуляцій бойових ситуацій, що дозволяють відпрацьовувати навички в умовах, максимально наближених до реальних. Такі технології забезпечують гнучкість освітнього процесу, можливість індивідуалізації підготовки та підвищують ефективність засвоєння матеріалу. Крім того, цифрові інструменти сприяють розвитку навичок роботи з інформаційними ресурсами, швидкого прийняття рішень в умовах інформаційного перевантаження та формують здатність діяти в умовах кіберзагроз. Використання віртуальної та доповненої реальності, інтерактивних тренажерів і систем моделювання бойових дій відкриває нові можливості для комплексної підготовки військовослужбовців, поєднуючи теоретичний, практичний та психологічний компоненти навчання.

На даний час одним із проблемних питань є недостатність у науково-педагогічних працівників актуального бойового досвіду, особливо з числа цивільних викладачів. Ця проблема виникає в тому числі і тому, що змінюються форми і способи ведення бойових дій і змінюються дуже швидко. Ці зміни суттєво впливають на зміст матеріалів, які викладаються та їх відповідність рівню реальних потреб. Розрив між змістом навчанням і реальною практикою є великою проблемою. Це негативно позначається на якості викладання навчального матеріалу, і на можливості ефективно оновлювати та адаптувати освітні програми до вимог сучасного суспільства й специфіки військової служби. Підготовка викладачів і професійне зростання кадрів передбачає системне підвищення кваліфікації, участь у міжнародних освітніх та наукових програмах, опанування сучасних методик викладання, розвиток цифрової та мовної компетентності, а також створення умов для безперервного професійного розвитку. Відсутність належної кваліфікації ускладнює впровадження інноваційних методів навчання, обмежує використання інтерактивних технологій та знижує рівень мотивації здобувачів освіти. У результаті формується розрив між теоретичною підготовкою та практичними потребами майбутньої професійної діяльності, що потребує системного підвищення кваліфікації педагогів, активного залучення до науково-дослідної роботи та обміну досвідом із провідними фахівцями галузі.

Частково цю проблему вирішує рішення Головнокомандувача Збройних Сил України про обов’язкове стажування науково-педагогічних працівників у військових частинах в районах ведення бойових дій та призначення на ці посади офіцерів з бойовим досвідом.

Важливим напрямком підготовки військових фахівців є їх фізична та психологічна готовність до виконання своїх службових обов’язків та майбутніх бойових завдань. Психологічна готовність та комплексна бойова підготовка не забезпечують достатнього рівня психологічної готовності військовослужбовців до дій у стресових і бойових умовах. Традиційні підходи часто орієнтовані переважно на фізичну та технічну складову підготовки, залишаючи поза увагою

психоемоційну стійкість, здатність до швидкого прийняття рішень і ефективної взаємодії в умовах невизначеності. Моделювання стресових умов є важливим інструментом формування психологічної готовності військовослужбовців. Необхідним є впровадження гнучких та індивідуалізованих програм психологічної підготовки, що включають: симуляції стресогенних ситуацій, максимально наближених до реальних бойових умов; мультидисциплінарні заняття за участю психологів, медиків, інструкторів із тактичної підготовки, фахівців з комунікації та кризового менеджменту; тренінги розвитку стресостійкості, навичок самоконтролю та колективної взаємодії; систему психологічного супроводу, яка охоплює не лише етап підготовки, але й бойове виконання завдань та після бойову реабілітацію. Застосування сучасних тренажерів, різноманітних форм ситуаційного моделювання та комплексних навчальних заходів, які відтворюють умови, максимально наближені до реальних бойових дій.

Такий підхід дозволяє відпрацьовувати навички самоконтролю, швидкого прийняття рішень у стресових ситуаціях, ефективної взаємодії в колективі та підтримки високого рівня працездатності навіть за умов психоемоційного перевантаження. Використання мультифункціональних тренувальних програм, які поєднують тактичні, психологічні та фізичні компоненти, створює комплексну систему підготовки, здатну забезпечити адаптацію військовослужбовців до реалій сучасних бойових операцій. Це, своєю чергою, сприяє підвищенню боєздатності підрозділів і зниженню ризику професійного вигорання та дезадаптації.

Важливим напрямом удосконалення підготовки військових фахівців також є інтеграція психологічної підготовки у структуру комплексної бойової підготовки, що дозволить формувати цілісну готовність військовослужбовців — фізичну, інтелектуальну та емоційно-вольову. Такий підхід сприятиме підвищенню боєздатності підрозділів і мінімізації ризиків дезадаптації особового складу в реальних бойових умовах.

Таким чином, сучасна система підготовки військових фахівців потребує комплексного реформування: від змісту програм до методологій викладання, від якості кадрів до застосування інновацій, від акредитації до сумісності з НАТО. Шляхами її удосконалення будуть такі кроки: адаптація освітнього змісту до сучасних реалій бойових дій, включно з модульними, контекстними і міждисциплінарними підходами; масштабне впровадження ІКТ, дистанційних технологій, симуляційного навчання; розбудова системи забезпечення якості освіти: акредитації, моніторингу, підзвітності; постійне професійне вдосконалення викладачів через стажування, семінари, обміни, тренінги; орієнтація на стандарти НАТО, особливо DEEP, інтеграція мовної підготовки; розвиток фізичних і психологічних програм в бойовому контексті. Реалізація цих заходів посилить обороноздатність держави шляхом формування мобільного, компетентного, технологічно розвиненого офіцерського складу.

Список використаних джерел:

1. Оборонов М.І., Корсунов С.І., Гуртовенко В.В., Лезік О.В. Удосконалення змісту практичної підготовки військових фахівців. *Навчально-методичний збірник Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба*.

О*світній процес: методика, досвід, проблеми.* 2020. Вип. № 3–4. С. 75–80.

2. Оборонов М.І., Волков А.Ф., Діденко П.В. Використання можливостей системи JCATS для імітації бойових дій та оцінки правильності прийнятих рішень навчаємими в ході підготовки фахівців ППО Сухопутних військ з тактичних дисциплін. *Навчально-методичний* з*бірник Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба*. О*світній процес: методика, досвід, проблеми.* 2022. Вип. № 1–2. С. 95–99.

Секція “Актуальні проблеми розвитку військової науки”

Абражевич Марина
Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

МОВНІ СТАНДАРТИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сучасний розвиток науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України тісно пов’язаний із процесами стандартизації, уніфікації та гармонізації національної термінології з міжнародними нормами. Особливої актуальності набуває питання мовних стандартів, адже саме вони формують основу для ефективної комунікації, забезпечення взаємосумісності та інтеграції у світовий та євроатлантичний науковий простір.

Мовні стандарти покликані виконувати низку ключових функцій: забезпечення однозначності термінів, точність передання змісту науково-технічної інформації, а також створення умов для міжвідомчої та міжнародної співпраці. Зокрема, ДСТУ 3966:2009 визначає засади і правила розроблення термінів та визначень понять, що дозволяє вибудовувати єдину систему термінології у військовій та науково-технічній сфері. Використання цих положень у Міністерстві оборони України сприяє стандартизації наукових робіт, технічної документації та навчально-методичних матеріалів.

Особливе місце у сфері мовної стандартизації займають документи НАТО. Згідно з AAP-06 «Глосарій термінів і визначень НАТО» (2021 р.), стандартизація термінології є базовою умовою для організації ефективної взаємодії між країнами-членами Альянсу. Для України це має практичне значення в умовах інтеграції у спільний оборонний простір і підвищення сумісності зі структурами НАТО.

Окремим аспектом є питання мовної підготовки військовослужбовців, яке регламентується угодою STANAG 6001 (2016 р.). Вона визначає рівні володіння іноземною мовою, необхідні для виконання службових обов’язків у міжнародному середовищі. Володіння стандартною військовою термінологією англійською мовою дозволяє українським офіцерам та науковцям брати участь у міжнародних дослідженнях, проектах і програмах НАТО, а також обмінюватися результатами науково-технічної діяльності на високому рівні.

Важливим напрямом застосування мовних стандартів є переклад і адаптація іноземних джерел. Більшість сучасних науково-технічних матеріалів у сфері оборони створюється англійською мовою. Тому правильний переклад термінів і понять із дотриманням норм ДСТУ та узгодження з глосаріями НАТО дозволяє уникати різночитань і забезпечує точність у розробках та практичному застосуванні результатів досліджень.

Слід зазначити, що стандартизація термінології має прикладне значення й у сфері військової логістики. Як показують сучасні дослідження (Гресь, 2024), ефективність забезпечення військових підрозділів в умовах активних бойових

дій значною мірою залежить від чіткості термінології, єдиного трактування понять у документації та відповідності стандартам. Це підтверджує необхідність мовної уніфікації не лише у наукових працях, але й у практичній діяльності військових частин та підрозділів.

Важливим є і освітній аспект. Як зазначають Янушкевич, Тріщ та Шубіна (2013), а також Заболотний, Кошовий, Книш (2010), стандартизація термінів та єдині підходи до мовного забезпечення формують підґрунтя для підготовки майбутніх фахівців. Використання уніфікованих термінів у навчальному процесі полегшує засвоєння матеріалу, створює умови для проведення наукових досліджень та сприяє входженню молодих науковців у міжнародний простір.

Таким чином, мовні стандарти є невід'ємною частиною науково-технічної діяльності Міністерства оборони України. Вони забезпечують точність наукової комунікації, підвищують якість перекладу та адаптації міжнародних джерел, формують основу для освітньої діяльності та оптимізують практичні процеси у сфері оборони. Подальший розвиток мовної стандартизації в МО України повинен включати:

- створення єдиної електронної термінологічної бази з урахуванням вимог ДСТУ та стандартів НАТО;
- розширення застосування STANAG 6001 у системі підготовки офіцерів і науковців;
- регулярне оновлення військово-наукової термінології відповідно до нових напрямів розвитку науки і техніки;
- упровадження сучасних інформаційних технологій для автоматизації термінологічної експертизи.

Узгодженість та уніфікованість мовних стандартів дозволить Україні підвищити ефективність науково-технічної діяльності, забезпечити взаємосумісність із партнерами по НАТО та зміцнити національну систему оборони в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. NATO Standard AAP-06: NATO Glossary of Terms and Definitions. – Brussels: NATO Standardization Office, 2021.
2. NATO Standardization Agreement (STANAG) 6001. Language Proficiency Levels. – Brussels: NATO Standardization Office, 19 May 2016.
3. ДСТУ 3966:2009. Засади і правила розроблення на терміни та визначення понять. – Київ: Держспоживстандарт України, 2010.
4. Янушкевич, Д. А. Основи стандартизації : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Д. А. Янушкевич, Р. М. Тріщ, Л. Ю. Шубіна. – Київ : Освіта України, 2013. – 320 с.
5. Основи стандартизації : підручник / О. В. Заболотний, М. Д. Кошовий, В. О. Книш [та ін.]. – Харків : ХАІ, 2010. – 304 с.
6. Гресь О. М. Оптимізація логістичних процесів забезпечення військових підрозділів в умовах активних бойових дій. Український досвід –

ISSN 2307-1745 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2024 № 71.

Атрохов Аркадій,
к.т.н., старший науковий співробітник
Національний університет оборони України, м. Київ
Гупало Андрій,
к.т.н., старший науковий співробітник
Національний університет оборони України, м. Київ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПІДХОДУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ НАУКОВОЇ І НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах особливого періоду та в період відновлення України особу актуальність набуває необхідність підтримання ефективного функціонування та розвитку системи наукової і науково-технічної діяльності. При цьому, одним із сучасних підходів розвитку системи наукової і науково-технічної діяльності у системі Міністерства оборони України може стати використання досвіду впровадження європейського підходу до організації та здійснення наукової і науково-технічної діяльності.

В основу такого підходу покладається парадигма “Відкриті інновації. Відкрита наука. Відкритість до світу”. Реалізація цього підходу науковими установами і науковими підрозділами вищих військових навчальних закладів (військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти) системи Міністерства оборони України можлива при забезпеченні застосування деяких положень політики відкритої науки у загальної системі Міністерства оборони України.

Сутність положень політики відкритої науки, які можуть бути застосовані для системи Міністерства оборони України повинні реалізовуватися з урахуванням певних обмежень у відповідності до законодавства шляхом надання доступу до відкритих наукових (дослідницьких) даних, наукових публікацій, які отримані за державні кошти та дослідницьких інфраструктур [1].

При цьому, слід зазначити, що розвиток Європейського дослідницького простору реалізується шляхом створення та актуалізації автоматизованих систем збирання, реєстрації, оброблення, зберігання, та захисту відомостей й даних з питань науки – створення реєстру дослідницьких інфраструктур та платформ, які здатні надавати доступ до певного переліку відомостей з урахуванням встановлених обмежень [2].

Створення реєстру дослідницьких інфраструктур та платформ у системі Міністерства оборони України може сприяти таким новим можливостям [3] системи наукової і науково-технічної діяльності:

підвищенню видимості дослідницьких інфраструктур у системі наукової і науково-технічної діяльності у Міністерстві оборони України для її учасників.

У тому числі для окремих вчених та установ, яким потребуються партнери для проведення спільних досліджень, або навпаки, хто з них може надавати певні послуги. Для наукових працівників наукових установ і наукових підрозділів вищих військових навчальних закладів також з'явіться можливість презентувати на широкій науковий загал певний спектр власних досягнень та сприятиме пошуку партнерів для подальшого проведення досліджень;

систематизації інформації щодо можливостей існуючих у системі Міністерстві оборони України дослідницьких інфраструктур. Зазначене сприятиме здійсненню організації взаємодії між ними та координації дій під час проведення досліджень;

здійсненню обліку, моніторингу та оцінювання діяльності дослідницьких інфраструктур за їх науковими результатами. Розумінню поточного стану наявних дослідницьких інфраструктур щодо наявного наукового обладнання та іншого інструментарію отримання наукового результату;

підвищенню обґрунтованості прийняття рішень щодо розвитку нових напрямів наукових досліджень, фінансуванню закупівлі наукового обладнання, економії витрат бюджетних коштів;

уникненню дублювання наукових структур, їх завдань та напрямів наукових досліджень.

Таким чином, використання досвіду впровадження європейського підходу до організації та здійснення наукової і науково-технічної діяльності, створення реєстру дослідницьких інфраструктур системи Міністерства оборони України дасть змогу як систематизувати інформацію стосовно існуючих дослідницьких інфраструктур, їх завдань та можливостей, так і сприятиме встановленню ефективної взаємодії між науковими установами і науковими підрозділами вищих військових навчальних закладів, між замовниками та виконавцями наукової продукції.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII, від 28.08.2025 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text (дата звернення: 10.06.2025).

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 "Про затвердження національного плану щодо відкритої науки".

3. Постанова Президії Національної академії наук України від 02.11.2022 "Щодо участі Національної академії наук України в реалізації європейських принципів відкритий науки".

Білоус Ігор,
Ковальов Віктор,
Хатунцев Юрій
Науково-дослідний центр Збройних Сил України "Державний океанаріум" Інституту Військово-Морських Сил Національного університету "Одеська морська академія"

ФРАГМЕНТАЦІЯ ТА МАСШТАБУВАННЯ ОБОРОННИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

З початку повномасштабної війни в Україні стрімко почала зростати кількість розробників оборонних технологій — зокрема FPV-дронів, морських безпілотних систем, систем електронної боротьби (РЕБ), наземних роботизованих платформ, систем ШІ-аналітики.

Незважаючи на цю динаміку, більшість розробок створюється без централізованої координації, що призводить до фрагментації технологій — так званого «технічного зоопарку».

Це ускладнює впровадження, масштабування, технічну підтримку та знижує ефективність взаємодії систем в бойових умовах, особливо в умовах активного протистояння з боку ворога.

Прояви фрагментації:

- відсутність єдиних стандартів на обладнання, програмне забезпечення, системи зв'язку;
- несумісність рішень між підрозділами та бригадами складових Сил Оборони України;
- відсутність єдиної програми, навчання операторів через різні інтерфейси, платформи;
- обслуговування та ремонт зразків озброєння — велика номенклатура складових частин та неможливість швидкої заміни комплектуючих.

Вплив на сучасний перебіг бойових дій:

- різні системи мають різну стійкість до засобів РЕБ противника;
- відсутність узгоджених протоколів зв'язку створює загрозу втрати управління;
- взаємні перешкоди між БПЛА внаслідок хаотичного використання частот.

Виклики масштабування:

- відсутність технічного каталогу та реєстру рішень;
- відсутність технічного оснащення полігонів;
- недостатня інтеграція стартапів у державну систему замовлень;
- обмежене фінансування етапів доопрацювання технологій (TRL 6–9, на пізніх стадіях розвитку технології — коли вже існує прототип, і його потрібно вдосконалити до рівня готового до ринку продукту — не вистачає грошей або інвестицій.).
- дублювання розробок — витрата ресурсів на схожі продукти.

Можливі рішення:

- централізація стандартів — технічні паспорти, каталог сертифікованих рішень, відкриті протоколи.
- єдина архітектура керування — сумісні модулі, універсальні контролери, платформи типу «plug & play» завдяки стандартизованій архітектурі.
- уніфікація інновацій — створення базових систем, які комплектуються окремими компонентами під конкретні задачі.
- інтеграція через API — забезпечення сумісності із системами ситуаційної обізнаності (наприклад «Delta»).
- створення Технічної ради при МОУ — експертна група з розробників, військових та фахівців, які організовують, узгоджують і контролюють діяльність, пов’язану з дослідженнями та створенням нових технологій, продуктів чи рішень.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Фрагментація сьогодні є стримуючим фактором у переході від індивідуальних рішень до системної переваги. Масштабування без уніфікації неможливе — потрібна державна політика з інженерної інтеграції оборонних технологій.

Перспективним напрямом подальших досліджень є:

- розробка національних технічних стандартів для оборонних технологій;
- формування архітектури сумісності між платформами;
- моделювання ефективності систем у реальних бойових умовах з урахуванням впливу засобів РЕБ та уразливості логістики поблизу лінії безпосереднього зіткнення.

У разі належної координації та стандартизації можливо створити нову модель оборонних інновацій, що буде застосовуваною не лише для відсічі збройної агресії, але й в подальшому в глобальному безпековому середовищі.

Гежа Карина
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
Гула Віталій
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Сьогодні розвиток Державної прикордонної служби України безпосередньо пов'язаний з необхідністю створення сучасної системи прикордонного контролю, яка відповідає європейським стандартам і забезпечує надійний захист національних інтересів. Незважаючи на певні зміни у нормативно-правовій базі та технічному оснащенні, існує проблема: традиційні

форми та методи роботи прикордонних підрозділів вже не в повній мірі відповідають сучасним викликам. Зростання міграційних потоків, контрабанди, незаконний перетин та нові види злочинів на кордоні вимагають застосування інноваційних технологій. Саме тому для України важливо вивчати та адаптувати міжнародний досвід, щоб зробити прикордонний контроль швидким, ефективним та безпечним. Практика показує, що мігранти часто знаходять способи обійти механізми контролю - за допомогою підроблених документів або навіть цифрових технологій, таких як смартфони та соціальні мережі. Для України надзвичайно важливо вивчити цей досвід. На тлі інтеграції до ЄС та нових викликів у сфері безпеки впровадження сучасних технологій прикордонного контролю може стати запорукою ефективності та надійності нашої системи охорони кордонів.

У всьому світі активно розробляються інноваційні технології для управління кордонами: від біометричних систем і великих баз даних до супутникового спостереження, дронів і «розумних» веж, які відстежують пересування людей. Такі рішення дозволяють державам підвищити рівень безпеки, прискорити перевірку документів і вчасно реагувати на кризові ситуації. Сьогодні для охорони кордонів використовуються сучасні технології, зокрема камери спостереження, біометричні сканери, тепловізори та інші інноваційні рішення. Особливо важливе значення має програмне забезпечення для розпізнавання облич, оскільки воно дозволяє швидко ідентифікувати осіб, які перетинають державний кордон і збирати дані під час їх в'їзду або виїзду з території пунктів пропуску і в аеропортах. На даний момент в країнах Європейського Союзу та США існує декілька оперативних технологій для контролю зовнішніх сухопутних кордонів, такі як бездротові пристрої, мобільні охоронні підрозділи, волоконна оптика для зв'язку, а також стаціонарні та мобільні станції моніторингу. Використання волоконно-оптичного зв'язку для забезпечення безпеки застосовується вже протягом десятиліть у військовому та урядовому секторах. Використання волоконно-оптичного зв'язку для забезпечення безпеки дозволило прикордонним службам виявляти зловмисників і відстежувати їхні пересування, а також забезпечувати захист своїх співробітників від терористичних атак. Суть таких рішень полягає в їхній здатності розпізнавати рухи та передавати дані в режимі реального часу, що робить контроль більш ефективним. Сьогодні існує безліч технологій, які допомагають прикордонникам. Вони дозволяють їм бачити крізь органічні тканини, тверді предмети або газоподібні речовини та виявляти теплові аномалії, такі як двигуни, люди або навіть зброя, в умовах поганої видимості. Важливо, що такі пристрої не завдають шкоди людям, до яких вони застосовуються. Крім того, все більшого поширення набувають безпілотні літальні апарати. Дрони здатні відстежувати людей, транспортні засоби та об'єкти на великі відстані і керуються з стаціонарних станцій. Це дозволяє уникнути дорогих і ризикованих польотів на вертольотах і зменшує небезпеку для прикордонників. У майбутньому, ймовірно, ще більшу роль відіграватимуть роботизовані системи, дрони та мережі спостереження, оскільки протяжність кордонів вимагає значної технічної підтримки. У

Туреччині прикордонний контроль поєднує технічні можливості з гуманітарною функцією – порятунком життя мігрантів. Дрони-квадрокоптери з GPS та штучним інтелектом вже забезпечують постійний моніторинг та надсилають повідомлення в режимі реального часу.

Світовий досвід показує, що інноваційні технології значно підвищують ефективність прикордонного контролю, зменшують ризики для персоналу та допомагають державам швидше реагувати на загрози. Для України важливо вивчити ці практики та впровадити найефективніші рішення з урахуванням власних потреб та викликів у сфері безпеки. Морські кордони мають свої унікальні особливості та складнощі. Великі зони спостереження, погодні умови та наявність суден ускладнюють контроль. У таких випадках технології морського спостереження спрямовані не тільки на виявлення та повернення мігрантів, але й на забезпечення їхньої безпеки та рятування в критичних ситуаціях.

Після подій 11 вересня в США питання прикордонного контролю було визнано одним із ключових елементів національної безпеки. Це спонукало багато країн вдосконалити свої системи автоматизованого прикордонного контролю (АВС). Такі системи базуються на сучасних технологіях: біометрії, системах відеоспостереження, захисті даних, безпечній взаємодії з користувачами та інформаційній безпеці.

Одним з найвідоміших міжнародних проектів у цій сфері є FastPass, який пропонує новий підхід до прикордонного контролю. Його особливістю є те, що він спрямований на різних зацікавлених сторін, від прикордонників до мандрівників. Це не тільки оптимізує процес перевірки, але й забезпечує краще розуміння можливостей та ризиків, пов'язаних з автоматизацією. Для поліпшення безпеки кордонів у всьому світі в даний час активно використовуються бездротові сенсорні мережі (WSN) на сонячних батареях. Вони забезпечують автоматичний моніторинг, відстеження цілей і виявлення вторгнень, є надзвичайно стійкими до несприятливих погодних умов і ефективно використовують сонячну енергію. Архітектура таких мереж включає з'єднання численних сенсорних вузлів, які утворюють систему спостереження. Базова станція (шлюз або приймальний вузол) збирає інформацію від сенсорів, передає дані до оперативного центру і може надсилати команди для управління роботою сенсорів (активація, призупинення тощо). Завдяки здатності автоматично утворювати кластери, датчики можуть працювати разом, що робить систему масштабованою та гнучкою - без обмежень щодо кількості датчиків або площі.

Прикладом такої технології є індійська система PACHENDRIYA, яка використовує комплекс різних типів датчиків: геофони, гідрофони, мікрофони, інфрачервоні датчики та камери. Це дозволяє здійснювати моніторинг за декількома профілями та ефективно виявляти рухи людей і пристроїв у прикордонних районах, що надійно захистить ділянки українського кордону від осіб, які намагаються незаконно перетнути державний кордон. Крім того, у прикордонному контролі важливу роль відіграють рентгенівські технології візуалізації, які використовуються для перевірки багажу, одягу і навіть тіла

людей на наявність заборонених предметів, таких як зброя, вибухові речовини або наркотики. При цьому використовуються різні конфігурації, включаючи просвічувальну флюороскопію, візуалізацію розсіяного випромінювання, комп'ютерну томографію та їх комбінації.

Впровадження сучасних технологій прикордонного контролю має велике значення для підвищення ефективності Державної прикордонної служби України та забезпечення національної безпеки. Їх застосування значно знижує ризики для персоналу, оптимізує розподіл ресурсів і дозволяє швидше реагувати на загрози. Крім того, інтеграція різних систем – від відео- та тепловізійного спостереження до радіолокаційних пристроїв і мультиспектрального аналізу – створює комплексну мережу безпеки, яка дозволить ефективно контролювати великі території та складні прикордонні райони, підвищити свою оперативну ефективність, зменшити кількість незаконних перетинів кордону та забезпечити надійний захист державного суверенітету.

Список використаних джерел:

1. Інтелектуальні системи охорони кордону Туреччини. URL: https://www.aa.com.tr/en/energy/projects/turkey-improves-border-security-with-smart-system/22957?amp=1

2. B. O. Martins і M. G. Jumbert «Технології прикордонного контролю ЄС та спільне створення проблем безпеки та рішень». 2022. С. 1430-1447.

3. A. Goyal та ін. «Автоматичне прикордонне спостереження з використанням машинного навчання у системах віддаленого відеоспостереження». 2020. С. 751-760.

4. S. Darwante та ін. «Додаток для моніторингу прикордонного спостереження» *5-та Міжнародна конференція з обчислень, комунікацій, контролю та автоматизації (ICCUBEA), Індія*. 2019.

5. B. T. Коса «Процеси огородження за допомогою технологій: турецький приклад» Journal of Ethnic and Migration Studies. 2022. С. 1909-1926.

Горбачевський Сергій
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасні геополітичні процеси, зростання впливу транскордонних загроз та збройна агресія російської федерації проти України актуалізують необхідність перегляду науково-методичного забезпечення стійкості функціонування прикордонного контролю. Прикордонний контроль сьогодні виконує не лише класичну функцію перевірки законності підстав для перетину державного кордону особами, транспортними засобами і вантажами, а й є

інструментом забезпечення національної безпеки, інтегрованим у комплекс протидії воєнним, інформаційним та гуманітарним загрозам. У даному контексті стійкість прикордонного контролю слід розглядати як здатність забезпечувати безперервність, ефективність та адаптивність його функціонування в умовах зовнішніх і внутрішніх впливів.

Аналіз наявного науково-методичного забезпечення дозволяє виявити низку методичних прогалин, зокрема у сфері оцінки ризиків, інтеграції цифрових технологій моніторингу, побудови сценарних моделей реагування на кризові ситуації та адаптації процедур прикордонних формальностей із міжнародними стандартами. Для України, яка водночас перебуває у правовому режимі воєнного стану та прагне інтеграції до європейського та євроатлантичного безпекового простору, створення сучасного науково-методичного підґрунтя є не лише прагматичною необхідністю, а й фактором формування стратегії національної стійкості [1, с. 23].

Нормативно-правове забезпечення прикордонного контролю України перебуває у фазі постійної еволюції, зумовленої двома взаємопов'язаними чинниками: по-перше, потребою протидії гібридним загрозам у контексті триваючої збройної агресії, а по-друге – вектором європейської та євроатлантичної інтеграції.

З огляду на перспективи вступу України до ЄС, пріоритетним є наближення до Шенгенського кодексу про кордони та керівних документів Frontex (Європейського агентства з прикордонної та берегової охорони). У свою чергу, стандарти НАТО у сфері прикордонного менеджменту визначають вимоги до сумісності у воєнно-безпековому вимірі, що передбачає адаптацію процедур прикордонного контролю із системами колективної оборони та безпеки. Проблемним аспектом залишається відставання науково-методичного апарату вітчизняних досліджень від рівня комплексності, закладеного у західних стандартах, де акцент зроблено на ризик-орієнтованих підходах, цифрових системах аналізу та сценарному плануванні [3, с. 197].

В практиці прикордонного контролю України ризик-менеджмент здебільшого функціонує у форматі правоохоронно-репресивної моделі, що орієнтована на виявлення та блокування порушень уже на етапі їх виникнення. Проте у світовій практиці, зокрема у межах ЄС та рекомендацій Frontex, переважає превентивно-аналітична модель, де ризики ідентифікуються, категоризуються та моделюються за допомогою математичних та інформаційно-аналітичних інструментів [5, с. 11].

Такі моделі передбачають багаторівневу оцінку ризику (risk profiling), використання систем попереднього аналізу пасажирів та вантажів (Advance Passenger Information, API, Passenger Name Record, PNR), а також застосування інтегрованого підходу до управління потоками (Integrated Border Management). Останній базується на поєднанні прикордонного контролю з митними, міграційними та безпековими процедурами у єдину координаційну систему.

В Україні окремі елементи ризик-орієнтованого менеджменту вже імплементуються, однак їх ефективність обмежена через:

недостатню інтеграцію між інформаційними системами прикордонної та митної служб;

відсутність повноцінних систем аналізу великих масивів даних (Big Data, AI-driven monitoring);

слабку синхронізацію методології з європейськими стандартами оцінки ризиків.

Відтак науково-методичне забезпечення потребує трансформації у напрямі комплексної ризик-аналітичної платформи, яка дозволить одночасно прогнозувати загрози, оптимізувати потоки та забезпечувати стійкість функціонування прикордонного контролю навіть в умовах кризових або воєнних сценаріїв [4, с. 528].

Важливо зазначити, що ефективність прикордонного контролю визначається не лише технічними параметрами системи, а й рівнем міжвідомчої координації. В Україні досі зберігається фрагментарність управлінських процесів на стику компетенцій Державної прикордонної служби, митних органів, Національної поліції, Служби безпеки України та військових формувань. У результаті виникають інституційні розриви, які унеможливлюють цілісну реалізацію інтегрованого прикордонного менеджменту.

У європейській практиці, на яку орієнтується Україна, ефективна координація забезпечується через мультиагентні моделі управління, де обмін інформацією, спільне планування операцій і стандартизовані процедури взаємодії інтегровані у єдину цифрову інфраструктуру. Для України стратегічним завданням є подолання міжвідомчої «закритості» та формування єдиної комунікаційно-координаційної платформи, що дозволяє у реальному часі синхронізувати дії прикордонних та митних служб, сил оборони й міжнародних партнерів [2, с. 96].

Слід зазначити, що прикордонний контроль у сучасних умовах постає структурним компонентом національної безпеки. Його інтеграція у загальнодержавну систему безпеки передбачає багаторівневий підхід: від забезпечення воєнної безпеки та протидії диверсійним загрозам до протидії нелегальним фінансовим потокам і кіберзлочинності.

Стійкість прикордонного контролю в системі національної безпеки України повинна будуватися за принципом «мережево-центричної взаємодії», де прикордонні процедури поєднані з інструментами стратегічного планування, розвідки та інформаційно-аналітичної діяльності. У цьому контексті прикордонний контроль стає не автономною процедурою, а компонентом інтегрованої архітектури безпеки, здатним оперативно адаптуватися до змінних загроз.

Сучасні тенденції цифрової трансформації визначають прикордонний контроль як одну з найбільш технологічно залежних сфер. В Україні процес цифровізації наразі здійснюється через впровадження електронних черг, автоматизованих систем обробки даних, використання мобільних застосунків для громадян. Водночас рівень інтеграції цифрових платформ поки що обмежений, що призводить до дублювання функцій та зниження загальної ефективності.

У державах-членах ЄС прикордонний контроль реалізується через end-to-end цифрові системи, де всі етапи – від попередньої реєстрації пасажира до його проходження через пункт пропуску – повністю автоматизовані й синхронізовані з міжнародними базами даних. Для України актуальним є створення єдиного національного цифрового контуру прикордонного контролю, здатного інтегруватися з європейськими інформаційними мережами (EUROSUR, SIS, VIS) [4, с. 531–532].

Впровадження біометричних технологій у прикордонний контроль відкриває можливості для підвищення точності ідентифікації та зниження рівня підробки документів. Системи розпізнавання обличчя, відбитків пальців та аналізу поведінкових характеристик формують мультифакторні профілі ризику, що дозволяє здійснювати селективний контроль на основі реальних загроз, а не формальних процедур.

Інформаційно-аналітичні системи, підсилені інструментами штучного інтелекту (AI), здатні виконувати завдання багаторівневої обробки даних: від виявлення аномалій у потоках до прогнозування міграційних чи контрабандних загроз. Використання алгоритмів машинного навчання дозволяє формувати прогностичні моделі, що враховують не лише історичні дані, а й динаміку поточних подій (воєнні конфлікти, соціально-економічні кризи, епідемії).

У підсумку цифровізація та використання AI-технологій переводять прикордонний контроль на рівень проактивного управління, де система не лише реагує на загрози, а й здатна прогнозувати сценарії ризику та адаптувати алгоритми функціонування до нових умов.

У кризових сценаріях, зумовлених збройною агресією, масовими міграціями чи кібератаками, стійкість прикордонного контролю визначається здатністю системи оперативно адаптуватися до змінного середовища та використовувати методичні інструменти моделювання й прогнозування ризиків. Застосування сценарного аналізу та системно-динамічного підходу дає змогу виявляти критичні вразливості та формувати алгоритми управлінських рішень у надзвичайних умовах. Перспективним напрямом виступає адаптація міжнародних практик (ЄС, НАТО, FRONTEX) до реалій прикордонного контролю України із подальшою розробкою комплексної методики оцінки стійкості, яка забезпечить інтегральну оцінку правових, організаційних і технологічних аспектів функціонування прикордонної системи та сприятиме її стійкості в довгостроковій перспективі [2, с. 98].

Отже, результати аналізу науково-методичного забезпечення стійкості функціонування прикордонного контролю дали змогу визначити, що ключовими викликами залишаються методичні прогалини у сфері ризик-менеджменту, цифрової інтеграції та міжвідомчої координації. Прикордонний контроль України функціонує у складних умовах гібридних загроз і збройної агресії, що зумовлює потребу в трансформації існуючих підходів на основі міжнародних стандартів і практик. Стійкість прикордонного контролю набуває багатовимірного значення, інтегруючи воєнно-безпекові, технологічні та управлінські аспекти.

Подальші наукові дослідження доцільно зосередити на розробленні

комплексу показників та критеріїв для оцінювання стійкості прикордонного контролю.

Список використаних джерел:

1. Братко А., Бойко В., Більовський О. Аналіз стану безпеки державного кордону у сфері інтегрованого управління кордонами. *Social Development and Security.* 2024. Vol. 14 (4). С. 22–32. DOI: https://doi.org/10.33445/sds. 2024.14.4.2.

2. Братко А., Мисик, А. Аналіз методологічного апарату оцінки загроз у сфері безпеки державного кордону. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2021. №40 (1). С. 95–98. DOI: https://doi.org/10.33099/2311–7249/2021–40–1-95–98.

3. Сойко О.В. Прикордонний контроль: vademecum 2. Одеса: Видавництво «Айс Принт», 2024. 468 с.

4. Шевчук В. Аналіз наявного науково-методичного апарату застосування підрозділів Державної Прикордонної служби України. *Національні інтереси України.* 2025. №3 (8). С. 524–538. DOI: https://doi.org/10.52058/3041–1793–2025–3 (8) – 524–538.

5. Frontex. *Strategic risk analysis 2024*. European Border and Coast Guard Agency, 2024. 88 p.

Горобець Владислав
Національний університет оборони України

ПРІОРИТЕТИ Й МЕХАНІЗМИ ЗАМОВЛЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У МІНІСТЕРСТВІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Формування замовлення на наукову продукцію в системі Міністерства оборони України є важливим інструментом розвитку оборонних спроможностей держави. Від ефективності цього процесу залежить якість наукових досліджень, їхня практична цінність та здатність задовольняти потреби Збройних Сил у сучасних умовах воєнних викликів. Замовлення виступає механізмом узгодження наукових ініціатив із державними пріоритетами, ресурсними можливостями та стратегічними цілями оборонної політики [1].

Замовлення на наукову продукцію в системі Міністерства оборони України здійснюється з урахуванням фінансових, матеріальних і кадрових можливостей, орієнтуючись на ефективне використання державних ресурсів. Процес має поетапний характер і включає визначення потреб, підготовку пропозицій, погодження, затвердження, реалізацію та оцінку результатів. Особлива увага приділяється дослідженням з інноваційним потенціалом, які сприятимуть створенню новітніх зразків озброєння і військової техніки та підвищенню обороноздатності. Водночас замовлення формується на конкурсних засадах із залученням наукових установ, вищих військових навчальних закладів та організацій оборонно-промислового комплексу.

Ключову роль у формуванні замовлення відіграють кілька органів. Міністерство оборони України визначає стратегічні напрями розвитку наукової і науково-технічної діяльності, координує роботу підпорядкованих структур і затверджує тематику досліджень. Генеральний штаб Збройних Сил України формує потреби військ у науково-технічній продукції, погоджує технічні завдання та плани виконання робіт. Департамент військової освіти і науки МОУ відповідає за координацію пропозицій, формування планів та організацію експертизи. Департамент військово-технічної політики, розвитку озброєння та військової техніки визначає технічні вимоги до розробок, забезпечує їх узгодження з планами модернізації озброєння та супроводжує життєвий цикл зразків. Воєнно-наукова рада МОУ проводить наукову експертизу та визначає пріоритети. Наукові установи, ВВНЗ та навчальні підрозділи ЗВО готують обґрунтовані пропозиції та оцінюють можливості їх виконання.

Етапи формування замовлення охоплюють аналіз потреб оборонного сектору й оцінку наявних наукових результатів, підготовку та експертизу пропозицій, погодження та затвердження на рівні МОУ, визначення фінансування і ресурсного забезпечення, а також контроль виконання і оцінку результатів. Така система дозволяє уникнути дублювання тематики, підвищити прозорість процесу та забезпечити орієнтацію на актуальні завдання оборони[3].

Правові та організаційні засади цього процесу визначені Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки». Він передбачає довгострокові напрями (понад 10 років) та короткострокові тематичні завдання (до 5 років), які отримують державну підтримку. В умовах воєнного стану пріоритетними залишаються національна безпека і оборона, фундаментальні дослідження, інформаційно-комунікаційні технології та нові матеріали. Їх формування здійснюється на основі рекомендацій урядових і наукових структур та затверджується на рівні держави [2].

Система замовлення наукової продукції у МО України вибудовується як комплексний і багаторівневий механізм, що поєднує стратегічні завдання держави з конкретними науковими проєктами. Вона забезпечує узгодженість дій різних суб’єктів, прозорість процедур і спрямованість досліджень на практичний результат у сфері оборони.

Запровадження системного та поетапного механізму замовлення наукової продукції забезпечує узгодженість між потребами оборонного сектору та можливостями наукових установ. Чітке розмежування ролей органів управління, конкурсність відбору виконавців, орієнтація на інновації та стратегічні пріоритети дозволяють підвищити результативність досліджень і їхній реальний внесок у зміцнення обороноздатності держави. Удосконалення цього процесу сприятиме оптимізації використання ресурсів, розвитку оборонних технологій і формуванню надійної наукової основи для реалізації військової політики України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII, від 28.08.2025 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text (дата звернення: 10.06.2025)

2. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» № 2623-III від 13.01.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text(дата звернення: 10.06.2025)

3. Наказ Міністерства оборони України № 480 (із змінами) від 16.07.2024 року «Про затвердження Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1164-24#Text (дата звернення: 10.06.2025)

Громенко Віталій
к.техн.н., снс
Національний університет оборони України
Карпенко Володимир
доктор філософії
Національний університет оборони України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТІВ В МЕЖАХ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ АД'ЮНКТАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Як показав досвід ведення активних бойових дій актуальність підготовки військових фахівців та наукових кадрів в сфері оборони є актуальним та важливим питанням. Проведення обґрунтованого, систематичного та ретроспективного аналізу ведення бойових дій, уміння впроваджувати його в освітній процес вищих військових навчальних закладів, розроблення нових зразків озброєння, удосконалення їх тактико-технічних характеристик, впровадження нових форм та методів збройної боротьби, перегляд особливостей підготовки та навчання військовослужбовців в умовах воєнного стану тільки акцентує увагу на необхідності у підготовці висококваліфікованих наукових кадрів. Додатково з цим, повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України призвело до змін у підходах наукової і науково-технічної діяльності у системі Міністерства оборони України. Так, Міністерство оборони України ініціювало в рамках міжнародної співпраці у рівноправному партнерстві розроблення та виробництво зброї, яка в першу чергу, так необхідна Збройним силам України [1]. Також, Міністерство оборони України в рамках масштабування виробництва оборонних технологій та впровадження нових технологічних рішень в підрозділи Сил оборони України інтенсивно співпрацює з Defence Builder Accelerat [2].

Виклад основного матеріалу. Підготовка наукових кадрів залишається на актуальному рівні, та навіть в умова воєнного стану. На жаль, з початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України

значна частина дослідницької інфраструктури Сил оборони України була втрачена або зазнала суттєвих пошкоджень. Разом з тим, сучасні умови розосередження, необхідність постійного маневрування та змін місць скупчення експериментальних зразків озброєння та військової техніки, підвищення мір безпеки, з метою недопущення агентів противника та витоку інформації, постійний вогневий контроль противником об'єктів випробувальних полігонів та скупчення особового складу і техніки, особливо в прифронтових районах, змушує наукову спільноту до пошуку альтернативних варіантів проведення наукових експериментів та впровадження їх результатів навіть за таких умов.

Будь-який процес виробництва та постановки на озброєння, особливостей застосування нових зразків озброєння та військової техніки з урахування тактико-технічних характеристик та підготовки фахівців до застосування в бойових умовах та ін., потребує постійного моніторингу, удосконалення та перегляду особливостей зазначених процесів. За таких умов в ад'юнктів є можливість проводити наукові експерименти в межах дисертаційних досліджень, які будуть однозначно актуальними та необхідними в сучасних умовах. Саме тих, які є першочерговими щодо удосконалення та розвитку наукової продукції, особливо тієї, яка необхідна для забезпечення технологічної та вогневої переваги над противником в сучасних умовах. Так, можливо не для всіх спеціальностей підготовки докторів філософії доречним буде проведення наукових експериментів в межах дисертаційних досліджень на об'єктах виробництва або на випробувальних полігонах. Однак, сучасні умови продовжують диктувати свої вимоги.

Доречним, в межах дисертаційних досліджень є проведення ад'юнктами експериментів в рамках міжнародної співпраці. Така наукова діяльність не лише сприятиме кількості залучення українських військових науковців до міжнародних проєктів. Ад'юнкти, в межах своїх дисертаційних досліджень матимуть можливість представити свої ініціативні та перспективні наукові ідеї та шляхи їх реалізації. Тим самим, Україна займатиме передове місце у науковій спільноті щодо розвитку та удосконалення наукової і науково-технічної діяльності.

Особливостей проведення експериментів в межах дисертаційного дослідження ад'юнктами в умовах воєнного стану досить велика кількість. Зазначимо деякі з них, але які в першу чергу впливають на успішне проведення наукових експериментів. Вважаємо, що в сучасних умовах необхідно звернути увагу на:

дослідницьку інфраструктуру, яка в сучасних умовах передбачає і взаємодію з іноземними партнерами;

професорсько-викладацький склад та наукових працівників вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) та наукових установ (далі – НУ) які особисто беруть участь у міжнародних проєктах та мають сучасні, інноваційні наукові здобутки;

об'єктивності проведення наукових експериментів ад'юнктами в умовах воєнного стану, для чого необхідно запровадити залучення фахівців та

науковців для визначення експертних оцінок у рамках кожного дисертаційного дослідження ;

розширення співпраці ВВНЗ та НУ між собою, розробниками, міжнародними партнерами та представниками малого і середнього бізнесу в рамках проведення першочергових наукових досліджень та проведення об'єктивних експериментів з оцінкою незалежних експертів.

У загальному, сучасну військову науку необхідно виводити на рівень, який буде значемим навіть за кордоном. Відійти від стереотипів, що військова наука лише для Збройних сил. Переглянути особливості підготовки дисертаційних досліджень та вивести з "тіньового формату" в загальній системі наукових досліджень України.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Реалізація наукових результатів ад'юнктами в міжнародних проєктах та розробках сприятиме науковій значущості та підвищуватиме рівень кваліфікованості дисертаційних досліджень. Разом з тим, проблемним питанням залишається процедура захисту дисертаційних досліджень, які мають гриф з обмеженим доступом. Мається на увазі про особливості підбору опонентів та рецензентів до разової спеціалізованої вченої ради. Справа в тому, що в умовах воєнного стану, усі військовослужбовці залучаються до виконання завдань в угрупуваннях, щодо захисту територіальної цілісності України та не допущення захоплення нових територій противником. За таких умов, значна частини науковців змушена брати безпосередню участь у заходах із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі та стримування збройної агресії російської федерації, перебуваючи безпосередньо в районах бойових дій. Як правило, періоди перебування у районах бойових дій, тих опонентів або рецензентів не співпадають. За таких умов, процедура підготовки до захисту ад'юнктів перебуває на межі дозволених термінів, що не враховано Міністерством освіти і науки.

Список використаних джерел:

1. Міноборони запускає спільне виробництво зброї разом з міжнародними партнерами. *Офіційний веб-сайт: Міністерства оборони України*. URL: http://mod.gov.ua/news/minoboroni-zapuskaye-spilne-virobnicztvo-zbroyi-razom-z-mizhnarodnimi-partnerami (дата звернення: 05.09.2025 року).

2. Міністерство оборони України підписало меморандум щодо співпраці з Defence Builder Accelerat (DBA) – програмою розвитку оборонних стартапів. *Офіційний веб-сайт: Ukrinform*. URL: http://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3862247-mou-spivpracuvatime-z-akseleratorom-defence-builder-zadla-dopomogi-oboronnim-startapam.html (дата звернення: 05.09.2025 року)

Lemberskyi Oleksandr
Naval Institute of National university “Odesa maritime academy”
Lysenko Yelizaveta
Naval Institute of National university “Odesa maritime academy”
Mardar Olgha
Naval Institute of National university “Odesa maritime academy”

CURRENT ISSUES IN THE DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND SCIENTIFIC-TECHNICAL ACTIVITIES WITHIN THE SYSTEM OF THE MINISTRY OF DEFENCE OF UKRAINE

Abstract. For many years, economic science has shown growing interest in issues related to scientific and technical activities. The development of science and technology has always been a determining factor in the economic growth of society, improving the well-being of its members, and their spiritual and intellectual development.

Global experience shows that scientific and technological progress has remained a stable factor in the accumulation of financial resources for expanded reproduction, further development of innovation, and the most profitable, albeit very risky, area of capital investment. In developed countries, spending on science did not decline even during periods of economic downturn and was characterized by higher growth rates than production. After Ukraine declared independence, our country faced a number of fundamental problems. The collapse of the USSR led to the loss of structural scientific and technical links, which made it impossible for domestic economic entities to continue functioning effectively. At the same time, another problem arose – the state's attitude towards science.

Although a number of laws were adopted on priority areas for the development of science and technology, laws on science and scientific and technical activities, as well as a number of national and regional strategies for innovative and scientific and technical development, which made it possible to form an effective scientific research sector with state support.

However, over the years of independence, the scientific and technical potential has lost most of its capacity. Thus, the problem lies not in the institutional or legislative sphere, but in the attitude of society and the state towards the scientific and technical potential of the country, which determines the relevance of this article [3, p. 90].

Problem statement. Scientific and technical activity is activity aimed at obtaining and using new knowledge to solve technological, engineering, economic, social and other problems, as well as ensuring the functioning of science, technology and production as a single system.

Scientific and technical activity includes the entire process of creating innovative products – from the emergence of an idea to its implementation in production or sale. The basic scientific, technical and technological potential has been preserved in the core areas, but it is not being fully utilized [1, p. 500]. There are problems with Ukraine's technological backwardness, the lack of funding for

scientific and technical activities from both the public and private sectors, and the absence of clearly defined motivational factors for scientific and technical potential. Considering that innovative activity is a key element of scientific and technical activity, and that resolving the issues of financing innovative activity will ensure the necessary development of scientific and technological progress in the national economy [2, p. 61].

Presentation of the main material. First of all, the material and technical support of scientific research remains an acute problem, requiring significant financial resources to upgrade technology and equipment. Secondly, scientific personnel remain socially unprotected [2,p.50]. The main problem for this category remains the level of scientists' salaries. As a result, the prestige of the profession is declining sharply. In recent years, the number of scientists who have left the country has decreased, but this problem remains very relevant today. Analysis of the outflow of scientific personnel shows that those scientists who can offer new knowledge that has no prospects for development or application in our country are leaving. The issue of international mobility of scientific personnel is also becoming quite relevant. Many domestic scientists, in accordance with international cooperation agreements, go to foreign scientific centers (for internships or temporary work), thereby shifting the centers of scientific and technological activity.

Another pressing issue is that most scientists who remain in Ukraine are engaged in parallel activities (politics, entrepreneurship). This significantly reduces, and sometimes even prevents, effective scientific activity. Under these conditions, domestic scientific potential does not perform an economic function, and leading domestic scientists have long emphasized that the problem of financial support is solved on a case-by-case basis, and that state support for science is such that science can only perform a socio-cultural function. Thus, the development of scientific and technical potential should be considered from the perspective of the country's innovation security. The main task of innovation security should be the transition to the creation of competitive advantages in high-tech industries. To this end, it is necessary to take radical measures to modernise the system of scientific research organisation, staffing, preservation of the state's scientific potential and enhancement of the prestige of scientific and technical work [4, p. 250].

In order to ensure a sufficient level of funding for scientific and technical activities, it is necessary to create a favourable investment climate by developing a stock market. The main principle of investment policy is considered to be the combination of investment with innovation[3, p. 81] . Another key priority for the development and adequate financing of scientific and technical activities is the clear definition of areas of science and technology that have the appropriate scientific and technical potential and achievements at the world level. Despite the positive dynamics in the financing of scientific potential in Ukraine in recent years, domestic science is not the basis for economic growth. Most experts argue that the current level of funding does not allow for the resolution of the material and technical problems facingscience [4, p. 236].

Conclusions. To sum up, we should note that the overall concept of scientific and technical development should be based on ensuring appropriate institutional

reforms and the use of a range of economic incentives for all participants in scientific and technical activities. Thus, the main priorities for the development of scientific and technical activities in Ukraine include preventing the influx of outdated and inefficient technologies; promoting the use of modern, highly efficient technologies, the development of scientific potential and human resources; creating conditions for the expansion and increase in the number of innovative structures (technology parks, technoparks, business incubators, innovation centers, innovation exchanges). That is why the aim of further research is to analyse the formation and development of scientific potential, as well as to study methods for its assessment in the scientific and technical activities of enterprises in the machine-building industry of Ukraine.

References:

1. Boyko O. V. Theoretical and methodological problems of forming leadership competence of future officers of the Armed Forces of Ukraine: monograph. Dnipropetrovsk: IMA-press, 2022. 500 p**.** (in Ukrainian).

2. Лепська Н. Політична компетентність як детермінанта соціального програмування розвитку суспіль-ства. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ, 2011. Вип. 22. С. 50–61. URI: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/26824 (дата звернення: 12.09.2025) (in Ukrainian).

3. Viter D., Mityagin O. Professionalization of military education in Ukraine: main directions, content and prospects. Military education. Kyiv: NUOU, 2020. No. 1(41). Pp. 81–90 (in Ukrainian) .

4. Innovative military education: status and development prospects. / I. Rusnak et al. Problems of innovative and investment development. Ser. “Economics and Management”. Kyiv, 2022. No. 28. Pp. 236–250 (in Ukrainian).

Наливайко Андрій
к. тех. н., доцент,
Наливайко Людмила
Національний університет оборони України

ПІДХОДИ ЩОДО РОЗРОБЛЕННЯ МОДЕЛІ МЕХАНІЗМУ ЗАМОВЛЕННЯ НАУКОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Важливою складовою сфери наукової і науково-технічній діяльності в системі Міністерства оборони (далі – МО) України є замовлення наукової (науково-технічної) продукції. Відповідно п. 14 ст. 1 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” *наукова (науково-технічна) продукція* – це науковий та (або) науково-технічний (прикладний) результат, призначений для реалізації [1].

В свою чергу замовлення наукової продукції – це доручення на створення наукового або науково-технічного результату, що має нову наукову цінність, за певних умов, строку та зацікавленості замовника. Це може бути як окремий

науковий результат, так і комплекс науково-технічної продукції, що відповідає потребам конкретного замовника в системі МО України.

Незважаючи на важливість та складність цього процесу, а також залучення до участі в ньому значної кількості структурних підрозділів органів військового управління МО України, Збройних Сил (далі – ЗС) України і Державної спеціальної служби транспорту (далі – ДССТ), на даний час не розроблено жодного нормативного акту загальної дії, яким би він був регламентований. Вітчизняні науковці і практики теж мало приділяють уваги розробці теоретичних, методичних та практичних основ даної проблематики. оприлюднюючи в своїх роботах лише окремі процедури даного процесу *(ЦНДІ, ХНУПС)*.

З огляду на вищезазначене, авторами даної статті в рамках проведення теоретико-методологічних досліджень запропоновані підходи щодо розроблення моделі механізму замовлення наукової продукції в системі МО України

Побудова сучасної моделі механізму замовлення наукової продукції в системі МО України має базуватися на методології планування на основі спроможностей із застосуванням програмно-проєктного менеджменту, яка пройшла апробацію в державах-членах НАТО і визнана експертами найперспективнішою в оборонному плануванні.

Теоретичні основи моделі механізму замовлення наукової продукції охоплюють правові принципи, що пояснюють взаємодію між замовником і виконавцем, організаційно-управлінські аспекти, що визначають структуру та процеси замовлення, та економічні основи, що регулюють відносини власності та захисту результатів наукової діяльності.

Розроблення даної моделі включає етапи від визначення потреб у науковій і науково-технічній продукції (далі – ННТП) до проведення досліджень, їх узагальнення та впровадження результатів, враховуючи цільове призначення.

Модель механізму замовлення наукової продукції має ієрархічну структуру, де більш загальний (складний) механізм складається з спеціалізованих компонентів, які є, по суті, іншими механізмами.

Складові механізму в організаційному плані включають: об'єкти управління (те, на що спрямована діяльність), суб'єкти управління (ті, хто здійснює діяльність), а також методи, форми, принципи, інструменти та функції управління, які використовуються для досягнення поставлених цілей.

В основу розробки даної моделі закладена побудова логічної послідовності відпрацювання процедур, які є складовими (етапами) процесу замовлення наукової продукції в оборонному відомств і будуть описані (зображені) субмоделями. В статті під поняттям субмодель ми розуміємо частину ширшої, базової моделі, яка зберігає основні риси оригіналу, але відрізняється деталями та окремими характеристиками. Вона базується на основній моделі, але має індивідуальні особливості, а її призначення - надати деталізований образ об'єкта, зберігаючи при цьому його загальні властивості.

Враховуючи дану парадигму, в роботі у рамках розроблення моделі механізму замовлення наукової продукції , процедури ми будемо представляти (описувати) наступними субмоделями:

визначення потреб у науковій і науково-технічній продукції в ході стратегічного (довгострокового оборонного) планування;

визначення пріоритетних напрямів наукової та науково-технічної діяльності (далі – ННТД);

проведення наукової та науково-технічної експертизи запропонованих для дослідження напрямів (тем);

формування тематики наукових досліджень та переліку (списку) виконавців науково-дослідних робіт (далі – НДР) і дослідно-конструкторських робіт (далі – ДКР);

наукового супроводження наукових досліджень;

прийому готової наукової продукції замовником [2] .

За результатами проведеного аналізу методології оборонного планування на основі спроможностей [3] та Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України [4] сформована субмодель визначення потреб у науковій і науково-технічній продукції (далі – ННТП), спрямованих на підтримку (розвиток) спроможностей Збройних Сил України, яка включає наступні складові: формування вихідних даних для визначення потреби у ННТП; розроблення Організаційних вказівок щодо планування наукової і науково-технічної діяльності в системі МО України (далі – Організаційні вказівки) в рамках формування проєкту Перспективного (Зведеного річного) плану ННТД на відповідний період; формування заявок на створення ННТП від замовників; визначення кількісних значень показників потреби у ННТП, спрямованих на розвиток спроможностей ЗС України, формування узагальненої потреби ННТП та формування переліку потреб в ННТП.

Структура субмоделі ***процедури визначення пріоритетних напрямів ННТД у сфері оборони*** включає наступні елементи: прийняття Рішення керівництвом МО України щодо визначення пріоритетних напрямів ННТД у сфері оборони; формування вихідних даних для розроблення пріоритетних напрямів ННТД; формування Експертної групи; визначення експертною групою в межах типової групи спроможностей узагальненої потреби в ННТ продукції; визначення пріоритетності напрямів, тематик, тем наукових досліджень в межах типової групи спроможностей; затвердження тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок, які мають високий рівень пріоритету.

Процедура ***проведення наукової та науково-технічної експертизи*** (далі – Експертиза) в системі замовлення наукової продукції здійснюється на виконання завдань або доручень Міністерства оборони України, що включені до річного плану наукової і науково-технічної діяльності організатора Експертиз або як оперативні завдання, а також згідно з договорами на проведення Експертиз, укладених організаторами експертиз з підприємствами, установами та організаціями, фізичними особами.

Структура субмоделі процедури проведення наукової та науково-технічної експертизи запропонованих для дослідження напрямів (тем) включає наступні складові: планування наукових та науково-технічних експертиз; підготовка до проведення експертизи; проведення експертних досліджень; аналіз результатів експертних досліджень; контроль виконання за проведенням експертизи**.**

Рішення щодо здійснення ***процедури формування тематики наукових досліджень та переліку (списку) виконавців НДР (ДКР***) приймається щорічно першим заступником Міністра оборони України і оприлюднюється в Організаційних вказівках щодо планування наукової і науково-технічної діяльності в системі МО України на наступний рік. В даному документі визначається тематика наукових досліджень на плановий рік відповідно до переліку пріоритетних напрямів наукових досліджень в системі МО України *(за функціональними групами спроможностей)*.

В цілому субмодель даної процедури включає наступні складові: прийняття рішення керівництвом МО України щодо формування тематики наукових досліджень та переліку (списку) виконавців НДР (ДКР); надання структурними підрозділами в системі МО України, які є замовниками наукової (науково-технічної) продукції, наукових установ (далі – НУ), вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ), військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти (далі - ВНП ЗВО) замовлень (тематичних карток, заяв) на проведення НДР (ДКР), доручень на виконання оперативних завдань (далі – ОЗ); розгляд отриманих замовлень (пропозицій) на створення наукової (науково-технічної) продукції на засіданнях вчених (наукових, науково-технічних) рад НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО та включення їх до планів наукової і науково-технічної діяльності цих установ і закладів; подання до департаменту вищої освіти і науки (далі – ДВОН) МО України других примірників затверджених планів ННТД НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО на плановий рік для узагальнення та формування Зведеного річного плану наукової і науково-технічної діяльності в системі МО України на плановий рік; затвердження Міністром оборони України Зведеного річного плану наукової і науково-технічної діяльності, в якому визначені тематики наукових досліджень та перелік (список) виконавців НДР (ДКР).

Таким чином на етапі бюджетування та управління ресурсами органи управління науковою і науково-технічною діяльністю, НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО, НП відповідно до пріоритетних напрямів розвитку наукової і науково-технічної діяльності у сфері оборони на підставі замовлень, наданих відповідальними за спроможності, здійснюють річне планування наукової і науково-технічної діяльності з розробкою планувальних документів на відповідний рік.

Субмодель ***процедури виконання наукових досліджень та їх наукового супроводження*** включає наступні складові (етапи): розробка головними виконавцями (виконавцями) технічного завдання (далі – ТЗ) або тактико-технічного завдання (далі - ТТЗ) на НДР (ДКР), погодження їх із зацікавленими органами військового управління, в інтересах яких проводитиметься робота, і подання на затвердження Замовникам; в ТЗ (ТТЗ) визначаються вихідні дані

для проведення досліджень, завдання, показники та характеристики, яким мають відповідати результати НДР (ДКР); призначення підрозділів-виконавців, членів тимчасового творчого колективу; розробка реєстраційної картки НДР, робочої програми, плану заходів із забезпечення охорони державної таємниці під час проведення НДР, погодження структури ціни наукової продукції; виконання наукових досліджень, розробка звітної наукової (науково-технічної) документації; здійснення наукового супроводження, моніторингу та контролю за виконанням НДР, ДКР та ОЗ на всіх етапах дослідження, перевірка наукового рівня та якості наукової (науково-технічної) продукції; розгляд вченою (науковою, науково-технічною) радою НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО звітних матеріалів; затвердження їх начальником (заступником з наукової роботи) НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО та відправлення замовнику.

Після завершення виконання НДР головні виконавці у місячний строк подають облікові та інформаційні картки НДР державним статистичним і науково-інформаційним органам.

Заключним етапом процесу замовлення наукової продукції в системі МО України є ***процедура прийому готової наукової продукції*** Замовником**.**

Субмодель процедури прийому готової наукової продукції замовником включає наступні складові: отримання Замовником звітних матеріалів по НДР (ДКР); призначення Замовником комісії по прийому створеної наукової (науково-технічної) продукції; складання акту прийому НДР (ДКР) за результатами роботи комісії; документальне підтвердження Замовником реалізації (впровадження) НДР наданням відповідного акту.

Розроблена модель механізму замовлення наукової продукції в системі МО України описує процес планування, організації та реалізації замовлення наукової продукції із застосуванням проєктно-програмного менеджменту в МО України, ЗС України та ДССТ за встановленими видами стратегічного планування. Ця модель структурує та систематизує процес створення методичних рекомендацій щодо замовлення наукової продукції забезпечуючи логічну послідовність етапів від визначення цілей до оформлення тексту і може бути використана структурними підрозділами МО України, які займаються ННТД.

Список використаних джерел:

1. Про наукову та науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII [Електронний ресурс] / *Законодавство України.* – Режим доступу: http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19.

2. Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України: Наказ Міністерства оборони України від 16 липня 2024 р. № 480. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-16#Text.

3. Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони : Наказ Міністерства оборони України від 22 грудня 2020 р. № 484. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-21#Text.

4. Наливайко А. Особливості формування системи замовлення наукової продукції в Міністерстві оборони України. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України.* – К.: НУОУ, 2025. – Вип. 1 (51), с. 140 – 154.

Олійник Леонід
доктор педагогічних наук,
Шемчук Вадим
кандидат педагогічних наук,
Національний університет оборони України

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК

Дослідження формування професійної компетентності майбутніх офіцерів запасу сухопутних військ відноситься до прикладних досліджень, в ході якого здійснюється повний цикл пізнання від проблемних ситуацій, які виокремленні безпосередньо у практиці (проблеми професійної освіти майбутніх офіцерів запасу сухопутних військ), через абстрагування у дослідженні (виокремлення компонентів та обґрунтування професійної компетентності у майбутніх офіцерів запасу сухопутних військ.

Дослідницько-експериментальна робота у Національному університеті оборони України та Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка включає в себе такі етапи:

теоретико-методологічний аналіз проблеми формування професійної компетентності майбутнього офіцера запасу сухопутних військ;

проведення емпіричного дослідження: констатувальний та формувальний експерименти.

Константувальний експеримент включає наступні етапи:

визначення умов чистоти експерименту;

експертне опитування фахівців щодо визначення компонетів професійної компетентності та їх вагових коефіцієнтів;

розробка гіпотези дослідження;

пілотажне дослідження ефективності критеріїв, що визначені в процесі теоретико-методологічного аналізу професійної компетентності.

Гіпотеза дослідження визначається в тому, що професійна компетентність майбутніх офіцерів запасу сухопутних військ набуває ефективності за умови цілеспрямованої професійної підготовки на основі науково обґрунтованої особистісно-орієнтованої методики. Результативність функціонування цієї методики залежить від: визначення таксономії її цілей, обґрунтування моделі професійної компетентності майбутнього офіцера сухопутних військ, організації суб’єкт-суб’єктної взаємодії учасників освітнього процесу, врахування їх індивідуальних особливостей, професійного досвіду.

Метою формувального експерименту стало формування професійної

компетентності майбутніх офіцерів запасу сухопутних військ засобами особистісно-орієнтованої методики

Завдання формувального етапу:

1.Виявити складові професійної компетентності, що сприяють формуванню у ВВНЗ в майбутнього офіцера запасу сухопутних військ професійної компетентності.

2.Здійснити дослідно-експериментальну перевірку в освітньому процесі ВВНЗ особистісно-орієнтованої методики формування професійної компетентності компетентності.

Формувальний експеримент складається із низки послідовних фаз:

вибір контрольних та експериментальних груп, діагностика вихідного рівня сформованості професійної компетентності в майбутніх офіцерів запасу сухопутних військ контрольних та експериментальних груп;

попередня діагностика рівня сформованості професійної компетентності в ході освітнього процесу на основі використання педагогічних методів;

контрольне діагностування майбутніх офіцерів запасу сухопутних військ у процесі виконання комплексних творчих робіт, оцінки результатів участі в навчальних зборах, захисту проектів.

Для підтвердження гіпотези дослідження планується використати методи математичної статистики, а саме: - для визначення розходжень в рівні ознаки, що досліджується (рівень сформованості професійної компетентності) між контрольною та експериментальною групами;

- для оцінки зсуву значень ознаки, що досліджується, у експериментальній групі. Вибір методів математичної статистики обумовлений умовами проведення дослідження (в першу чергу численністю генеральної сукупності) та потужністю критерію, тобто його здатністю виявляти розбіжності.

Отже результатом впровадження методики експерементального дослідження формування професійної компетентності є здатність майбутнього офіцера запасу сухопутних військ здійснювати діяльність на якісно новому професійному рівні та в подальшому підвищувати на фундаментальній професійній компетентності професійну майстерність.

Роговенко Сергій
кандидат військових наук, доцент
Департамент військової освіти і науки
Міністерства оборони України

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НАУКОВОЇ І НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. З початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України система наукової і науково-технічної діяльності (далі – ННТД) Міністерства оборони України (далі – Міноборони)

опинилась перед новими викликами, які вимагають швидкого реагування на докорінні зміни у характері сучасних воєнних конфліктів. Аналіз поточної російсько-української війни демонструє, що це "війна технологій", в якій вирішальну роль відіграють не лише кількість сил і засобів сторін, а й якість та швидкість впровадження інноваційних рішень. У свою чергу це висуває до системи ННТД підвищені вимоги щодо її спроможностей забезпечувати реалізацію пріоритетних напрямів, визначених законодавством України у сфері прогнозування та визначення пріоритетів.

Дослідженню проблем формування пріоритетів розвитку науки і техніки присвячено ряд наукових публікацій вітчизняних вчених. Зокрема, А. Тимків обгрунтовує необхідність розроблення та реалізації стратегії розвитку науки в Україні, в основі якої лежить встановлення нових пріоритетів у наукових дослідженнях, формування наукової інфраструктури, кадрового потенціалу та нормативне забезпечення процесу реформування наукової діяльності [1].

М. Орда, Г. Єфіменко, О. Кітура, Л. Левицька акцентують увагу на таких напрямках підвищення ефективності провадження ННТД в системі Міноборони як забезпечення якості наукових досліджень та розробок, збільшення наукового потенціалу, розвиток інновацій, інтегрування у глобальний науковий простір, модернізація матеріальної бази проведення досліджень [2].

А. Наливайко звертає увагу на те, що в умовах запровадження воєнного стану та необхідності забезпечення першочергових потреб держави в оборонній сфері пріоритетні напрями розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності були доповнені напрямами, які відповідають потребам у сферах національної безпеки і оборони [3].

Кизим М. О., Хаустова В. Є., Решетняк О. І. вказують на відсутність в країні відповідних довгострокових прогнозів розвитку науки та техніки, що може призвести до проблем з ресурсним забезпеченням вітчизняних стратегічно важливих досліджень і розробок [4].

Шаблиста Л.М. обґрунтовує необхідність формулювання єдиного системного підходу до вибору наукових і науково-технологічних пріоритетів, наводить основні принципи і критерії їх вибору [5].

Аналіз публікацій показує, що вченими розглядаються різні аспекти проблематики щодо пріоритетів розвитку науки і техніки. Разом з тим, залишаються недостатньо дослідженими питання щодо спроможностей системи ННТД реалізовувати визначені пріоритети.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до наказу Міноборони від 16 липня 2024 року № 480 систему ННТД складають: система управління ННТД; система наукових установ (далі – НУ), вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ), військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (далі – ВНП ЗВО); система консультативно-дорадчих органів. Водночас, у зв'язку з ліквідацією постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 року № 905 Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості та передачею його функцій до Міноборони постає питання щодо необхідності перегляду та реорганізації існуючої системи ННТД відповідно до нових завдань, які покладаються на оборонно-промисловий комплекс (далі – ОПК).

Враховуючи нові завдання у сфері стратегічних галузей промисловості, на теперішній час в системі Міноборони залишається нормативно неврегульованою структура ННТД. Проблема поглиблюється через відсутність в Міноборони стратегічного документу щодо визначення пріоритетів розвитку системи ННТД.

Першочерговим кроком подолання кризового стану повинно стати формування Стратегії розвитку системи ННТД Міноборони (далі – Стратегія) як фундаментального документу, що визначає майбутній вектор розвитку воєнної науки. Загальною метою Стратегії є побудова інноваційної, гнучкої та стійкої системи ННТД Міноборони, яка забезпечуватиме технологічну перевагу сил оборони, сприятиме інноваційному розвитку ОПК та досягненню повної інтероперабельності із збройними силами держав – членів НАТО.

Для досягнення мети Стратегії пропонується визначити чотири ключові, взаємозалежні стратегічні цілі (пріоритети): 1) Інституційна та правова трансформація; 2) Технологічна перевага та інноваційний розвиток; 3) Розвиток людського капіталу та наукових шкіл; 4) Міжнародна інтеграція, наукове та науково-технічне співробітництво.

Перший пріоритет полягає у забезпеченні ефективного та прозорого управління ННТД шляхом реформування системи управління та удосконалення нормативно-правової бази відповідно до принципів і стандартів НАТО. Це вимагає переходу від застарілих директивних підходів до нової моделі, що ґрунтується на принципах спільного урядування та процесного управління. Ключовим елементом впровадження цієї моделі є чітке розмежування повноважень між військово-політичним керівництвом, яке забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, та військовим командуванням, яке визначає потреби та здійснює безпосереднє військове керівництво Збройними Силами України.

Для реалізації інституційної та правової трансформації необхідно здійснити комплекс заходів: 1) проведення поглибленого огляду та створення сучасної моделі планування ННТД за складовими процесу оборонного планування із застосуванням методології програмно-проєктного менеджменту; 2) запровадження механізмів спільного урядування для гармонізації розроблення та виконання стратегій, програм і планів у сфері ННТД; 3) проведення державної атестації НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО для оцінки їх ефективності в частині провадження ННТД та оптимізації організаційно-штатних структур за результатами державної атестації.

Другий пріоритет спрямований на стимулювання наукових досліджень та розробок у галузі критичних воєнних технологій (штучний інтелект, кіберзахист, космічна оборона, роботизовані системи, високоточна зброя) для створення асиметричних спроможностей, впровадження практичних результатів яких забезпечить силам оборони вирішальну перевагу на полі бою. Його реалізація має включати: 1) створення Фонду перспективних досліджень та військових технопарків, які відіграватимуть роль офісів трансферу технологій, з метою залучення приватних інвестицій та прискореного

впровадження новітніх технологій в озброєння та військову техніку; 2) формування переліку критичних воєнних технологій, що мають ключове значення для досягнення технологічної переваги, та організація проведення наукових досліджень за цими напрямами; 3) забезпечення наукового супроводження проєктів з розробки, модернізації та експлуатації озброєння та військової техніки на всіх етапах життєвого циклу; 4) впровадження ефективних механізмів захисту прав держави щодо об'єктів інтелектуальної власності та комерційного використання наукової продукції.

Третій пріоритет спрямований на забезпечення нарощування кадрового наукового потенціалу, створення сучасної системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, яка формуватиме фахівців у відповідних галузях знань, здатних впроваджувати новітні конкурентоздатні технології. Реалізація пріоритету здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань: 1) розроблення стратегії розвитку кадрового наукового потенціалу з дорожньою картою для подолання кадрових проблем та створення наукових шкіл; 2) забезпечення укомплектованості НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО науковими кадрами до 100% від штатної потреби, з яких частка докторів наук та докторів філософії становитиме не менше 45% від штату, що дозволить подолати кадровий "голод" в сегменті дефіцитних спеціальностей, які забезпечують наукову підтримку командувань видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України; 3) налагодження співпраці з цивільними науковими установами та організаціями, які проводять наукові дослідження в інтересах оборони держави, для залучення їх наукового потенціалу та формування нових наукових шкіл; 4) організація участі наукових та науково-педагогічних працівників у стажуваннях, міжнародних науково-практичних заходах (конференціях, семінарах, тренінгах) під егідою НАТО.

Четвертий пріоритет спрямований на забезпечення повної інтеграції вітчизняної воєнної науки у європейський дослідницький простір, що визначається стратегічним курсом держави на набуття членства в НАТО та ЄС. Його реалізація дасть можливість брати активну участь у програмах НАТО DIANA, SPS та ін., підтримувати двостороннє науково-технічне співробітництво з державами-партнерами для обміну досвідом та технологіями, що дозволить Україні не лише отримати доступ до передових розробок, а й посилить її міжнародний вплив. Це передбачає виконання таких завдань: 1) створення механізмів наукового та науково-технічного співробітництва між НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО системи Міноборони та науковими структурами НАТО; 2) організація проведення спільних досліджень за двосторонніми договорами між НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО та науковими структурами держав – членів НАТО; 3) забезпечення інтеграції наукових праць, підготовлених науковими і науково-педагогічними працівниками системи Міноборони, до міжнародних наукометричних баз (Web of Science, Scopus); 4) участь у розробці та впровадженні стандартів НАТО у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

Реалізацію Стратегії пропонується здійснювати шляхом виконання плану її реалізації за двома етапами: перший етап "Інституційна підготовка" (2026

рік) –проведення поглибленого огляду існуючої системи ННТД Міноборони з метою виявлення проблем та визначення шляхів їх вирішення, планування та створення базових умов для подальших трансформацій; другий етап “Системна реалізація та розвиток” (2027 – 2030 роки) – впровадження масштабних програмних рішень щодо розвитку дослідницької інфраструктури, кадрового наукового потенціалу, включаючи створення інноваційної екосистеми з Фондом перспективних досліджень та військовими технопарками.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Успішне подолання викликів “війни технологій” можливе лише через синхронну реалізацію чотирьох стратегічних пріоритетів, які є взаємозалежними елементами єдиної системи. Інституційна реформа (перший пріоритет) створює необхідні умови для прозорого фінансування та подальших трансформацій системи ННТД Міноборони. Досягнення технологічної переваги (другий пріоритет) безпосередньо залежить від результатів реалізації першого пріоритету. У свою чергу технологічні амбіції не можуть бути реалізовані без якісного людського капіталу, підготовленого за стандартами НАТО (третій пріоритет). Всі ці внутрішні процеси мають бути підкріплені міжнародною інтеграцією (четвертий пріоритет), що забезпечує доступ до передових знань, ресурсів та технологій.

Подальші наукові дослідження повинні бути зосереджені на деталізації та практичній імплементації положень Стратегії.

Список використаних джерел:

1. Тимків А.О. Стратегія розвитку української науки в умовах відновлення економіки країни. *«Молодий вчений» № 5 (105) травень, 2022 р.* URL: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-5-105-7.

2. М. Орда, Г.Єфіменко, О. Кітура, Л. Левицька. Напрямки підвищення ефективності провадження наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України.* К.: НУОУ, 2023. – Вип. 2 (48), с. 197 – 211.

3. А. Наливайко. Особливості формування системи замовлення наукової продукції в Міністерстві оборони України. *Збірник наукових праць «Військова освіта» Національного університету оборони України.* – К.: НУОУ, 2025. – Вип. 1 (51), с. 140 – 154.

4. Кизим М. О., Хаустова В. Є., Решетняк О. І. Проблеми вибору пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки в Україні. *«Бізнес Інформ».* № 7. 2020. С. 50-58. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-7_0-pages-50_58.pdf.

5. Шаблиста Л. М. Вибір пріоритетів наукових досліджень в контексті формування державної наукової політики. *Освітня аналітика України*. 2020. № 4(11). URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/1_Shablysta_411_2020_5_20-1.pdf.

Сохікян Анна
кандидат юридичних наук,
Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАКОНОДАВЧІ ШЛЯХИ УНОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На законодавчому рівні регулювання наукової та науково-технічної діяльності здійснюються відповідно до приписів *Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність"* (№848-VIII від 26.11.2015), яким визначено правові, організаційні та фінансові засади функціонування науки, умови її розвитку через парадигму взаємодії освіти, бізнесу, влади та суспільства; *Закону України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки"* (№2623-III від 11.07.2001), яким встановлено основні стратегічні напрями, що мають державну підтримку; Закону України *"Про науково-технічну інформацію"* (№3322-XII від 25.06.1993), що регулює доступ, обіг і захист науково-технічної інформації та Закону України *"Про наукову і науково-технічну експертизу"* (№51/95-ВР від 10.02.1995), що визначає процедури оцінки наукових проєктів та результатів.

Однак, законодавчою новелою у регулюванні відносин пов'язаних із окремими питання наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони та захист прав інтелектуальної власності під час її здійснення стало Положення про організацію наукової в науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України (наказ Міноборони № 480 від 16.07.2024 року із змінами внесеними наказом Міноборони № 342 від 29.05.2025 року).

Так, Положення визначає організаційні засади планування, провадження, координації, контролю та всебічного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України (далі - Збройні Сили), Державній спеціальній службі транспорту та розвідувальному органі Міноборони (далі - РО Міноборони) у мирний час та в умовах особливого періоду.

В Положенні вперше наданий вичерпний перелік суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності в системі Міноборони (наукові працівники, науково-педагогічні працівники, ад'юнкти і докторанти, інші вчені, наукові установи, вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, музеї, а також наукові підрозділи у складі військових частин, установ, організацій системи Міноборони).

Окрім того, визначені види наукової (науково-технічної) роботи в системі Міноборони, а також надано вичерпний перелік об'єктів наукового та науково-технічного супроводження.

Слід звернути увагу на запровадження чіткої системи наукової і науково-технічної діяльності, до якої входять: 1) система управління науковою і науково-технічною діяльністю; 2) система НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО, НП; 3)

система консультативно-дорадчих органів.

Органами управління науковою і науково-технічною діяльністю визначені відповідно до змін до законодавства: Міноборони, Генеральний штаб Збройних Сил України Адміністрація Держспецтрансслужби, розвідувальні органи Міноборони.

Загальне керівництво науковою і науково-технічною діяльністю здійснює Міністр оборони України, безпосереднє керівництво - заступник Міністра оборони України (відповідно до розподілу обов'язків), Головнокомандувач Збройних Сил України, Голова Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту через відповідні уповноважені структурні підрозділи Міноборони, Генерального штабу та Адміністрації Держспецтрансслужби відповідно.

Слід наголосити, що на системи наукової та науково-технічної діяльності більшості країн-членів NATO зазнало імплементації в національне законодавство положення про те, що координація наукових досліджень здійснюється відповідними міністерствами оборони цих країн через науково-організаційні підрозділи та науково-дослідні установи міністерства оборони; всі роботи проводяться на конкурсних умовах при чітко регламентованому контролі робіт на усіх їх етапах [1].

Так законодавчими приписами чітко регламентовано, що, керівництво науковою і науково-технічною діяльністю у розвідувальних органах Міноборони здійснює керівник розвідувальних органів Міноборони через відповідний уповноважений структурний підрозділ розвідувальних органів Міноборони.

В свою чергу найважливіші питання наукової і науково-технічної діяльності розглядають колегія та Воєнно-наукова рада Міністерства оборони України, Воєнно-наукова рада Збройних Сил України, військові та воєнно-наукові ради видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил, Держспецтрансслужби, вчені (наукові, науково-технічні) ради НУ, ВВНЗ, ВНП ЗВО, ради науково-навчальних об'єднань та Воєнно-наукова рада розвідувальних органів Міноборони.

Також на законодавчому рівні окреслені процедури регулювання планування наукової і науково-технічної діяльності, організації і координації наукових досліджень, контроль, звітність і впровадження результатів.

Отже, діючи національне законодавство не тільки регулює відносини, які виникли в сфері наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України, а й відображає певну кореляцію та імплементацію стандартів NATO.

Список використаних джерел:

1. Statut naukovoi i tekhnolohichnoi orhanizatsii NATO [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: https://www.sto.nato.int/Pages/default.aspx.

Тристан Андрій
д.т.н., професор
Центральне управління військової освіти і науки
Генерального штабу Збройних Сил України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ І НАУКОВОТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. У сучасних умовах війни від швидкості трансформації наукових результатів у практичні рішення і зразки озброєння та військової техніки залежить ефективність Збройних Сил України. Традиційна тематична система планування наукових досліджень виявилася фрагментарною, тому здійснено перехід до спроможнісного підходу, заснованого на методі **DOTMLPFI**.

Планування наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України на основі їх спроможностей.

Сутність спроможнісного підходу.

Традиційна система планування наукових досліджень у Збройних Силах України орієнтувалась на галузевий чи тематичний принцип. Це призводило до фрагментарності, дублювання тематики досліджень та розриву між наукою і практикою війська. Сьогодні виконано перехід до “спроможнісного” підходу, коли всі науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи співвідносяться з конкретними спроможностями Збройних Сил України, які визначені Єдиним переліком (каталогом) спроможностей Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони.

Слід зазначити, що конкретна спроможність Збройних Сил України має відповідати своїм базовим компонентам: Doctrine (Доктрина), Organization (Організація), Training (Підготовка), Materiel (Матеріально-технічне забезпечення), Leadership & Education (Лідерство та освіта), Personnel (Персонал), Facilities (Інфраструктура) та Interoperability (Взаємосумісність) — відоме як метод DOTMLPFI.

Отже, планування наукової та науково-технічної діяльності у Збройних Силах України здійснюється з метою одержання наукових і науково-технічних (прикладних) результатів, спрямованих на забезпечення оборони держави, набуття, розвиток та підтримання спроможностей Збройних Сил України, і базується на методі DOTMLPFI. Для кожної конкретної спроможності здійснюється детальний аналіз і планування за складовими DOTMLPFI.

У разі виявлення відсутності або невідповідності будь-якого базового елементу командувачі видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, керівники структурних підрозділів Генерального штабу та інших органів військового управління Збройних Сил України визначають потребу у проведенні відповідних наукових досліджень та ініціюють їх замовлення.

Такий підхід гарантує:

послідовний перехід від стратегічних пріоритетів до конкретних заходів у

сфері доктрин, організації, підготовки, матеріально-технічного оснащення, лідерства, персоналу, інфраструктури та взаємосумісності;

цілеспрямоване і ефективне використання ресурсів із прозорим обґрунтуванням пріоритетів;

мінімізацію дублювань і прогалин.

У Збройних Силах України створена та функціонує система замовлення наукових досліджень, основною метою якої є визначення потреби у науковій (науково-технічній) продукції, спрямованій на розвиток і підтримку критично необхідних спроможностей. Це завдання є комплексним і базується на результатах огляду та оцінювання спроможностей Збройних Сил України.

Процес визначення потреб у науковій продукції є багатоетапним і включає:

Формулювання мети і завдань.

Формування вихідних даних.

Встановлення необхідності досліджень.

Аналіз проблемних питань і групування тематики за спроможностями.

Визначення видів робіт та термінів.

Формування узагальненої потреби.

Результатом такого процесу є План наукової та науково-технічної діяльності у Збройних Силах України на відповідний період.

Для проведення наукових досліджень та інших заходів наукової і науково-технічної діяльності в інтересах видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України створена та функціонує система наукових установ, яка включає 18 наукових установ та наукових підрозділів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти Збройних Сил України.

В цілому, для виконання наукових досліджень спрямованих на розвиток (підтримку) спроможностей Збройних Сил України у складі наукових установ та наукових підрозділів вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України виконують свої функції 91 науково-дослідний відділ та 24 науково-дослідні лабораторії.

Загалом, протягом 2024 – 2025 років, відповідно до Плану наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України, на замовлення командувачів видів окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, керівників структурних підрозділів Генерального штабу та інших органів військового управління Збройних Сил України виконувалось (виконується) 560 наукових досліджень.

Крім того, з метою термінового вирішення актуальних проблем підготовки, застосування, розвитку та підвищення ефективності системи підтримки військ (сил) Збройних Сил України, відповідно до доручень (наказів, розпоряджень) замовників, додатково було проведено 652 наукових дослідження.

Очікувані результати наукових досліджень заздалегідь спрямовуються на розвиток або підтримку базових компонентів (складових) спроможностей (DOTMLPFI), основними типовими видами яких є проєкти концепцій,

настанов, засад застосування, технічні рішення, моделі, методики, понятійний апарат, вимоги до перспективних зразків озброєння та військової техніки, ескізні й технічні проекти, конструкторсько-технологічна документація на науково-технічну продукцію, програми і методики випробувань, технічні завдання, спеціальне програмне забезпечення, бази даних, стандарти, алгоритми, математичні моделі, інформаційні та розрахункові задачі (комплекси задач), інше спеціальне математичне програмне забезпечення тощо.

Висновок. Реалізація підходу у плануванні наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України на основі спроможностей (методу DOTMLPFI) забезпечує:

концентрацію ресурсів на найбільш критичних напрямах;

однозначну прив'язку наукових досліджень до потреб розвитку (підтримки) спроможностей Збройних Сил України;

кращу узгодженість і пріоритизацію наукових досліджень між замовниками, виконавцями та співвиконавцями наукових досліджень;

виявлення дублювань і прогалин, а також прозоре обґрунтування перерозподілу ресурсів.

Пріоритети майбутнього. Подальший розвиток системи планування наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України за методом DOTMLPFI передбачає:

Посилення координації між замовниками та виконавцями, щоб уникати дублювань і забезпечувати чітку прив'язку досліджень до конкретних спроможностей Збройних Сил України.

Запровадження цифрових інструментів моніторингу та контролю за ходом досліджень у розрізі DOTMLPFI.

Створення гнучкої системи коригування планів наукової і науково-технічної діяльності у Збройних Силах України, що дозволить адаптувати наукову і науково-технічну діяльність у Збройних Силах України до швидких змін у сучасних умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства оборони України від 16.07.2024 № 480 "Про організацію наукової і науково-технічної діяльності у системі Міністерства оборони України", зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30 липня 2024 р. за № 1164/42509.

2. Наказ Міністерства оборони України від 22.12.2020 № 484 "Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони".

Порядок оформлення та подання тез доповідей до науково-практичної конференції "Актуальні проблеми розвитку військової освіти і науки: шляхи їх вирішення" Національного університету оборони України

Щорічна науково-практичної конференції "Актуальні проблеми розвитку військової освіти і науки: шляхи їх вирішення" проводиться науково-дослідним управлінням проблем розвитку військової освіти та науки Центру воєнно- стратегічних досліджень Національного університету оборони України

Основні тематичні напрями конференції:

Актуальні проблеми розвитку військової освіти.

Актуальні проблеми підготовки військових фахівців.

Актуальні проблеми розвитку військової науки.

Вимоги до технічного оформлення тез доповідей

Оформлення статей здійснюється з дотриманням таких основних правил:

відповідність Держстандарту ДСТУ 8302: 2015;

мова тез – українська;

на першій сторінці тексту у правому верхньому куті друкуються (шрифтом 14, вирівнювання справа): науковий ступінь; вчене звання; прізвище, ім'я автора; назва організації, в якій працює автор;

заголовок тез (після пропуску в один інтервал друкується великими літерами (шрифт 14, жирно, вирівнювання посередині);

тези доповіді виконується у форматі А4 шрифтом 14 (Times New Roman), в редакторі Microsoft Word, через один інтервал, з відступами на початках абзаців 1,25 см, з полями: верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, ліве – 3 см, праве – 1 см; обсяг тез до 4 сторінок, як правило, повністю заповнених.

Організаційний комітет залишає за собою право не розглядати тези доповіді:

не відповідає вимогам до оформлення та до наукового стилю викладу матеріалу;

не має наукової новизни та практичної значущості; не відповідає тематиці конференції;

виконана з використанням автоматичного комп'ютерного перекладача; не відредагована (містить граматичні та стилістичні помилки);

порушено етику наукових досліджень, зокрема, якщо у тезах виявлено плагіат